hippolyte taine

ULTIMELE APARIȚII
ALE „BIBLIOTECII PENTRU TOȚI"

C. Negruzzi – *Păcatele tineretelor*

Gib. I. Mihăescu – *Donna Alba*

Camil Petrescu – *Patul lui Procust*

Ion Lâncrănjan – *Eclipse de soare. Dramul cinelui*

Ioan Alexandru – *Păsrhit transfigurat*

Ariosto – *Lădița. Lena. Substituții. Vrăjitorul*

Wu Jingzi – *Întâmplări din lumea cărturarilor, 2 vol.*

H. Walpole – *Castelul din Otranto*

Goethe – *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister, 2 vol.*

A. Schnitzler – *Novele*

★ ★ ★ – *Antologie de poezie arabă. Perioada clasică, 2 vol.*

★ ★ ★ – *Materia, spiritul, timpul în istoria filozofiei, 2 vol.*

editura minerva

Lei 8

BIBLIOTECA ALEPH

1141

hippolyte taine

hippolyte taine

studii literare

★★

cultură generală

CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

Ilustrația copertei : *Tia Peltz*

hippolyte taine
studii literare

* *

TRADUCERE DE ANY FLOREA ŞI VIRGIL FLOREA

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1982
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

ISTORIA LITERATURII ENGLEZE

SHAKESPEARE

SHAKESPEARE

Voi descrie o ființă extraordinară ca spirit, șocantă pentru deprinderile noastre franceze de analiză și logică, atotputernică, excesivă, tot atît de mare în sublim ca și în mîrșăvie, cea mai ingenioasă din cîte au existat vreodată în redarea exactă a amănuntului real, în capriciile uluitoare ale fantasticului, în complicațiile profunde ale pasiunilor supraomenești, poetică, imorală, inspirată, superioară rațiunii prin relevațiile improvizate ale nebuniei sale clarvăzătoare, atît de exagerată în durere și bucurie, un comportament atît de violent, o vervă atît de frămîntată și atît de dezlănțuită, încît numai un secol mare ca acesta a putut da naștere unui asemenea fiu.

I

La el vine totul dinlăuntru, adică din sufletul și din geniul său ; împrejurările și condițiile exterioare nu au contribuit decît în măsură neînsemnată la dezvoltarea

lui [1]. Era ancorat puternic în secolul lui, adică a cunoscut din experiență obiceiurile de la țară, de la curte și de la oraș și a frecventat păturile înalte, cele de jos și mijlocii ale condiției umane; nimic mai mult; în rest viața lui este obișnuită, iar oscilările, obstacolele, pasiunile, succesele pe care le întîmpină sînt cam aceleași pe care le întîlnești peste tot. Tatăl său, un mănușar și negustor de lînă, bine înstărit, după ce s-a căsătorit cu o fată de la țară care moștenise ceva avere, a devenit mare judecător și primul alderman în orășelul său; dar cînd Shakespeare [2] avea paisprezece ani, tatăl său fu pe punctul de a se ruina, amanetă bunurile soției și fu obligat să părăsească funcția municipală și să-și retragă fiul de la școală ca să-l ajute în negustorie. Tînărul se așternu pe treabă cum putu, nu însă fără șotii și escapade; dacă ar fi să dăm crezare tradiției, era unul dintre marii băutori de prin partea locului dispus să apere faima orășelului său într-o întrecere de băut halbe. Se spune că odată, fiind învins la Bidford într-una din aceste întreceri, s-a întors împleticindu-se, sau mai curînd n-a mai putut să se întoarcă și și-a petrecut noaptea cu prietenii săi sub un măr la marginea drumului. Desigur, începuse deja să facă rime, să vagabondeze ca un adevărat poet, luînd parte la zgomotoasele serbări sătești, la veselele ceremonii pastorale, la bogata și îndrăzneața expansiune a vieții păgîne și poetice, așa cum era ea pe

[1] Halliwell, *Viața lui Shakespeare.*

[2] Născut în 1564, mort în 1616. Retușează piese, din 1591. Prima piesă scrisă în întregime de el datează din 1593 (Payne Collier).

atunci în satele englezești. În orice caz, nu era un om perfect și avea pasiuni precoce și imprudente. La optsprezece ani și jumătate s-a căsătorit cu fiica unui fermier, cu nouă ani mai în vîrstă decît el, și încă în mare grabă ; fata era însărcinată [1]. Nici alte isprăvi ale sale n-au fost mai breze. Se pare că practica braconajul, după obiceiul timpului și, după cum spunea preotul Davies, „se deda la furtul de căprioare și iepuri, în special în dauna lui sir Thomas Lucy, care a pus adesea să fie biciuit și uneori închis, iar în cele din urmă l-a obligat să părăsească ținutul... Shakespeare s-a răzbunat din plin făcînd din el tipul judecătorului imbecil..." Mai adăugați că, în această perioadă, tatăl lui Shakespeare se afla în închisoare, pentru că afacerile îi mergeau foarte prost, că el însuși a avut trei copii unul după altul ; trebuia să trăiască și nu mai putea nicidecum să trăiască în orășelul lui. A plecat la Londra și s-a făcut actor ; actor „de duzină" [2], „servitor" în teatru, adică ucenic sau poate figurant. Se spune chiar că a pornit-o și mai de jos și că pentru a-și cîștiga pîinea păzea caii nobililor la poarta teatrului [3]. În orice caz, a cunoscut gustul mizeriei și a simțit, nu în închipuire ci pe propria sa piele, tăișul îngrijorării, al umilinței, al dezgustului, al muncii samavolnice, al discreditării publice, al despotismului obștesc. Era comediant, unul dintre

[1] Halliwell și alți comentatori încearcă să dovedească faptul că, în acea vreme, logodna constituia adevărata căsătorie ; că logodna avusese loc și, prin urmare, nu este nimic neobișnuit în purtarea lui Shakespeare.

[2] Halliwell, p. 123.

[3] Aceste anecdote sînt tradiții și deci mai mult sau mai puțin îndoielnice ; dar celelalte fapte sînt autentice.

„bieții comedianți ai Majestății Sale“ [1]. Meserie amară, înjosită de contrastele și de minciunile pe care le comporta și încă mai înjosită în acea vreme de brutalitatea mulțimii, care adesea arunca cu pietre în actori, ca și de asprimea magistraților care uneori puneau să li se taie urechile. El resimțea acest lucru și vorbea cu durere despre asta. „Vai ! E adevărat că am vagabondat la întîmplare și că am făcut din mine un bufon, expus privirii publicului, însîngerîndu-mi inima și vînzînd la preț de nimic cele mai scumpe comori ale mele“ [2]. „Dezmoștenit de soartă [3], spune el de asemeni, dizgrațiat în ochii oamenilor, îmi plîng în singurătate soarta nenorocită ; mă privesc pe mine însumi blestemîndu-mi destinul, dorindu-mă asemenea cuiva mai bogat în speranțe, în frumusețe, în prieteni, dezgustat de bunurile mele cele mai de preț, aproape disprețuindu-mă“ [4]. Vom

[1] 1589 — sînt termenii unui document păstrat. Este numit el cu Burbadge și Greene.

[2] *Alas, 'its true, I have gone here and there,*
And made myself a motley to the view,
Gor'd mine own thoughts, sold cheap what is most dear.
(*Sonetul* 110)

Textele în limba engleză din notele de subsol figurează tot în limba engleză și în originalul francez (n. t.).

[3] Sonetele 91 și 111. *Hamlet*, III, scena II. Mai multe din cuvintele lui Hamlet nu sînt atît de bine puse în gura unui prinț, cum sînt în gura autorului. Comparați sonetul : *Obosit de toate astea*, etc.

[4] *When in disgrace with fortune and men's eyes*
I all alone beweep my out-cast state,
And trouble deaf Heaven with my bootless cries,
And look upon myself and curse my fate,
Wishing me like to one more rich in hope,
Featur'd like him, like him with friends possess'd...
With what I most enjoy contented least ;
Yet in those thoughts myself almost despising.
(*Sonetul* 29)

regăsi mai tîrziu urmele acestor profunde amărăciuni, la personajele sale melancolice, atunci cînd va vorbi despre „loviturile de bici și disprețul secolului, de înjurăturile asupritorilor, de insultele orgolioșilor, de insolența celor de la putere, de umilințele pe care le suferă merituosul răbdător din partea celor nedemni, și le suferă, cînd ar putea să-și pună capăt zilelor cu o sulă de fier de șase degete" [1]. Dar ce e mai rău în situația lui înjositoare este că ea urîțește sufletul. În contact cu șarlatanii, devii șarlatan ; zadarnic vrei să te aperi de murdărie, atîta vreme cît locuiești într-un loc murdar ; nu vei reuși. Omul se străduiește să rămînă curat, dar nevoia îl încolțește și îl pătează. Catrafusele decorurilor, vechiturile și amestecătura de costume, duhoarea grăsimilor și a lumînărilor, contrastînd cu parada de delicatețe și măreție, toate trucurile și toate murdăriile punerii în scenă, alternanța sfîșietoare a fluierăturilor și aplauzelor, frecventarea societății celei mai înalte și a celei mai de jos, obiceiul de a te juca cu pasiunile omenești, toate acestea scot ușor inima din făgaș, o împing pe panta exceselor, o îndeamnă la comportări dezmățate, la aventuri de culise, la amoruri de cabotin. Shakespeare, ca și Molière, nu a scăpat de toate astea

[1] *For who would bear the whips and scorns of time,*
The oppressor's wrong, the proud man's contumely,
The pangs of despised love, the law's delay,
The insolence of office, and the spurns,
That patient merit of the unworthy takes,
When he himself, might his quietus make
With a bare bodkin ?

(*Hamlet*, actul III, scena I)

și, aidoma lui Molière, s-a necăjit, aruncînd asupra sorții vina „pentru faptele sale rele ; ea nu mi-a oferit decît mijloacele de trai ale omului din popor ; ceea ce dă naștere unor comportări de om din popor“ [1]. La Londra se povestea [2] că Burbadge, tovarășul său care îl interpreta pe Richard al III-lea, avea o întîlnire cu soția unui burghez din oraș, dar Shakespeare „se duse înaintea acestuia, fu bine primit, iar la sosirea lui Burbadge, fiind în plină desfășurare, îi trimise vorbă că Wilhelm [3] Cuceritorul i-a premers lui Richard al III-lea“. Luați-o ca un exemplu al vicleniilor lui Scapin și al intrigilor foarte ușoare care se desfășoară și se ciocnesc pe scenă. În afara teatrului, trăia cu tineri nobili la modă, cu Pembroke, Montgomery, Southampton [4] și alții, a căror adolescență fierbinte și licențioasă îi ațița imaginația și simțurile cu exemplul voluptății și eleganței italiene. Adăugați la aceasta ardoarea și pasiunea violentă a unei naturi poetice, și acel aflux, acel clocot al tuturor forțelor și al tuturor dorințelor, care se declanșează în asemenea capete, atunci cînd în fața lor se deschide pentru prima oară lumea și veți înțelege *Adonis*, „prima creație a imaginației sale“. Într-adevăr este un prim strigăt ; strigăt în care se dezvăluie omul

---

[1] *O, for my sake do you with Fortune chide,*
The guilty goddess of my harmful deeds,
That did not better for my life provide,
Than public means, which public manners breed.
(*Sonetul* 111)

[2] Anecdotă scrisă în 1602, după actorul Tooley.

[3] Wilhelm (William), numele lui Shakespeare.

[4] Contele de Southampton avea nouăsprezece ani cînd Shakespeare i-a dedicat *Adonis*.

în întregime. Nu s-a mai văzut niciodată o inimă atît de sensibilă în contact cu frumusețea, cu orice frumusețe, atît de încîntată de prospețimea și strălucirea lucrurilor, atît de aspră și emoționată în ardoare și plăceri, atît de violentă și total scufundată pînă în străfundul voluptății. A sa Venus este unică ; nu există pictură de Titian [1] de un colorit mai strălucitor și mai fermecător, nu există zeiță curtezană la Tintoreto sau Veronese mai tandră sau mai frumoasă, „cu buze mai nesățioase în sărutări" [2], și care să-și înlănțuie brațele cu o tresărire mai puternică în jurul unui mlădios trup adolescent, palidă și cu respirația tăiată, sau „roșie și caldă ca un cărbune", pasionată, atîtată și deodată îngenunchiată, înlăcrimată, pierdută, apoi brusc reînălțată, „lipită de gura lui", înăbușindu-i reproșurile, flămîndă, „sfîșiind ca un vultur" [3], care ia și ia mereu și tot mai vrea și nu va fi niciodată în stare să se sature. Totul este cotropit,

---

[1] Vezi *Amorurile zeilor*, la castelul Blenheim, de Titian.

[2] *With blindfold fury she begins to forage ;*
Her face doth reek and smoke, her blood doth boil...
(Venus și Adonis)

[3] *And, glutton-like, she feeds, yet never filleth ;*
Her lips are conquerors, his lips obey,
Paying what ransom the insulter willeth ;
Whose vulture thought doth pitch the price so high,
That she will draw his lips' rich tresure dry...
Even as an empty eagle, sharp by fast,
Tires with her beak on feathers, flesh and bone,
Shaking her wings, devouring all in haste,
Till either gorge be stuff'd, or prey be gone ;
Even so she kiss'd his brow, his cheek, his chin,
And where she ends she doth anew begin.
(Ibid.)

simțurile în primul rînd, ochii sînt orbiți de carnea albă fremătîndă, dar și inima din care se revarsă poezia ; prea plinul tinereții se revarsă pînă și asupra lucrurilor neînsufletite ; cîmpia zîmbește, aerul străluminat este o sărbătoare. „Ciocîrlia, din cămăruța ei umedă se urcă spre înălțimi, trezind dimineața ; din sînul de argint al răsăritului, soarele se ridică majestuos, iar privirea lui luminează atît de glorios lumea, încît vîrfurile cedrilor și colinelor par de aur ars.“ [1] Admirabilă dezlănțuire de imaginație și vervă, îngrijorătoare totuși ; un asemenea temperament poate duce departe. [2] Nu exista femeie galantă la Londra care să nu fi avut poemul *Adonis* pe masă. [3] Poate că și-a dat seama că a depășit limitele, căci intenția celui de al doilea poem, *Violarea Lucreției*, era cu totul opusă ; dar, deși avea deja un spirit destul de larg ca să îmbrățișeze deodată ambele fațete ale lucrurilor, cum a făcut mai tîrziu în dramele sale, el a continuat să alunece pe panta sa. Și-a dedicat viața „dulcelui abandon al amorului“ ; era drăgăstos și era poet ; nu era nevoie de nimic mai mult pentru a te îndrăgosti, a fi înșelat, a suferi și a parcurge fără încetare cercul de iluzii și de dureri care se repetă la infinit.

---

[1] *Lo, here the gentle lark, weary of rest,*
From his moist cabinet mounts up on high,
And. wakes the morning, from whose silver breast,
The sun ariseth in his majesty ;
Who doth the world so gloriously behold,
The cedar-tops and hills seem burnish'd gold.
(Ibid.)

[2] Comparați primele poezii ale lui Alfred de Musset, *Povestiri din Italia și Spania (Contes d'Italie et d'Espagne).*

[3] Crawley, citat de Chasles, *Studii despre Shakespeare.*

A avut mai multe amoruri de acest gen, printre care unul pentru un fel de Marion Delorme, nenorocită pasiune orbitoare și despotică, a cărei povară și rușine o simțea și de care nu putea și nu voia să se elibereze. Nu există nimic mai dureros decît mărturisirile sale, nimic care să înfiereze mai bine nebunia amorului și sentimentul slăbiciunii omenești. „Cînd iubita mea jură că inima ei este doar adevăr, eu o cred, deși știu că minte.“ [1] La fel făcea și Alcest lîngă Celimena ; dar ce Celimenă josnică este nerușinata în fața căreia îngenunchează el, cu tot atîta dispreț pe cîtă dorință ! „Aceste buze, aceste buze, care și-au profanat purpura și au sigilat jurăminte false de amor, făcute altora tot atît de des ca și mie ; aceste buze care au furat din patul altora partea lor de plăceri !... Ei bine, fie, am dreptul să te iubesc, așa cum îi iubești și tu pe cei pe care ochii tăi îi provoacă !“ [2] Iată sinceritatea și marile nerușinări ale sufletului, așa cum se întîlnesc doar la alcovul curtezanelor și iată bețiile, rătăcirile, delirul în care cad cei mai delicați artiști [3], atunci cînd își lasă mîna lor nobilă în mîinile acelea moi, voluptoase și îmbietoare. Ei sînt mai valoroși decît prinții, dar coboară pînă la niște prosti-

---

[1] *When my love swears that she is made of truth,*
I do believe her, though I know she lies
(Sonetul 138)

[2] *Those lips of thine*
That have profan'd their scarlet ornaments,
And seal'd false bonds of love as oft as mine,
Robb'd others' beds' revenues of their rents.
Be it lawful I love thee, as thou lov'st those
Whom thine eyes woo as mine importune thee.

[3] Vezi sfîrșitul lui Gérard de Nerval.

tuate. Binele și răul își pierd atunci sensul pentru ei ; toate lucrurile se răstoarnă ; „Cît de dragă și plăcută faci tu rușinea — care, ca un vierme în trandafirul parfumat, — murdărește frumusețea numelui tău înfloritor ! — În ce suavitate îți îmbraci tu viciile ! — Vălul frumuseții îți acoperă toate murdăriile, — și schimbă în farmec tot ceea ce ochiul poate vedea. Tu faci din greșelile tale un cortegiu de grații. — Limba care povestește istoria zilelor tale, — și face comentarii lascive despre voluptățile tale, — nu te poate defăima decît cu un soi de laudă. — Iar pronunțarea numelui tău face dintr-o clevetire, o binecuvîntare“ [1]. La ce ajută evidența, voința, rațiunea, onoarea chiar, atunci cînd pasiunea te absoarbe într-o asemenea măsură ? Ce vreți să i se mai spună unui om care vă răspunde : „Știu toate astea, dar ce importă ?“ Marile amoruri sînt niște inundații care înecă toată sila și toată delicatețea sufletului, toate părerile preconcepute și toate principiile acceptate. Din clipa aceea, sufletul este mort pentru toate plăcerile obișnuite ; el nu mai poate simți și respira decît într-un anumit fel. Shakespeare invidiază clapele clavecinului

---

[1] *How sweet and lovely dost thou make the shame,*
Which, like a canker in a fragrant rose,
Doth spot the beauty of thy budding name !
O, in what sweets dost thou thy sins enclose !

That tongue that tells the story of thy days,
Making, lascivious comments on thy sport,
Cannot dispraise but in a kind of praise ;
Naming thy name blesses an ill report.

(Sonetul 95)

pe care aleargă degetele ei. Degeaba privește florile, tot pe ea și-o închipuie privindu-le ; iar splendorile nebune ale poeziei orbitoare se revarsă în el una după alta, de îndată ce se gîndește la arzătorii ei ochi negri [1]. A părăsit-o în primăvară, „cînd superbul april cu trena lui multicoloră — insuflase un aer de tinerețe în toate ființele — și cînd greoiul Saturn rîdea și țopăia" alături de primăvară. [2] El n-a văzut nimic, nu a „admirat albeața crinilor și nu a lăudat roșul puternic al trandafirului" [3]. Toate aceste arome suave ale primăverii nu erau decît parfumul său și umbra sa. „Îi spun violetei : De unde ai furat parfumul tău care îmbălsămează, — dacă nu din respirația iubitei mele ? Purpura mîndră — care îți colorează obrazul mătăsos, — ai luat-o, se vede bine, din vinele iubitei mele. — Am certat crinul care a luat albeața mîinii tale, — și garoafa care a furat culoarea părului tău. — Trandafirii sperioși stăteau ca pe spini — unul roșu de rușine, altul palid de disperare ; — celălalt, nici roșu, nici palid, și care la dublul lui furt — adăugase răsuflarea ta. Am mai văzut și alte flori, dar nici una — care să nu fi luat culoarea și par-

---

[1] *Era brună, nici frumoasă, nici tînără și rău famată.*
(Sonete)

[2] *From you I have been absent in the spring*
When proud-pied April, dress'd in all his trim,
Had put a spirit of youth in every thing,
That heavy Saturn laugh'd leap'd with him...
(Sonetul 98)

[3] *Nor did I wonder at the lilies white*
Nor praise the deep vermilion in the rose.
(Ibid.)

fumul de la tine."[1] Dulcegării pasionate, afectări delicioase, demne de Heine și de contemporanii lui Dante, care trădează lungi visuri exaltate, care revin mereu asupra unui obiect unic. Ce sentiment poate ține piept unei tiranii atît de imperioase și continui ? Sentimentul de familie ? Era căsătorit, avea copii, o familie pe care se ducea s-o vadă „o dată pe an", și probabil că la întoarcerea dintr-una dintre acele călătorii a spus vorbele pe care le-am auzit. — Conștiința ? „Amorul este prea tînăr pentru a avea idee despre conștiință." — Gelozia și mînia ? „Dacă tu mă înșeli, mă înșel mai degrabă eu însumi, cînd abandonez cea mai nobilă parte din mine dorinței mele grosolane." — Bruftuielile ? „Sînt mulțumit să fiu sărmanul tău servitor, să-ți fac corvezile și să muncesc pentru tine". El nu mai este tînăr, ea iubește pe un altul, un frumos adolescent blond, cel mai drag prieten al lui, pe care el i l-a prezentat și pe care ea vrea să-l seducă. „Demonul meu, spune el, îl tentează pe înge-

---

[1] *The forward violet thus I did chide :*
„Sweet thief, whence didst thou steal thy sweet that smells,
If not from my love's breath ? The purple pride,
Which on thy soft cheek for complexion dwells,
In my love's veins thou hast too grossly dy'd."
The lily I condemned for thy hand,
And buds of marjoram had stolen thy hair :
The roses fearfully on thorns did stand,
One blushing shame, another white despair.
A third, nor red nor white, had stolen of both,
And to his robbery had annex'd thy breath ;
More flowers I noted, yet I none could see
But sweet or colour it had stolen from thee
(*Sonetul* 99)

rul meu bun, și vrea să-l ia de lîngă mine."[1] Iar cînd ea a reușit[2], el nu îndrăznește să-și mărturisească acest lucru și suferă, la fel ca Molière. Cîtă nefericire în aceste neînsemnate evenimente ale vieții obișnuite! Fără să vrea, gîndirea noastră îl pune alături de Shakespeare pe marele și nefericitul nostru poet, și el filozof din instinct, dar pe deasupra un hîtru de profesie, care-și bate joc de bătrînii îndrăgostiți, un zeflemitor necruțător al soților înșelați, care, la sfîrșitul celei mai aplaudate dintre comediile sale, a spus cu glas tare cuiva: „Dragul meu prieten, sînt disperat, soția mea nu mă iubește!" Aceasta pentru că nici gloria, nici chiar munca sau inventivitatea nu sînt deajuns pentru aceste suflete zbuciumate; doar dragostea le poate copleși, pentru că odată cu simțurile și cu inima le satisface și creierul, iar toate forțele omului, imaginația și celelalte, își găsesc în asta rațiunea și utilitatea. „Iubirea e păcatul meu"[3], spune el, ca Musset și ca Heine, iar în *Sonete* se deslușesc și ur-

---

[1] *Two loves I have of comfort and despair,*
Who, like two spirits, do suggest me still.
The better angel is a man right fair,
The worser spirit a woman, colour'd ill.
To win me soon to hell, my female evil
Tempteth my better angel from my side.
(*Sonetul* 144)

...Love is too young to know what conscience is...
For thou betraying me, I do betray
My nobler part to my gross body's treason...
He is contented thy poor drudge to be,
To stand in thy affairs, fall by thy side.
(*Sonetul* 151)

[2] Această nouă interpretare a *Sonetelor* este datorată presupunerilor ingenioase și solide ale d-lui Philarète Chasles.

[3] *Love is my sin.*
(*Sonetul* 142)

mele altor pasiuni la fel de copleşitoare, în special una pentru o mare doamnă, pe cît se pare. Prima jumătate a dramelor sale, *Visul unei nopţi de vară, Romeo şi Julieta, Doi tineri din Verona,* păstrează mai viu amprenta caldă a pasiunii sale şi n-avem decît să ne gîndim la ultimele caractere de femei [1] pe care le-a creat pentru a vedea cu cîtă blîndeţe, cu cîtă adoraţie nepărmurită le-a iubit pînă la sfîrşit.

Recunoaştem în aceasta tot geniul lui ; avea un suflet delicat care, la fel ca un instrument muzical perfect, vibrează la cea mai mică atingere. La început a fost scoasă la iveală această sensibilitate atît de fină. „Amabilul meu Shakespeare", „blîndă lebădă din Avon" — aceste vorbe ale lui Ben Jonson nu fac decît să confirme ceea ce repetă contemporanii săi. Era afectuos şi bun, „cu maniere frumoase, dealtfel cinstit şi leal în comportare", „o natură deschisă şi sinceră" [2] ; odată ce

[1] Miranda, Desdemona, Viola. Primele cuvinte ale ducelui în *Noaptea regilor :*

Duke : If music be the food of love, play on,
Give me excess of it, that, surfeiting,
The appetite may sicken, and so die.
That strain again ; — it had a dying fall :
O, it came o'er my ear like the sweet south,
That breathes upon a bank af violets,
Stealing, and giving odour. — Enough ; no more ;
'Tis not so sweet now as it was before.
O spirit of love, how quick and fresh art thou !
That, notwithstanding thy capacity
Receiveth as the sea, nought enters there,
Of what validity and pitch soe'er,
But falls into abatement and low price,
Even in a minute ! so full of shapes is fancy,
That it alone is high-fantastical.

(Actul I, scena 1)

[2] Mărturiile lui Ben Jonson şi Chettle. Vezi Halliwell, p. 183.

avea chemare, avea și efuziunile adevăraților artiști ; era iubit, te simțeai bine alături de el ; nimic mai blînd, mai îmbietor decît această grație, acest abandon aproape feminin la un bărbat. Spiritul prompt în conversație, ingenios și ager, veselia strălucitoare, imaginația ușoară și bogată încît, după spusele tovarășilor săi, nu ștergea nimic ; în cel mai rău caz, cînd rescria o scenă, schimba ideea și nu cuvintele, datorită unui nou impuls de imaginație poetică, și nicidecum unei neplăcute operații de refacere a versurilor. Toate aceste trăsături se reunesc într-una singură ; avea geniu plăcut, vreau să spun că în mod firesc știa să iasă din el însuși și să se transforme în toate obiectele pe care le imagina. Priviți în jur la artiștii mari ai timpului, încercați să vă apropiați de ei, să pătrundeți în intimitatea lor, să-i vedeți gîndind, și veți simți întreaga putere a acestui cuvînt. Cu un instinct extraordinar, ei se substituie instantaneu oricărui fenomen : oameni, animale, plante, flori, peisaje, oricare ar fi obiectele, însuflețite sau nu, sînt prin contagiune forțele și tendințele care produc lumea exterioară vizibilă, iar duhul lor, multiplicat la infinit, devine printr-o necontenită metamorfoză un fel de sinteză a universului. De aceea parcă trăiesc mai mult decît ceilalți oameni ; ei n-au nevoie să fi învățat, ei intuiesc. L-am văzut pe unul dintre ei, cum, datorită unei armuri, unui costum, cîtorva mobile, a înțeles Evul Mediu mai profund decît trei savanți laolaltă. Ei construiesc așa cum construiesc, firesc, sigur, printr-o inspirație care constituie un raționament înaripat. Shakespeare n-a fost decît pe jumătate cultivat, știa „puțină latină și mai puțină grea-

că", o franceză și o italiană aproximative, altceva nimic ; nu călătorise, nu citise decît cărțile de literatură obișnuită, reținuse cîteva noțiuni de drept din grefele orășelului său ; apreciați, dacă puteți, tot ce știa despre om și despre istorie. Acești oameni văd mai multe obiecte deodată ; ei le îmbrățișează mai complet decît ceilalți oameni, mai repede, mai profund ; spiritul lor depășește limitele și se revarsă. Ei nu se limitează la simplul raționament ; în contact cu orice idee, toată ființa lor, gînduri, imagini, emoții, intră în mișcare. Iată-i lansați ; gesticulează, își mimează ideea, abundă în comparații ; chiar și în conversație sînt imaginativi și creatori, cu familiarisme și îndrăzneli de limbaj, uneori fericite, totdeauna neobișnuite, după capriciile și accesele improvizației aventuroase. Vioiciunea, strălucirea vorbei lor este stranie, ca și mișcările bruște, salturile prin care unesc idei îndepărtate, desființînd distanțele, trecînd de la patetic la rîs, de la violență la blîndețe. Această vervă extraordinară este ultimul lucru care îi părăsește. Cînd, din întîmplare, le lipsesc ideile, sau cînd melancolia lor este prea pronunțată, ei vorbesc și continuă să producă, numai că produc bufonerii, se fac clowni, fie și pe seama lor înșiși și împotriva propriei lor persoane. Eu cunosc unul care spune glume cînd simte că moare sau cînd ar vrea să se sinucidă ; roata din interior continuă să se învîrtească, chiar în gol, și omul simte nevoia ca ea să se învîrtească mereu, chiar dacă glisînd îl sfîrtecă ; bufoneriile lui sînt o supapă ; îl veți găsi pe acest băiețandru inepuizabil, pe acest măscărici ironic, la mormîntul Ofeliei, la patul de moarte al Cleopatrei, la fu-

nerariile Julietei. Veseli sau triști, se situează mereu la o extremă. Ei simt mult prea profund binele și răul, amplifică prea mult, involuntar, fiecare stare sufletească. După ce se denigrează și se disprețuiesc înjosindu-se din cale afară, se evidențiază și se laudă în mod extraordinar pînă la a tresări de mîndrie și de bucurie. Uneori, după o descurajare, spune Shakespeare, „mă gîndesc la tine și, ca ciocîrlia care la răsăritul soarelui se înalță dincolo de ogoarele întunecate, sufletul meu zboară și pleacă să cînte imnuri la poarta cerului.“ [1] Apoi, totul se prăbușește, ca într-o sobă în care un foc prea puternic nu lasă să mai rămînă nimic. „Tu vezi în mine acel moment al anului — cînd frunzele galbene, rare, care cad — atîrnă de ramurile reci tremurînde, — bolți dezgolite, naosuri dărîmate unde adineauri cîntau blîndele păsărele. — Tu vezi în mine crepusculul unei zile — care, după apusul soarelui dispare la asfințit, — și pe care, treptat, o înghite noaptea cea neagră, — soră geamănă cu moartea, care închide totul în nemișcare...“ [2] „Să nu plîngi cînd voi muri ; — sau cel puțin oprește-te din plîns cînd va-nceta dangătul melancolic și trist al clopotului, —

---

[1] *Haply I think of thee, — and then my state*
(Like to the lark at break of day arising
From sullen earth) sings hymns at heaven's gate.
(Sonetul 29)

[2] *That time of year thou mayst in me behold.*
When yellaw leaves, or none, or few, do hang
Upon those boughs which shake against the cold,
Bare ruin'd choirs, where late the sweet birds sang.
In me thou seest the twilight of such day
As after sunset fadeth in the west,
Which by and by black night doth take away,
Death's second self, that seals up all in rest...
(Sonetul 73)

care va vesti lumii că am părăsit aceste tărîmuri josnice — pentru a locui cu viermii cei mai josnici. Dacă citeşti aceste rînduri, nu-ţi mai aminti — nici de mîna care le-a scris : te iubesc atît — încît aş vrea să mă dai uitării — dacă gîndul la mine ţi-ar produce durere“ [1]. Aceste subite alternări de veselie şi tristeţe, aceste reveniri divine şi aceste mari melancolii, aceste tandreţi delicioase şi aceste descurajări feminine, îl caracterizează pe poetul extrem, cu emoţiile sale, mereu tulburat de durere sau de veselie, sensibil la cel mai mic şoc, mai puternic, mai delicat în bucurie şi în suferinţă decît ceilalţi oameni, capabil de vise mai intense şi mai blînde, în care se agită o lume imaginară de fiinţe graţioase sau îngrozitoare, toate pasionate ca şi autorul lor.

Totuşi, aşa cum era, şi-a atins ţelul. De timpuriu, cel puţin în ce priveşte comportarea exterioară, a intrat în viaţa aşezată, chibzuită, aproape burgheză, făcînd afaceri şi îngrijindu-se de viitor. A rămas actor cel puţin şaptesprezece ani, deşi juca roluri secundare [2] : în acelaşi timp, se străduia să modifice piesele cu atîta ardoare, încît Greene îl numea „o cioară împodobită cu penele altora, un factotum, un acaparator al scenei“ [3]. La vîrsta

---

[1] *No longer mourn for me, when I am dead,*
Than you shall hear the surly sullen bell
Give warning to the world that I am fled
From this vile world, with vilest worms to dwell :
Nay, if you read this line, remember not
The hand that writ it ; for I love you so,
That I in your sweet thoughts would be forgot,
If thinking on me then should make you woe.

(*Sonetul* 71)

[2] Rolul în care excela era fantoma din *Hamlet*.

[3] *In his own conceit the only* shake-scene *in a country.*

de treizeci și trei de ani adunase destule economii ca să cumpere, la Stratford, o casă cu două hambare și două grădini și perseveră ferm pe această cale. Prin munca lui, un om nu poate ajunge decît la o situație mai bună ; dacă ajunge la bogăție, înseamnă că-i pune pe alții să muncească. De aceea, meseriilor de actor și de autor, Shakespeare le adaugă pe cele de antreprenor și director de teatru. A devenit coproprietar al teatrelor Blackfriar și Globe, a încheiat contracte de dijmă, a cumpărat terenuri întinse și construcții, și-a măritat fiica, pe Suzana, și a sfîrșit retrăgîndu-se în orașul său natal, între bunurile sale, la casa lui, ca proprietar vrednic și cetățean onest, care își gospodărește bine averea și ia parte la treburile orașului. Avea două sau trei sute de lire sterline rentă, adică în jur de douăzeci, treizeci de mii de franci de astăzi și, pe cît se spune, trăia în voioșie și bună înțelegere cu vecinii ; în orice caz nu părea că se îngrijește prea mult de gloria sa literară ; căci n-a avut grijă nici măcar să-și editeze și să-și adune operele. Își căsătorise una dintre fiice cu un medic, pe cealaltă cu un negustor de vinuri ; aceasta de a doua nu știa nici măcar să se iscălească. Împrumuta bani și făcea figură onorabilă în lumea aceea măruntă. Straniu sfîrșit, care, la prima vedere, pare mai curînd al unui negustor, decît al unui poet. Să-l atribuim oare acelui instinct englezesc pentru care fericirea înseamnă viața săteanului și a proprietarului cu o rentă bună, așezat, cu tot confortul, și care se bucură în tihnă de o *respectabilitate stabilă* [1] de

[1] *He was a respectable man. — A good word ; what does it mean ? — He kept a gig. (Proces englez).*

autoritate domestică și de funcția sa departamentală ? Sau Shakespeare era, ca și Voltaire, un om cu bun simț, și care, deși cu un creier imaginativ, își păstra judecata chibzuită sub spuma vervei sale, prudent din scepticism, econom din nevoia de independență și în stare, după ce a trecut prin toate cele omenești, să hotărască, împreună cu Candide, că cel mai bun lucru este „să-ți cultivi grădina ?". Prefer să presupun, așa cum o sugerează capul lui robust și solid,[1] că datorită imaginației bogate, a scăpat la fel ca și Goethe de pericolele unei asemenea imaginații ; că imaginîndu-și pasiunea, reușea, ca și Goethe, să și-o atenueze pe cea proprie ; că ardoarea nu răbufnea în comportarea sa, pentru că găsea un debușeu în versurile sale ; că teatrul i-a apărat viața și că, parcurgînd din altruism toată demența și nefericirile vieții umane, se putea instala în mijlocul lor cu un surîs calm și melancolic, ascultînd, ca să se distreze, muzica aeriană a fanteziilor cu care se juca.[2] Vreau să presupun în sfîrșit că, în privința trupului ca și în rest, făcea parte din marea lui generație și marele lui secol ; că la el, ca și la Rabelais, Titian, Michelangelo și Rubens, soliditatea mușchilor compensa fragilitatea nervilor ; că în vremea aceea mașinăria omenească, mai aspru pusă la încercare și mai solid construită, putea rezista furtunilor pasiunilor și vervei impetuoase ; că sufletul și trupul se aflau încă în echilibru, că geniul era pe

[1] Vezi mai ales portretul lui făcut de Droeshout și bustul său în biserica din Stratford

[2] Vezi mai ales ultimele sale piese : *Furtuna, A douăsprezecea noapte.*

atunci o inflorescență și nu ca astăzi o boală. Toate acestea nu sînt decît presupuneri și dacă vrem să cunoaștem omul mai îndeaproape, trebuie să-l căutăm în operele sale.

II

Să căutăm deci omul și în stil. Stilul explică opera ; arătînd trăsăturile principale ale geniului, le anunță pe celelalte. Odată ce am distins trăsătura principală, vedem cum artistul se dezvăluie în întregime, ca o floare.

Shakespeare are o imaginație bogată și excesivă ; răspîndește metaforele din belșug în tot ce scrie ; în fiecare clipă, ideile abstracte se transformă la el în imagini ; în mintea lui se derulează o înșiruire de imagini. Nu le caută, vin de la sine ; se îngrămădesc în el, îi acoperă raționamentele, întunecă cu strălucirea lor lumina curată a logicii. El nu se străduiește să explice, nici să dovedească ; tablou după tablou, imagine după imagine, el copiază la nesfîrșit viziunile stranii și splendide care iau naștere, una după alta, și se adună în el. Comparați această frază, pe care o traduc la întîmplare dintr-un dialog liniștit, cu stilul scriitorilor noștri sobri : „Fiecare trebuie să se ferească de rău cu toată forța și toate armele gîndirii sale ; să-și ferească cu atît mai mult sufletul, de care depinde și pe care se sprijină atîtea vieți. Moartea majestății regale nu este izolată. Ea trage după ea, ca o vîltoare, tot ceea ce se află în apropiere. Este ca o roată uriașă fixată în vîrful celui mai înalt munte ; de spițele

ei uriașe sînt legate și îmbucate zeci de mii de lucruri neînsemnate. Cînd ea cade, fiecare anexă minusculă însoțește prăbușirea ei zgomotoasă. Cînd regele oftează, geme o lume întreagă"[1]. Iată trei imagini, una după alta, pentru a exprima aceeași idee. O arborescență ; din trunchi iese o ramură iar din aceasta alta, care se multiplică cu noi rămurele. În locul unui drum drept, trasat printr-un șir regulat de jaloane așezate cuminte, vă pomeniți într-o pădure stufoasă, copaci înlănțuiți și tufe bogate care vă ascund și vă închid calea, care vă încîntă și vă uimesc privirea cu minunăția verdeței lor și cu splendoarea florilor. În prima clipă vă mirați, ca spirit modern, grăbit, obișnuit cu prozodia clară a poeziei noastre clasice ; vă deranjează ; gîndiți că autorul se distrează și că, din amor propriu și prost gust, se rătăcește și vă face să rătăciți în desișul grădinii sale. Nicidecum ; dacă vorbește așa, o face nu pentru că așa găsește de cuviință, ci pentru că e nevoit ; metafora nu este un capriciu al voinței sale, ci o formă a gîndirii sale.

---

[1] *The single and peculiar life is bound,*
With all the strength and armour of the mind,
To keep itself from 'noyance ; but much more
That spirit, upon whose wheel depend and rest
The lives of many. The cease of majesty
Dies not alone, but, like a gulf, doth draw
What's near it, with it : it is a massy wheel,
Fix'd on the summit of the highest mount,
To whose huge spokes ten thousand lesser things
Are mortis'd and adjoin'd, which, when it falls,
Each small annexment, petty consequence,
Attends the boist'rous ruin. Never alone
Did the king sigh, but with a general groan.
(*Hamlet*, actul III, scena III)

În plină pasiune, el tot imaginează. Cînd Hamlet, disperat, își amintește nobilul chip al tatălui său, el deslușește tablourile mitologice cu care gustul timpului umplea străzile. El îl compară cu crainicul Mercur, „tocmai coborît pe o colină, care sărută cerul“ [1]. Această apariție încîntătoare în mijlocul unei invective sîngeroase dovedește că în străfundurile poetului trăiește pictorul. Involuntar și cînd nu trebuie își îndepărtează masca tragică ce îi acoperea chipul, astfel încît cititorul descoperă, în spatele trăsăturilor contractate ale acestei măști groaznice, un surîs grațios și inspirat, la care nu se aștepta.

O asemenea imaginație este inevitabil violentă. Fiecare metaforă este o zguduitură. Oricine transformă involuntar și firesc o idee seacă într-o imagine are o minte sclipitoare; adevăratele metafore sînt niște apariții înflăcărate care condensează un tablou întreg într-un fulger. Cred că niciodată nu s-a mai văzut la vreo națiune din Europa, în vreun secol din istorie, o pasiune atît de mare. Stilul lui Shakespeare este alcătuit din expresii nebunești. Nici un om nu a supus cuvintele la o asemenea tortură. Contraste izbitoare, exagerări furioase, apostrofări, exclamații, tot delirul odei, răsturnări de idei, acumulări de imagini, oribilul și divinul adunate în același vers, pare că nu scrie niciodată un cuvînt fără să strige. „Dar ce-am făcut?“ îi strigă regina fiului ei Hamlet...

[1] *A station like the herald Mercury*
New lighted on a heaven-kissing hill.
(*Hamlet*, actul III, scena IV)

„O asemenea faptă — care veștejește grația și roșeața modestiei, — numește virtutea ipocrită, ia trandafirul — de pe fruntea dalbă a amorului curat, — și pune în loc o blîndă, face legămîntul căsătoriei — la fel de fals ca jurămintele jucătorilor. Ah ! o asemenea faptă — care smulge inima din trup — și face din dulcele crez — o rapsodie de fraze. Obrazul cerului se înflăcărează de rușine, — da, și acest glob solid, această masă-nvîrtoșată — cu chipul trist ca în ziua judecății, — este bolnav numai cînd se gîndește la fapta săvîrșită !“ [1]

Este un stil frenetic. Și n-am citat totul. Toate aceste metafore sînt furioase, toate aceste idei ajung pînă la limita absurdului. Totul s-a transformat și s-a desfigurat sub uraganul pasiunii. Contagiunea crimei, pe care o denunță, a murdărit natura întreagă. Nu mai vede în lume decît corupție și minciună. E prea puțin să înjosească oamenii virtuoși, el înjosește însăși virtutea. Lucrurile neînsuflețite sînt și ele antrenate în acest vîrtej al durerii. Culoarea roșie a cerului la asfințit, palida obscuritate pe care noaptea o răspîndește peste peisaj se schim-

---

[1] *Such an act,*
That blurs the grace and blush of modesty ;
Calls virtue, hypocrite ; takes off the rose
From the fair forehead of an innocent love,
And sets a blister there ; makes marriage vows
As false as dicers' oaths : O, such a deed
As from the body of contraction plucks
The very soul ; and sweet religion makes
A rhapsody of words : Heaven's face doth glow ;
Yea, this solidity and compound mass,
With tristful visage as against the doom,
Is thought-sick at the act.

(Ibid.)

bă în roșeli și palori ale rușinii, iar omul nenorocit care vorbește și plînge vede cum lumea întreagă se clatină cu el în orbirea disperării.

Hamlet, se va spune, e pe jumătate nebun ; aceasta explică violența cu care se exprimă. Adevărul este că Hamlet este de fapt Shakespeare. Fie că situația este teribilă sau liniștită, fie că e vorba de injurii sau de o convorbire, stilul este deopotrivă excesiv. Shakespeare nu privește niciodată obiectele calm. Asupra imaginii sau ideii prezente, se concentrează toate forțele spiritului său. Se scufundă în ea, este absorbit. Lîngă acest geniu te simți ca la marginea unui vîrtej ; apa învolburată se precipită înghițind obiectele pe care le întîlnește și nu le mai redă luminii decît transformate și contorsionate. Te oprești cu uimire în fața acestor metafore contorsionate, scrise parcă de o mînă scuturată de febră într-o noapte de delir, care adună, într-o jumătate de frază, o pagină de idei și de tablouri ce ard ochii pe care vor să-i lumineze. Cuvintele își pierd înțelesul, construcțiile se prăbușesc ; paradoxurile de stil, aparentele falsități pe care din loc în loc le observi pîlpîind în furia vervei devin limbajul obișnuit ; el uluiește, trezește revolta, înfricoșează, respinge, copleșește ; versurile sale sînt un cîntec sfîșietor și sublim, scris într-o cheie prea înaltă, ce depășește posibilitățile percepției noastre, care ne supără urechea și a căror îndreptățire și frumusețe nu le sesizează decît spiritul nostru.

Și încă e puțin, pentru că această forță de concentrare unică este și ea îngemănată cu iuțeala elanului care o dezlănțuie. La Shakespeare nu există pregătire,

nici prudență, nici dezvoltare, nici preocupare pentru a se face înțeles. Ca un cal prea înfocat și puternic, el sare, nu știe să alerge. Străbate, între două cuvinte, distanțe uriașe, pentru a se găsi într-o clipă la celălalt capăt al lumii. Cititorul caută în zadar calea parcursă, zăpăcit de aceste salturi uluitoare, întrebîndu-se prin ce minune, părăsind o idee, poetul a trecut la cealaltă, întrezărind uneori, între două imagini, o lungă scară de tranziții ale cărei trepte noi le urcăm cu greu, pas cu pas, dar pe care el le escaladează dintr-o dată. Shakespeare zboară, în timp ce noi ne tîrîm. De aici un stil alcătuit din elemente bizare, imagini îndrăznețe, retezate într-o clipă de imagini și mai îndrăznețe, idei schițate sfîrșind cu altele îndepărtate cu o sută de leghe, nici o continuitate evidentă, în schimb un aer de incoerență ; ne oprim la fiecare pas, lipsește cărarea ; îl zărim pe poet, sus, departe de noi, și descoperim că ne-am angajat pe urmele lui pe un teren accidentat, plin de prăpăstii, pe care el îl parcurge ca pe o alee netedă și unde noi de abia ne tîrîm cu uriașe eforturi. .

Ce-ar fi să remarcăm acum că expresiile sale atît de violente și atît de puțin deliberate, în loc să se succeadă una alteia, încet și cu efort, se precipită ca o avalanșă cu o ușurință și o bogăție cuceritoare, ca valurile bolborosinde ale unui izvor prea bogat, care se îngrămădesc, încălecîndu-se și nu găsesc nicăieri destul spațiu ca să se desfășoare și să se epuizeze ? Întîlniți în *Romeo și Julieta* zeci de exemple de nesecată vervă. Cei doi îndrăgostiți îngrămădesc la nesfîrșit metafore, exagerări pasionate, glume, fraze contorsionate, extravaganțe amoroase. Lim-

bajul lor se aseamănă cu cîntecul privighetorii. Oamenii lui spirituali, Mercutio, Beatrice, Rosalinda, clownii, bufonii, clocotesc de vorbe de duh, care curg fără oprire, în rafale. Nu există nici unul care să nu găsească suficiente jocuri de cuvinte, în stare să stimuleze un întreg teatru. Blestemele regelui Lear şi ale reginei Margareta ar ajunge pentru toţi nebunii unui spital, pentru toţi asupriţii de pe pămînt. Sonetele sînt un delir de idei şi de imagini dăltuite cu o înverşunare care produce ameţeală. Primul său poem, *Venus şi Adonis,* este extazul senzual al unui Corregio nesătul şi înflăcărat. O fecunditate exuberantă care duce la un exces de calităţi deja excesive şi însuteşte bogăţia metaforelor, incoerenţa stilului şi violenţa nestăvilită a expresiilor [1].

Totul se reduce la atît : în spiritul lui obiectele pătrundeau gata organizate şi complete, în timp ce într-al nostru, ele se perindă dezarticulate, descompuse, bucată cu bucată. El gîndea în mare, iar noi gîndim pe bucăţele ; de aici stilul lui şi stilul nostru, două limbaje de neîmpăcat. Noi, ceilalţi scriitori şi gînditori, putem nota precis, cu un singur cuvînt, fiecare element izolat al unei idei şi reprezentăm ordinea exactă a părţilor ei prin ordinea exactă a expresiilor noastre : noi înaintăm treptat, urmărind filiaţiunile, ne raportăm mereu la rădăcini, încercăm să tratăm cuvintele ca pe cifre şi frazele ca pe ecuaţii ; noi nu folosim decît noţiunile generale, pe care

[1] De aceea, în ochii unui scriitor din secolul al XVII-lea, stilul lui Shakespeare este cel mai obscur, cel mai pretenţios, cel mai penibil, cel mai barbar şi cel mai absurd din cîte au existat vreodată.

orice minte le poate înțelege, și construcțiile regulate, în care orice spirit trebuie să poată pătrunde ; noi obținem exactitatea și claritatea, dar nu și viața. Shakespeare lasă deoparte exactitatea și claritatea, dar obține viața. Din adîncul concepției sale complexe și din semiviziunea sa colorată, el smulge un fragment, cîteva fibre fremătînde și vi le arată ; din aceste fărîme, vă rămîne să ghiciți restul ; în spatele cuvîntului, este un întreg tablou, o atitudine, un lung raționament prescurtat, o grămadă de idei care mișună ; cunoașteți aceste cuvinte pline care prescurtează : sînt acelea care se strigă în vîltoarea imaginației sau în accesul pasiunii, termeni argotici și la modă care fac apel la amintiri locale și la experiența personală [1], fraze scurte, frînte și incorecte, care exprimă prin neregularitatea lor asprimea și ruptura sentimentului interior, cuvinte triviale, figuri excesive [2]. Sub fiecare dintre acestea se află un gest, o ridicare bruscă din sprîncene, o cută a buzelor zîmbitoare, o bufonerie, o dezlănțuire a întregului mecanism. Nici una dintre aceste fraze nu notează idei, toate sugerează imagini ; fiecare dintre ele este limita și scopul unei mimici complete ; nici una dintre ele nu este expresia și definiția unei idei parțiale și limitate. De aceea Shakespeare este straniu și puternic, obscur și creator, mai presus decît toți poeții secolului său și ai tuturor

[1] Dicționarul lui Shakespeare este cel mai abundent dintre toate. Cuprinde aproximativ 15.000 de cuvinte, pe cînd cel al lui Milton doar 8.000 (Max Muller).

[2] Vezi în *Hamlet* discursul lui Laërte către sora sa, și al lui Polonius către Laërte. Stilul nu se potrivește situației, și se vede aici net procedeul naturalist și forțat al lui Shakespeare.

secolelor, cel mai exagerat dintre toți cei ce au violențat limbajul, cel mai extraordinar dintre toți făuritorii de suflete, cel mai îndepărtat de logica obișnuită și de rațiunea clasică, cel mai capabil să trezească în noi o lume a formelor și să așeze în fața noastră personaje vii.

III

Să reconstituim acea lume, căutînd în ea amprenta creatorului ei. Un poet nu copiază la întîmplare moravurile care îl înconjoară ; din vastul material, el alege și transpune involuntar pe scenă acele moravuri din dragoste și comportament ce se potrivesc cel mai bine cu talentul său. Să presupunem că ar fi logician, moralist, orator, aidoma unuia dintre marii noștri tragedieni din secolul al XVII-lea ; el nu ar reprezenta decît caracterele nobile, ar evita personajele de rînd ; i-ar fi groază de valeți și sărăcime ; ar păstra, în culmea pasiunii dezlănțuite, cele mai corecte comportări ; ar fugi scandalizat de orice cuvînt mîrșav și crud ; ar pune peste tot rațiunea, măreția și bunul gust ; ar suprima familiaritatea, copilăriile, naivitățile, flecăreala voioasă a vieții domestice ; ar șterge amănuntele precise, trăsăturile particulare și ar transpune tragedia într-un mediu senin și sublim unde, după ce și-ar adresa discursuri elocvente și dizertații abile, personajele sale abstracte, desprinse de timp și spațiu, s-ar ucide în mod civilizat ca pentru a încheia o ceremonie. Shakespeare face exact contrariul, pentru că geniul lui este cu desăvîrșire opus. Însușirea lui dominantă este imaginația pasionată, eliberată de

piedicile raţiunii şi moralei ; el se cufundă în ea şi nu găseşte în om nimic ce ar trebui să suprime. Acceptă natura şi o găseşte frumoasă în întregime ; o descrie cu micimile ei, cu diformităţile, cu slăbiciunile, cu excesele, cu dereglările şi furiile ei ; el arată omul la masă, în pat, la joc, beat, nebun, bolnav ; adaugă scenei culisele. Nu se gîndeşte să înnobileze, ci să copieze viaţa omenească şi nu aspiră decît să facă o copie mai puternică şi mai izbitoare decît originalul.

De aici moravurile acestui teatru şi în primul rînd lipsa de demnitate. Demnitatea vine din autoritatea exercitată asupra ta însuţi ; omul alege în acţiunile şi gesturile sale pe cele mai nobile, şi nu şi le îngăduie decît pe acelea. Personajele lui Shakespeare nu aleg nimic şi şi le îngăduie pe toate. Regii săi sînt bărbaţi şi taţi de familie ; Leontes cel teribil de gelos care va ordona uciderea soţiei sale şi a amantului ei [1] se joacă, aidoma unui copil, cu fiul său ; îl mîngîie, îi adresează toate alintările pe care le rostesc mamele ; cutează să fie trivial ; este guraliv ca o dădacă, are limbajul şi preocupările ei.

„...Ţi-ai suflat nasul ? — Se spune că seamănă cu al meu. Hai, căpitane, — trebuie să fim neîntinaţi ; nu neîntinaţi, ci curaţi [2], căpitane... — Vino aici, domnule paj — Priveşte-mă cu ochii tăi albaştri. Micul meu strengar drag ! — micuţule ! Privind — trăsăturile acestui chip, mi s-a părut că m-am întors — cu douăzeci şi trei de ani în urmă, şi mă văd fără pantaloni, — cu o bluză de catifea verde, cu spada înfăşurată — de teamă să nu-şi

[1] *Poveste de iarnă*, actul I, scena II.
[2] Aici este un joc de cuvinte intraductibil.

muște stăpînul. — Cît de mult semănam pe atunci cu iarba asta rea, — cu obraznicul ăsta, cu domnul ăsta !... Frate, — oare voi acolo îl răsfățați pe prințul vostru — cum se pare că-l răsfățăm noi pe-al nostru ?

POLYXEN

Sire, cînd sînt acasă — el e toată preocuparea mea, toată veselia, toată grija ! ; — ba e prietenul meu cel mai drag, ba e dușmanul meu jurat ; e parazitul, soldatul meu, omul meu de stat, totul ; el face o zi de iulie la fel de scurtă ca o zi de decembrie, — și, cu copilăriile lui nesfîrșite, mă vindecă de gîndurile care mi-ar îngheța sîngele“ [1]

---

[1] *What, hast smutch'd thy nose ?*
They say it's a copy out of mine. Come, captain,
We must be neat ; not neat, but cleanly, captain...
Come, sir page,
Look on me with your welkin eye ; sweet villain !
Most dear'st ! my collop !...
Looking on the lines
Of my boy's face, methought, I did recoil
Twenty-three years, and saw myself unbreech'd
In my green velvet coat ; my dagger muzzled,
Lest it should bite its master...
How like, methought, I then was to this kernel,
This squash, this gentleman...
My brother,
Are you so fond of your prince, as we
Do seem to be of ours ?

P o l y x e n e s

If at home, sir,
He's all my exercise, my mirth, my matter :
Now my sworn friend, and then mine enemy ;
My parasite, my soldier, statesman, all !
He makes a July's day short as December ;
And, with his varying childness, cures in me
Thoughts that would thick my blood.

Există la Shakespeare zeci de fragmente asemănătoare. La el, ca și în natură, marile pasiuni sînt precedate sau urmate de acțiuni frivole, de mici conversații, de simțăminte obișnuite. Emoțiile puternice sînt accidente în viața noastră ; a bea, a mînca, a discuta lucruri indiferente, a executa mecanic o muncă obișnuită, a visa la o plăcere foarte banală sau la vreun necaz oarecare, iată cum ne petrecem timpul. Shakespeare ne descrie așa cum sîntem ; eroii săi dau binețe, îi întreabă pe oameni ce mai fac, discută despre ploaie și vremea frumoasă, la fel de des și la fel de obișnuit ca și noi înșine, exact în momentul în care cad pradă disperării sau se lansează în hotărîri extreme. Hamlet vrea să știe cît e ora, constată că vîntul pișcă, vorbește despre petrecerile cu fanfare care se aud în depărtare, iar această conversație atît de liniștită, atît de puțin legată de acțiune, atît de plină de bucurii mărunte fără însemnătate, pe care doar hazardul le aduce și le îndrumă, durează pînă în momentul în care umbra tatălui său, apărînd în întuneric, îi dezvăluie asasinatul pe care trebuie să-l răzbune .

Rațiunea cere moravurilor să păstreze măsura ; dimpotrivă, moravurile pe care Shakespeare le descrie nu o păstrează. Natura pură e violentă, iute ; ea nu admite scuzele, nu suferă împăciuirile, nu acceptă circumstanțele, ea vrea orbește, izbucnește în injurii, are nesocotința, ardoarea și furiile copiilor. Personajele lui Shakespeare au sîngele clocotitor și mînia iute. Nu știu să se abțină, se lasă copleșite mai întîi de durere, de indignare, de dragoste și se aruncă apoi în neștire pe panta aspră

pe care îi împinge pasiunea lor. Pe care să le citez ? Timon, Leonatus, Cresida, toate fetele tinere, toate principalele personaje ale marilor drame ; Shakespeare redă pretutindeni impetuozitatea negîndită a primului impuls. Capulet o anunță pe fiica sa, Julieta, că în trei zile se va căsători cu contele Paris și îi spune că poate fi mîndră de asta ; ea îi răspunde că nu este mîndră, dar că totuși îi mulțumește contelui pentru această dovadă de dragoste. Comparați furia lui Capulet cu mînia lui Orgon și veți putea aprecia deosebirea dintre cei doi poeți și cele două civilizații :

„Cum așa ! cum vine asta, halal judecată ? Ce-nseamnă asta ? — Mîndră. Și apoi vă mulțumesc și nu vă mulțumesc — și nu sînt mîndră. Frumoasă domnișoară, — lasă mulțumirile, lasă mîndriile astea ; dar convinge-ți picioarele tale drăguțe, ca joia viitoare, — să vină cu Paris la biserica Sfîntul Petru, — sau te tîrăsc eu pînă acolo ! — Ieși, nerușinato ! Femeie nesuferită ! Ești o frumoasă palidă ! — Chip de ceară !

JULIETA

Bunul meu tată, te rog în genunchi, — ai măcar răbdare să mă lași să spun o vorbă.

CAPULET

Spînzură-te, tînără nenorocită ce ești ! ticăloasă neascultătoare ! — Ascultă ce-ți spun : du-te joi la biserică, — sau să nu mă mai privești în față. — Nu vorbi, nu răspunde, nu replica. — Mă mînîncă palma.

LADY CAPULET

Eşti prea iute...

CAPULET

Sfîntă anafură ! Asta mă înnebuneşte. Ziua şi noaptea, dimineaţa şi seara, — acasă, afară, singur, împreună cu alţii, — treaz sau în somn, singura mea grijă a fost — să o mărit, şi acum cînd am găsit — un gentilom de neam princiar — cu maniere frumoase, tînăr, bine crescut, — făcut aşa cum ar putea dori o inimă..., — să văd o mizerabilă nebună înlăcrimată, — o păpuşă plîngăcioasă răspunzînd la această şansă pe care i-o oferă soarta : — Eu nu vreau să mă mărit ! N-aş putea să-l iubesc ! — Sînt prea tînără, te rog iartă-mă ! — Ei bine ! dacă nu vrei să te măriţi, am să-ţi arăt eu iertare ! — Du-te unde vrei, n-o să rămîi sub acoperişul meu. — Uită-te, gîndeşte-te, eu nu glumesc. Joia este aproape. Cu mîna pe inimă, hotărăşte. — Dacă eşti fiica mea, te voi da nevastă prietenului meu ; — dacă nu eşti, du-te şi te spînzură ; cerşeşte, flămînzeşte, mori pe stradă, — căci, ţi-o jur cu mîna pe inimă, nu te mai recunosc“ [1].

---

[1] *How now ! how now, chop logic ? What is this ?*
Proud, — and I thank you, — and I thank you not ; —
And yet not proud : — mistress minion, you,
Thank me no thankings, nor proud me no prouds,
But settle your fine joints 'gainst Thursday next,
To go with Paris to Saint Peter's Church,
Or I will drag thee on a hurdle thither.
Out, you green sick carrion ! out, you baggage,
You, tallow-face !

Acest mod de a-şi împinge fiica la căsătorie este propriu lui Shakespeare şi secolului al XVI-lea. Pentru bărbaţii acelui secol, a-i contrazice era ca şi cum le-ai arăta taurilor culoarea roşie : îi înnebuneşte.

Juliet

Good father, I beseech you on my knees,
Hear me with patience but to speak a word.

Capulet

Hang thee, young baggage ! disobedient wretch !
I tell thee what, — get thee to church o'Thursday,
Or never after look me in the face :
Speak not, reply not, do not answer me ;
My fingers itch...

Lady Capulet

You are too hot.

Capulet

God's bread ! it makes me mad. Day, night, early,
At home, abroad, alone, in company,
Waking, or sleeping, still my care hath been
To have her match'd : and having now provided
A gentleman of princely parentage,
Of fair demesnes, youthful, and nobly train'd,
Stuff'd (as they say) with honourable parts,
Proportion'd as one's heart could wish a man, —
And then to have a wretched puling fool,
A whining mammet, in her fortune's tender,
To answer, „I'll not wed, — I cannot love, —
I am too young, — I pray you pardon me ; — "
But, an you will not wed, I'll pardon you ;
Graze where you will, you shall not house with me ;
Look to't, think on't, I do not use to jest.
Thursday is near ; lay hand on heart, advise ;
An you be mine, I'll give you to my friend ;
An you be not, hang, beg, starve, die i' the streets,
For, by my soul, I'll never acknowledge thee...

(*Romeo şi Julieta*, actul III, scena V)

Se poate intui lesne că în acea vreme, chiar în teatru, decența era un lucru necunoscut. Incomodează pentru că este o frînă, iar ei se descotorosesc de ea tocmai pentru că incomodează. Decența este un dar al rațiunii și al moralei, la fel cum cruzimea este un efect al naturii și al pasiunii. Cuvintele lui Shakespeare sînt necizelate, dincolo de ce se poate reda. Personajele sale numesc lucrurile cu numele lor murdare și sugerează imaginile precise ale amorului fizic. Discuțiile purtate de gentilomi și doamne sînt pline de aluzii scabroase și ar trebui să căutăm un cabaret de rînd ca să mai auzim azi ceva asemănător. [1]

Tot într-un cabaret ar trebui să căutăm glumele grosolane și acel soi de spirite brutale care formează fondul acestor discuții. Politețea binevoitoare este fructul tardiv al unei gîndiri evoluate, un fel de umanitate, de bunătate aplicată în acțiunile mărunte și în vorbirea zilnică ; ea pretinde omului să fie blînd cu ceilalți și să se uite pe sine pentru ceilalți ; ea constrînge natura simplă care este egoistă și grosolană. Din care cauză lipsește din moravurile acestui teatru. Ați văzut cărțași care din glumă și voiciune își trag palme ; cam la fel este și conversația seniorilor și doamnelor cînd vor să glumească, de exemplu cea dintre Beatrice și Benedict [2], persoane foarte bine educate pentru vremea aceea, avînd un renume bun în privința spiritului și a politeței și ale căror amabile înțepături spirituale stîrnesc veselia

[1] *Regele Henric al VIII-lea*, actul II, scena III, etc.

[2] *Mult zgomot pentru nimic.* Vezi felul în care Henric al V-lea îi face curte Caterinei a Franței.

asistenței. Ele constă în a-și spune în termeni limpezi : — Ești un fricos, un hulpav, un imbecil, un bufon, un libertin, o brută ! Ești o proastă, o limbă de papagal, o nebună, o... (în original cuvîntul se pronunță) [1]. Se cuvine să fie subliniat tonul pe care-l au cînd sînt furioși. Un cerșetor beat, spune Emilia în *Othello*, nu i-ar arunca ocări mai murdare concubinei sale. [2] Vocabularul lor are tot atîtea cuvinte grosolane ca cel al lui Rabelais, îl epuizează chiar. Iau noroiul cu mîna și-l aruncă în adversar, fără a se teme că se murdăresc.

Faptele sînt pe măsura vorbelor. Ei merg, fără rușine sau milă, pînă la limita pasiunii. Asasinează, otrăvesc, violează, incendiază : scena este plină doar de ticăloșii. Shakespeare umple teatrul său cu toate faptele îngrozitoare ale războaielor civile. Sînt moravurile lupilor și hienelor. Trebuie să citești [3] răscoala lui Jack Cade, pentru a-ți face o idee despre aceste nebunii și furii. Ai impresia că vezi niște brute răzvrătite, nebunia ucigașă

Benedict

[1] *I will go to the antipodes... rather than hold three words' conference with this harpy... I cannot endure my lady Tongue.*

Don Pedro

You have put him down, lady, you have put him down.

Beatrice

So I would not he should do me, my lord, but I should prove the mother of fools.

(Actul II, scena 1)

[2] *He call'd her whore ; a beggar, in his drink,*
Could not have laid such terms upon his callet.

[3] *Henric al VI-lea*, partea a II-a, actul IV, scena a II-a și următoarele.

a unui lup lăsat slobod într-o stînă, brutalitatea unui porc care se îmbată și se tăvălește în murdărie și în sînge. Distrug, ucid, se omoară între ei; cu mîinile pline de sîngele crimelor înfăptuie, cer de mîncare și de băut; înfig căpățînile în vîrful lăncilor, le fac să se sărute între ele și rîd.

„...Haideți [1], zice Jack Cade, ardeți toate arhivele regatului; gura mea va fi de-acum încolo parlamentul Angliei... Cel mai orgolios nobil al regatului nu-și va purta capul pe umeri decît după ce-mi va fi plătit tribut... Și nu va exista nici o fată care se mărită fără să-mi dea mai întîi tribut fecioria ei... De acum în Anglia se vor vinde cu doi bani șapte pîini de cîte un ban. Nu vor mai exista bani. Toți vor bea și vor mînca pe cheltuiala mea, și îi voi îmbrăca pe toți cu aceeași livrea... Fiind aici, așezat pe piatra Londrei, ordon și comand ca pe conducta de la closet să curgă vin, în acest prim an al

---

Jack Cade

[1] *There shall be in England seven half-penny loaves sold for a penny... There shall be no money; all shall eat and drink on my score, and I will apparel them all in one livery...*

And here, sitting upon London-stone, I charge and command, that, of the city's cost the pissing-conduit run nothing but claret wine this first year of our reign... Away, burn all the record of the realm; my mouth shall be the parliament of England... And henceforth all things shall be held in common... What canst thou answer to my majesty for giving up of Normandy unto Monsieur Basimecu, the dauphin of France?

The proudest peer of the realm shall not wear a head on his shoulders unless he pays me tribute; there shall not be a maid married, but she shall pay to me her maidenhead ere they have it. (Re-enter rebels with the heads of Lord Say and his son-in-law). But is not this braver? Let them kiss one another, for they loved well when they were alive...

domniei noastre, și asta pe cheltuiala orașului... Iar de-acum toate lucrurile vor fi în comun... Ce poți răspunde Majestății Mele pentru faptul că ai predat Normandia domnului Pupăncur, principe moștenitor al Franței ? Sînt aduse capetele lordului Say și ginerelui său.) Dar iată și ceva strașnic. Să se sărute, căci se iubeau mult cînd trăiau..."

Nu trebuie să-i dai frîu liber omului ; nu se știe ce pofte și ce furii pot sta ascunse sub o aparență ștearsă. Niciodată natura n-a fost atît de josnică, iar această josnicie reprezintă adevărul.

Oare aceste obiceiuri nu se întîlnesc decît la sărăcime ? Prinții fac și mai rău. Ducele de Cornwall dă ordin ca bătrînul duce de Gloster să fie legat de un scaun pentru că, datorită lui, regele Lear a scăpat :

CORNWALL

„...Țineți scaunul. — Să strivesc cu piciorul ochii aceștia *(Gloster este ținut în timp ce Cornwall îi smulge un ochi și-l calcă cu piciorul).*

GLOSTER

Cine dintre voi vrea să apuce bătrînețele, să mă ajute. Oh, crudule ! O, zei !

REGAN (fiica lui Lear)

Un obraz va fi gelos pe celălalt ; și celălalt la fel.

CORNWALL (rîzînd)

Dacă poți vedea răzbunarea...

UN SERVITOR

Opriți-vă mîna, stăpîne. — Vă slujesc de cînd eram copil ; — dar nu v-am făcut nicicînd un serviciu mai mare — decît spunîndu-vă să vă opriți.

CORNWALL

Cum, ciine mizerabil !

SERVITORUL

Dacă ați avea barbă — aș fi în stare să v-o smulg într-o asemenea încăierare.

CORNWALL

Om de nimic !

(Trage spada și se repede la el.)

SERVITORUL

Ei bine, vino, și încearcă-ți norocul mîniei !

CORNWALL

(Trage spada. Se luptă, este rănit)

REGAN (Către alt servitor)

Dă-mi spada ta. — Un țăran care se răzvrătește !

(Smulge spada, vine pe la spate și îl înjunghie.)

SERVITORUL

Ah, m-a ucis... Domnule, mai aveți un ochi să priviți sîngele ce i l-am vărsat. Ah !

(Moare)

CORNWALL

N-o să mai vadă nimic, am să-l împiedic. *(Pune mîna pe ochiul lui Gloster).* — Afară, gelatină murdară! Unde ți-e strălucirea acum? *(Smulge al doilea ochi al lui Gloster și îl aruncă pe jos.)*

GLOSTER

Totul este întuneric și jale. Unde mi-e fiul?

REGAN

Hai, aruncați-l afară pe poartă și să-și adulmece drumul pînă la Dover..."[1]

---

1 *Cornwall*

Fellows, hold the chair: —
Upon these eyes of thine I'll set my foot.
(Gloster is held down in the chair, while Cornwall plucks out one of his eyes, and sets his foot on it).

Gloster

He that will think to live till he be old,
Give me some help: — O cruel! O ye gods!

Regan

One side will mock another; the other too.

Cornwall

If you see vengeance...

Servant

Hold your hand, my lord.
I have serv'd you ever since I was a child;
But better service have I never done you
Than now to bid you hold.

Astea sînt moravurile acestui teatru. Ele sînt neînfrînate, ca și ale epocii, ca și imaginația poetului. A copia faptele banale ale vieții cotidiene, copilăriile și slăbiciunile pînă la care coboară necontenit cele mai mari personaje, furiile care le degradează, cuvintele crude, as-

---

C o r n w a l l

How now, you dog ?

S e r v a n t

If you did wear a beard upon your chin,
I'd shake it on this quarrel : What do you mean ?

C o r n w a l l

My villain ! *(Draws, and runs at him)*

S e r v a n t

Nay, then come on, and take the chance of anger.
(Draws ; they fight ; Cornwall is wounded)

R e g a n

Give me thy sword (To another servant)
A peasant stand up thus !
(Snatches a sword, comes behind, and stabs him)

S e r v a n t

O, I am slain ! My lord ! you have one eye left
To see some mischief on him : — O ! *(Dies)*

C o r n w a l l

Lest it see more, prevent it : — Out, vile jelly :
Where is thy lustre now ?
(Tears out Gloster's other eye, and throws it on the ground)

G l o s t e r

All dark and comfortless. Where's my son ?

R e g a n

Go, thrust him out at gates, and let him smell
His way to Dower...

pre sau murdare, și acțiunile atroce în care se desfășoară, destrăbălarea, brutalitatea, ferocitatea naturii primitive — este opera imaginației libere și goale. A copia aceste urîțenii și aceste excese, alegînd amănunte atît de familiare, de expresive, de exacte, încît te fac să simți sub fiecare cuvînt al fiecărui personaj o civilizație întreagă este opera imaginației concentrate și atotputernice. Această natură a moravurilor și energie a descrierii indică aceeași calitate unică și excesivă, pe care stilul a arătat-o deja.

IV

Pe acest fundal comun, se detașează o lume întreagă de figuri vii și distincte, luminate intens, bine conturate. Această forță creatoare este marele dar al lui Shakespeare și comunică vorbelor o virtute extraordinară. Fiecare frază pronunțată de oricare dintre personajele sale ne face să vedem, dincolo de ideea pe care o cuprinde și de emoția pe care o provoacă, ansamblul calităților și întregul caracter ce o zămislește, temperamentul, atitudinea, gestul, privirea personajului, toate într-o clipă, cu o claritate și o forță neatinse încă de nimeni. Cuvintele care ne lovesc urechea nu sînt nici a mia parte din cele pe care le ascultăm în noi înșine : sînt ca niște scîntei care țîșnesc din cînd în cînd ; ochii văd cîteva limbi de flăcări ; numai spiritul observă însă vastul incendiu al cărui indiciu și efect sînt flăcările. Avem aici două drame într-una singură : una bizară, fragmentată, trunchiată, vizibilă ; cealaltă consecventă, imensă, invizibilă ; una

o ascunde atît de bine pe cealaltă, încît, de obicei, parcă nu mai citeşti cuvinte : auzi tunetul acestor glasuri îngrozitoare, vezi trăsături contractate, ochi arzători, chipuri palide, simţi fierbinţeala, hotărîrile luate în momente de furie, cînd sîngele înfierbîntat se urcă la cap, şi se transmite apoi nervilor încordaţi. Însuşirea proprie fiecărei fraze de a face vizibilă o lume a sentimentelor şi a formelor se datorează faptului că este produsă de o lume de emoţii şi imagini. Shakespeare, scriind-o, a simţit tot ce simţim noi şi multe altele încă. Are calitatea rară de a cuprinde dintr-o privire întreg personajul, trupul, spiritul, trecutul, prezentul, cu toate amănuntele şi în toată profunzimea, cu atitudinea precisă şi expresia fizionomiei impuse de situaţie. Există cîte un cuvînt la Hamlet sau Othello care, pentru a fi explicat, ar cere trei pagini de comentarii ; fiecare dintre gîndurile subînţelese, pe care le-ar descoperi comentariul, îşi lasă amprenta în întorsătura frazei, în natura metaforei, în ordinea cuvintelor ; azi, analizînd aceste amprente, putem ghici gîndurile. Aceste nenumărate amprente s-au imprimat într-o secundă pe spaţiul unui vers. În versul următor, există tot atîtea, imprimate la fel de rapid şi în acelaşi spaţiu. Vă daţi seama de concentraţia şi iuţeala imaginaţiei care crează astfel.

Aceste personaje sînt toate din aceeaşi familie. Bune sau rele, grosolane sau delicate, spirituale sau stupide, Shakespeare le înzestrează pe toate cu acelaşi spirit, propriul lui spirit. El crează oameni imaginari lipsiţi de voinţă şi raţiune, mecanisme pătimaşe, care se ciocnesc violent unul de celălalt şi care arată privirilor ceea ce

este mai natural, mai firesc în om. Să ne oferim spectacolul şi să urmărim la toate nivelele înrudirea chipurilor şi relieful portretelor.

La nivelul cel mai de jos se află fiinţele stupide, flecare sau brutale. Imaginaţia există chiar acolo unde raţiunea nu s-a născut încă ; ea supravieţuieşte acolo unde raţiunea a dispărut. Idiotul sau bruta urmează orbeşte fantomele din creierul său anchilozat. Nici un poet nu a înţeles acest mecanism aşa cum a făcut-o Shakespeare. Caliban, de exemplu, un fel de sălbăticiune diformă care se hrăneşte cu rădăcini, mîriie ca un animal, în mîna lui Prospero, care l-a îmblînzit. El urlă necontenit împotriva stăpînului său, deşi ştie că fiecare ocară îi va fi plătită cu o suferinţă. Este un lup legat în lanţ, fricos şi furios totodată, care încearcă să muşte cînd te apropii şi care se tîrăşte atunci cînd vede biciul ridicat deasupra spinării lui. Are o senzualitate primitivă, un rîs prostesc, întruchipează lăcomia naturii omeneşti degradate. Vrea s-o violeze pe Miranda adormită. Ţipă după hrană şi se îndoapă. Un marinar debarcat pe insulă, Stefano, îi dă vin ; el îi sărută picioarele şi îl ia drept zeu ; îl întreabă dacă n-a coborît din ceruri şi îl divinizează. Se simt în el patimile răscolite şi înăbuşite, grăbite să scoată capul şi să se potolească. Stefano şi-a bătut tovarăşul. Mai dă-i, mai dă-i, spune Caliban, şi după cîtva timp, am să-ndrăznesc şi eu să-l bat. Îl imploră pe Stefano să vină cu el să-l ucidă pe Prospero, care doarme ; este nerăbdător s-o facă ; dansează de bucurie ; îşi şi vede stăpînul cu beregata tăiată şi cu creierul împrăştiat în ţărînă. „Te rog, luminăţia

ta, nu face zgomot. Uite, colo e gura văgăunii. Du-te tiptil și intră. Fă crima asta bună ; vei fi pe veci stăpînul insulei, iar eu, al tău Caliban, îți voi linge picioarele.“ [1] Alții, ca Ajax și Cloten, aduc mai mult a oameni, și totuși, ceea ce redă Shakespeare la ei la fel ca și la Caliban, este doar temperamentul. Greoaia mașinărie a trupului, masa mușchilor, povara sîngelui care se tîrăște în membrele lor de luptători înăbușe toată inteligența și nu lasă decît pasiunile animalului. Ajax lovește cu pumnii și înghite carne, asta-i viața lui ; el este gelos pe Achile, aproape la fel cum un taur este gelos pe alt taur. El se lasă înfrînat și condus de Ulisse, fără să privească înainte : cea mai grosolană lingușire îl atrage ca o momeală. A fost împins să accepte provocarea lui Hector. Iată-l plin de aroganță, nemaicatadixind să răspundă nimănui, nemaiștiind nici ce spune, nici ce face ; Thersit îi strigă : „Bună ziua, Ajax“, iar el îi răspunde : „Mulțumesc, Agamemnon“. Nu-l mai preocupă altceva, decît să-și contemple enorma sa persoană și să-și rotească majestuos ochii săi mari și stupizi. În ziua hotărîtă, lovește în Hector ca într-o nicovală. După un timp destul de îndelungat, sînt despărțiți. „Încă nu m-am încălzit,

---

[1] *Caliban*

Beat him enough ; after a little time,
I'll beat him too...
Pry thee, my king, be quiet : see'st thou here,
This is the mouth o'the cell ; no noise, and enter :
Do that good mischief, which may make this island
Thine own for ever, and I, thy Caliban,
For aye thy foot-licker.

(*Furtuna*, actul IV, scena 1)

spune Ajax, lăsați-ne să mai luptăm“ [1]. Cloten este mai puțin masiv decît acest bivol flegmatic, la fel de imbecil însă, la fel de vanitos, la fel de grosolan. Frumoasa Imogen, jignită de injuriile și stilul lui de bucătar, îi spune că persoana lui nu valorează nici cît cel mai neînsemnat obiect de îmbrăcăminte al lui Posthumus. Se simte ofensat, repetă de zece ori cuvîntul, se agață de el și revine mereu să se războiască cu ea, cu capul plecat înainte, ca berbecii înfuriați. „Veșmîntul lui ? cel mai neînsemnat obiect de îmbrăcăminte ?... Mă voi răzbuna... Cel mai neînsemnat obiect de îmbrăcăminte ?... Bine“. Ia hainele lui Posthumus și se duce la Milford-Haven, sperînd să-l întîlnească împreună cu Imogen. Pe drum rostește acest monolog : „Cu hainele acestea pe mine o voi silui ; dar mai întîi am să-l omor pe el, chiar sub ochii ei. Să vadă de ce sînt în stare, și asta să fie o pedeapsă pentru obrăznicia ei. Și cînd el va zăcea la pămînt iar eu deasupra, îmi voi rosti tirada plină de insulte... Apoi, cînd îmi voi fi potolit poftele cu ea (și, după cum vă spun, am s-o fac îmbrăcat cu hainele lui, pe care le-a lăudat atîta), o voi aduce în pumni înapoi la curte și o voi mîna acasă cu lovituri de picior“ [2].

---

[1] *I am not warm yet : let us fight again.*
Vedeți actul II, scena II, modul glumeț în care generalii dau avînt acestei brute curajoase.

[2] *C l o t e n*

His garment ? Now, the devil.

I m o g e n

To Dorothy my woman hie thee presently.

Alții nu sînt decît niște flecari ; de exemplu Polonius, consilier grav și fără minte, „copil bătrîn care încă n-a ieșit din scutece", prostănac solemn care revarsă peste oameni o ploaie de sfaturi, complimente și maxime, un fel de purtător de cuvînt al curții, necesar la ceremoniile oficiale, are aerul că gîndește, nu face însă decît să rostească vorbe. Dar cel mai complet dintre toate caracterele este doica[1] ; e vorbăreață, are un vocabular deșuchiat ; un adevărat stîlp de bucătărie, mirosind a cratiță și a papuci vechi ; proastă, nerușinată, imorală, în rest femeie bună și cu dragoste de odrasla ei. Iată trăncăneala nesecată fără șir a unei țațe :

„ *DOICA*

Zău c-aș putea să-i spun vîrsta exact, cu ora.

LADY CAPULET

N-are încă paisprezece ani.

C l o t e n

...You have abuse'd me ?
His meanest garment ?...
...I'll be reveng'd : —
His meanest garment, well...

With that suit upon my back, will I ravish her : First, kill him and in her eyes ; there shall she see my valour, which will then be a torment to her contempt. He on the ground, my speech of insultment ended on his dead body, — and when my lust has dined, — (which, as I say, to vex her, I will execute in the clothes that she so praised) to the court I'll knock her back, foot her home again.

(Cymbeline)

[1] *Romeo și Julieta.*

De Sfîntu-Petru, seara, o să facă paisprezece ani, Suzana. Şi cu ea (Dumnezeu s-o odihnească) erau de aceeaşi vîrstă. Ei ! Suzana a ajuns în ceruri ! — era prea bună pentru mine. Dar, cum ziceam, — de Sîn-Petru seara, o să aibă paisprezece ani. — Îi împlineşte. Zău. Mi-aduc bine aminte. — Azi se împlinesc unsprezece ani de la cutremur. Din toate zilele anului, tocmai în ziua aia, — îmi amintesc bine, a fost înţărcată. — Am pus pelin pe sfîrc, — şi şedeam la soare lîngă peretele hulubăriei. — Domnul şi cu dumneavoastră eraţi la Mantua. — Ei ! am o memorie !... Dar cum ziceam, — cînd a simţit pelinul de pe sînul meu, — şi l-a simţit amar, frumuşica nebunatică, — trebuia s-o vedeţi cît era de supărată şi cum se încrunta la sîn..., — şi de atunci au trecut unsprezece ani. — Mergea deja-n picioare. Da, zău ! — Aproape că alerga şi se clătina. — Chiar cu o zi înainte se lovise la frunte“ [1].

N u r s e

[1] *Faith, I can tell her age unto an hour.*

L a d y C a p u l e t

She's not fourteen...

N u r s e

Come Lammaseve at night, shall she be fourteen.
Susan and she, — God rest all Christian souls ! —
Were of an age. — Well, Susan is with God ;
She was too good for me : But, as I said,
On Lammas-eve at night shall she be fourteen ;
That shall she, marry : I remember it well.
'T is since the earthquake now eleven years ;
And she was wean'd — I never shall forget it, !

În legătură cu asta, ea înșiră o poveste indecentă, pe care o reia de patru ori la rînd. I se închide gura, dar n-are importanță. Ea are povestea în cap și nu încetează s-o tot spună și să rîdă singură. Repetițiile fără sfîrșit constituie activitatea primitivă a spiritului. Oamenii simpli nu urmează linia dreaptă a raționamentului și a povestirii : revin, bat pasul pe loc ; atrași de o imagine, o păstrează timp de un ceas în fața ochilor, nu se plictisesc de ea. Dacă merg înainte, se învîrtesc în jurul a o sută de idei întîmplătoare, înainte de a ajunge la fraza necesară. Se lasă întorși din drum de toate gîndurile care le trec prin minte. Așa face doica și atunci cînd îi aduce Julietei vești de la iubitul ei, o chinuie și o face să moară de nerăbdare, nu atît ca s-o necăjească, cît din obiceiul de a trăncăni :

„ *DOICA*

Isuse ! Ce grabă ! Nu poți să mai aștepți o clipă ? Nu vezi că mi-am pierdut răsuflarea ?

Of all the days of the year, upon that day ;
For I had then laid wormwood to my dug.
Sitting in the sun under the dove-house wall,
My lord and you were then at Mantua : —
Nay, I do bear a brain : — but, as I said,
When it did taste the wormwood on the nipple
Of my dug, and felt it bitter, pretty fool !
To see it tetchy, and fall out with the dug.
Shake, quoth the dove-house : 'twas no need, I trow,
To bid me trudge.
And since that time it is eleven years :
For then she could stand alone ; nay, by the rood,
She could have run and waddled all about.
For even the day before she broke her brow...

(Actul I, scena III)

JULIETA

Cum ți-ai pierdut răsuflarea, cînd ai destul suflu ca să-mi spui că ți-ai pierdut răsuflarea ? — Veşti bune sau rele ? Asta să-mi spui. — Răspunde-mi într-un fel. Am să aştept amănuntele. — Fă-mi plăcerea. Sînt bune sau rele ?

DOICA

Ei bine ! Ai ales ca o neştiutoare. Nu ştii să alegi un bărbat. Romeo ! Tocmai pe el. Deşi e cel mai frumos şi are cele mai reuşite picioare. Cît priveşte mîna, talia şi piciorul, nimic de spus, nu sînt altele la fel. Nu e culmea politeței, dar garantez că e blînd ca mielul. — Mergi pe drumul tău, fetițo. Fă cum e voia domnului. Ei ! S-a luat masa pe aici ?

JULIETA

Nu, nu. Dar toate astea le ştiam deja. — Ce spune de căsătoria noastră ? Ce spune ?

DOICA

Dumnezeule ! Cum mă mai doare capul ! Ce cap am ! — Bate, de parcă s-ar sparge într-o sută de bucăți. — Şi spatele, pe de altă parte ! Ah ! spatele meu, spatele meu ! — Blestemată idee să mă trimiți aşa — să-mi găsesc moartea, alergînd încolo şi încoace !

JULIETA

Crede-mă, îmi pare rău că nu te simți bine. — Scumpă, scumpă, scumpă doică, spune-mi, ce răspuns îmi dă dragostea mea ?

DOICA

Dragostea ta răspunde ca un gentilom cinstit ce este — și politicos și blînd și frumos, — și virtuos, stau chezășie. Unde ți-e mama ?“ [1].

---

[1] *N u r s e*

Jesu ! What haste ? Can you not stay awhile ? -
Do you not see that I am out of breath ?

J u l i e t

How art thou out of breath, when thou hast breath
To say to me that thou art out of breath ?...
Is thy news good, or bad ? Answer to that.
Say either, and I'll stay the circumstance :
Let me be satisfied, is it good or bad ?

N u r s e

Well you have made a simple choice ; you know not how to choose a man : Romeo, no, not he ; thought his face be better than any man's. Yet his leg excels all men's ; and for a hand, and a foot, and a body, — though they be not to be talked on, yet they are past compare : He is not the flower of courtesy, — but, I'll warrant him, as gentle as a lamb. — Go thy ways, wench ; serve God : — What, have you dined at home ?

J u l i e t

No, no : but all this did I know before :
What says he of our marriage ? What of that ?

N u r s e

Lord ! How my head aches ! — what a head have I !
It beats as it would fall in twenty pieces.
My back, o' t'other side, — O my back, my back ! —

Nu mai sfîrșește. Vorbărie și mai nepotrivită cînd vine să-i anunțe Julietei moartea vărului ei și exilul lui Romeo. Sînt strigătele ascuțite și sughițurile unei coțofene grase și astmatice. Se văicărește, încurcă numele, însailă fraze, sfîrșește prin a cere rachiu. Îl blestemă pe Romeo, apoi îl aduce în camera Julietei. În ziua următoare, i se ordonă Julietei să se căsătorească cu contele Paris ; Julieta se aruncă în brațele doicei, implorînd consolări, sfat, ajutor. Aceasta găsește adevărata soluție : mărită-te cu Paris.

„A ! E un gentilom simpatic ! — Romeo, pe lîngă el, e o cîrpă de bucătărie... nici vulturul, doamnă — nu are ochiul atît de verde, viu și frumos — ca Paris. Să fiu blestemată, — dacă nu socot că ești fericită cu această a doua căsătorie, — căci e mai bună decît prima.“ [1]

Beshrew your heart, for sending me about,
To catch my death with jaunting up and down !

J u l i e t

I' faith, I am sorry that thou art not well, —
Sweet, sweet, sweet nurse, tell me, what says my love ?

N u r s e

Your lobe says like an honest gentleman,
And a courteous, and a kind, and a handsome,
And, I warrant, a virtuos : — Where is your mother ?

(Actul II, scena V)

1 *N u r s e*

O, he 's a lovely gentleman !
Romeo's a dishclout to him ; an eagle, Madam,
Hath not so green, so quick, so fair an eye,
As Paris hath. Beshrew my very heart,
I think you are happy in this second match,
For it excels your first.

(Actul III, scena V)

Această imoralitate naivă, aceste raționamente de morișcă, acest mod de a judeca dragostea ca o precupeață completează portretul.

V

Imaginația mecanică creează personajele primitive ale lui Shakespeare; imaginația rapidă, riscată, orbitoare, frămîntată creează oamenii de spirit. Există mai multe genuri de spirit. Unul pe de-a-ntregul francez, care nu este decît rațiunea însăși, dușman al paradoxului, batjocoritor față de prostie, un fel de bun simț incisiv neavînd alt scop decît să facă adevărul amuzant și vizibil, cea mai ascuțită dintre arme la un popor inteligent și vanitos; este spiritul lui Voltaire și al saloanelor. Celălalt, al improvizatorilor și artiștilor, nu este altceva decît verva inventivă, paradoxală, neînfrînată, exuberantă, un fel de distracție oferită ție însuți, fantasmagorie de imagini, glume, idei curioase, care zăpăcește și îmbată ca agitația și luminile unui bal. Este spiritul lui Mercutio, al clovnilor, al Beatricei, Rosalindei și al lui Benedict. Ei nu rîd pentru că au sentimentul ridicolului, ci din dorința de a rîde. Zadarnic veți căuta campaniile pe care rațiunea combativă le întreprinde împotriva nebuniei omenești. Aici, nebunia este în floare. Oamenii vor să se distreze, nimic mai mult. Sînt bine dispuși, își pun spiritul la încercare de-a curmezișul posibilului și imposibilului. Fac jocuri de cuvinte, le modifică sensul, trag din ele concluzii absurde și nostime, și le aruncă unul altuia ca pe o minge, lovitură con-

tra lovitură, vrînd cu orice preț să fie originali și inventivi. Își înveșmîntează ideile în metafore stranii sau strălucitoare. Mascaradele erau pe gustul timpului ; conversația lor este o mascaradă de idei. Ei nu spun nimic în stil simplu ; ei nu caută decît să îngrămădească lucruri subtile, căutate, greu de inventat și de înțeles ; toate expresiile lor sînt rafinate, neprevăzute, extraordinare ; ei își denaturează gîndirea și o schimbă în caricatură. „Ah ! sărmanul Romeo, spune Mercutio, e mort de pe acum, înjunghiat de ochiul negru al unei frumuseți albe ! Străpuns în ureche de un cîntec de dragoste, cu inima găurită chiar în mijloc de o săgeată a micuțului arcaș orb !“ [1] Benedict relatează o conversație pe care tocmai o avusese cu amanta sa : „Ah ! M-a tratat de-ar fi scos din sărite și un buștean. Un stejar ce nu ar fi avut drept coroană decît o singură frunză i-ar fi răspuns. Pînă și masca mea începuse să prindă viață și să se certe cu ea !“ [2] Aceste extravaganțe vesele și fără capăt indică atitudinea interlocutorilor. Nu șed liniștiți pe scaun, ca marchizii din *Mizantropul ;* ei se învîrt, sar, se grimează, își joacă cu îndrăzneală pantomima ideilor ; zvîcnirile lor de spirit se termină în cîntece. Tineri, soldați și artiști, toți trag o salvă de artificii, însoțită de fraze și țopăială. „Cînd m-am născut eu, dansa o stea“. Vorbele lui Beatrice descriu acest gen de spirit poetic,

[1] *Alas, poor Romeo, he is already dead ! Stabbed with a white wench's black eye ; shot through the ear with a love-song ; the very pin of his heart cleft with the blind bow-boy's butt-shaft.*

[2] *O, she misused me past the endurance of a block ; an oak, but with one green leaf on it, would have answered her ; my very visor began to assume life, and scold with her.*

sclipitor, irațional, încîntător, mai apropiat de muzică decît de literatură, un fel de a visa cu glas tare și cu ochii deschiși, cum este și al lui Mercutio.

„Ah ! Văd, regina Mab v-a făcut o vizită în noaptea asta. Ea este moașa zînelor. Ea vine — mare cît o agată din inelul — din degetul ajutorului de primar — trasă de un atelaj de atomi mici, — trecînd peste nasul oamenilor adormiți. Spițele roților trăsurii ei sînt făcute din labe de păianjen, — acoperișul din aripi de lăcustă, — șleaurile din pînza celor mai mici păianjeni, — hamurile din razele umede ale lunii, — biciul dintr-un os de greier, cureaua dintr-o peliculă. — Vizitiul ei este o musculiță mică, în haină cenușie, — trăsura o alună goală, — fabricată de veveriță, tîmplarul ei, sau de bătrîna larvă, — care din vremuri străvechi sînt caretașii zînelor. — În acest echipaj, ea galopează în fiecare noapte — prin creierele îndrăgostiților, iar ei visează despre dragoste ; — peste genunchii curtenilor, iar ei visează imediat că se înclină ; — peste degetele juriștilor care visează numaidecît onorarii ; peste buzele doamnelor care visează îndată sărutări... — Uneori ea galopează pe nasul unui curtean, — iar el visează că adulmecă să obțină o favoare. — Uneori vine cu coada unui purcel de dijmă, — și gîdilă cu ea nasul unui preot adormit ; — și atunci el visează la alt plocon. — Uneori, ea trece peste gîtul unui soldat, iar el visează că taie beregata dușmanilor ; visează breșe, ambuscade, săbii spaniole, ibrice pline adînci de cinci brațe ! apoi deodată — îi bate toba în ureche. El tresare, se trezește, — și speriat rostește o rugăciune sau două, — și adoarme din nou... Aceasta este

Mab care împletește noaptea coamele cailor și prinde în părul încîlcit — buclele ei de zînă care odată desfăcute, prezic mari nenorociri. — Ea este aceea care... [1]

---

[1] *O then, I see, queen Mab hath been with jou.*
She is the fairies' midwife ; and she comes
In shape no bigger that an agate-stone
On the forefinger of an alderman,
Drawn with a team of little atomies
Athwart man's noses as they lie asleep :
Her waggon-spokes made of long spinners' legs ;
The cover, of the wings of grasshoppers ;
Her traces, of the smallest spider's web ;
Her collars, of the moonshine's watery beams ;
Her whip, of cricket's bones ; the lash of film ;
Her waggoner, a small grey-coated gnat ;...
Her charriot is an empty hazel-nut,
Made by the joiner squirrel, or old grub,
Time, out o' mind the fairies' coach-makers
And in this state she gallops night by night
Through lovers' brains, and then they dream of love ;
On courtiers' knees, that dream on court'sies straight ;
O'er lawyer's fingers, who straight dream on fees,
O'er ladies' lips, who straight on kisses dream...
Sometimes she gallops o'er a courtier's nose,
And then dreams he of smelling out a suit ;
And sometimes comes she with a tithe-pig's tail,
Tickling a parson's nose as he lies asleep,
Then dreams he of another benefice ;
Sometimes she driveth o'er a soldier's neck,
And then dreams he of cutting foreign throats, —
Of breaches, ambuscador, Spanish blades,
Of healths five-fathon deep ; and then anon
Drums in his ear ; at which he starts, and wakes ;
And being thus frighted, swears a prayer or two,
And sleeps again. This is that very Mab,
That plats the manes of horses in the night ;
And bakes the elf locks in foul sluttish hairs,
Which, once untangled, much misfortune bodes.
This, this is she...

(*Ibid.*, actul I, scena IV)

Romeo îl întrerupe, altfel n-ar termina niciodată. Cititorul să compare acest mic poem, „copila unei imaginații zadarnice la fel de ușoară ca aerul, mai nehotărîtă decît vîntul", aruncat fără noimă în miezul unei convorbiri din secolul al XVI-lea, cu conversațiile din teatrul nostru și va înțelege diferența dintre spiritul preocupat să producă raționamente sau să consemneze lucrurile ridicole și fantezia care se distrează imaginînd.

Falstaff are pasiuni animalice și fantezia oamenilor de spirit. Nu există alt caracter care să demonstreze mai bine verva și imoralitatea lui Shakespeare. Falstaff este un stîlp al locurilor rău famate, înjură, joacă, bate drumurile, e o adevărată butie plină de vin, un mîrșav de ți-e mai mare dragul. Are burta uriașă, ochii înroșiți, obrazul aprins, se clatină pe picioare ; își petrece viața printre bărdacele tavernei sau adormit pe jos, în dosul perdelelor ; nu se trezește decît ca să blesteme, să mintă, să se laude și să fure. Este tot atît de șarlatan ca Panurge, care avea șaizeci și trei de metode de a face rost de bani, „dintre care cea mai cinstită era furtișagul pe ascuns". Și ce-i mai rău, e bătrîn, cavaler, om de curte și bine crescut. Nu s-ar părea că trebuie să fie odios și respingător ? Nicidecum, nu ne putem împiedica să-l îndrăgim. În fond, ca și fratele lui, Panurge, el este „cea mai bună făptură din lume". Nu există răutate în faptele lui ; nu are altă dorință decît să rîdă și să se distreze. Cînd este insultat, strigă mai tare decît oamenii aceia și le plătește cu vîrf și îndesat tot în cu-

vinte grosolane și în insulte ; dar nu le poartă pică. O clipă mai tîrziu, stă cu ei la masă într-o cocioabă, bînd în sănătatea lor, ca un frate și ca un prieten. Dacă are vicii, le arată la lumina zilei, cu atîta naivitate încît ești obligat să i le ierți. Are aerul că ne spune : „Ei ! Așa sînt eu, ce vreți ? Îmi place să beau ; ce, vinul ales nu-i bun ? O iau la sănătoasa cînd văd că se apropie bătaia ; păi, loviturile nu sînt dureroase ? Fac datorii și îi înșel la bani pe proști ; ce, nu-i plăcut să ai bani în buzunar ? Mă laud : nu-i normal să vrei să ți se dea considerație ?“ „Auzi, Henric. Știi, Adam într-o lume nevinovată, și tot a păcătuit. Ce să facă sărmanul John Falstaff în acest secol al perversiunii ! Vezi tu, am mai multă carne decît alții și totuși sînt mai fragil.“ Falstaff e atît de sincer imoral, încît încetează a mai fi imoral. Pe o anumită treaptă conștiința dispare ; îi ia locul natura, și omul se repede spre ceea ce dorește fără să se mai gîndească dacă e drept sau nedrept, mai mult decît o face un animal din pădurea vecină. Falstaff, însărcinat să facă recrutări, a vîndut scutiri tuturor celor bogați și nu a înrolat decît netrebnici flămînzi și pe jumătate goi. În toată compania lui, nu există decît o cămașă și jumătate ; asta nu-l îngrijorează : „Ei, se găsesc rufe întinse pe fiecare gard“. Prințul, trecînd compania în revistă, spune că n-a văzut niciodată netrebnici atît de demni de milă : „Ce-are a face ? spune Falstaff, sînt carne de tun, Prințe, carne de tun. Vor umple o groapă la fel de bine, ba mai bine decît alții. Nu vă fie

teamă, sînt muritori, oameni muritori“ [1]. Cea de a doua scuză a sa este verva nesecată. Dacă a existat vreodată om „cu gura mare“, el e acela. Insultele și înjurăturile, blestemele, apostrofările, protestele curg din el ca dintr-un butoi deschis. Nu e niciodată în încurcătură : improvizează expediente pentru toate situațiile grele. La el, minciunile încolțesc, înfloresc, cresc, iau naștere una din alta, ca ciupercile pe un strat de pămînt gras și putred. El minte mai mult din imaginație și prin natura lui, decît din interes și nevoie. Asta se observă din felul în care își amplifică închipuirile. Povestește că s-a bătut, singur contra doi. O clipă mai tîrziu, sînt patru. Curînd șapte, apoi unsprezece, apoi paisprezece. Este oprit la timp, altfel ar vorbi de o armată întreagă. Demascat, nu-și pierde buna dispoziție și rîde primul de propriile sale lăudăroșenii. „Tovarăși, oameni buni, băieți, inimi de aur, hai să fim veseli. Hai să jucăm o piesă improvizată.“ [2] El improvizează rolul morocănos al re-

---

[1] *There's but a shirt and a half in all my company ; and the halfshirt is two napkins tacked together... and the shirt stolen from my host at St. Alban... they'll find linen enough on every hedge.*

P r i n c e

I never did see such pitiful rascals.

F a l s t a f f

Tut, tut ; good enough to toss ; food for powder, food for powder.

They'll fill a pit as well as better. Tush, man, mortal men. mortal men.

[2] *Gallants, lads, boys, hearts of gold... What, shall we be merry ? Shall we have a play extempore ?*
(Henric al IV-lea, p. I, actul IV, scena II)

gelui Henric cu atîta naturalețe, încît poate fi luat drept rege sau comediant. Acest bonom gras și burtos, fricos, cinic, lăudăros, beţiv, desfrînat, poet de han, este unul dintre favoriții lui Shakespeare. Asta pentru că moravurile lui sînt ale naturii nealterate și pentru că spiritul lui Shakespeare este înrudit cu spiritul lui.

VI

Natura este dezmățată și grosolană la această matahală de carne îngrășată de vin și grăsime. Ea este însă delicată în trupurile delicate ale femeilor ; este însă la fel de irațională și la fel de pasionată la Desdemona ca și la Falstaff. Femeile lui Shakespeare sînt niște copii încîntători, care simt excesiv și iubesc nebunește. Ele săvîrșesc acte de uitare de sine, mici accese de furie, rostesc cuvinte frumoase despre prieteni, au răzvrătiri cochete, o volubilitate grațioasă, care amintesc ciripitul și drăgălășenia păsărilor. Eroinele din teatrul nostru sînt aproape niște bărbați ; acestea însă sînt femei, în înțelesul întreg al cuvîntului. Nu se poate închipui imprudență mai mare decît a Desdemonei. A cuprins-o mila pentru Cassio și vrea cu orice preț să fie iertat, orice s-ar întîmpla, fie că este drept sau nu, fie că e periculos sau nu. Ea nu cunoaște legile bărbaților, nu se gîndește la ele. Vede doar nenorocirea lui Cassio. „N-ai teamă, bunule Cassio. Domnul meu nu va mai avea odihnă. Îl voi ține treaz pînă se va îmbuna. Îi voi vorbi pînă îl voi face să-și piardă răbdarea ; patul i se va părea o

școală, masa un confesional ; în tot ce va face voi amesteca cererea lui Cassio“ [1]. Ea îi cere lui Othello să-l ierte. „Nu, nu acum, scumpă Desdemona ; altădată. — Dar va fi în curînd ? — Cît de curînd voi putea, draga mea, pentru tine. — Astă seară la masă ? — Nu, nu astă seară. — Atunci mîine, la prînz. — Nu voi mînca acasă. — Ei bine, atunci, mîine seară, sau marți dimineață, sau marți după masă, sau seara, sau miercuri dimineața. Te rog, spune cînd ; dar să nu depășească trei zile, zău, se căiește“. Se miră nițeluș cînd se vede refuzată ; se supără. El cedează ; cine n-ar ceda văzînd aerul de reproș din acești frumoși ochi îmbufnați ? „Ah, spune ea cu o mutră drăgălașă, nu-mi faci un hatîr. E ca și cum te-aș ruga să porți mănușile, să te îmbraci călduros, sau să faci un lucru plăcut.“ O clipă mai tîrziu, cînd o roagă să-l lase singur, observați veselia inocentă, reverența grăbită și acest ton șăgalnic de fetiță : „Să te refuz ? Nu, la revedere, stăpînul meu. Emilia, vino. Fie cum dorești, eu sînt ascultătoare“ [2]. Această voiciune, această

---

[1] *Be thou assur'd, good Cassio...*
My lord shall never rest ;
I'll watch him tame, and talk him out of patience ;
His bed shall seem a school, his board a shrift ;
I'll intermingle everything he does
With Cassio's suit...

O t h e l l o

[2] *Not now, sweet Desdemona ; some other time.*

D e s d e m o n a

But shall't be shortly ?

O t h e l l o

The sooner, sweet, for you.

zburdălnicie nu împiedică modestia temătoare și timiditatea tăcută ; dimpotrivă, au aceeași cauză, sensibilitatea extremă. Ființa care simte prompt și din plin are o reținere mai mare și mai multă pasiune decît celelalte ; ea izbucnește sau tace ; nu spune nimic sau spune totul. Așa este Imogen, „atît de sensibilă la reproșuri, încît cuvintele o lovesc, iar loviturile înseamnă moartea pentru ea". La fel este Virginia, blînda soție a lui Coriolan ; nu are deloc suflet de roman ; o înspăimîntă victoriile soțului ei ; cînd Volumnia îl descrie bătînd din picior pe cîmpul de luptă și cu mîna ștergîndu-și fruntea însîn-

---

D e s d e m o n a

Shall't be to-night at supper ?

O t h e l l o

No, not to-night.

D e s d e m o n a

To-morrow dinner, then ?

O t h e l l o

I shall not dine at home.

D e s d e m o n a

Why, then, to-morrow night ; or Tuesday morn,
Or Tuesday noon, or night ; or Wednesday morn ; —
I prithee, name the time, but let it not
Exceed three days ; in faith, he's penitent...
Why, this is not a boon ;
'Tis as I should entreat you wear your gloves...
Or keep you warm, or sue to you to do a peculiar profit
To your own person...
Shall I deny you ? No : farewell, my lord ;
Emilia come : — be as your fancies teach you.
Whate'er you be, I am obedient.

(*Othello*, actul III, scena III)

gerată, ea păleşte : „Fruntea însîngerată ! spune ea. O ! Jupiter, fără sînge !“ Vrea să uite ce ştie despre aceste pericole, şi nici măcar nu îndrăzneşte să se gîndească la ele ; cînd este întrebată dacă Coriolan nu se întoarce rănit de obicei : „Ah ! Nu, nu, nu“ [1]. Ea fuge de această imagine crudă şi poartă totuşi necontenit în adîncul sufletului o tainică teamă. Nu mai vrea să iasă, nu mai surîde, aproape că nu suportă să vină cineva să o vadă ; şi-ar reproşa un moment de uitare sau de veselie ca o lipsă de dragoste. Cînd el revine, nu ştie decît să roşească şi să plîngă. Această sensibilitate exaltată nu poate duce decît la dragoste. Aşa încît toate iubesc fără măsură şi aproape toate la prima vedere. După prima privire aruncată spre Romeo, Julieta îi spune doicei : „Du-te şi întreabă cum îl cheamă. Dacă-i căsătorit, mormîntul lui îmi va fi patul de nuntă“. În felul acesta se dezvăluie destinul lor. Aşa cum le-a creat Shakespeare, ele nu pot decît să iubească, şi trebuie să iubească pînă la moarte. Dar această primă vedere este un extaz şi apariţia bruscă a dragostei este o încîntare. Miranda, zărindu-l pe Fernando, crede că vede o fiinţă cerească. Se

---

[1] *His bloody brow ! O, Jupiter, no blood !...*
Heavens bless my lord from fell Aufidius

... No, good madam ; I will not out of doors ; ... Indeed no, by your patience ; I will not over the threshold till my lord return from the wars.

(Actul I, scena III)

Coriolus

My gracious silence, hail !
Wouldst thou have laugh'd, had I come coffin'd home,
That weep'st to see me triumph ?

(Actul I, scena I)

oprește brusc, nemișcată, în uluirea acestei viziuni subite, în sunetele muzicii divine care se înalță din străfundul sufletului ei. Plînge, văzîndu-l trăgînd bușteni grei ; vrea, cu plăpîndele ei mîini albe, să termine treaba, în timp ce el se odihnește. Mila și blîndețea o transfigurează ; nu mai este stăpînă pe vorbele ei, spune ce nu vrea să spună, ceea ce tatăl ei i-a interzis să dezvăluie, ceea ce cu o clipă mai înainte nu ar fi mărturisit niciodată. Această ființă cu suflet atît de nobil se deschide fără să știe, fericită și rușinată de valul de fericire și de senzații noi cu care a copleșit-o un sentiment necunoscut. „Sînt o proastă că plîng de fericire. — De ce plîngi ? — De nevrednicia mea care nu îndrăznește să ofere ceea ce aș vrea să dăruiesc ; și cu atît mai puțin să ia un lucru pentru care mi-aș da viața să-l am... Sînt soția ta, dacă vrei să te căsătorești cu mine ; dacă nu, voi muri roaba ta“ [1]. Această năvală de neînvins a dragostei transformă întregul caracter. Brusc, în plin senat, temătoarea și blînda Desdemona, în fața tatălui ei, re-

---

1 *Miranda*

I am a fool
To weep at what I am glad of.

Fernando

Wherefore weep you ?

Miranda

At mine unworthiness, that dare not offer
What I desire to give ; and much less take,
What I shall die to want :...
I am your wife, if you will marry me ;
If not, i'll die your maid.

(Actul III, scena I)

nuntă la părintele ei ; nu se gîndeşte nici o clipă să-i ceară iertare, sau să-l consoleze. Vrea să plece cu Othello în Cipru, înfruntînd flota duşmană şi furtuna. Totul dispare pentru ea afară de imaginea unică şi adorată care i-a cuprins sufletul în întregime şi în mod absolut. În felul acesta, nenorocirile extreme, hotărîrile ucigaşe nu sînt decît urmări firești ale unor asemenea iubiri. Ofelia înnebuneşte, Julieta se sinucide, şi nu există nimeni care să nu-şi dea seama că aceste morţi sînt inevitabile. Aşadar, nu virtute veţi găsi în asemenea suflete, căci prin virtute se înţelege voinţa conştientă de a face ceea ce trebuie şi supunerea raţională faţă de datorie. Ele nu sînt pure decît din delicateţe sau din dragoste. Viciul le scîrbeşte pentru că e grosolan, nu fiindcă e imoral. Ele nu simt respect pentru căsătorie, ci îşi adoră soţul. „O ! dulce şi frumos crin !“ [1] vorbele Cybelinei descriu aceste flori delicate şi plăcute, care nu pot fi rupte de pe ramura de care sînt unite şi cărora cea mai mică impuritate le-ar murdări albeaţa. Cînd Imogen află că soţul ei vrea să o omoare, pentru că nu i-ar fi fost credincioasă, ea nu se revoltă împotriva acestei jigniri ; ea nu are orgoliu ci doar dragoste. „Infidelă, eu !“ Ea leşină, gîndindu-se că nu mai este iubită. Cînd Cordelia îşi aude tatăl bătrîn, irascibil, aproape senil, întrebînd-o cît de mult îl iubeşte, nu se poate hotărî să-i dea, cu glas tare, toate asigurările linguşitoare pe care surorile sale tocmai le rostiseră cu grămada. Îi e

[1] *O sweetest, fairest lily !*

rușine să-și dezvăluie în public dragostea și să-și cumpere cu ea o zestre. El o dezmoștenește și o alungă ; ea tace. Iar mai tîrziu, cînd îl regăsește părăsit și nebun, îngenunchiază lîngă el cu o emoție atît de adîncă, plînge peste capul acela drag, insultat, cu o milă atît de duioasă, încît ai crede că auzi tînguirea unei mame îndurerate și uimite, care sărută buzele palide ale copilului ei.[1] Cînd în sfîrșit Shakespeare întîlnește un caracter roman eroic, demn de Corneille, cel al mamei lui Coriolan, el va explica prin pasiune ceea ce Corneille ar fi explicat prin eroism. El o va descrie violentă și dornică de senzațiile puternice ale gloriei. Nu va ști să se stăpînească. Va izbucni în strigăte de triumf cînd îl va vedea pe fiul ei încununat și în blesteme de răzbunare cînd îl va vedea exilat. Va coborî pînă la vulgaritățile mîndriei și ale mîniei, se va lăsa dusă de revărsarea ne-

---

1 *O you, kind gods,*
Cure this great breach in his abused nature !
The untun'd and jarring senses, O, wind up,
Of this child-changed father !
O my dear father ! Restauration hang
Thy medicine on my lips, and let this kiss
Repair those violent harms, that my two sisters
Have in thy reverence made !
Was this a face
To be exposed against the jarring winds ?
Mine enemy's dog,
Though he had bit me, should have stood that night
Against my fire...
How does my royal lord ? How fares your majesty ?
(Actul IV, scena VII)

bunească a bucuriei, de visurile imaginației ambițioase [1], și va dovedi încă o dată că imaginația pasionată a lui Shakespeare și-a pus amprenta pe toate ființele pe care le-a creat.

VII

Nimic mai lesne pentru un asemenea poet decît să creeze niște scelerați perfecți. El manevrează pretutindeni pasiunile neînfrînate, care le determină structura și nicăieri legea morală, care să-i rețină ; dar, în același timp și cu același talent, el schimbă măștile neînsuflețite, mereu aceleași, pe care le produc convențiile de teatru, în figuri vii care dau iluzia realității. Cum să faci un demon să pară la fel de real ca un om ? Jago este un soldat aventurier, care a străbătut lumea din Siria pînă în Anglia, care a rămas printre gradele inferioare și, văzînd îndeaproape grozăviile războaielor secolului al XVI-lea, a reținut maxime turcești și o filozofie de măcelar ; nu mai are prejudecăți. „O, reputația mea, reputa-

---

[1] *O, you're well met. The hoarded plague o' the gods*
Requite your love !
If that I could for weeping, you should hear,
Nay, and you shall hear some...
I'll tell thee what, — Yet go ;
Nay, but thow shall stay too. — I would my son
Were in Arabia, and thy tribe before him,
His good sword in his hand.

(Actul IV, scena II)

Vezi de asemenea scena III, actul I. Este triumful naiv de care se lasă dusă o femeie din popor.

I sprang not more in joy at first hearing he was a man-child, than now in first seeing he had proved himself a man.

ția mea!" strigă Cassio dezordonat. „Eh! spune Jago, asta-i doar o vorbă. Auzindu-ți strigătele credeam că ești rănit." [1] Cît privește virtutea femeilor, el o tratează ca un bărbat care s-a învîrtit printre traficanții de sclave. Judecă dragostea Desdemonei cum ar judeca amorul unei iepe: durează atît, apoi... Și expune în legătură cu aceasta o teorie experimentală cu amănunte precise și cu expresii crude, în termenii unui fiziolog de herghelie. [2] Desdemona, pe plajă, încercînd să-și uite îngrijorarea, îl roagă s-o distreze, să-i facă elogiul femeilor. Dar el nu găsește pentru fiecare portret decît necuviințe injurioase. Ea insistă și îi sugerează să presupună o femeie cu adevărat perfectă. „Aceea, spune Jago, nu e bună decît ca să dea să sugă copiilor și să vîndă căni cu bere." „Nobilă doamnă, spune el în alt loc, nu-mi cereți să laud pe cineva, nu sînt nimic dacă nu critic." [3] Acest cuvînt ne dă cheia caracterului său. El disprețuiește omul; Pentru el,

---

[1] *As I am an honest man, I had thought you had received some bodily wound. There is more offence in that than in reputation.*

[2] *...Ere I would say I would drown myself for the love of a Guinea-hen, I would change my humanity with a baboon...*

It cannot be long that Desdemona should continue her love to the Moor... nor he his to her... These Moors are changeable in their wills. The food that to him now is as luscious as locusts, shall be to him shortly as bitter as coloquintida. She must change for youth. When she is sated with his body, she will find the errors of her choice.

(Actul I, scena III)

[3] *To suckle fools and chronicle small beer...*
O gentle lady, do not put me to't;
For I am nothing, if not critical.

(Actul II, scena I)

Desdemona este o fetiță lascivă, Cassio — un vorbăreț, Othello — un taur furios, Rodrigo — un măgar pe care se pune samarul, pe care îl bați și îl mîni. El se distrează, făcînd să se înfrunte aceste pasiuni; rîde ca de un spectacol. Cînd, amețit, Othello se zbate în convulsii, el se bucură de acest frumos efect. „Lucrează otrava mea, lucrează! Așa se prind nerozii încrezători." [1] S-ar părea că e un vraci de pe timpuri, care cercetează efectul unei băuturi noi asupra unui cîine care urlă. Nu vorbește decît sarcastic; are cîte ceva de împărțit cu toată lumea, chiar cu oameni pe care nu-i cunoaște. Cînd îl trezește pe Brabantio, ca să-i anunțe răpirea fiicei lui, se răstește la el în termeni cazoni, cu ironie ascuțită, aidoma unui călău conștiincios, care își freacă mîinile ascultîndu-și victima țipînd sub cuțitul lui. „Ești un ticălos! spune Brabantio. — Sînteți... un senator". [2] Dar trăsătura care îl definește și îl așează alături de Mephisto este adevărul dureros și raționamentul viguros prin care își ridică ticăloșia la rang de virtute. [3] La îndemnul lui, Cassio se duce la Desdemona, care îl va ajuta să obțină iertarea; vizită care va fi pierzania Desdemo-

---

[1] *Work on,*
My medicine, work! Thus credulous fools are caught.

[2] *Thou art a villain.*
You are a senator.
You'll have your daughter covered with a Barbary horse, you'll have your nephews neigh to you, you'-ll have coursers for cousins and gennets for germans.

(Actul I, scena I)

[3] Vedeți același cinism și același scepticism în *Richard al VI-lea*. Amîndoi încep prin a defăima natura umană și sînt mizantropi din părtinire.

nei și a lui Cassio. Jago, rămas singur, fredonează o clipă, foarte încet, apoi exclamă : „Unde-i acum acela care mă numește ticălos ? Acest sfat este onest, cinstit, rațional, și, zău, este mijlocul cel mai bun de a-l recuceri pe Maur [1].“ Adăugați la toate aceste trăsături o vervă diabolică [2], o nesecată inventivitate în imagini, caricaturi, murdării, un ton cazon, gesturi și gusturi brutale de soldățoi, obișnuința de a disimula cu sînge rece și ură, cu răbdare, însușite datorită atîtor încercări și șiretlicuri ale vieții militare, atîtor nefericiri necontenite dintr-o îndelungată umilință și atîtor speranțe neîmplinite ; veți înțelege atunci cum a putut Shakespeare să preschimbe perfidia abstractă într-o ființă reală și de ce răzbunarea îngrozitoare a lui Jago nu este decît urmarea necesară a naturii sale, a vieții și educației sale.

VIII

Cît de evident devine geniul pasionat și unic al lui Shakespeare în marile personaje care poartă întreaga greutate a dramei ! Imaginația înspăimîntătoare, repeziciunea furioasă a ideilor amplificate și zgomotoase, pasiunea dezlănțuită, împinsă pînă la moarte și pînă la crimă, halucinațiile, nebunia, toate urmările nefaste ale

---

[1] *And what's he, then, that says I play the villain ?*
When this advice is free, I give, and honest,
Probal to thinking, and indeed the course
To win the Moor again.

(Actul II, scena III)

[2] Vedeți convorbirea lui cu Brabantio, apoi cu Rodrigo în actul I.

delirului împotriva voinței și a rațiunii, iată forțele și furiile care le alcătuiesc. Să mai vorbesc despre acea Cleopatră uluitoare, care îl învăluie pe Antoniu în vîrtejul născocirilor și capriciilor ei, care fascinează și ucide, care spulberă în vînt viața bărbaților ca pe un pumn de nisip din deșertul ei, zîna fatală din Orient care se joacă cu dragostea și cu moartea, impetuoasă, irezistibilă, creatură alcătuită din eter și flacără, a cărei viață nu este decît o furtună, a cărei gîndire pătrunzătoare și neașteptată seamănă cu o scînteiere de fulgere? Despre Othello, care, obsedat de imaginea precisă a adulterului fizic, urlă la fiecare cuvînt al lui Jago ca un om tras pe roată; care, cu nervii oțeliți de douăzeci de ani de războaie și naufragii, deliriază și se pierde de durere și se dezagregheză în convulsii, iar apoi în stupoare? Despre bătrînul rege Lear, violent și slab, a cărui rațiune pe jumătate senilă se destramă puțin cîte puțin sub șocul atîtor trădări extraordinare și care oferă spectacolul îngrozitor al nebuniei crescînde, apoi depline, blesteme, urlete, suferințe omenești, în care exaltarea primelor accese răpune bolnavul, apoi incoerența blajină, imbecilitatea guralivă în care cade frînt; creație uimitoare, efort suprem al imaginației pure, boală a rațiunii, pe care rațiunea n-ar fi putut-o înfățișa niciodată! Dintre atîtea portrete, să alegem două sau trei, pentru a demonstra profunzimea și natura celorlalte [1]. Criticul se pierde în opera lui Shakespeare ca într-un

[1] Mai vedeți la Timon, și în special la Hotspur, exemplul perfect al imaginației vehemente și iraționale.

oraș urlăș ; el descrie două momente și îl roagă pe cititor să intuiască orașul.

Coriolan a lui Plutarh este un patrician auster, orgolios, cu sînge rece, conducător de oști. În mîinile lui Shakespeare a devenit un soldat brutal, un om din popor, ca limbaj și obiceiuri, un campion al bătăliilor, „a cărui voce tună ca o tobă", căruia, cînd este contrazis, i se ridică în ochi un val de sînge și mînie, temperament teribil și semeț, suflet de leu în trup de taur. Filozofului Plutarh îi trebuie o frumoasă acțiune filozofică, spunînd că a avut grijă să-și salveze gazda într-un sat, la Corioles. Coriolan al lui Shakespeare are și el aceeași intenție, căci în fond e un om cumsecade ; dar cînd Lartius îl întreabă cum se numește acel sărman volsc pentru a-l elibera, el răspunde căscînd : ...Pe Jupiter, l-am uitat ! — Sînt obosit... Mi-a obosit memoria. — N-avem vin aici ? [1].

Îi este cald, a luptat, îi este sete ; îl lasă pe volscul lui în lanțuri, nu se mai gîndește la el. Se luptă, ca un hamal, scoțînd strigăte și înjurături, și urletele ieșite din străfundul pieptului străbat tumultul bătăliei ca sunetele unei trompete de bronz. A escaladat zidul din Corioles, a ucis pînă s-a săturat de atîta masacru. Îndată se îndreaptă spre cealaltă armată și sosește acolo, roșu de sînge ca un om „jupuit". — „Sosesc oare prea tîrziu ? — Marcius !... Sosesc prea tîrziu ?" Lupta nu este încă

---

1 *Coriolanus*

By Jupiter, forgot !...
I am weary ; yea, my memory is tir'd
Have we no wine here ?

hotărîtă ; îl îmbrățișează pe Cominius cu brațe tot atît de puternice ca cele în care și-a strîns mireasa, cu inima la fel de veselă ca în ziua nunții [1], pentru că lupta este pentru el o sărbătoare. Aceste simțuri, acest trup de atlet au nevoie de strigăte, de zgomotul încăierării, de înfrigurarea morții și a rănilor. Inima lui orgolioasă și sălbatică are nevoie de bucuriile victoriei și ale nimicirii. Iată cum apare aroganța de nobil și moravurile de soldat, cînd i se oferă zeciuiala din pradă :

„...Vă mulțumesc, generale ; — dar nu-mi pot forța inima să consimtă să ia mită pentru a-mi plăti spada :“ [2]

Soldații strigă : Marcius ! Marcius ! și trompetele sună. El se mînie ; îi blestemă pe scandalagii :

„...Ajunge, vă spun. — Pentru că nu mi-am spălat nasul care sîngerează, — sau pentru că am băgat în pămînt cîțiva nenorociți, — strigați numele meu cu aclamații turbate, — de parcă mi-ar face plăcere să-mi pun stomacul la dietă — de laude în sos de minciuni !“ [3] Se

---

[1] *Coriolanus*

Come I too late ?
O ! Let me clip you
In arms as sound as when I woo'd ; in heart
As merry as when our nuptial day was done.

(Actul I, scena VI)

[2] *Coriolanus*

I thank you, general ;
But cannot make my heart consent to take.
A bribe to pay my sword...

[3] *No more I say : for that I have not wash'd*
My nose that bled, or foil'd some debile wretch
You shout me forth
In acclamations hyperbolical ;
As if I loved my little should be dieted
In praises sauc'd with lies.

mulțumesc să-l copleșească cu onoruri ; i se dă un cal de război ; i se atribuie numele de Coriolan și toți strigă : Caius Marcius Coriolan !

„...Mă duc să mă spăl. — Iar cînd chipul meu va fi curat, veți vedea — de roșesc sau nu. Oricum, vă mulțumesc. — Voi călări armăsarul vostru.“ [1]

Această voce puternică, acest rîs puternic, aceste mulțumiri neașteptate la un bărbat care se pricepe mai bine să acționeze și să strige decît să vorbească vestesc felul în care îi va trata pe plebei. Îi acoperă de injurii ; nu-i ajung insultele împotriva acestor pielari, croitori, lași, invidioși, plecați în fața unui scut. „Să le arăt rănile mele, — să le cer voturile împuțite, — să mă fac cerșetor ca în Hob și Dick... !“ [2] Dar asta e necesar pentru ca să devină consul, și prietenii săi îl constrîng s-o facă. Și acela e momentul cînd, inimă pasionată, incapabilă de a se stăpîni, așa cum știe Shakespeare să o înfățișeze, el se dezlănțuie. Se află acolo, în roba de candidat, scrîșnind din dinți și pregătindu-și astfel cererea :

„...Ce să spun ? — Rogu-vă, domnilor ? Să fie-a dracului ! Nu pot să-mi forțez limba la așa ceva. — Priviți-mi, domnilor, rănile, — le-am căpătat în serviciul țării mele, atunci cînd — unii dintre confrații noștri ur-

---

[1] *I will go wash ;*
And when my face is fair, you shall perceive,
Whether I blush, or no. Howbeit, I thank you,
I mean to stride your steed...
(Actul I, scena IX)

[2] *Bid them wash their faces*
And keep their teeth clean...
To beg of Hob and Dick...

lau de frică și fugeau — de sunetele propriilor noastre tobe“ [1].

Tribunilor nu le este greu să împiedice alegerea unui candidat care se răstește pe asemenea ton. Ei îl ironizează în plin senat, îi reproșează discursul ținut. El îl repetă, dar îl înrăutățește. Odată dezlănțuit, nici pericolul, nici rugămințile nu-l mai reții. „Sufletul îi stă pe buze. Uită că a auzit vreodată numele morții.“ El aruncă invective poporului, tribunilor justițiarilor străzii, adoratorilor plebei. „Destul ! îi strigă Menenius. Da, destul și prea mult ! spun tribunii. — Prea mult ! Ascultați-o și pe asta și tot pe ce se poate jura, divin sau omenesc, să pecetluiască ceea ce am de spus : Aboliți această magistratură ; smulgeți această limbă a mulțimii. Să nu mai lingă mierea care le e otravă. Aruncați puterea lor în țărînă.“ [2] Tribunul strigă trădare și vrea să-l aresteze.

---

[1] *What must I say !*
I pray, sir, — Plague upon't ! I cannot bring
My tongue to such a pace ; — look sir, my wounds ; —
I got them in my country's service, when
Some certain of your brethren roar'd, and ran
From the noise or our own drums.

(Actul II, scena III)

[2] *... Come, enough. — Enough, with over-measure.*

C o r i o l a n u s

No, take more ;
What may be sworn by, both divine and human,
Seal what I end withal :
...At once pluck out
The multitudinous tongue ; let them not lick
The sweet which is their poison ;
... Throw their power i' the dust.

„...Ieși de-aici, capră bătrînă! — Afară, putreziciune! sau te scutur eu — de-ți scot oasele din haine.“ [1]

Îl bate și alungă poporul din incintă; se crede printre volsci. „Pe un teren ca lumea, aș pune jos patruzeci.“ Iar cînd este luat de acolo, mai amenință încă și „vorbește de plebe, ca și cum el ar fi un zeu trimis de cer să pedepsească, nu un om, muritor la fel ca ei“.

Totuși, în fața mamei sale se înclină, căci a recunoscut în ea un suflet la fel de mîndru și un curaj la fel de neînduplecat ca și al său. El s-a supus din copilărie ascendentului acestei mîndrii pe care o admiră; „laudele mamei sale au făcut din el un soldat“. [2] Neputincios împotriva lui însuși, mereu tulburat de ardoarea unui sînge prea fierbinte, el a fost întotdeauna brațul, ca a fost întotdeauna gîndirea. El o ascultă dintr-un respect involuntar ca un soldat în fața unui general; dar cu ce eforturi! „Să-și calce pe inimă, să arboreze zîmbetul ticăloșilor, să lăcrimeze ca un școlar, să-și schimbe curajul într-o lașitate de curtezană, să-și plece ge-

---

[1] *Hence, old goat!...*
Hence, rotten thing, or I shall shake thy bones
Out of thy garments...
... You speak o' the people,
As if you were a god to punish, not a man
Of their infirmity.

(Actul III, scena I)

[2] *V o l u m n i a*

... My praises first made thee a soldier...

nunchiul ca un cerşetor care a primit mila.“ [1] Ar prefera „să pună sub piatra de moară trupul lui Marcius şi să arunce praful în vînt“. Mama sa îl dojeneşte.

„...Te rog, linişteşte-te, mamă ; mă duc în piaţă. — Nu mă mai certa. Mă duc să fac pe arlechinul, — să-i mîngîi, să le storc favoarea şi să mă întorc acasă iubit — de toţi meseriaşii Romei. Iată, mă duc.“ [2] Se duce, iar prietenii săi vorbesc în locul lui.

În afara cîtorva butade amare, are aerul că se supune. Atunci tribunalul pronunţă acuzarea şi îl somează să răspundă ca trădător al poporului.

„Cum ! Trădător ?

Menenius

Răbdare. Ai promis.

Coriolan

Înghiţit fie poporul în focul iadului ! — Să mă numeşti trădător ! Tu, tribun nerușinat ! De-ai avea în

---

[1] *... The smiles of knaves*
Tent in my cheeks ; and school-boy's tears take up
The glasses of my sight ! A beggar's tongue
Make motion through my lips ; and my arm'd knees
Who bow'd but in my stirrup, bend like his
That had receiv'd an alms.
... Yet were there but this single plot to lose,
This mould of Marcius, they to dust should grind it,
And throw it against the wind...

[2] *Pray, be content ;*
Mother, I am going to the market-place ;
Chide me no more. I'll mountebank their loves,
Cog their hearts from them, and come home belov'd
Of all the trades in Rome. Look, I am going.
(Actul III, scena II)

ochi douăzeci de mii de morți, — de-ai strînge în mîinile tale tot atîtea milioane, — și de-ai avea de două ori pe-atîta pe limba ta mincinoasă, — îți voi spune că minți, în față, cu un glas la fel de liber — ca atunci cînd mă rog zeilor." [1]

Este conjurat, este rugat; nu ascultă nimic; spumegă, e ca un leu rănit:

„N-au decît să mă condamne să fiu aruncat de pe stînca Tarpeiană, — să rătăcesc în exil, să fiu jupuit; închis să zac, — cu un bob de grîu pe zi, nu voi cumpăra iertarea lor cu prețul unei vorbe dulci, — și nici nu-mi voi domoli îndrăzneala, orice mi-ar oferi, — pînă la a le spune bună ziua pentru a obține ce-mi oferă". [2]

Poporul îl exilează și susține cu aclamațiile sale sentința tribunalului...

---

1 *Coriolanus*

How ! Traitor ?

Menenius

Nay ; temperately ; your promise.

Coriolanus

The fires i the lowest hell fold in the people !
Call me their traitor ! — Thou injourious tribune !
Within thine eyes sat twenty thousand deaths,
In thine hands clutch'd as many millions, in
Thy lying tongue both numbers, I would say,
Thou liest, unto thee, with a voice as free
As I do pray the gods.

2 *Let them pronounce the steep Tarpeian death,*
Vagabond exile, flaying ; pent to linger
But with a grain a day, I would not buy
Their mercy at the price of one fair word ;
Nor check my courage for what they can give,
To hav't with saying, Good morrow.

„Voi, turmă de potăi de stradă, a căror suflare o urăsc — ca pe aburii băltoacelor împuțite, a căror dragoste nu valorează mai mult decît cadavrele abandonate, — care îmi viciază aerul, vă proscriu. —... Cu un total dispreț, față de voi, de cetate, vă întorc spatele, iac-așa. — Există o lume și în alte părți.“ [1]

Puteți aprecia ura lui după aceste răcnete. Ea va crește în așteptarea răzbunării. Iată-l acum în fața Romei cu armata volscilor. Prietenii îngenunchiază înaintea lui, el nu-i ridică. Bătrînul Menenius, care-l iubise ca pe un fiu, nu ajunge în fața lui decît pentru a fi alungat. „Soție, mamă, fiu, nu mai cunosc pe nimeni.“ Nici pe el însuși nu se cunoaște. Căci, într-un suflet mare, asemenea forță de a urî este măsura forței de a iubi. Are explozii de tandrețe, după cum are și explozii de furie, nu știe să se oprească la bucurie, și nici la durere. În ciuda hotărîrii sale, aleargă în brațele soției ; își pleacă genunchii în fața mamei sale. Îi chemase pe șefii volscilor ca să fie martori ai refuzului său, dar cu ei de față acordă totul și plînge. Întors la Corioles, o vorbă jignitoare a lui Aufidius îl înfurie și îl face să apuce pumnalul. Vicii și virtuți, glorie și nenorociri, măreție și slăbiciune, totul i-a fost dat de pasiunea fără frîu care îi alcătuiește ființa.

---

[1] *You common cry of curs ! whose breath I hate*
As reek o' the rotten fens, whose loves I prize
As the dead carcases of unburied men
That do corrupt my air, I banish you
... Despising,
For you, the city, thus I turn my back ;
There is a world elsewhere.

(Actul II, scena III)

Dacă viața lui Coriolan este povestea unui temperament, cea a lui Macbeth este povestea unei monomanii. Prezicerea vrăjitoarelor i s-a înfipt în minte, dintr-o dată, ca o idee fixă. Idee care, încetul cu încetul, le alterează pe celelalte și transformă omul în întregime. Va fi urmărit de această idee ; va uita de nobilii din jurul lui și de cei care vor veni, observă deja în depărtare un haos neclar de viziuni însîngerate.

„De ce oare mă las pradă acestei sugestii — a cărei imagine îngrozitoare îmi face părul măciucă, — și face să-mi bată inima, de parcă mi-ar sparge pieptul ?... — Gîndirea mea, în care crima e doar imaginară, — răscoală într-atît sărmana mea ființă omenească, încît acțiunea — este înăbușită în așteptare, și nu-i nimic — decît ceea ce nu e !“ [1]

Este limbajul halucinației. Halucinația lui Macbeth devine completă atunci cînd soția sa îl convinge să ucidă. El vede în aer un pumnal pătat de sînge „tot atît de real ca și cel pe care îl scoate de la cingătoare“. Creierul i se umple atunci de fantome mărețe și teribile, pe care imaginația unui ucigaș obișnuit nu le-ar fi produs, a căror poezie denotă un suflet generos, sclav al fatalității și capabil de remușcări.

---

1 *Macbeth*

... Why do I yield to that suggestion,
Whose horrid image doth unfix my hair,
And make my seated heart knock at my ribs ?...
... My thought, whose murther yet is but fantastical,
Shakes so my single state of man, that function
Is smother'd in surmise ; and nothing is,
But what is not.

(Actul I, scena III)

„Acum pe jumătate din lume — natura pare moartă și visele urîte vin să tulbure — somnul ascuns sub draperii. Acum vrăjitoarele sărbătoresc — sacrificiile palidei Hecate, iar Crima cea veștedă, — trezită de sentinela ei, lupul, — ale cărui urlete îi indică ora, se strecoară, cu pas ușor, — spre ținta ei, ca o fantomă. (Bate un clopot.) — Mă duc ; și treaba-i gata. Clopotul mă cheamă. — Să nu-l auzi, Duncan, căci este glasul care te cheamă în cer sau în infern.“ [1]

El a săvîrșit actul și revine clătinîndu-se, buimăcit ca un om beat. Îi e groază de mîinile sale pline de sînge, mîini de călău. Nimic nu le va mai spăla acum. Chiar dacă toată apa mării va trece peste ele, tot vor mai păstra culoarea crimei. „Ah ! aceste mîini ! Îmi smulg ochii.“ [2] Îl înfricoșează cuvîntul pe care l-au pronunțat șambelanii adormiți ; ei au spus *Amin*. „De ce n-am putut pronunța *amin* ? Aveam atîta nevoie să fiu binecuvîntat, și *aminul* mi s-a oprit în gît.“ [3] Ca urmare, asu-

[1] *... Now o'er the one half world*
Nature seems dead, and wicked dreams abuse
The curtain'd sleep ; now witchcraft celebrates
Pale Hecate's offerings ; and wither'd Murther,
Alarum'd by his sentinel, the wolf,
Whose howl's his watch, thus, with his stealthy pace,
With Tarquin's ravishing strides, towards his design.
Moves like a ghost... (A bell rings)
I go, and it is done ; the bell invites me.
Hear it not, Duncan ; for it is a knell
That summons thee to heaven or to hell.
(Actul II, scena I)

[2] *What hands are here ? Ha, they pluck out my eyes !*

[3] *Macbeth.*
One cried, God bless us ! and Amen, the other ;
As they had seen me with these hangman's hands.
Listening their fear ; I could not say, Amen,
When they did say, God bless us !

pra lui s-a abătut un vis straniu, previziune îngrozitoare a pedepsei. Printre pulsațiile arterelor și clocotul sîngelui fierbînd în creier, aude :

„...Nu mai dormi. — Macbeth, ucide somnul, nevinovatul somn, — somnul care dezleagă ițele încurcate ale necazului, — mormînt al fiecărei zile, baie a muncii dureroase, — balsam al sufletelor — rănite, prima hrană a vieții.“ [1]

Iar vocea, ca o trompetă îngerească, îl cheamă numindu-l cu toate numele sale :

„Glamis a ucis somnul, de aceea Gawdor — nu va mai dormi. Macbeth nu va mai dormi !“

Ideea nebunească, repetată necontenit, îi răsună în creier cu lovituri monotone și grăbite, ca bătăile unui clopot. Începe nebunia ; toată forța gîndirii sale se concentrează ca să-i țină trează în fața ochilor și în ciuda voinței sale imaginea omului pe care îl asasinase în somn.

...But wherefore could I not pronounce, Amen ?
I had most need of blessing, and Amen
Stuck in my throat.

[1] *Sleep no more !*
Macbeth doth murther Sleep, the innocent Sleep ;
Sleep, that knits up the ravell'd sleave of care
The death of each day's life, sore labour's bath !
Balm of hurt minds...
Chief nourisher in life's feast.
... Glamis hath murther'd sleep ; and therefore Cawdor
Shall sleep no more — Macbeth shall sleep no more !

(*Ibid.* Scena II)

„Să-mi cunosc fapta ?... Mai bine nu m-aș cunoaște pe mine însumi. — (Bătăi în ușă.) Trezește-l pe Duncan cu ciocănitul tău. — Da, măcar de-ai putea ! ! !“ [1]

De acum încolo, în rarele răstimpuri cînd arșița spiritului său scade, el arată ca un om măcinat de o boală îndelungată. Este prostrația tristă a nebunilor epuizați de un acces de nebunie.

„De-aș fi murit cu o oră înainte de această întîmplare — aș fi trăit o viață fericită ; de-acum nu mai e nimic important în a fi muritor. — Totul nu-i decît un joc ; onoarea, renumele au murit. — Vinul vieții a fost tras. Iar drojdia curată — a rămas în fundul butoiului ca să ne împăunăm cu ea.“ [2]

După ce, prin odihnă, această mașinărie umană s-a mai întremat, ideea fixă îl zgîlțîie din nou și îl mînă înainte, aidoma unui călăreț nemilos care o clipă își odihnește calul înspumat pentru a sări din nou în șa și a-i da pinteni îmboldindu-l peste prăpăstii. Cu cît a săvîrșit mai multe mîrșăvii, cu atît va săvîrși mai multe de acum încolo. „Am înotat atît de mult în sînge, încît cînd mă voi opri, să fac drumul înapoi, îmi va fi la fel de scîrbă ca și să ajung la capătul celălalt.“ Ucide pentru

---

[1] *To know my deed, — 'twere best not know myself* (Knock)
Wake Duncan with thy knocking ! Ay, 'would thou
couldst !

[2] *Had I but died an hour before this chance,*
I had liv'd a blessed time ; for from this instant,
There's nothing serious in mortality ;
All is but toys : renown and grace, is dead ;
The wine of life is drawn, and the mere lees
Is left this vault to brag of.

(*Ibid.* Scena III)

a-şi răscumpăra crimele. Cercul de aur fatal îi atrage privirea ca un giuvaier magic şi, cu un fel de instinct orb, taie capetele pe care le deslueşte între coroană şi el.

„N-are decît să se prăbuşească schelăria şi cele două lumi să cadă bucăţi, — înainte de a ne resemna să ne mîncăm pîinea în teamă — şi să dormim în chinul acestor vise îngrozitoare — care ne cutremură în fiecare noapte ! Mai bine-ar fi să fiu laolaltă cu cei morţi — pe care i-am trimis în liniştea sicriului, pentru a ajunge unde sîntem, — decît tortura asta a sufletului, — delirul ăsta fără sfîrşit" [1].

Pune la cale uciderea lui Banquo, iar în toiul unei mari serbări i se aduce vestea asasinării acestuia. Surîde şi bea în sănătatea lui Banquo. Deodată, ros de conştiinţă, vede fantoma omului strangulat ; pentru că fantoma pe care o aduce Shakespeare nu e un truc de teatru ; aici supranaturalul este de prisos, şi Macbeth şi-ar

---

1 *I am in blood,*
Stepp'd in so far, that, should I wade no more,
Returning were as tedious as go o'er.
... But let the frame of things disjoint, both the worlds suffer.

Ere we will eat our meal in fear, and sleep
In the affliction of these terrible dreams
That shake us nightly : Better be with the dead
Whom we, to gain our peace, have sent to peace,
Than on the torture of the mind to lie
In restless ecstasy, Duncan is in in his grave ;
After life's fretful fever he sleeps well,
Treason has done his worst ; nor steel, nor poison,
Malice domestic, foreign levy, nothing
Can touch him further !

(Actul III, scena II)

fi făurit-o chiar dacă infernul nu i-ar fi trimis-o. Cu mușchii crispați, cu ochii holbați, cu gura întredeschisă de o teroare infernală, îl privește mișcîndu-și capul însîngerat și strigă cu acea voce răgușită care nu se aude decît în celulele nebunilor furioși :

„Te rog, privește aici ! Uită-te ! Iată ! Ah ! Ce spui ? — Dacă carnajele și mormintele îi resping astfel — pe cei pe care îi îngropăm, atunci monumentele noastre — nu sînt decît niște pipote de vulturi. — Du-te ! Piei din ochii mei ! Înghiți-te-ar pămîntul ! Oasele tale n-au măduvă, sîngele tău e rece, — nu ai privire în ochii aceia — care ard împotriva mea ! — Altădată, cînd creierul se împrăștia, omul murea, — și ăsta era sfîrșitul. Dar azi ei se ridică, — cu douăzeci de răni mortale la cap, — și ne răstoarnă de pe scaunele noastre". [1]

Tremurînd ca un epileptic, cu dinții încleștați, cu spumă la gură, se prăbușește, membrele i se zvîrcolesc pe podea, cuprinse de frisoane și convulsii, în timp ce un

---

[1] *Prithee, see there ! Behold ! look ! lo ! how say you ?*
If charnel-houses and our graves must send
Those that we bury, back, our monuments
Shall be the maws of kites...
Blood hath been shed ere now, i' the olden time,... —
Ay, and since too, murthers have been perform'd
Too terrible for the ear. The times have been
That, when the brains were out, the man would die,
And there an end. But now, they rise again
With twenty mortal murthers on their crowns,
And push us from our stools...
Avaunt ! and quit my sight ! Let the earth hide thee
Thy bones are marrowless, thy blood is cold,
Thou hast no speculation in those eyes
Which thou dost glare with !

(*Ibid.* Scena II).

sughiț surd îi saltă pieptul, gîfîie și moare sufocat. Ce bucurie îi mai poate rămîne unui om asediat de asemenea vise ? Cîmpia întinsă, întunecată, pe care o privește din înaltul castelului nu e decît un cîmp al morții bîntuit de apariții funebre. Scoția, pe care el o decimează, este un cimitir, „în care atunci cînd se aud sunînd clopotele pentru un mort, nu se mai întreabă nimeni pentru cine ; unde nimeni nu mai surîde, în afară de copii ; unde viața oamenilor cumsecade se ofilește înaintea florilor pe care le poartă la pălărie". [1] Sufletul lui „e plin de scorpioni". S-a „îmbătat cu grozăvii" și mirosul fad al sîngelui l-a dezgustat de toate celelalte. Merge împiedicîndu-se de cadavrele tot mai numeroase, cu surîsul mașinal și disperat al nebunului asasin. De acum încolo moarte, viață, totul îi este indiferent ; obișnuința crimei l-a situat în afara umanității. I se anunță moartea soției sale :

„Ar fi trebuit să moară mai tîrziu — cînd ar fi fost timp pentru asemenea veste. — Mîine, și iar mîine, și iar mîine ; — fiecare zi se scurge astfel cu pași mărunți, — pînă la ultima silabă pe care o scrie timpul în cartea lui. Și toate zilele de ieri au luminat stupide — drumul prăfuit al morții. Stinge-te, lumină de o clipă ! —

---

[1] *Alas, poor country !*
Almost afraid to know itself ! It cannot
Be call'd our mother, but our grave. Where nothing
But he who knows nothing, is once seen to smile ;
Where... the dead man's knell
Is scarce ask'd, for who ; and good men's lives
Expire before the flowers in their caps,
Dying, or ere they sicken.

(Actul IV, scena III)

Viața nu e decît o umbră călătoare, un sărman actor — care se zbate și se agită timp de o oră pe scenă, — și pe care apoi nu-l mai auzi. Este o poveste — spusă de un idiot, gălăgios și furios, — și care nu are sens“ [1].

Cu sufletul împietrit de pe urma crimei, nu-i rămîne decît credința nestrămutată în destin. Urmărit de dușmani, „legat ca un urs de par“, el se luptă, neliniștit doar de prezicerea vrăjitoarelor, convins că atît timp cît nu apare omul prezis, este invulnerabil. De acum înainte, cugetul lui trăiește într-o lume supranaturală ; pînă la sfîrșit, merge cu ochii ațintiți la visul ce l-a obsedat încă de la primii pași.

Ca și povestea lui Macbeth, povestea lui Hamlet este istoria unei otrăviri morale. Hamlet este un suflet delicat, cu o imaginație pasionată, ca a lui Shakespeare. A

---

[1] *She should have died hereafter ;*
There would have been a time for such a word. —
To-morrow, and to-morrow, and to-morrow,
Creeps in this petty pace from day to day,
To the last syllable of recorded time ;
And all our yesterdays have lighted fools
The way to dusty death. Out, out, brief candle !
Life's but a walking shadow ; a poor player
That struts and frets his hour upon the stage,
And then is heard no more ; it is a tale
Told by an idiot, full of sound and fury,
Signifing nothing...
I 'gin to be a-weary of the sun,
And wish the estate o' the world were now undone.
... They have tied me to a stake ; I cannot fly,
But, bear-like, I must fight the course.
... I have supp'd full with horrors.
Direness, familiar to my slaught'rous thoughts,
Cannot once start me.

(Actul V, scena V)

trăit fericit pînă acum, dedat studiilor înalte, îndemnatec în exercițiile trupului și ale spiritului, gustînd artele, iubit de cel mai nobil dintre tați, îndrăgostit de cea mai pură și mai încîntătoare fată, încrezător, generos. De la înălțimea tronului, încă de la naștere, nu observă decît frumusețea, fericirea și măreția naturii și a omenirii.[1] Asupra acestui suflet pe care firea și educația îl fac mai sensibil decît altele, nenorocirea cade dintr-o dată, atotputernică, covîrșitoare, anume pentru a distruge orice credință și orice resort de acțiune : el a văzut dintr-o privire toată urîțenia omului, și acest spectacol i-a fost oferit chiar de mama sa. Spiritul lui este încă neatins ; dar vă puteți da seama după violența stilului, cruzimea amănuntelor precise și tensiunea înspăimîntătoare a întregului mecanism nervos, că se află de pe acum la un pas de nebunie.

„Ah ! Dacă această carne, această carne prea solidă, ar vrea să se topească, — să se dizolve și să dispară ca roua ! — Sau dacă Cel fără de moarte nu ar fi lăsat — legea care condamnă sinuciderea ! ⊙ Doamne ! O Doamne ! — Cît de plicticoase, învechite, plate și inutile — mi se par toate aceste uzanțe din lume ! — Pfui ! E o grădină cu buruieni — care cresc, mucegăite și grosolane ; — e plină de ele, nu mai e nimic altceva... Să fi ajuns pînă aici. — Abia sînt două luni de cînd a murit ! Nu, nici atît, încă nu sînt două luni ! Un rege atît de nobil, atît de blînd cu mama mea, — n-ar fi suportat nici măcar adierea prea aspră a vînturilor văzduhului — pe obrazul ei. Și totuși, după o lună... — Nu vreau

[1] Goethe, *Wilhelm Meister.*

să mă gîndesc la asta. Slăbiciune, numele tău e femeie. — O lună scurtă. Înainte de a se fi învechit pantofii — cu care a păşit în urma sicriului sărmanului meu tată, — înainte ca sarea din lacrimile ei nedemne — să-i fi înroşit ochii îndureraţi, — s-a măritat. — O grabă atît de detestabilă! Să alergi cu atîta îndemînare într-un aşternut incestuos! — Asta nu-i bine, nu poate duce la ceva bun. — Chinuieşte-te, suflete al meu, căci trebuie să-mi ţin gura."

Manifestă încă de pe acum discontinuităţi în gîndire, semne de halucinaţii, indicii a ceea ce va deveni mai tîrziu. În mijlocul conversaţiei îi apare în gînd imaginea tatălui său. I se pare că-l vede. Şi ce proporţii va

---

[1] *O, that this too, too solid flesh would melt,*
Thaw, and resolve itself into a dew!
Or that the Everlasting had not fix'd
His canon 'gainst self-slaughter! O God! O God!
How weary, stale, flat, and unprofitable,
Seem to me all the uses of this world!
Fie on't! O fye! 'tis an unweeded garden,
That grows to seed; things rank, and gross in nature,
Possess it merely. That it should come to this!
But two months dead! nay, not so much, not two;
So excellent a King...
So loving to my mother,
That he might not beteem the winds of heaven
Visit her face too roughly. Heaven and earth!
... And yet, within a month,
Let me not think on't; — Frailty, thy name is woman!
A little month; or ere those shoes were old,
With which she follow'd my poor father's body...
Ere yet the salt of most unrighteous tears
Had left the flushing in her galled eyes,
She married: — O most wicked speed, to post
With such dexterity to incestuous sheets!
It is not, nor it cannot, come to good;
But break, my heart, for I must hold my tongue!

(Actul I, scena II)

lua această imagine atunci cînd fantoma, „sfîșiindu-și giulgiul și ridicînd lespedea grea a mormîntului" va veni noaptea, în vîrful unei stînci, să-i dezvăluie chinurile închisorii sale de foc și fratricidul care l-a aruncat în ea ? E copleșit ; dar durerea îi dă forță, și el vrea să trăiască ; „...Fii tare, fii tare, inima mea. Și voi, mușchi ai mei, nu îmbătrîniți într-o clipă ; — întăriți-vă și duceți-mă pînă la capăt. Să te țin minte ? — Da, sărmană umbră, atît timp cît va mai exista un crîmpei de memorie — în lumea asta descompusă. Să te țin minte ? Nu-ncape vorbă, din catastiful memoriei mele, — voi șterge toate amintirile dulci-vulgare, — toate maximele luate din cărți, toate amprentele, toate vestigiile trecutului. — Doar porunca ta va supraviețui. — O, trădător ! Trădător ! Trădător ! Surizător și diabolic ! Catastiful meu. E aici și scriu în el că cineva poate să zîmbească, să tot zîmbească și să fie un trădător. — Asta e adevărat, cel puțin în Danemarca. — Iată unde ai ajuns, unchiule." [1]

---

1 *Hold, hold, my heart ;*
And you, my sinews, grow not instant old,
But bear me stiffly up ! — Remember thee ?
Ay, thou poor Ghost, while memory holds a seat
In this distracted globe. Remember thee ?
Yea, from the table of my memory
I'll wipe away all trivial fond records,
All saws of books, all forms, all pressures past...
And thy commandment all alone shall live...
O villain, villain, smiling, damned villain !
My tablet ; — meet it is, I set it down,
That one may smile, and smile, and be a villain ;
At least, I am sure, it may be so in Denmark.
So, uncle, there you are.

(*Idem*, scena V)

Gesticulația precipitată, febra mîinii care scrie, frenezia atenției anunță toate un început de monomanie. Cînd îi sosesc prietenii, el rostește niște fraze de copil și de idiot. Nu mai este stăpîn pe cuvinte; vorbe goale i se învîrt în minte și le rostește ca într-un vis. Cînd este chemat, răspunde imitînd strigătul vînătorului care-și fluieră șoimul! „Hii! Ho! Ho! Prietene! Vino, pasărea mea, vino!" În momentul în care prietenii îi jură să-i păstreze secretul, fantoma repetă din străfunduri: „Jurați!" Hamlet reia cu excitația nervoasă a unei veselii convulsive:

„Ha! Ha! Băiete, vasăzică vorbești? Ești acolo, viteazule? — Hai, veniți. Îl auziți pe omul ăsta din pivniță? — Consimțiți să jurați.

FANTOMA
(de sub pămînt)

Jurați!

HAMLET

Hic et ubique? Atunci să schimbăm locul. — Veniți aici, domnilor. Jurați pe spada mea.

FANTOMA
(de sub pămînt)

Jurați pe spada lui.

Bine spus, cîrtiță bătrînă ! Așa de repede străpungi pămîntul ? Strașnic pionier !“ [1]

Vă dați seama că în timp ce rostește toate astea, dinții îi clănțăne, „genunchii îi tremură și e alb ca varul“ ? Îngrijorarea lui ajunsă la limită degenerează aici într-un fel de rîs spasmodic. De acum înainte, Hamlet vorbește, ca și cînd ar fi într-o permanentă criză de nebunie. Nebunia lui e simulată, de acord ; dar spiritul lui se zbate ca o poartă cu balamalele sfîrcate și trosnește în vînt cu o grabă dementă și cu un zgomot neobișnuit. N-are nevoie să-și caute ideile bizare, incoerențele aparente, exagerările, potopul de sarcasme pe care le debitează. Le

---

1 *Hamlet*

Ha, ha, boy, say'st thou so ? art thow there, true-penny ?
Come on, you hear this fellow in the cellarage.
Consent to swear.

Ghost
(beneath)

Swear

Hamlet

Hic et ubique ? Then we will shift our ground ;
Come hither, gentlemen, swear by my sword.

Ghost
(beneath)

Swear by his sword

Hamlet

Well said, old mole ! canst work i' the ground so fast ?
A worthy pioneer !

află în sine însuși ; nu se străduie, ajunge să se lase dus de propria-i fire. Cînd pune să se joace piesa care trebuie să-l demaște pe unchiul său, se ridică, se așează, vine să-și pună capul pe genunchii Ofeliei, îi interpelează pe actori, comentează pentru spectatori piesa ; nervii lui sînt crispați, gîndirea lui exaltată este ca o flacără care se unduiește, pîlpîie. În toată mulțimea de obiecte de prin-prejur și pe care le cuprinde, nu găsește nimic care s-o nutrească îndeajuns. Cînd regele se ridică, demascat și tulburat, Hamlet cîntă și îi spune lui Horațiu : „Nu-i așa, Horațio ! Cîntecul acesta, o grămadă de pene și doi trandafiri de Provența pe papucii mei, mi-ar ajunge să capăt un loc într-o trupă de comedianți". [1] Este clar că starea lui este maladivă și că nu va supraviețui. Și rîde în hohote, căci este hotărît să ucidă.

Ce mai rămîne într-un suflet atît de înflăcărat în gîndire și atît de puternic în sentimente, decît dezgustul și disperarea ? Noi zugrăvim întreaga natură în culoarea gîndurilor noastre ; construim lumea după chipul nostru ; cînd avem sufletul bolnav, nu vedem în univers decît boala. „Această minunată construcție, pămîntul, îmi pare un promontoriu steril. Această cupolă superbă, cerul, iată, acest splendid firmament atîrnat deasupra noastră, acest acoperiș măreț încrustat cu flăcări de aur, ei bine !, eu nu văd decît o îngrămădire murdară și in-

---

H a m l e t

[1] *Would not this, sir, and a forest of feathers (if the rest of my fortunes turn Turk with me), with two Provincial roses on my razed shoes, get me a fellowship in a cry of players, sir ?*

(Actul III, scena II)

fectă de aburi. Ce capodoperă e omul! Ce raţiune nobilă! Ce calităţi nesfîrşite! Cît este de desăvîrşit şi admirabil în formă, în mişcări! Cît de mult ne asemănăm cu un zeu prin inteligenţă! Minunea lumii! Cea mai splendidă creaţie! Şi totuşi ce înseamnă pentru mine această chintesenţă de ţărînă? Bărbatul nu-mi place, femeia nici atît"[1]. De acum încolo gîndirea lui veştejeşte tot ce atinge. În faţa Ofeliei îşi bate joc cu amărăciune de căsătorie şi de dragoste. Frumuseţea! Puritatea! Frumuseţea nu este decît un mijloc de a prostitua puritatea. „Du-te la mînăstire. La ce bun să dai naştere unor păcătoşi? Ce nevoie au netrebnici ca mine să se tîrască între cer şi pămînt? Sîntem nişte oameni de nimic, toţi. Să nu crezi pe nici unul dintre noi."[2] Cînd îl omoară pe Polonius din greşeală, nu se căieşte defel; un nebun mai puţin. Face glume macabre: „Unde este Polonius? întreabă regele. — La masă. — La masă? Unde? — Nu undeva unde mănîncă, ci unde este el mîncat. O adunătu-

---

[1] *This goodly frame, the earth, seems to me a sterile promontory; this most excellent canopy, the sky, look you, this, brave overhanging firmament, this majestical roof fretted with golden fire, why, it appears no other thing to me than a foul and pestilent congregation of vapours. What a piece of work is a man! How noble in reason! how infinite in faculties! In form, in moving, how express and admirable! In action, how like an angel! In apprehension, how like a god; the beauty of the world! the paragon of animals! And yet, to me, what is this quintessence of dust? Man delights not me, nor woman neither.* (Actul II, scena II)

[2] *Get thee to a nunnery; why wouldst thou be a breeder of sinners?... What should such fellows as I do crawling between heaven and earth? We are arrant knaves, all; believe none of us.* (Actul III, scena I)

ră de viermi politici se înfruptă din el“ [1]. Şi repetă, în cinci sau şase feluri, aceste glume de gropar. Gîndul său sălăşluieşte de pe acum în cimitir ; o asemenea filozofie se potriveşte unui cadavru. Funcţiile, onorurile, pasiunile, plăcerile, proiectele, ştiinţa, toate nu sînt decît o mască de împrumut, pe care moartea ne-o înlătură pentru a lăsa să se vadă ce sîntem noi înşine, craniul infect şi rînjit. Un asemenea spectacol va căuta el lîngă groapa Ofeliei. Numără craniile pe care le dezgroapă groparul : acesta a fost un om al legii, acela un curtean. Cîte onoruri, intrigi, pretenţii, aroganţă ! Şi iată că azi, un ţăran murdar îl saltă cu vîrful lopeţii lui şi joacă popice cu el. Cezar sau Alexandru cel Mare au putrezit şi au îngrăşat pămîntul ; stăpînii lumii au folosit şi ei ca să se astupe crăpătura unui zid vechi. „Te du acum în iatacul doamnei şi spune-i că degeaba se sulemeneşte, aşa va ajunge şi ea într-o zi. Du-te, s-o faci să rîdă.“ [2] Cînd ai ajuns aici, nu-ţi mai rămîne decît să mori.

---

[1] *King*

Now, Hamlet, where's Polonius ?

Hamlet

At supper.

King

At supper ? Where ?

Hamlet

Not where he eats, but where he is eaten : a certain convocation of politic worms are e'en at him.

(Actul IV, scena III)

[2] *Hamlet*

Now get you to my lady's chamber, and tell her, let her paint an inch thick, to this favour she must come ; make her laugh at that.

Această imaginație exaltată, care explică boala lui nervoasă și otrăvirea morală, îi explică de asemenea și comportarea. Dacă ezită să-și ucidă unchiul, nu o face din groaza de sînge și din scrupule moderne. El aparține secolului al XVI-lea. Pe corabie a scris ordinul ca Rozencrantz și Guildenstern să fie decapitați fără să-și recunoască vina. L-a omorît pe Polonius, a pricinuit moartea Ofeliei, dar nu are prea mari remușcări. Dacă prima dată l-a cruțat pe unchiul său, a făcut-o pentru că l-a găsit rugîndu-se și i-a fost teamă că-l trimite în cer. A crezut că l-a nimicit în ziua în care l-a lovit pe Polonius. Imaginația l-a lipsit tocmai de sîngele rece și de puterea de a se duce liniștit și de a înfige, după ce a reflectat la asta, spada într-un piept. El nu poate face acest lucru decît dintr-un impuls subit ; are nevoie de un moment de exaltare ; trebuie să-și închipuie că regele este îndărătul unei draperii sau, văzîndu-se otrăvit, să-l țintuiască sub vîrful pumnalului său. Nu-i stăpîn pe acțiunile sale ; împrejurarea i le dictează ; nu poate premedita crima, trebuie s-o improvizeze. Imaginația prea vie epuizează voința prin energia imaginilor pe care le îngrămădește și prin violența atenției pe care o absoarbe. Recunoașteți în el sufletul unui poet făcut nu pentru a acționa, ci pentru a visa, care se pierde contemplînd fantomele pe care și le făurește, care vede mult prea clar lumea imaginară, pentru a juca un rol în lumea reală, artist, pe care o întîmplare nefericită l-a făcut prinț, pe care o întîmplare și mai nefericită l-a desemnat răzbunătorul unei crime și care, destinat de natură să fie geniu, s-a trezit condamnat de soartă la nebunie și la ne-

norocire. Hamlet este Shakespeare și, în această galerie de tipuri care toate au trăsăturile sale, Shakespeare s-a descris pe sine în cel mai profund dintre portretele sale.

Dacă Racine sau Corneille ar fi făcut psihologie, ar fi spus împreună cu Descartes : Omul este un suflet material, servit de organe, înzestrat cu rațiune și voință ; el sălășluiește în palate sau sub portice ; este făcut pentru conversație și societate ; lucrarea lui armonioasă și ideală se desfășoară, prin discursuri și replici, într-o lume construită de logică, în afara timpului și spațiului.

Dacă Shakespeare ar fi făcut psihologie, ar fi spus împreună cu Esquirol : Omul este un mecanism nervos, condus de un temperament predispus la halucinații, mînat de pasiuni neînfrînate, irațional prin esență, amestec între animal și poet, avînd vervă în loc de spirit, sensibilitate în loc de virtute, al cărui resort și călăuză este imaginația, împins la întîmplare de împrejurări determinante și complexe, la durere, la crimă, la demență și la moarte.

IX

Un asemenea poet va putea oare să se limiteze mereu să imite natura ? Acest univers poetic care se agită în cugetul lui nu se va elibera niciodată de legile lumii reale ? Nu este el destul de puternic pentru a-și urma propriile sale legi ? Ba da, și poezia lui Shakespeare ajunge în mod firesc la fantastic. Aici se întîlnește cel mai înalt grad al imaginației iraționale și creatoare. Respingînd

logica obișnuită, creează una nouă ; unește faptele și ideile într-o ordine nouă, absurdă în aparență, legitimă în fond ; deschide o țară a visului, iar visul său îți dă iluzia adevărului.

Pătrunzînd în comediile lui Shakespeare, sau chiar în semidrame [1] ai impresia că-l vezi în prag, asemenea actorului pus să rostească prologul, ca nu cumva publicul să se înșele, și să-i spună : „Nu luați prea în serios ceea ce veți auzi ; e un simplu joc. Creierul meu plin de vise a vrut să și le reprezinte, ca spectacol, și acum, iată-le. Palate, peisaje îndepărtate, norii străvezii care pătează cu fulgii lor cenușii orizontul dimineții, vîlvătaia de splendoare roșie în care se scufundă soarele seara, albe coloane cît vezi cu ochii în aerul limpede, caverne, colibe, defilarea stranie a tuturor pasiunilor umane, jocul hazardat al aventurilor neprevăzute, iată mozaicul de forme, culori și sentimente pe care le las să se amestece și să se încîlcească în fața mea, ițe nuanțate de mătăsuri strălucitoare, arabesc fin de linii sinuoase, încrucișate și întrețesute care fac spiritul să rătăcească în capriciosul labirint al meandrelor lor fără sfîrșit. Nu le judecați ca pe un tablou. Nu căutați o compoziție riguroasă, o idee unitară și gradată, savanta construcție a unei acțiuni bine organizate și conduse. Am sub ochi nuvele și romane pe care le secționez scenă cu scenă. Prea puțin mă interesează scopul, important e că mă distrez. Ce-mi place mie nu e sosirea, ci călătoria. Este nevoie oare să mergi atît

[1] *A douăsprezecea noapte, Cum vă place, Furtuna, Poveste de iarnă* etc. *Cymbeline, Negustătorul din Veneția* etc.

de direct și repede ? Nu vreți să aflați decît dacă sărmanul negustător din Veneția va scăpa de cuțitul lui Shylock ? Iată doi îndrăgostiți fericiți, lîngă palat, într-o noapte senină ; nu vreți să ascultați reveria liniștită care emană ca un parfum din adîncul inimii lor ?

„Cît de blînd doarme lumina lunii pe iarbă ! — Să ne așezăm aici ; să îngăduim sunetelor instrumentelor să ajungă, plutind, la urechi. — Liniștea suavă și noaptea — se potrivesc cu accentele plăcutei armonii. — Așează-te, Jessica. Privește cum aceste flori — aurite încrustează pardoseala cerului. — Pînă și cele mai mici discuri pe care le privești, — cîntă toate în mișcarea lor ca niște heruvimi, — acompaniind fără sfîrșit tinerele coruri ale îngerilor. — Este concertul sufletelor nemuritoare. — Dar atît timp cît sufletul nostru este închis în acest veșmînt grosolan — de lut muritor, noi nu-l putem auzi.“ [1]

---

[1] *How sweet the moonlight sleeps upon this bank !*
Here will we sit, and let the sounds of music
Creep in our ears ; soft stillness and the night
Become the touches of sweet harmony,
Sit Jessica ; look how the floor of heaven
Is thick inlaid with patines of bright gold ;
There's not the smallest orb wich thou behold'st,
But in this motion like an angel sings,
Still quiring to the young-eyed cherubins :
Such harmony is in immortal souls ;
But whilst this muddy vesture of decay
Doth grossly close it in, we cannot hear it.
— Come, ho, and wake Diana with a hymn ;
With sweetest touches pierce your mistress' ear,
And draw her home with sweet music.

J e s s i c a

I'm never merry when I hear sweet music.

(Actul V, scena I)

„Nu am oare dreptul, cînd văd chipul zîmbitor al unui valet bufon, să mă opresc lîngă el, să-l văd gesticulînd, țopăind, fleșărind, făcînd sute de gesturi și sute de schime și oferindu-mi spectacolul vervei și veseliei lui? Trec doi gentilomi onorabili. Ascult șarja neîntreruptă a metaforelor lor și urmăresc duelul lor spiritual. Iată, într-un colț o fizionomie naivă și vioaie de tînără fată. Îmi interziceți oare să mai zăbovesc lîngă ea, să-i privesc surîsul, îmbujorarea bruscă, tremurul copilăresc al buzelor ei trandafirii și cochetăria mișcărilor ei frumoase? Trebuie să fiți tare grăbiți, dacă flecăreala acestei voci proaspete și sonore nu e în stare să vă rețină. Nu e oare o plăcere să observi asemenea succesiune de sentimente și de chipuri? Imaginația dumneavoastră e atît de greoaie, încît îi trebuie mecanismul puternic al unei intrigi riguroase pentru a o pune în mișcare? Spectatorii mei din secolul al XVI-lea se emoționau mai ușor. O rază de soare rătăcită pe un zid vechi, un cîntec trăsnit în mijlocul unei drame îi atrăgea la fel de mult ca și cea mai neagră nenorocire. După scena teribilă în care Shylock ridică cuțitul său de măcelar spre pieptul gol al lui Antonio, ei urmăreau cu plăcere mărunta ciorovăială familială și înțepăturile distractive care încheiau piesa. Ca apa liniștită și iute, sufletul lor se ridica și cobora într-o clipă la nivelul emoției poetului, iar sentimentele lor curgeau fără greutate în albia pe care el o săpase. Ei îi permiteau să hoinărească în timpul călătoriei, și nu-l opreau să facă două călătorii deodată. Suportau mai multe intrigi într-una singură. Era deajuns un firicel cît de subțire ca să le unească. Lorenzo o răpea pe Jessica,

Shylock era frustrat de răzbunarea sa, curtezanii Portiei nu reușeau în încercarea impusă ; deghizată în judecător, Portia îi ia soțului ei inelul pe care el promisese să nu-l dea nimănui niciodată ; aceste trei sau patru comedii, separate, amestecate, se împleteau și se desfășurau împreună, ca o urzeală deșirată în care șerpuiesc fire de sute de culori. Odată cu diversitatea, spectatorii mei acceptau neverosimilul. Comedia este un lucru ușor, înaripat, care zboară printre vise, căreia i s-ar rupe aripile dacă ar fi ținută captivă în închisoarea îngustă a bunului simț. Nu insistați prea mult asupra ficțiunilor, nu sondați prea mult conținutul lor. Lăsați-le să treacă pe sub ochii dumneavoastră, ca un vis plăcut și rapid. Lăsați trecătoarea apariție să se piardă în lumea strălucitoare și vaporoasă de unde a ieșit. V-a dat o iluzie de o clipă, e deajuns. E plăcut să părăsești lumea reală ; spiritul se odihnește în imposibil. E o fericire să fii eliberat de grelele lanțuri ale logicii, să rătăcești printre aventuri stranii, să trăiești în plin roman, să știi că trăiești acolo. Nu încerc să vă păcălesc și să vă fac să credeți în lumea prin care vă port. Ca să vă bucurați de această lume, nu trebuie să credeți în ea. Trebuie să vă lăsați în voia fanteziei și trebuie să simțiți că vă lăsați în voia ei. Trebuie să zîmbiți ascultînd-o. Se zîmbește cînd, în *Poveste de iarnă,* Hermina coboară de pe piedestalul ei și Leonte o recunoaște în statuie pe soția sa, pe care o credea moartă. Se zîmbește cînd, în *Cymbeline,* se vede peștera singuratică în care tinerii prinți au trăit ca niște sălbatici și ca niște vînători. Neverosimilul tocește ascuțișul emoțiilor. Evenimentele interesează sau emoționează fără să

producă suferință. În momentul în care atracția devine prea vie, îți spui că nu sînt decît vise. Și ele se transformă în obiecte îndepărtate, cărora distanța le îndulcește contururile, învăluindu-le într-un val luminos de aer albăstrui. Adevărata comedie este o operă. Dăm ascultare sentimentelor fără să ne gîndim prea mult la intrigă. Urmărim melodiile, dulci sau vesele, fără să ne gîndim că ele întrerup acțiunea. Visăm aiurea cînd ascultăm muzică ; eu încerc aici să vă fac să visați cu ajutorul versurilor."

Prologul încetează și iată-i intrînd pe actori.

Cum vă place este o fantezie. Nu are deloc acțiune ; subiect, nici atît ; veridicitate, și mai puțin. Totul însă este încîntător. Două verișoare, fiice de prinț, ajung într-o pădure cu bufonul curții ; Celia deghizată în păstoriță, Rosalinda în bărbat. Ele îl găsesc acolo pe bătrînul duce, tatăl Rosalindei, care, alungat din regatul său, trăiește înconjurat de prieteni ca un filozof și vînător. Ele întîlnesc păstori îndrăgostiți care urmăresc, cu cîntecele și rugămințile lor, niște păstorițe neîndurătoare. Ele regăsesc, sau întîlnesc acolo iubiți care le devin soți. Deodată se anunță că ducele cel rău, Frederic, care uzurpase coroana, s-a retras la o mînăstire și a restituit tronul bătrînului duce exilat. Se celebrează căsătoriile, se dansează, totul se termină cu o serbare cîmpenească. În ce constă farmecul acestui moft ? Mai întîi în faptul că este un moft ; lipsa de seriozitate e odihnitoare. Nici un eveniment, nici o intrigă. Urmați alene curentul ușor al emoțiilor grațioase sau melancolice ; ele vă antrenează și vă plimbă fără să vă obosească. Locul acțiunii contri-

buie și el să sporească iluzia și farmecul. Este o pădure, toamna, în care razele răcoroase străbat frunzișul ruginiu al stejarilor, în care frasinii, pe jumătate golași, tremură și zîmbesc în adierea slabă a vîntului de seară. Îndrăgostiții rătăcesc pe malul rîurilor, „care aleargă bolborosind sub rădăcinile bătrîne". Zărim și auzim mestecenii, a căror mantie de dantelă se luminează sub soarele scăpătat care îi aurește, și gîndurile noastre rătăcesc pe alei de mușchi unde zgomotul pașilor se estompează. Ce alt loc ar fi mai bine ales pentru o comedie sentimentală și pentru o fantezie a inimii! Să nu te simți bine aici, ascultînd vorbe de dragoste? Cineva l-a văzut în luminiș pe Orlando, iubitul Rosalindei; ea află și roșește. „Ah! Zi nefericită! Ce făcea cînd l-ai văzut? Ce spunea? Cum arăta? De unde venea? Ce face aici? A întrebat de mine? Unde stă? Cum s-a despărțit de tine? Cînd îl vei revedea?" [1] Apoi pe ton mai scăzut și ezitînd nițeluș: „Arată tot atît de bine ca în ziua luptei?" Nu mai isprăvește. „Nu știi că sînt femeie? Cînd gîndesc, vorbesc. Scumpo, scumpo, zi-i mai departe." Întrebare după întrebare, și-i închide astfel gura prietenei care vrea să-i răspundă. Glumește la fiecare cuvînt, dar e agitată, roșește cu o veselie prefăcută; pieptul îi palpită și inima îi bate. Totuși își revine cînd sosește

---

[1] *Alas the day!... What did he, when thou saw'st him? What said he? How look'd he? Wherein went he? What makes he here? Did he ask for me? Where remains he? How parted he with thee? And when shalt thou see him again?... Looks he as fresh as he did the day he wrestled?*

... Do you not know I am a woman? When I think, I must speak. Sweet, say on.

(Actul III, scena II)

Orlando ; glumește cu el ; la adăpostul măștii, îl face să declare că o iubește pe Rosalinda.[1] Atunci îl tachinează ca o nebunatică, zburdalnică și cochetă. „Nu, nu, nu iubești.“ Orlando repetă, și ea își acordă plăcerea de a-l face să repete de mai multe ori. Ea scînteiază de spirit, de glume și maliţiozităţi ; mînii frumoase, supărări prefăcute, izbucniri de rîs, un gîngurit asurzitor de capricii încîntătoare. „Hai, fă-mi curte mie. Sînt în toane bune și aș putea să mă înduplec. Ce mi-ai spune dacă aș fi Rosalinda ta ?“ Și în fiecare clipă îi repetă cu un surîs subtil : „Nu-i așa că eu sînt Rosalinda ta ?“ Orlando protestează spunîndu-i că va muri. Să moară ! Cui i-a venit vreodată ideea să moară din dragoste ? Să vedem modelele : Leandru ? Într-o zi, neatent, a făcut baie în Hellespont, și din cauza asta poeţiii au spus că a murit din dragoste. Trilus ? Un grec i-a spart capul cu gheoaga, iar poeţii au spus că a murit din dragoste. Așa că, hai, dă-i drumul, Rosalinda va fi mai blîndă. Se joacă de-a căsătoria cu el și o pune pe Celia să rostească vorbele solemne. Îl tachinează și-l necăjește pe pretinsul soț ; îi povestește toate fanteziile, toate răutăţile pe care le va face, toate înțepăturile pe care el le va avea de îndurat. Replicile se succed ca niște artificii de aur. La fiecare frază, urmărim privirea acestor ochi atît de vioi, desenul acestei guri zîmbitoare,

---

1 *Rosalind*

Why, how now, Orlando, where have you been all this while ? You a lover ?

...Come, woo me, woo me ; for now I am in a holiday humour, and like enough to consent : — What would you say to me now, an I were your very very Rosalind ?

... And I am your Rosalind, am I not your Rosalind ?

(Actul IV, scena I)

mișcările bruște ale taliei zvelte. Este zburdălnicia și volubilitatea unei păsări. „A ! verișoară, verișoară, verișoară, frumoasa mea micuță verișoară, dacă ai ști cît sînt de îndrăgostită !“ [1] Își necăjește apoi verișoara, se joacă cu părul ei, o numește în toate chipurile. Antiteze peste antiteze, cuvinte care se ciocnesc între ele, înțepături, exagerări frumoase, clinchet de cuvinte ; cînd o asculți ai impresia că auzi cîntecul unei privighetori. Aceste metafore, repetate ca niște triluri, aceste rostogoliri sonore de game poetice, acest zumzet estival scurgîndu-se pe sub frunziș preschimbă piesa în adevărată operă lirică. Cei trei îndrăgostiți termină prin a intona un fel de trio. Primul lansează o idee, iar ceilalți o repetă. Replica reluată de patru ori, simetria ideilor unite cu sunetul rimelor fac din dialog un concert al dragostei. [2] Nevoia de a cînta devine atît de

---

[1] O coz, coz, coz, my pretty little coz, that thou didst know how many fathom deep I am in love...

[2]

P h e b e

Good sheperd, tell this youth what 'tis to love.

S i l v i u s

It is to be all made of sighs and tears ! —
And so I am for Phebe.

P h e b e

And I for Ganymede

O r l a n d o

And I for Rosalind

R o s a l i n d

And I for no woman.

imperioasă încît, o clipă mai tîrziu, cîntecele se zămislesc de la sine. Proza și conversația au ajuns la poezia lirică. La ode. Nu ne aflăm într-o altă țară. Simțim în noi emoția și veselia nebunatică a unei zile de sărbătoare. Vedem trecînd într-o lumină vaporoasă cuplul grațios, pe care cîntecul celor doi paji îl transportă prin grîul verde și prin zumzetul insectelor, în cea mai frumoasă zi de primăvară înflorită. Neverosimilul devine firesc și nu ne mai mirăm cînd îl vedem pe Himeneu aducîndu-le de mînă pe cele două logodnice, pentru a le oferi soților lor.

În timp ce tinerii cîntă, cei bătrîni stau de vorbă. Și viața lor este un roman, dar unul trist. Sufletul delicat al lui Shakespeare, rănit de loviturile existenței sociale, s-a refugiat în contemplativitatea vieții solitare. Pentru a uita conflictele și neplăcerile lumii, trebuie să te în-

---

Silvius

...It is to be all made of fantasy,
All made of passion, and all made of wishes ;
All adoration, duty and observance,
All humbleness, all patience, and impatience,
All purity, all trial, all observance ; —
And so I am for Phebe.

Phebe

And so am I for Ganymede

Orlando

And so am I for Rosalind

Rosalind

And so am I for no woman.

(Actul V, scena II)

funzi într-o pădure mare și tăcută, „și în umbra ramurilor melancolice să lași să curgă și să se piardă orele grăbite ale timpului". Privește desenele minunate pe care le înscrie soarele pe trunchiul alb al fagilor, umbra frunzelor tremurătoare pe mușchiul gros, tremurul vîrfurilor copacilor ; ascuțișul dureros al grijilor se șterge ; nu mai suferi, îți amintești doar că ai suferit ; nu mai afli în tine decît o blîndă mizantropie și, reînnoit, omul devine mai bun. Bătrînul duce este fericit în exil. Singurătatea i-a dăruit odihna, l-a eliberat de lingușire, l-a readus la natură. Îi este milă de cerbii pe care este nevoit să-i ucidă pentru a se hrăni. Se socotește nedrept cînd vede „aceste sărmane lighioane pestrițe, născute în acest loc pustiu, hăituite pe propriile lor domenii, cu coapsele rotunde însîngerate de săgeți" [1]. Nimic mai suav decît acest amestec de compasiune tandră, filozofică visare, tristețe delicată, lamentări poetice și cîntece pastorale. Unul dintre seniori cîntă : „Suflă, suflă, vînt de iarnă — tu nu ești atît de rău — ca nerecunoștința omului ; — dinții tăi nu sînt atît de ascuțiți, — căci un poți fi văzut, — deși suflarea ta este aspră. — Hei, ho, cîntă, hei, ho !, în stejarul veșnic verde ! — Dragostea nu-i decît

---

1 *Duke*

Come, shall we go and kill us venison ?
And yet it irks me, the poor dappled fools, —
Being native burghers of this desert city, —
Should, on their own confines, with forked heads,
Have their round haunches gor'd.

(Actul II, scena I)

nebunie, prietenia nu-i decît prefăcătorie. — Hei, ho, în stejarul veşnic verde! Viaţa asta e numai veselie".[1]

Printre ei, găsim un suflet care suferă mai mult, Jacques melancolicul, unul dintre personajele cele mai îndrăgite de Shakespeare, mască prin care se străvede chipul poetului. Este trist pentru că este tandru; simte prea viu contactul cu lucrurile şi ceea ce pe alţii îi lasă indiferenţi, pe el îl face să plîngă.[2] Nu protestează, el se întristează; nu raţionează, se emoţionează; nu are spiritul combativ al unui moralist reformator; este un suflet bolnav şi obosit de viaţă. Imaginaţia pasionată duce repede la dezgust. Ca şi opiumul, ea exaltă şi frînge. Ridică omul la cea mai înaltă filozofie, apoi îl lasă să se prăbuşească în capricii de copil. Jacques îi părăseşte brusc pe ceilalţi şi se duce la marginea pădurii pentru a fi singur. Îi place tristeţea şi n-ar vrea s-o schimbe pe bucurie. Întîlnindu-l pe Orlando, îi spune: „Rosalinda e numele iubitei tale? — Întocmai. — Nu-mi place nu-

---

[1] *Blow, blow, thou winter wind,*
Thou art not so unkind
As man's ingratitude;
Thy tooth is not so keen,
Because thou art not seen,
Although thy breath be rude
Heigh, ho! sing heigh, ho! unto the green holly:
Most friendship is feigning, most loving mere folly:
Then, heigh, ho, the holly!
This life is most jolly.

(*Ibid.*, scena VII)

[2] Comparaţi-l pe Jacques cu Alceste. Este contrastul dintre un mizantrop raţional şi un mizantrop cu imaginaţie.

mele."[1] Are manifestări de femeie neurastenică. Îi displace că Orlando scrie sonete pe copacii din pădure. Este bizar și găsește subiecte de durere și veselie acolo unde ceilalți nu ar vedea nimic asemănător. „Un bufon! Un bufon! Am întîlnit un bufon în pădure, un bufon în costum multicolor. Sărmană lumea noastră! Pe cît e de adevărat că mă hrănesc cu pîine, am întîlnit un bufon care s-a culcat încălzindu-se la soare și blestemînd-o pe doamna Soartă în termeni frumoși, în termeni bine aleși. Un bufon în haine multicolore! " Auzindu-l cum își ocărăște soarta, i-a venit să rîdă de cît de meditativ poate fi un bufon, și a rîs o oră întreagă : „O, nobile bufon! Demn bufon! Hainele multicolore sînt singura îmbrăcăminte. Ah! De ce nu sînt și eu bufon! Ambiția mea este să am haine multicolore ca el"[2]. O clipă mai tîrziu, se reîntoarce la dizertațiile sale melancolice, ade-

---

[1] *J a c q u e s*

Rosalind is your love's name ?

O r l a n d o

Yes, just.

J a c q u e s

I do not like her name.

(Actul III, scena II)

[2] *A fool. a fool ! I met a fool i' the forest,*
A motley fool ! a miserable world !
As I do live by food, I met a fool ;
Who laid him down and bask'd him in the sun,
And rail'd on Lady Fortune in good terms,
In good set terms, — and yet a motley fool.
... O noble fool !

vărate tablouri strălucite, a căror vioiciune îi exprimă caracterul și îl trădează pe Shakespeare, care se ascunde sub numele lui.

„... Lumea întreagă nu este decît o scenă — și toți, bărbați și femei, nu sînt decît actori. — Își au intrările și ieșirile lor, — și fiecare om în viața lui joacă mai multe roluri. — Actele sale sînt cele șapte vîrste. Mai întîi copilul — care țipă și varsă în brațele doicii. — Apoi școlarul plîngăreț, cu ghiozdanul lui — și chipul strălucitor, matinal, tîrîndu-se ca un melc, — fără voia lui, spre școală. Apoi îndrăgostitul — oftînd, ca un cuptor, o baladă jalnică — în onoarea sprîncenelor iubitei sale. Apoi soldatul, — cu gura plină de înjurături bizare, bărbos ca un leopard, — gelos pe onoarea lui, repezit și violent în ceartă ; — căutînd fumul gloriei — la gura tunului. Apoi judecătorul, — cu o frumoasă burtă rotundă hrănită cu claponi grași, — cu privirea severă, barba magistral tunsă, tobă de maxime înțelepte și precepte moderne ! — și în acest fel își joacă rolul. Cea de a șasea vîrstă, sărăcăcioasă — slabul Pantalone în papuci ; — cu ochelari pe nas, cu sacul alături, pantalonul din tinerețe bine păstrat, de o sută de ori prea larg — pentru pulpele lui descărnate. Puternica lui voce bărbătească — revenind la falsetul copilăresc, nu mai redă decît sunetele înalte — ale unui fluieraș sau ale unui fluier. Ultima scenă — a acestei stranii istorii furtunoase — este cea de a doua

---

A worthy fool ! Motley's the only wear
...O that I were a fool !
I am ambitious for a motley coat.
(Actul II, scena XII)

copilărie, uitarea de sine. — Fără dinți, fără ochi, fără gust, fără nimic." [1]

Cum vă place este pe jumătate vis. *Visul unei nopți de vară* este în întregime un vis.

Scena, coborînd în îndepărtarea vaporoasă a antichității legendare, ajunge pînă la Theseu, care își împodobește palatul, pentru căsătoria cu frumoasa regină a amazoanelor. Stilul încărcat de imagini tulburi umple spiritul de viziuni stranii și minunate, iar mulțimea va-

---

[1] *Jaques.*

All the world's a stage,
And all the men and women merely players ;
They have their exits, and their entrances,
And one man in his time plays many parts, —
His acts being seven ages. At first, the enfant,
Mewling and puking in his nurse's arms ;
Then the whining school-boy, with his satchel
And shining morning face, creeping like snail
Unwillingly to school ; And then, the lover,
Sighing like furnace, with a woeful ballad
Made to his mistress' eye-brow ; Then, the soldier,
Full of strange oaths, and bearded like the pard,
Jealous in honour, sudden and quick in quarrel,
Seeking the bubble reputation
Even in the cannon's mouth ; And then, the justice,
In fair round belly, with good capon lin'd,
With eyes severe, and beard of formal cut,
Full of wise saws and modern instances ;
And so he plays his part ; The sixth age shifts
Into the lean and slipper'd Pantaloon,
With spectacles on nose, and pouch on side ;
His youthful hose well sav'd, a world too wide
For his shrunk shanks ; and his big manly voice,
Turning again towards childish treble, pipes
And whistles in his sound ; Last scene of all,
That ends this strange eventful history,
Is second childishness, and mere oblivion ;
Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.

(Idem)

poroasă a silfidelor conduce comedia în lumea fantastică din care a ieșit.

Și aici este vorba tot despre dragoste ; nu este ea oare, dintre toate sentimentele, cel mai mare făuritor de vise ? Limbajul nu mai este aici gînguritul încîntător al Rosalindei ! Și este mai arzător decît vara. Nu se desfășoară în conversații lejere, în proză facilă și săltăreață, ci explodează în lungi ode rimate, împodobite cu metafore mărețe, susținute de accente pasionate, aidoma celor pe care noaptea caldă, încărcată de miresme și de strălucirea stelelor, le inspiră unui poet și unui îndrăgostit. Lysander și Hermia se înțeleg să se întîlnească pe înserat „în pădurea în care adesea s-au așezat pe un pat de violete moi, la ora în care Phebe își privește fruntea de argint în oglinda fîntînilor și scaldă în perle lichide firele subțiri de iarbă". [1] Se rătăcesc și adorm obosiți sub copaci. Un spiriduș atinge cu o floare magică ochii tînărului și îi schimbă inima. Cînd se va scula, el se va îndrăgosti de primul chip pe care îl va vedea. În acest timp, Demetrius, îndrăgostitul respins de Hermia, rătă-

---

1 *Lysander*

To-morrow night, when Phoebe doth behold
Her silver visage in the wat'ry glass,
Decking with liquid pearl the bladed grass,
(A time that lovers' flights doth still conceal)
Through Athen's gates have we devised to steal,

Hermia

...And in the wood, where often you and I
Upon faint primrose beds were wont to lie...
There my Lysander and myself shall meet.

(Actul I, scena I)

ceşte prin pădurea solitară cu Helena, a cărei dragoste o respinge. Floarea magică îl transformă şi pe el ; acum o iubeşte pe Helena. Îndrăgostiţii fug unul de altul şi se urmăresc totodată de-a lungul codrului bătrîn, în noaptea liniştită. Ne vine să rîdem de necazurile şi plînsetele lor, de încîntările lor, şi totuşi luăm parte la ele. Această pasiune este un vis, şi totuşi ea ne impresionează. Se aseamănă cu acele ceţuri pe care le găsim dimineaţa pe creasta brazdelor, unde le aşează roua şi a căror picături fine strălucesc ca un sipet de bijuterii. Nimic mai fragil, nimic mai graţios. Poetul se joacă cu emoţiile : le confundă, le ciocneşte, le amplifică, le amestecă. El înnoadă şi deznoadă iubirile ca pe nişte perechi de dans, şi sub ochii strălucitori ai stelelor, vedem trecînd, pe lîngă tufişurile verzi, aceste nobile şi tandre chipuri, cînd umede de lacrimi, cînd iluminate de încîntare. Au puritatea dragostei adevărate, nu grosolănia dragostei senzuale. Nimic nu ne poate face să ne desprindem din lumea ideală în care ne duce Shakespeare. Uimiţi de frumuseţe, ei o adoră, iar spectacolul fericirii lor, al necazurilor şi al tandreţei lor, este o încîntare.

Pe deasupra acestor două perechi zboară şi zumzăie roiul de silfide şi zîne. Şi ele iubesc. Titania, regina lor, are ca favorit un tînăr fiu al regatului Indiei, de care Oberon, soţul ei, vrea s-o despartă. Ei se ceartă atît de rău, încît, de spaimă, silfidele se duc să se ascundă în ghindele stejarului, în rochiile de aur ale ciuboţicăi-cucului. Oberon, pentru a se răzbuna, îi ordonă lui Puck să atingă cu floarea magică ochii Titaniei adormite, şi iată că, trezindu-se, cea mai suavă şi mai încîntătoare

dintre zîne se îndrăgostește de un bădăran prost cu cap de măgar. Îngenunchiază înaintea lui. Așează pe tîmplele lui păroase o coroană de flori proaspete și parfumate. „Iar stropii de rouă care mai înainte se răspîndeau pe năsturași ca niște rotunde perle orientale, se opresc acum, ca niște lacrimi, în ochii sărmanelor floricele, ca și cînd și-ar plînge nefericirea.“ [1] Ea cheamă în juru-i spiritele, și ele o urmează :

„Săltați înaintea lui cînd se plimbă, și jucați în fața ochilor lui. — Hrăniți-l cu caise, cu coacăze, — cu struguri purpurii, cu smochine verzi și coapte. — Furați de la albinele sălbatice sacul cu miere ; — pentru a-l lumina pe el noaptea, culegeți-le ceara ; — aprindeți-le la ochiul de foc al licuriciului, — pentru a duce dragostea mea la culcare și pentru a-l scula ; — smulgeți aripile pictate ale fluturilor ; — cu acest evantai, îndepărtați razele lunii din ochii lui adormiți. — Veniți, faceți-i un cortegiu, conduceți-l la culcușul meu. — Mi se pare că luna privește cu ochii umezi, și cînd ea plînge, fiecare floricică plînge — o virginitate pierdută. — Opriți limba iubitului meu, aduceți-l în liniște.“ [2]

---

1 *Oberon*

And that same dew, which sometime on the buds
Was wont to swell, like round and orient pearls,
Stood now within the pretty flowrets' eyes,
Like tears that did their own disgrace bewail.

(Actul IV, scena I)

2 *Titania*

Be kind and courteous to this gentleman ;
Hop in his walks, and gambol in his eyes,
Feed him with apricocks, and dewberries ;

Era chiar necesar, pentru că iubitul rage îngrozitor, și la îmbierile Titanei cere fîn. Ce poate fi mai trist și mai blînd decît această ironie a lui Shakespeare ? Ce haz pe seama dragostei și cîtă tandrețe pentru dragoste ! Sentimentul este divin, iar obiectul lui este nedemn. Sufletul este încîntat, dar ochii sînt orbi. Este un fluture aurit care se zbate în noroi, iar Shakespeare, descriindu-i nefericirea, îi păstrează întreaga frumusețe.

„Vino, așează-te pe acest pat de flori — în timp ce eu îți mîngîi obrajii încîntători — și îți prind trandafiri parfumați în părul tău strălucitor, — și îți sărut urechile mari și frumoase, o, bucuria mea scumpă ! — Dormi și te voi legăna în brațele mele ! Tot așa și caprifoiul parfumat — se înlănțuie îndrăgostit în jurul copacilor. Tot așa și iedera, ca un logodnic — își pune inelul pe degetele de scoarță ale ulmilor. — Ah ! Cît te iubesc ! Ah ! Sînt nebună după tine !“ [1]

With purple grapes, green figs and mulberries ;
The honey-bags steal from the humble-bees,
And, for night-tapers, crop their waxen thighs,
And light them at the fiery glow-worm's eyes,
To have my love to bed and to arise ;
And pluck the wings from painted butterflies,
To fan the moon-beams from his sleeping eyes...
Come, wait upon him, lead him to my bower.
The moon, methinks, looks with a watery eye ;
And when she weeps every little flower,
Lamenting some enforced chastity
Tie up my love's tongue, bring him silently.

(Actul III, scena I)

[1] *Come, sit thee down upon this flowery bed,*
While I thy amiable cheeks do coy,
And stick musk-roses in thy sleek smooth head,
And kiss thy fair large ears, my gentle joy...
Sleep thou, and I will wind thee in my arms...

La venirea dimineții, cînd „poarta răsăritului roșie de flăcări se deschide asupra mării cu frumoase raze binecuvîntate, și schimbă în pînze de aur curentele ei verzui", [1] vraja încetează, Titania se trezește în culcușul ei de tim sălbatec și de violetele strivite. Îl alungă pe monstru ; amintirile din timpul nopții se șterg într-o semiobscuritate vagă, „ca niște munți îndepărtați care se pierd în nori. Iar zînele pleacă să caute, în roua proaspătă, rubinele pe care le vor așeza pe petalele trandafirilor și perlele pe care le vor atîrna la urechile florilor" [2]. Acesta este fantasticul lui Shakespeare, țesătură diafană de născociri îndrăznețe, de pasiuni arzătoare, de ironie melancolică, de poezie uluitoare, așa cum ar fi făcut-o una dintre zînele Titanei. Nimic mai asemănător cu spiritul poetului decît aceste genii abile, copii ai aerului și focului, „al căror zbor alcătuiește un cerc în jurul pămîntului într-o clipă, care alunecă pe spuma valurilor și saltă printre adieri de vînt. Ariel zboară, cîntăreț invizibil, în jurul naufragiaților pe care-i conso-

---

So doth the wood-bine the sweet honey-suckle,
Gently entwist, — the femal ivy so
Enrings the barky fingers of the elm.
O, how I love thee! how I dote on thee!

(Actul IV, scena I)

1 *O b e r o n*

Even till the eastern gate, all fiery red.
Opening on Neptune with fair blessed beams,
Turns into yellow gold his salt-green streams.

(Actul III, scena II)

2 *These things seem small and undistinguishable,*
Like far-off mountains turned into clouds,
... I must go seek some dew-drops here,
And hang a pearl in every cowslip's ear.

leză, ghicește gîndurile trădătorilor, îl urmărește pe Caliban, bruta sălbatică, desfășoară în fața îndrăgostiților viziuni mărețe, și totul într-o clipită."[1] Shakespeare atinge lucrurile cu o aripă la fel de iute, în salturi la fel de bruște, cu o mîngîiere la fel de delicată.

Ce suflet! Ce vast domeniu de acțiune și ce stăpînire a unei calități unice! Cîte creaturi diverse și ce persistență a aceleiași amprente! Iată-le reunite pe toate și purtînd aceeași pecete, lipsite de voință și de rațiune, conduse de temperament, de imaginație sau pasiune pură, lipsite de însușiri care să fie contrare celor ale poetului, stăpînite de trupul pe care și-l închipuie ochii săi de pictor, înzestrate cu deprinderile spirituale și sensibilitatea violentă pe care le găsește în el însuși.[2] Parcurgeți aceste grupuri și nu veți găsi decît forme diverse și stări diferite ale unei puteri unice. Aici, turma brutelor, a flecarilor și a țațelor, rezultat al imaginației mecanice; mai încolo, anturajul oamenilor de spirit animați de fantezia exuberantă și nebună; dincolo, încîntătorul alai de tinere femei, care înalță atît de mult fantezia delicată, care înalță atît de sus dragostea; în altă

---

[1] *My dainty Ariel...*
... When the bee sucks, there suck
In a cowslip's bell I lie...
Merrily, merrily shall I live now
Under the blossom that hangs on the bough.
... I drink the air before me, and return
Or e'er your pulse twice beat.
... We the globe may compass soon,
Swifter than the wandering moon.

[2] Aceeași lege în lumea organică și în lumea morală. Ceea ce Geoffroy Saint-Hilaire numește unitate de compoziție.

parte, banda de ticăloși înrăiți de patimi fără frîu, însuflețiți de verva unor artiști ; la mijloc, lugubrul cortegiu al marilor lui personaje, al căror creier exaltat găzduiește viziuni dureroase sau criminale și pe care un destin interior le împinge spre crimă, spre nebunie sau spre moarte. Urcați o treaptă și contemplați scena în întregime : ansamblul poartă aceeași pecete ca și amănuntele. Drama reproduce, fără posibilitate de opțiune, urîțeniile, josniciile, ororile, amănuntele brute, moravurile denaturate și fioroase, viața reală în întregul ei, așa cum este ea, cînd este eliberată de bunele purtări, de bunul simț, de rațiune și de datorie. Comedia, fantasmagorie picturală, oscilează între verosimil și neverosimil, fără altă justificare decît capriciul unei imaginații care se amuză, dezlînată și romanțioasă, după bunul ei plac, operă fără muzică, concert de sentimente melancolice și tandre, care transportă spiritul în lumea supranaturalului și proiectează în fața ochilor, prin silfidele înaripate, geniul care i-a dat naștere. Priviți ! Nu-l vedeți în spatele mulțimii creaturilor sale pe poet ? Ele l-au prefigurat ; au înfățișat, toate, cîte ceva din el. Agil, impetuos, pasionat, delicat, geniul său este imaginație pură, atinsă, incomparabil mai mult decît a noastră, pînă și de cele mai infime obiecte. De aici stilul înflorit cu imagini exuberante, încărcat cu metafore excesive, de o bizarerie incoerentă, de o bogăție supraabundentă, operă a unui spirit care, la cea mai ușoară percutare, oferă prea mult, țîșnește prea departe. De aici, psihologia involuntară și teribila putere de pătrundere care, sesizînd

într-o singură clipă toate aspectele unei situații și toate amănuntele unui caracter, le sublimează în fiecare replică a personajului și conferă chipului său un relief și o culoare care dau iluzia realității. De aici, emoția și tandrețea noastră. Iar noi îi spunem, precum Desdemona lui Othello : „Te iubesc, pentru că ai simțit mult și ai suferit mult".

SWIFT

I. Începuturile lui Swift. Caracterul său. Mîndria. Sensibilitatea. Viața sa la sir Willam Temple. La Lordul Berkeley. Rolul său politic. Importanța lui. Insuccesul. Viața particulară. Iubirile. Disperarea și nebunia.

II. Spiritul. Forța și limitele sale. Spiritul prozaic și pozitivist. Cum este situat între vulgaritate și geniu. De ce este destructiv.

III. Pamfletarul. Cum pătrunde în acest moment literatura în politică. Deosebirea dintre partidele din Franța și Anglia. Deosebirea dintre pamfletele din Franța și cele din Anglia. Condițiile pamfletului literar. Condițiile pamfletului eficient. Aceste pamflete sînt speciale și practice. Revista *Examiner*. *Scrisorile unui postăvar*. *Portretul lordului Wharton*. *Argument împotriva abolirii creștinismului*. Invectiva politică. Defăimarea personală. Bunul simț incisiv. Ironia gravă.

IV. Poetul. Comparație între Swift și Voltaire. Se-

riozitatea și duritatea glumelor sale. *Cadenus și Vanessa.* Poezia sa prozaică și realistă. *Marea problemă dezbătută.* Energia și tristețea micilor sale poeme. Versuri *despre propria lui moarte.* Excesele la care a ajuns.

V. Povestitorul și filozoful. *Povestea butoiului.* Scrierile sale despre religie, știință, filozofie și rațiune. Cum defăimează inteligența umană. *Călătoriile lui Gulliver.* Părerile sale despre societate, guvern, condiții și profesiuni. Cum defăimează natura omenească. Ultimele pamflete. Construcția caracterului și geniului său.

În 1685, în marea sală a universității din Dublin, profesorii însărcinați să acorde diplomele de bacalaureat au participat la un spectacol neobișnuit : un școlar sărac, bizar, neîndemînatic, cu ochi albaștri și privire aspră, orfan, fără prieteni, crescut în sărăcie din mila unui unchi, respins o dată pentru ignoranța lui în logică, se prezenta pentru a doua oară, fără să fi catadixit să citească logica. În zadar îi aducea mentorul său cărțile cele mai respectabile : Smeglesius, Keckermanus, Burgersdicius. Răsfoia trei pagini și închidea cartea cît putea mai repede. Cînd veni rîndul argumentării, președintele fu nevoit să-i pună ordine în argumente. A fost întrebat cum putea să raționeze fără reguli ; răspunse că el raționează foarte bine și fără reguli. Exces de prostie care a provocat scandal ; a fost totuși admis, dar cu mare greutate, *speciali gratia,* după cum menționează registrul, iar profesorii au plecat surîzînd, desigur cu milă și compătimindu-l pe Jonathan Swift, pentru mintea sa slabă.

*

Fu prima umilință și prima revoltă. Întreaga lui viață a fost asemenea acestui moment, copleșită și devastată de durere și de ură. Doar portretul și istoria sa ne pot mărturisi pînă la ce grad au ajuns ele. Era teribil de orgolios și a făcut să se plece sub aroganța lui strălucirea atotputernicilor miniștri și a marilor seniori. Simplu ziarist, neavînd altă avere decît un mic venit din Irlanda, a tratat cu ei ca de la egal la egal. Cînd Dl. Harley, primul ministru, îi trimise un bilet de bancă pentru primele sale articole, s-a simțit ofensat că a fost luat drept un om care poate fi plătit ; a restituit banii, a cerut să i se aducă scuze ; le-a primit și a scris în ziarul său : „Dl. Harley este din nou în grațiile mele“ [1].

Altădată, observînd că Saint-John, secretarul de stat, îl privea cu răceală, l-a dojenit cu asprime. „Îi atrag atenția că nu vreau să fiu tratat ca un școlar, că toți marii miniștri care mă onorează cu prietenia lor ar trebui, dacă aud sau văd ceva ce nu le place la mine, să mi-o aducă la cunoștință în termeni clari și nicidecum să mă supună la efortul de a ghici schimbarea sau răceala din înfățișarea și comportarea lor ; pentru că acesta este un lucru pe care l-aș suporta cu greu, chiar de la un cap încoronat, și cred că afecțiunea unui supus merită acest preț ; că aveam de gînd să fac aceeași declarație

[1] *I have taken M. Harley into favour again.*

lordului păstrător al sigiliului și d-lui Harley, pentru ca ei să mă trateze în consecință". [1]

Saint-John l-a aprobat, s-a justificat, a spus că lucrase cîteva nopți, chefuise o noapte și că oboseala lui putea să fi lăsat impresia unei proaste dispoziții. În salonul de recepție, Swift se ducea să discute cu cîte o persoană obscură și îi obliga pe lorzi să vină să-l salute și să-i vorbească. „Dl. secretar de stat mi-a zis că ducele de Buckingham ar dori să mă cunoască; am răspuns că asta nu este posibil, deoarece nu a făcut suficiente avansuri. Ducele de Shrewsbury spuse că, după părerea sa, ducele nu avea obiceiul să facă avansuri. I-am răspuns că n-am încotro, eu aștept întotdeauna avansuri în raport cu poziția oamenilor, și chiar mai multe din partea unui duce decît din partea oricărui alt om." [2]

Triumfa în aroganța lui și spunea cu o bucurie reținută și plină de răzbunare: „Se poate petrece acolo o

---

[1] *I will not see him (M. Harley) till he makes amends... I was deaf to all entreaties, and have desired Lewis to go to him, and let him know that I expected further satisfaction. If we let these great ministers pretend too much, there will be no governing them...*

One thing I warned him of, never to appear cold to me, for I would not be treated like a school-boy; that I expected every great minister who honoured me with his acquaintance, if he heard or saw anything to my disadvantage, would let me know in plain words, and not put me in pain to guess by the change or coldness of his countenance or behaviour; for it was what I would hardly bear from a crowned head; and I thought no subject's favour was worth it; and that I designed to let my lord Keeper and M. Harley know the same thing, that they might use me accordingly.

[2] *Mr secretary told me the duke of Buckingham had been talking much to him about me, and desired my acquaintance. I answered it could not be, for he had not made sufficient advances. Then the duke of Shrewsbury said he thought the duke*

jumătate de oră destul de agreabilă“ [1]. Mergea pînă la brutalitate și la tiranie ; îi scria ducesei de Queensbury : „Mă bucur că vă cunoașteți datoria ; căci este o regulă cunoscută și stabilită de peste douăzeci de ani în Anglia, că toate doamnele care aspirau să mă cunoască mi-au făcut întotdeauna avansuri și cu cît era mai mare noblețea lor, cu atît mai mari le erau avansurile“ [2]. Gloriosul general Webb, cu cîrja și bastonul lui, urca șchiopătînd cele două etaje pentru a-l felicita și a-l invita : Swift accepta, apoi, o oră mai tîrziu, se scuza, preferînd să ia masa în altă parte. Părea că se consideră o ființă superioară scutită de menajamente, care are dreptul la omagii și să nu țină seama nici de sex, nici de rang, nici de glorie, ocupat să protejeze și să distrugă, împărțind favorurile, jignirile și iertările. Cînd Addison și apoi lady Giffard, prietena sa de douăzeci de ani,

---

was not used to make advances. I said I could not help that. For I always expected advances in proportion to men's quality, and more from a duke than from any other man.

I saw lord Halifax at court, and we joined and talked, and the duchess of Shrewsbury came up and reproached me for not dining with her. I said that was not so soon done, for I expected more advances from ladies, especially duchesses. She promised to comply... Lady Oglethorp brought me and the duchess of Hamilton together to day in the drawing-room, and I have given her some encouragement, but not much. (Journal, 19 mai și 7 octombrie).

[1] *I generally am acquainted with about thirty in the drawing-room, and am so proud that I make all the lords come up to me. One passes half an hour pleasant enough.*

[2] *I am glad you know your duty ; for it has been a known and established rule above twenty years, that the first advances have been constantly made me by ladies who aspired to my acquaintance, and the greater their quality, the greater were their advances.*

greşiră faţă de el, refuză să se împace cu ei, dacă nu îi cer iertare. Lord Landsdowne, ministru de război, s-a simţit jignit de un cuvînt din *Examiner* [1], „...am fost foarte supărat, a spus Swift, că s-a plîns de mine înainte de a-mi fi vorbit. Nu-i voi mai adresa nici un cuvînt înainte de a-mi cere iertare" [2]. A tratat arta la fel ca pe oameni, scriind dintr-un condei, disprețuind „dezgustătoarea treabă de a reciti", nesemnînd nici una dintre cărţile sale, lăsînd fiecare scriere să-şi facă singură drum, fără ajutorul altora, fără patronajul numelui său, fără recomandarea nimănui. Avea suflet de dictator, alienat de putere şi spunînd deschis că „toate eforturile de a se distinge veneau din dorinţa de a fi tratat ca un lord". „Dacă am dreptate sau nu, n-are importanţă. Renumele că eşti om de spirit sau că ai o cultură bogată ţine loc de panglică albastră sau de caleaşcă cu şase cai" [3]. Considera că i se cuvine această putere şi acest rang; el nu cerea, aştepta. „Nu voi cere niciodată ceva pentru mine însumi, deşi o fac adesea pentru ceilalţi." Voia puterea şi acţiona ca şi cînd ar fi avut-o. Ura şi nefericirea îşi găsesc terenul propice în asemenea spirite despotice. Ei trăiesc ca nişte regi detronaţi, mereu jignitori şi jigniţi, avînd toate racilele orgoliului, neavînd nici una dintre binefacerile lui, incapabili să aprecieze

---

[1] *The Examiner*, publicaţie săptămînală conservatoare, editată din 1710 de vicontele Bolingbroke şi condusă de Swift pînă în iunie 1711 (n. t.).

[2] *This I resented highly that he should complain of me before he spoke to me. I sent him a peppering letter, and would not summon him by a note as I did the rest. Nor ever will have any thing to say to him till he begs my pardon.*

[3] Scrisoare către Bolingbroke.

anturajul, nici singurătatea, prea ambițioși pentru a se mulțumi cu tăcerea, prea distanți pentru a se folosi de lume, născuți pentru revoltă și înfrîngere, meniți talentului și disperării de pasiunea și neputința lor.

În cazul lui, sensibilitatea agravează rănile orgoliului. Sub o înfățișare nepăsătoare și un stil flegmatic, clocoteau pasiuni furioase. Exista în el o furtună necontenită de mînii și dorințe. „O persoană de rang înalt din Irlanda (care catadicsea să coboare pînă la a privi în spiritul meu) avea obiceiul să spună că acest spirit este ca un demon conjurat, care ar distruge totul dacă nu i-aș da o utilizare.“ [1] Resentimentul se cuibărea în el mai adînc și mai arzător decît la alți oameni. Să-i ascultăm oftatul adînc de bucurie veninoasă, cu care își contemplă dușmanii aflați la picioarele sale : „Toți din partidul whig [2] erau încîntați să mă vadă ; ei se înecă și ar vrea să se agațe de mine ca de o cracă ; mai marii lor mă lăudau destul de stîngaci cu toții. E plăcut să vezi ce jalnică mărturisire îmi fac despre prostia lor“ [3]. Și ceva mai tîrziu : „N-au decît să crape și să putrezească, javre ingrate ! Înainte de a pleca de aici, am să-i

---

[1] *A person of great honour in Ireland (who was pleased to stoop so low as to look into my mind) used to tell me that my mind was like a conjured spirit, that would do mischief, if I would not give it employment.*

[2] Whig, partid politic din Anglia aflat la putere după 1688 (n. t.).

[3] *All the whigs were ravished to see me, and would have laid hold on me as a twig, to save them from sinking ; and the great men were all making me their clumsy apologies. It is good to see what a lamentable confession the whigs all make of my usage.*

fac să se căiască de purtarea lor... Mi-am făcut douăzeci de dușmani în schimbul a doi prieteni, dar cel puțin m-am răzbunat". E potolit și sătul ; ca un lup și ca un leu, nu-i mai pasă de nimic.

Această impetuozitate îl mînă dincolo de orice îndrăzneli și violențe. Lucrarea sa *Scrisorile unui postăvar* a ridicat Irlanda împotriva guvernului, iar guvernul a afișat o proclamație, promițînd recompensă celui care-l va denunța pe postăvar. Swift a intrat brusc în marea sală de recepții, a dat în lături grupurile, a ajuns în fața lordului locțiitor, cu chipul îmbujorat și, cu o voce tunătoare, a spus : „Bravo, milord locțiitor ; glorioasă faptă proclamația dumneavoastră de ieri împotriva acelui sărman negustor a cărui singură crimă este că a încercat să-și salveze țara de la ruină" [1]. Și a început să reverse invective în mijlocul tăcerii și uimirii. Lordul, om de spirit, i-a răspuns cu blîndețe. În fața acestui torent, lumea dădea înapoi. Acest suflet frămîntat și măcinat nu înțelegea calmul prietenilor săi ; îi întreba „cum de corupția și fărădelegile celor de la putere nu le sfîșiau inima și nu făceau să le fiarbă sîngele în vine". Resemnarea îl revolta. Acțiunile sale bruște, bizare izbucneau dintr-o dată ca niște fulgere. Era straniu și violent în toate, în glume, în problemele particulare, cu prietenii, cu străinii ; uneori se credea că e nebun. Addison și prietenii săi văzură timp de cîteva zile, la cafe-

[1] *So, my lord lieutenant, this is a glorious exploit that you performed yesterday, in issuing a proclamation against a poor shopkeeper, whose only crime is an honest endeavour to save his country from ruin.*

neaua lor, un ecleziastic neobişnuit, care-şi punea pălăria pe masă ; se plimba cu paşi mari o oră, plătea şi pleca, fără să fi privit la nimic şi fără să fi spus un cuvînt. L-au denumit *preotul nebun*. Într-o seară, acel preot a văzut un gentilom nou-venit, s-a dus drept la el şi, fără să salute, l-a întrebat : „Spuneţi-mi, domnule, vă amintiţi vreo zi cu vreme frumoasă în lumea asta ?“ Celălalt, uimit, i-a răspuns, după cîteva secunde, că îşi aminteşte de numeroase asemenea zile. „Este mai mult decît aş putea spune eu : nu-mi amintesc de nici o zi care să nu fi fost prea caldă sau prea rece, prea umedă sau prea uscată ; dar, cu toate astea, Domnul Dumnezeu are grijă ca pînă la sfîrşitul anului totul să fie foarte bine.“ Cu acest sarcasm, s-a întors pe călcîie şi a ieşit : era Swift.

În altă zi, la contele Burlington, ridicîndu-se de la masă, i-a spus stăpînei casei : „Lady Burlington, am auzit că ştiţi să cîntaţi. Cîntaţi-mi o arie“. Doamna, enervată, refuză. „Va cînta sau am s-o oblig. Doamnă, presupun că mă luaţi drept unul dintre preoţii dumneavoastră de colţ de stradă. Cîntaţi, cînd v-o cer.“ Contele a început să rîdă, doamna a izbucnit în plîns şi s-a retras. Cînd Swift a revăzut-o, i-a spus dintru început : „Spuneţi-mi, doamnă, sînteţi azi tot atît de mîndră şi tot atît de prost dispusă ca şi ultima dată ?“ Oamenii se mirau sau se amuzau de aceste ieşiri ; eu văd în ele suspinuri şi ţipete, exploziile unor lungi meditaţii impetuoase sau amare : sînt salturile unei inimi neîmblînzite care freamătă, se încordează, sfarmă barierele, se răneşte, striveşte sau loveşte pe cei pe care îi întîlneşte, sau care

vor să o oprească. A murit nebun ; a simţit nebunia venind, a descris-o teribil ; i-a adulmecat dinainte mirosul şi drojdia ; o purta pe chipul lui tragic, în ochii săi teribili şi rătăciţi. Iată un geniu puternic şi chinuit pe care natura l-a lăsat pradă societăţii şi vieţii ; societatea şi viaţa i-au picurat toate otrăvurile lor.

A suportat sărăcia şi dispreţul de la vîrsta cînd spiritul se deschide, cînd inima este mîndră [1] ; se întreţine cu greu din slabele pomeni ale familiei, era trist şi fără speranţă, conştient de vigoarea şi de primejdiile forţei sale [2]. La douăzeci şi unu de ani, ca secretar al lui William Temple, avea un salariu de douăzeci de lire sterline pe an şi mînca la masa primilor sérvitori, a scris ode pindarice în onoarea stăpînului său, a înghiţit timp de zece ani umilinţa supunerii şi familiarismele valeţilor, obligat să aducă laude unui curtean bolnav de gută şi căruia îi plăceau linguşirile, să-i suporte onorabila soţie şi onorabila soră, neliniştit „de îndată ce simţea puţină răceală“ [3] în privirea lui Sir William, ademenit de spe-

---

[1] În această perioadă a schiţat *Povestea Butoiului (Tale of a Tub).*

[2] Îi spune muzei : *Wert thou right woman, thou shouldst scorn to look / On an abandon'd wretch by hopes forsook, / Forsook by hopes, ill fortune's last relief, / Assign'd for life to unremitting grief, / To thee I owe that fatal bend of mind / Still to unhappy restless thoughts inclined ; / To thee what oft I vainly strive to hide, / That scorn of fools, by fools mistook for pride.*

[3] *Don't you remember how I used to be in pain when sir William Temple would look cold and out of humour for three or four days, and I used to suspect a hundred reasons ? I have plucked up my spirit, since then, faith. He spoiled a fine gentleman.*

rante deşarte, constrîns, după o încercare de independenţă, să reia livreaua care îl înăbuşea. „Sărmanii de noi, ostaşi ai cerului, nedemni de grija lui, sîntem prea fericiţi să culegem resturile şi rămăşiţele de la masă!“ [1] „De aceea, cînd constaţi că anii vin fără speranţa unei situaţii, vă sfătuiesc să ieşiţi la drumul mare, singurul post de onoare care v-a fost lăsat; veţi întîlni acolo pe mulţi dintre vechii voştri camarazi şi veţi avea o viaţă scurtă şi bună“. Mai departe dă sfaturi asupra felului cum vor trebui să se comporte cînd vor fi duşi la spînzurătoare. Iată sfaturile pe care le dă servitorilor; de fapt relatează ceea ce el însuşi a suferit. La treizeci şi unu de ani, sperînd o slujbă de la regele Wilhelm al III-lea, a editat operele patronului său, le-a dedicat suveranului, i-a trimis o cerere, dar n-a primit nimic şi s-a reîntors la postul de secretar al lordului Berkeley, de data aceasta însă va fi capelan al familiei şi va suferi toate neplăcerile cu care un asemenea rol de valet bisericesc copleşea pe atunci un om de suflet. „Eu stimez sutana, spune servitoarea Harris [2], vreau să fiu nevasta unui preot. Excelenţele voastre să-mi dea o scrisoare, cu un ordin către capelan!“ [3] Excelenţele lor, care îi promiseseră funcţia de decan în Derry, au dat-o altcuiva.

---

[1] *Poor we cadets of Heaven, not worth her care,*
Take up at best with lumber and the leavings of a fare.

[2] *Mistress Harris's petition.*

[3] *You know I honour the cloth; I design to be a parson's wife...*
And over and above, that I may have your excellencies letter.
With an order for the chaplain aforesaid, or instead of him a better.

Împins din nou spre politică, a scris un pamflet vizînd partidul whig, *Disensiunile dintre Atena și Roma,* a obținut promisiuni frumoase de la lordul Halifax și de la șefii partidului whig, dar a rămas cu atît. Douăzeci de ani de insulte nerăzbunate și de umilințe neîncetate, apoi frămîntarea interioară a atîtor speranțe întreținute și zdrobite, visuri mărețe și minunate, pîngărite subit de obligațiile unei meserii banale, obișnuința de a suferi și de a urî, nevoia de a-și ascunde ura și suferința, conștiința unei superiorități care-i rănea amorul propriu, izolarea geniului și a mîndriei, acreala necazurilor adunate și a disprețului înghițit, sînt tot atîtea înțepături care l-au făcut să se năpustească aidoma unui taur. Cele peste o mie de pamflete, scrise în patru ani, au avut darul să-l irite și mai mult, căci i se spunea *renegat, trădător,* și *ateu.* El i-a strivit pe toți, a călcat în picioare partidul lor, s-a adăpat din bucuria fără seamăn a victoriei. Dacă vreodată un suflet s-a saturat de bucuria de a sfîșia, de a ultragia și a distruge, acela a fost sufletul lui. Revărsarea disprețului, ironia implacabilă, logica apăsătoare, zîmbetul crud al luptătorului care indică dinainte locul în care își va lovi dușmanul, care înaintează spre adversar și îl chinuie după bunul plac, cu îndîrjire și amabilitate, acestea sînt sentimentele care l-au copleșit și au răbufnit în afară cu atîta violență, încît el însuși și-a zădărnicit cariera [1]; din atîtea locuri înalte spre care țintea, nu i-a rămas decît un post de vicar în

[1] Cu *Tale of a Tub,* în rîndurile clericilor, și cu *The Windsor Prophecy,* pe lîngă regină.

biata Irlandă. Urcarea pe tron a lui George I l-a exilat acolo ; urcarea pe tron a lui George al II-lea, pe care conta, l-a surghiunit tot acolo. La început, a luptat împotriva urii populare, apoi împotriva guvernului învingător, apoi împotriva întregii omeniri, prin pamflete sîngeroase, prin satire disperate ; s-a mai delectat acolo încă o dată cu plăcerea de a lupta şi de a răni [1] ; a suferit pînă la capăt, mîhnit de progresul epocii, de spectacolul asupririi şi al mizeriei, de sentimentul propriei neputinţe, furios că „trăieşte printre sclavi", înlănţuit şi învins. „Cu fiecare an, spune el, sau mai curînd cu fiecare lună, mă simt şi mai atras spre ură şi răzbunare, iar furia mea e atît de prostească, încît se coboară pînă la a se lega de nebunia şi laşitatea poporului sclav în sînul căruia trăiesc" [2]. Acest strigăt este rezultatul vieţii sale publice ; aceste sentimente sînt materialul pe care viaţa publică le-a oferit talentului său.

Le-a regăsit în viaţa particulară, mai violente şi mai intime. El a crescut şi a iubit cu puritate o tînără fată încîntătoare, educată, cinstită, Esther Johnson, care, din copilărie, n-a făcut decît să-l îndrăgească şi să-l venereze. Ea locuia cu el, el făcuse din ea confidenta lui. De la Londra, în timpul confruntărilor sale politice, îi trimitea jurnalul complet pînă şi al celor mai mărunte activi-

---

[1] *Drapier's Letters, Gulliver's Travels, On Poetry a Rhapsody Modest Proposal (Scrisorile unui postăvar, Călătoriile lui Gulliver, Despre poezie o rapsodie, Propunere modestă),* diferite pamflete cu privire la Irlanda.

[2] *I find myself disposed every year or rather every month to be more angry and revengeful ; and my rage is so ignoble that it descends even to resent the folly and baseness of the enslaved people among whom I live.*

tăți ale sale ; îi scria de două ori pe zi, cu o familiaritate, cu o sinceritate dusă la extrem, cu toate glumele, cu toate ghiduşiile şi cuvintele drăguțe şi mîngîietoare ale dragostei celei mai tandre. În acest timp, o altă tînără, frumoasă şi bogată, domnişoara Vanhomrigh, se ataşă de el, îi declară dragostea, primi mai multe dovezi de dragoste din partea lui, îl urmă în Irlanda, cînd geloasă, cînd supusă, dar atît de pasionată şi atît de nefericită, încît scrisorile ei ar fi sfîşiat cea mai aspră inimă. „Dacă vei continua să mă tratezi aşa cum o faci acum, nu va mai trebui să te deranjez multă vreme... Cred că aş fi suportat mai uşor tortura decît acele ucigătoare cuvinte, pe care mi le-ai spus... Ah ! dacă mi-ai mai purta măcar atîta interes încît să ți se facă milă de mine !“ [1] Ea a lîncezit şi a murit. Esther Johnson, care stăpînise atîta vreme sufletul lui Swift, suferea şi mai mult. Totul era schimbat în casa lui Swift. „La sosirea mea, spune el, am crezut că voi muri de durere, şi tot timpul cît a durat instalarea, am fost îngrozitor de trist.“ Lacrimi, neîncredere, resentiment, o tăcere de gheață, iată ce a găsit în locul familiarității şi al tandreței. S-a căsătorit cu ea din datorie, dar în secret, cu condiția să nu-i fie soție decît cu numele. În doisprezece ani, ea s-a prăpădit ; Swift pleca în Anglia cît putea de des. Casa îi părea un infern ; se bănuieşte că intervenise o infirmitate fizică în dragostea şi căsătoria lui. Într-o zi, Delany, biograful său, gă-

[1] *If you continue to treat me as you do, you will not be made uneasy by me long... I am sure I could have born the rack much better than those killing, killing words of you... O, that you may have but so much regard for me left, that this complaint may touch your soul with pity !*

sindu-l discutînd cu arhiepiscopul King, l-a văzut pe acesta înlăcrimat, iar Swift a fugit cu chipul răvășit. „Ai văzut acum, i-a spus prelatul, *pe cel mai nefericit om din lume ;* dar asupra cauzei nefericirii sale să nu pui niciodată vreo întrebare.“ Esther Johnson a murit ; care au fost frămîntările lui Swift, ce fantome l-au urmărit, în ce infern l-a scufundat și l-a înlănțuit amintirea celor două femei măcinate încetul cu încetul și moarte din vina lui, nimeni, doar sfîrșitul lui ne-o poate spune. „A sosit timpul, pentru mine, să sfîrșesc cu lumea asta... ; dar nu voi muri aici, în cușcă, cum moare un șoarece otrăvit în gaura lui...“ [1]

Excesul de muncă și de emoții l-a șubrezit încă din tinerețe ; avea amețeli ; nu mai auzea. Simțea de multă vreme că rațiunea îl va părăsi. Într-o zi, a fost văzut oprindu-se în fața unui ulm scuturat de frunze, contemplîndu-l îndelung și spunînd : „Voi fi aidoma acestui copac, voi muri începînd de la cap“ [2]. Memoria îl părăsea, primea atențiile celorlalți cu dezgust, uneori cu furie. Trăia singur, trist, nu mai putea să citească. Se spune că un an a trecut fără ca el să scoată o vorbă, fiindu-i groază de chipul omenesc, umblînd cîte zece ore pe zi, ajungînd maniac, apoi idiotit. I s-a dezvoltat o tumoră la ochi, a zăcut o lună, fără să doarmă, și a fost nevoie de cinci inși să-l împiedice să-și scoată ochiul cu un-

---

[1] *It is time for me to have done with the world... And so I would,... and not die here in a rage, like a poisoned rat in a hole.*

[2] *I shall be like that tree. I shall die at the top.*

ghiile. „Sînt nebun", fură unele dintre ultimele sale cuvinte. Cînd i-a fost deschis testamentul, s-a văzut că își lăsase toată averea pentru construirea unui spital de nebuni.

II

A fost nevoie de toată această pasiune și de toate aceste nenorociri, care să-i inspire *Călătoriile lui Gulliver* și *Povestea butoiului*.

A fost nevoie, pe deasupra, de un spirit straniu și puternic, tot atît de englez ca și orgoliul și pasiunile sale. Are un stil de chirurg și de judecător, rece, grav, solid, lipsit de vioiciune sau pasiune, pe de-a-ntregul bărbătesc și practic. Nu vrea nici să placă, nici să distreze, nici să antreneze, nici să emoționeze; nu i se întîmplă niciodată să ezite, să accentueze, să se înflăcăreze sau să facă efort. Își rostește gîndurile pe un ton uniform, în termeni exacți și precișI, adesea cruzi, cu comparații familiare, coborînd totul la îndemîna oricărui, chiar și lucrurile cele mai înalte, mai ales lucrurile cele mai înalte, cu un calm brutal și totdeauna distant. El cunoaște viața cum își cunoaște un bancher conturile și, odată adunarea făcută, îi disprețuiește sau îi love ște pe gălăgioșii care se ceartă în jurul lui.

Cunoaște întregul și odată cu el și părțile acestuia. Nu numai că sesizează cu ușurință și cu vigoare fiecare obiect, dar îl descompune și înregistrează inventarul acestor amănunte. Are o imaginație la fel de minuțioasă pe cît de energică. Despre fiecare eveniment, despre fie-

care obiect poate să ne facă un proces verbal cu date seci, atît de bine închegat și atît de veridic, încît îți dă iluzia realului. *Călătoriile lui Gulliver* ne par un jurnal de bord. Previziunile lui Bickerstaff au fost luate *ad-literam* de inchiziția din Portugalia. Relatarea domnului Baudrier pare o traducere autentică. El dă romanului extravagant aerul unei istorii adevărate. Prin această știință amănunțită și solidă, el introduce în literatură spiritul pozitiv al oamenilor practici și de afaceri. Nu există nimic mai puternic, mai mărginit, mai nefericit; căci nu există nimic mai distrugător. Nici o măreție, falsă sau adevărată, nu rămîne în picioare în fața lui; lucrurile odată scormonite și disecate își pierd pe loc prestigiul și valoarea. Descompunîndu-le, el arată urîțenia lor reală și le răpește frumusețea fictivă. Punîndu-le la nivelul obiectelor vulgare, le desființează frumusețea reală și le imprimă o urîțenie fictivă. El dezvăluie toate trăsăturile lor grosolane, și numai pe acestea. Priviți, ca și el, aspectele concrete ale științei, ale religiei, ale statului, și reduceți, cum face el, știința, religia, statul la nivelul mărunt al evenimentului cotidian; veți vedea, în toate astea, la fel ca și el, ici un azil de visători scofîlciți, de creiere înguste și himerice, ocupați să se contrazică, să adune fraze goale din vechi cărți mucegăite, să născocească presupuneri pe care să le proclame drept adevăruri; colo, o bandă de entuziaști mormăind fraze pe care nu le înțeleg, îndrugînd figuri de stil în chip de mistere, punînd etichete de sfințenie sau împietate pe mînecile hainelor sau unor atitudini, cheltuind în persecuții și umiliri surplusul de prostie ovină și feroce cu

care destinul răuvoitor le-a împuiat creierul ; dincolo, turme de idioți care își jertfesc sîngele și bunurile capriciilor și calculelor unui domn bogat, din respect pentru bogăția pe care ei înșiși i-au creat-o. Ce latură a naturii sau a vieții umane poate supraviețui, măreață și frumoasă, în fața unui spirit care, pătrunzînd în toate ungherele observă omul la masă, în pat, la toaletă, în toate acțiunile lui neînsemnate sau josnice și care coboară toate lucrurile la rangul evenimentelor vulgare, al celor mai meschine situații de hală de vechituri și de bucătărie ? Un asemenea spirit pozitiv nu se mulțumește să vadă resorturile, intrigile, uneltirile și tot ce este urît în spectacolul la care asistă ; în plus, el îl și urîțește numindu-l paradă. Nu se mulțumește să nu treacă nimic cu vederea, el nici măcar nu vrea să admire nimic. Tratează lucrurile ca pe unelte casnice ; după ce le-a numărat, le dă un nume ignobil, pentru el, natura nu este decît o oală în care fierb ingrediente în proporții și cantități pe care le cunoaște. În această forță și în această slăbiciune, apare din capul locului mizantropia lui Swift și talentul său.

Nu există decît două moduri de a te acomoda cu lumea : mediocritatea spiritului și superioritatea inteligenței ; una la îndemîna vulgului și a proștilor, cealaltă la îndemîna artiștilor și a filozofilor ; una constă în a nu vedea nimic, cealaltă în a vedea totul. Veți respecta lucrurile respectate, cu condiția să le priviți numai la suprafață, să le luați așa cum apar, să vă lăsați păcăliți de aparența frumoasă pe care o îmbracă întotdeauna. Veți

saluta la maeștrii voștri haina aurită cu care se împopoțonează și nu vă va trece niciodată prin minte să scormoniți murdăria ascunsă de broderii. Veți fi emoționați de cuvintele mari, pe care le repetă aceștia pe un ton sublim și nu veți observa niciodată, în buzunarul lor, manualul originar din care le-au luat. Le veți oferi cu pioșenie banii și serviciile voastre; obiceiul vi se va părea drept și veți accepta această doctrină de gîscă, anume că datoria gîștei este să devină friptură. Dar, pe de altă parte, veți tolera și chiar veți iubi lumea, dacă, pătrunzînd în natura ei, veți căuta să-i explicați sau să-i imitați mecanismul; simpatia artistului sau înțelegerea filozofului vă va face interesat de pasiuni; le veți găsi firești, resimțindu-le forța sau le veți găsi necesare, calculînd conexiunile lor; veți înceta să vă indignați împotriva unor forțe care creează spectacole frumoase, sau veți înceta să vă ridicați împotriva unor contralovituri pe care geometria cauzelor a prezis-o; veți admira lumea, ca pe o dramă grandioasă sau ca pe o desfășurare inevitabilă și veți fi apărați de denigrare sau dezgust datorită imaginației sau logicii. Veți deslușì în religie înaltele adevăruri pe care dogmele le întunecă și instinctele generoase pe care superstiția le acoperă. Veți vedea în stat binefacerile nesfîrșite pe care nici o tiranie nu le desființează și înclinațiile sociabile pe care nici o răutate nu le dezrădăcinează. Veți distinge în știință doctrinele solide pe care discuția nu le mai poate zdruncina, ideile largi, pe care șocul sistemelor le purifică și le desfășoară, promisiunile măreție pe care progresele prezente le înfățișează ambițiilor de viitor. Poți scăpa astfel de ură, prin lipsa de per-

spectivă, prin neputința de a descoperi contrastele sau prin puterea de a descoperi unitatea contrariilor. Ridicat mai presus de una, coborît mai prejos de alta, văzînd răul și dezordinea, ignorînd binele și armonia, lipsit de dragoste și liniște, părăsit în seama indignării și amărăciunii, Swift nu întîlnește nici o cauză pe care să o poată îndrăgi, nici o doctrină pe care să o poată susține[1]; el folosește întreaga forță a celui mai înarmat spirit și a celui mai oțelit caracter, pentru a discredita și a distruge; toate operele sale sînt pamflete.

III

Tocmai în acea vreme, și datorită lui, ziarul obține în Anglia caracterul său propriu și marea sa forță. Literatura pătrundea în politică. Pentru a înțelege ce a devenit una, trebuie să înțelegem ce era cealaltă; arta depindea de afaceri, iar spiritul partidelor determina spiritul scriitorului.

În Franța de pildă, apare la un moment dat o teorie, convingătoare, închegată și generoasă; tinerii o îndrăgesc și intonează cîntece spre slava ei; seara la siestă, burghezii o studiază și le place; mulți alții cu capul înfierbîntat o acceptă și își dovedesc lor înșiși forța lor de spirit, bătîndu-și joc de retrograzi. Pe de altă parte,

[1] Absența credinței este un inconvenient care trebuie ascuns atunci cînd nu-l putem învinge. — Mă consider, în calitate de preot, ca fiind însărcinat de Providență să apăr un post pe care ea mi l-a încredințat și să fac să dezerteze cît mai mulți dușmani *(Gînduri despre religie)*.

oamenii așezați, prudenți și fricoși sînt neîncrezători ; cum ei se simt bine, consideră că totul e bine și cer ca lucrurile să rămînă așa cum sînt. Și iată apărînd astfel cele două partide ale noastre, foarte vechi, cum fiecare știe, foarte puțin serioase, cum fiecare vede. Simțim nevoia să discutăm, să ne entuziasmăm, să reflectăm asupra unor păreri speculative, totul foarte ușor, cam o oră pe zi, neacordînd acestui gust decît superficialul din noi, sîntem atît de bine uniformizați încît în fond gîndim cu toții la fel și, văzînd lucrurile așa cum sînt, nu vom găsi în țara noastră decît două partide ; al oamenilor de douăzeci de ani și al oamenilor de patruzeci. Dimpotrivă, partidele engleze au fost întotdeauna organisme compacte și vii, legate prin interese bănești, de rang și de conștiință, servindu-se de teorii ca de un stindard sau sprijin, un fel de state secundare care, ca și cele două tabere din Roma de odinioară, încearcă în mod legal să acapareze Statul. Constituția engleză la fel, nu a fost niciodată decît o tranzacție între puteri distincte, constrînse să se tolereze unele pe altele, gata să se înlăture unele pe altele, gata să trateze unele cu altele. Politica prezintă pentru ei un interes de ordin domestic, în timp ce pentru noi nu e decît o ocupație a spiritului : ei fac din asta o afacere, noi facem din ea o discuție.

De aceea, pamfletele lor, și mai ales ale lui Swift, ne par doar pe jumătate literare. Pentru ca un raționament să fie literar, trebuie să se adreseze nu unui anume interes sau unei anume grupări, ci spiritului pur, să fie întemeiat pe adevărurile universale, să se sprijine pe dreptatea absolută, să poată atinge întreaga rațiune u-

mană ; altminteri, avînd un caracter local, el nu este decît util ; nu este frumos decît ceea ce este general. Mai e necesar, de asemeni, ca raționamentul să se dezvolte gradat prin analiză, și cu subdiviziuni precise, ca împărțirea să dea o imagine a rațiunii pure, ordinea ideilor să fie inviolabilă, orice spirit să poată ajunge cu ușurință la o convingere deplină, metoda și principiile să fie raționale pretutindeni și în toate timpurile. Mai trebuie, în sfîrșit, ca pasiunea de a dovedi să se împletească cu arta de a dovedi, ca oratorul să-și prezinte argumentele, să le reînnoiască, să le înfățișeze sub toate aspectele, să vrea să pătrundă în spirite, să le urmeze cu stăruință în toate dedesubturile lor, dar în același timp să-și trateze auditorii drept oameni capabili să înțeleagă și să aplice adevărurile generale, iar discursul său să aibă vioiciunea, noblețea, politețea și înflăcărarea ce se potrivesc unor asemenea subiecte și unor asemenea spirite. Prin aceasta, proza antică și proza franceză sînt elocvente, iar dizertațiile politice sau controversele religioase au rămas modele de artă.

Asemenea bun gust și filozofie lipsesc spiritului pozitiv ; el vrea să atingă nu frumusețea eternă, ci succesul de moment. Swift nu se adresează omului în general, ci unor oameni anume. El nu vorbește unor gînditori, ci unui partid ; pentru el nu se pune problema să înfățișeze un adevăr, ci să facă impresie ; el nu-și propune drept scop să lumineze acea parte izolată a omului care se numește spirit, ci să miște masa de sentimente și de prejudecăți care alcătuiesc omul real. În timp ce scrie,

are înaintea ochilor publicul, niște squires [1] grași, umflați de porto și carne de vită, obișnuiți ca la sfîrșitul mesei să-și urle fidelitatea pentru biserică și rege ; fermieri dezabuzați de luxul de la Londra și de rolul tot mai mare al negustorilor ; preoți hrăniți cu predici pedante și cu vechea ură împotriva disidenților și a papistașilor. Acești oameni nu vor avea destul spirit încît să poată urmări o frumoasă deducție logică sau să înțeleagă un principiu abstract. Trebuie să ții cont de faptele pe care le știu ei, de ideile pe care le-au dobîndit, de interesele care îi mînă, să nu amintești decît de aceste fapte, să nu pornești decît de la aceste idei, să nu te referi decît la aceste interese. Tocmai așa vorbește Swift, fără să dezvolte, fără demonstrații logice, fără efecte de stil, dar cu o forță și un succes extraordinare, în fraze a căror justețe contemporanii o simțeau în sinea lor și pe care le acceptau instantaneu, pentru că nu făcea decît să le spună, în mod clar și cu glas tare, ceea ce ei mormăiau într-ascuns și în șoaptă. În asta a constat forța revistei *Examiner,* care a transformat într-un an opinia a trei regate, și mai ales a revistei *Drapier* [2], care a făcut un guvern să bată în retragere.

În Irlanda era lipsă de mărunțiș, iar miniștrii englezi îi dăduseră lui William Wood autorizația să bată o sută opt mii livre sterline de aramă. O comisie, care număra printre membrii ei pe Newton, a verificat monedele fabricate, le-a găsit bune și numeroși specialiști compe-

[1] *Squire* — boier de la țară, în Anglia (n. t.).
[2] *The Drapier's Letters* — revistă editată de Swift în 1724 (n. t.).

tenți consideră și azi că măsura era cinstită și folositoare țării. Swift a asmuțit poporul împotriva acestei măsuri, vorbindu-i pe înțelesul lui, și a triumfat asupra bunului simț și asupra Statului.[1] „Fraților, prieteni, compatrioți și camarazi, ceea ce vă voi spune acum este, după datoria față de Dumnezeu și grija pentru mîntuirea voastră, de cea mai mare însemnătate pentru voi înșivă și pentru copiii voștri; de asta depinde pîinea voastră, îmbrăcămintea, toate trebuințele vieții. De aceea vă îndemn de îndată, ca bărbați creștini, părinți, ca patrioți, să citiți această foaie cu multă atenție, sau să puneți pe altcineva să v-o citească. Ca s-o puteți face cu mai puțină cheltuială, am dat ordin tipografului să o vîndă cu un preț cît se poate de scăzut."[2] Vedeți de la prima privire cum se naște neliniștea populară; este stilul care îi impresionează pe muncitori și pe țărani; este nevoie de această simplitate, de aceste amănunte, pentru a le cuceri încrederea. Autorul are aerul unui poștăvar, și ei nu au încredere decît în oameni de aceeași categorie cu ei. Swift continuă defăimîndu-l pe Wood, demonstrînd că

---

[1] Eu nu cred, deși așa s-a pretins, că el a fost atunci de rea credință. Cineva ar fi putut avea impresia că era vorba de o escrocherie ministerială, și Swift mai mult decît oricine. În fond, Swift mi se pare un om cinstit.

[2] *Brethren, friends, countrymen, and fellow-subjects, what I intend now to say to you, is. next to your duty to God and the care of your salvation, of the greatest concern to you and your children; your bread and clothing and every common necessary of life depends upon it. Therefore I do most earnestly exhort you, as men, as christians, as parents, and as lovers of your country, to read this paper with the utmost attention, or get it read to you by others; which that you may do at the less expense, I have ordered the printer to sell it at the lowest rate.*

monedele lui de aramă nu prețuiesc nici a opta parte din valoarea lor. Dovezi, nicidecum : nu are nevoie de dovezi pentru a convinge poporul ; ajunge să repeți de mai multe ori aceeași acuzație, să dai o sumedenie de exemple care impresionează, să-i șochezi privirea și auzul. Odată ce ai pus stăpînire pe fantezia lui, va merge strigînd, convingîndu-se de propriile sale strigăte, neînduplecat. „Paragraful vostru, spune Swift adversarilor săi, relatează mai departe că sir Isaac Newton a raportat despre o analiză făcută la Turn asupra metalului lui Wood, prin care se pare că Wood și-a îndeplinit în toate privințele contractul. Contractul ! Cu cine ? Cu Parlamentul sau cu poporul din Irlanda ? Oare nu ei sînt cumpărătorii ? Dar ei îl detestă, îl urăsc și îl resping ca fiind corupt, șarlatan amestecat în murdării și afaceri necinstite [1]." Și ceva mai departe : „Dl. Wood, spune el, propune să nu fabrice decît patruzeci de mii de livre din moneda sa, cîtă vreme *exigențele comerțului nu cer mai mult,* deși patentul lui îl împuternicește să fabrice o cantitate mult mai mare ; — la care, dacă ar trebui să răspund, aș face-o astfel : N-are decît D. Wood și banda lui de topitori și căldărari să bată monedă pînă cînd nu va mai rămîne în regat nici un ceainic vechi ; să bată, din piele veche, din lut de pipă sau din noroiul de pe

[1] *Your paragraph relates farther that sir Isaac Newton reported an essay taken at the Tower of Wood's metal, by which it appears that Wood had in all respects performed his contract. His contract ! With whom ? Was it with the Parliament or people of Ireland ? Are not they to be purchasers ? But they detest, abhor, and reject it as corrupt, fraudulent, mingled with dirt and thrash.*

stradă, şi să-şi denumească înşelăciunea cu ce nume le-o plăcea, guinee sau para ; nu ne interesează să ştim cu ce se ocupă el şi gaşca lui de complici ; dar sper, şi sînt încredinţat, că toţi, pînă la ultimul om, sîntem absolut hotărîţi să nu avem de a face cu el şi cu marfa lui." [1] Swift se înfurie, nu răspunde. De fapt, este cea mai bună manieră de a răspunde : pentru a mişca asemenea auditori, trebuie să le pui în mişcare sîngele şi nervii ; apoi, negustorii şi fermierii îşi vor sufleca mînecile, îşi vor pregăti pumnii, iar motivările duşmanului lor nu vor face decît să le sporească dorinţa de a-l lovi.

Şi iată cum o grămadă de exemple concrete fac probabilă o afirmaţie gratuită. „Ziarul vostru afirmă că s-a verificat moneda. Cîtă obrăznicie şi ce lucru insuportabil ! Wood are grijă să fabrice o duzină sau două de bănuţi din metalul bun, îi trimite la Turn şi sînt aprobaţi, iar aceştia trebuie să constituie o garanţie pentru toţi banii pe care i-a fabricat deja sau îi va fabrica în viitor. Este adevărat, desigur, că un *gentleman* trimite adesea la prăvălia mea să ia o mostră de stofă. Eu o tai conştiincios din bucată şi, dacă îi place, vine sau trimite pe

[1] *His first proposal is that he will be content to coin no more (than forty thousand pounds), unless* the exigencies of the trade require it, *although his patent empowers him to coin a far greater quantity... To which if I were to answer, it should be thus : let Mr. Wood and his crew of foundes and tinkers coin on, till there is not an old kettle left in the kingdom ; let them coin old leather, tobacco-pipe clay, or the dirt in the street, and call their trumpery by what name they please, from a guinea to a farthing ; we are not under any concern to know how he and his tribe of accomplices think fit to employ themselves ; but I hope and trust that we are all, to a man, fully determined to have nothing to do with him or his ware.*

cineva, și compară modelul cu bucata întreagă și, probabil, facem tîrgul. Dar dacă ar trebui să cumpăr o sută de oi, și crescătorul, după ce mi-a trimis o singură oaie grasă și cu lînă bună, ca mostră, vrea să mă facă să plătesc același preț pentru toate celelalte, fără să mă lase să le văd înainte de a plăti sau fără să-mi ofere garanția că-mi dă banii înapoi pentru cele care vor fi slabe, sau tunse, sau rîioase, n-aș vrea să fiu unul dintre clienții săi. Mi s-a relatat povestea unui om care voia să-și vîndă casa și în acest scop, purta în buzunar o bucată de cărămidă și o arăta drept mostră pentru a-i convinge pe cumpărători ; este exact cazul cu verificările domnului Wood". [1] Izbucneau hohote de rîs ; măcelarii, zidarii, erau cuceriți. Pentru a încheia, Swift le dădea un exemplu practic, pe măsura inteligenței și situației lor. „Soldatul simplu, cînd va merge la piață sau la cîrciumă, va oferi această monedă ; dacă va fi refuzat, va înjura, va face pe dracu-n patru, îl va amenința cu bătaia pe măcelar sau pe criș-

[1] *Your newsteller says that an essay was made of the coin. How impudent and insupportable is this ! Wood takes care to coin a dozen or two halfpence of good metal, sends them to the Tower, and they are approved ; and these must answer all that he has already coined or shall coin for the future. It is true, indeed, that a gentleman often sends to my shop for a pattern of stuff. I cut it fairly off, and if he likes it, he comes or sends and compares the pattern with the whole piece, and probably we come to a bargain. But if I were to buy a hundred sheep, and the grazier should bring me one single wether fat and well fleeced by way of pattern, and expect the same price for the whole hundred, without suffering me to see them before he was paid or giving me good security to restore my money for those that were lean, or shorn or scabby, I would be none of his customers. I have heard of a man who had a mind to sell his house, and therefore carried a piece of brick in his pocket, which he showed as a pattern to encourage the purchasers ; and this is directly the case in point with, Mr. Wood's essay.*

mărită sau va lua marfa cu forța și le va arunca moneda falsă. În acest caz și în altele asemănătoare, vînzătorul sau băcanul, sau oricare alt negustor, nu are altceva de făcut decît să ceară de zece ori prețul mărfii sale, de vreme ce i se plătește în moneda lui Wood — să ceară de exemplu douăzeci de pence din această monedă pentru un sfert de galon de bere — și tot așa pentru toate celelalte lucruri, și să nu dea marfa pînă nu ia banii"[1]. Protestul public a învins guvernul englez; acesta și-a retras moneda și i-a plătit lui Wood o despăgubire mare. Este efectul rațonamentelor lui Swift; instrumente bune, tăioase și ușor de mînuit, nici elegante, nici strălucitoare, dar își dovedesc valoarea prin efectul lor.

Toată frumusețea acestor pamflete stă în tonul lor. Ele nu au nici impetuozitatea generoasă a lui Pascal, nici veselia uluitoare a lui Beaumarchais, nici finețea cizelată a lui Courier. Au un aer de superioritate zdrobitoare și un dispreț nemaiîntîlnit. Pasiunea și orgoliul nemăsurat, ca mai adineauri spiritul pozitiv, au dat toate loviturile. Trebuie să citiți *Spiritul public al liberalilor*, îndreptat împotriva lui Steele[2]. Pagină cu pagină,

---

[1] *The common soldier, when he goes to the market or ale house will offer his money; and if be refered, he perhaps will swagger and hector, and threaten to beat the butcher or alewife, or take the goods by force, and throw them the bad half-pence. In this and the like cases, the shop keeper or victualler, or any other tradesman, has no more to do than to demand ten times the price of his goods, if it is to be paid in Wood's money; for example twenty pence of that money for a quart of ale, and so in all things, and never part with the goods till he gets the money.*

[2] *The Public Spirit of the Whigs*, împotriva lui Sir Richard Steele, membru al Parlamentului englez și scriitor, născut la Dublin (n. t.).

Steele este sfîşiat cu un calm şi un dispreţ pe care nimeni nu le-a egalat. Swift înaintează sistematic, nelăsînd nici un locşor neatins, înfigîndu-şi ascuţişul în rană după rană, sigur de toate loviturile, ştiind dinainte efectul şi profunzimea acestora. Sărmanul Steele, zăpăcit, vanitos, arată în mîinile lui ca Gulliver printre uriaşi ; ţi se face milă să asişti la o luptă atît de inegală, şi această luptă este fără milă. Swift îl striveşte, cu grijă şi cu uşurinţă, ca pe un vierme. Nefericitul, fost ofiţer şi pe jumătate literat, se folosea cu stîngăcie de cuvintele constituţionale. „Pe această stîncă, vine mereu să naufragieze, sub ochii noştri, de fiecare dată cînd se hazardează în afara limitelor strîmte ale literaturii sale. A păstrat o amintire vagă a termenilor de cînd a părăsit universitatea, dar a pierdut jumătate din sensul lor şi îi pune laolaltă fără altă justificare decît sonoritatea, ca un cetăţean de care îmi amintesc că fixa hărţile în biroul unui gentleman, unele oblic, altele de-a-ndoaselea ca să le potrivească cît mai bine cu panourile." [1] Cînd judecă, e şi mai rău decît atunci cînd aduce dovezi ; mărturie stă scurtul său *Portret al lordului Wharton* [2].

---

[1] *Upon this rock the author is perpetualy splitting, as often as he ventures out beyond the narrow borns of his literature. He has a confused remembrance of words since he left the university, but has lost half their meaning, and puts them together with no regard except to their cadence ; as I remember a fellow nailed up maps in a gentleman's closet, some sidelong, other upside down, the better to adjust them to the pannels.*

Vedeţi, de asemenea, în revista *Examiner*, pamfletul împotriva lui Malborough, prezentat sub numele de *Crassus*, şi comparaţia dintre generozitatea romană şi zgîrcenia englezească.

[2] *A Short Caracter of T(homas) E(arl) of W(harton) (Scurtă biografie a lui Thomas Earl de Wharton) (1711) (n. t.).*

Folosind formule de politețe oficială, de fapt îl nimicește ; doar un englez este capabil de atîta sînge rece și de asemenea trufie.

„Am avut ocazia, spune el, să stau de vorbă mult cu Înălțimea sa și m-am convins deplin cît este de indiferent la aplauze și insensibil la reproșuri... Este lipsit de simțul rușinii sau al gloriei, așa cum unii oameni sînt lipsiți de simțul mirosului ; de aceea, pentru el, o reputație bună nu înseamnă mai mult decît înseamnă un parfum prețios pentru cei fără miros. Dacă cineva, în interesul public, s-ar apuca să descrie natura unui șarpe, a unui lup, a unui crocodil sau a unei vulpi, de la sine înțeles că ar face-o fără să fie influențat de dragostea sau ura personală față de animalele respective. Tot așa și excelența sa este unul dintre aceia pe care nu-i iubesc și nici nu-i urăsc personal. Îl văd la curte, la el acasă, și cîteodată la mine, căci am onoarea să-i primesc vizitele ; iar cînd această scriere va deveni publică, este probabil că-mi va spune, cum a mai făcut-o în situații asemănătoare, că «este făcut praf», iar apoi va trece cu cea mai mare ușurință posibilă să-mi vorbească despre vreme sau despre ora la care ne aflăm. Așa încît mă apuc de treaba asta cu mai multă tragere de inimă, fiind sigur că nu-l mîndii și nu-i ating în nici un fel reputația ; Excelența sa a ajuns la o asemenea culme a fericirii și a siguranței, pe care nici un filozof înaintea lui nu a putut-o atinge. Thomas, conte de Wharton, lord-locțiitor al Irlandei, prin forța uimitoare a constituției sale, a depășit de cîțiva ani vîrsta critică, fără ca bătrînețea să fi lăsat urme vizibile pe trupul sau spi-

ritul lui deşi s-a lăsat pradă toată viaţa viciilor care de obicei le macină şi pe unul şi pe altul. Fie că se plimbă, că fluieră sau blestemă, sau spune porcării, sau înjură, el se achită de aceste îndatoriri mai bine decît un student în anul al treilea. Cu aceeaşi graţie şi în acelaşi stil, e în stare să se înfurie împotriva vizitiului său, în plină stradă, acolo unde este guvernator al regatului, şi toate acestea fără urmări, pentru că lucrul îi stă în fire şi toată lumea se aşteaptă la aşa ceva. Cînd reuşeşte, o face nu atît datorită măiestriei, cît mai ales mulţimii minciunilor sale, aceste minciuni fiind uneori descoperite într-o oră, adesea într-o zi şi cel mai tîrziu într-o săptămînă. Jură solemn că te iubeşte şi vrea să te servească şi nici n-ai întors bine spatele, că el şi spune că eşti un cîine şi un caraghios. Se duce adesea la liturghie, cum o cere eticheta poziţiei sale, şi vorbeşte prostii şi blestemă la uşa capelei. În politică este presbiterian, în religie ateu, iar în prezent găseşte de cuviinţă să aibă drept concubină o catolică. În relaţiile sale cu lumea, regula lui generală este de a încerca să se impună, neavînd pentru asta altă reţetă decît un amestec de minciuni şi jurăminte... Nu s-a ştiut niciodată dacă îşi respectă sau nu promisiunile şi, pe cît îmi amintesc, mărturisea chiar el acest lucru unei doamne, spunînd că face excepţie promisiunea pe care i-o făcea ei în acel moment de a-i procura o pensie. Totuşi, nu şi-a ţinut nici promisiunea asta şi, o mărturisesc, ne-a păcălit pe amîndoi ; dar implor să se facă aici deosebirea între o promisiune şi un

tîrg ; căci, cu siguranță, va încheia tîrgul cu cel care îi va oferi mai mult...

Destul pentru portretul Excelenței sale"

Urmează o listă amănunțită de fapte frumoase drept argument. „De fapt nu am putut să le orînduiesc cum trebuie, cum aș fi vrut. Am crezut util, din diverse motive, ca lumea să fie informată cît mai curînd posibil de meritele Excelenței sale. Așa cum sînt, ele vor putea servi oricui ar dori să scrie memorii despre viața Excelenței sale." [1] Pe parcursul întregului fragment, vocea lui Swift a rămas calmă ; nu i s-a clintit nici un mușchi de

---

[1] *I have had the honour of much conversation with his lordship, and am thoroughly convinced how indifferent he is to applause and how insensible of reproach... He is without the sense of shame or glory, as some men are without the sense of smelling, therefore a good name to him is no more than a precious ointment would be to these. Whoever, for the sake of others, were to describe the nature of a serpent, a wolf, a crocodile or a fox, must be understood to do it without any personal love or hatred for the animals themselves. In the same manner his Excellency is one whom I neither personally love or hate, I see him at court, at his own house, or sometimes at mine, for I have the honour of his visits ; and when these papers are public, it is odds but he will tell me, as he once did upon a like occasion „that he his damnably mauled", and then with the easiest transition in the world, ask about the weather, or time of the day. So that I enter on the work with more cheerfulness, because I am sure neither to make him angry, nor any way to hurt his reputation ; a pitch of happiness and security to which his Excellency has arrived, and which no philosopher before him could reach.-Thomas, earl of Wharton, lord lieutenant of Ireland, by the force of a wonderful constitution, has some years passed his grand climacterick without any visible effects of old age, either on his body or his mind, and in spite of a continual prostitution to those vices which usually wear out both... Whether he walks or whistles, or swears, or talks bawdy, or calls names, he acquits himself in each beyond a templar of thers years standing. With the same grace and in the same style, he will rattle his coachman*

pe față, n-a schițat nici un zîmbet, nici măcar n-a clipit, n-a făcut un gest ; vorbește ca o statuie ; dar furia sa crește pe măsura stăpînirii de sine și arde cu atît mai tare, cu cît nu izbucnește.

Iată de ce ironia gravă constituie stilul lui obișnuit. Este arma orgoliului, a meditației și a forței. Omul care o folosește își stăpînește cît poate furtuna interioară ; este prea mîndru pentru a-și da în spectacol pasiunea : nu ia publicul drept confident ; vrea să fie singur în sufletul său ; i-ar fi rușine să se dezvăluie ; vrea și știe

---

in the midst of the street, where he is governor of the kingdom ; and all this is without consequence, because it is his character, and what every body expects... The ends he has gained by lying appear to be more owing to the frequency than the art of them, his lies being sometimes detected in an hour, often in a day, and always in a week... He swears solemnly he loves and will serve you, and your back is no sooner turned, but he tells those about him you are a dog and a rascal. He goes constantly to prayers in the forms of his place, and will talk bawdy and blasphemy at the chapel door, He is a presbyterian in politicks, and an atheist in religion, but he chooses at present to whore with a papist. In his commerce with mankind, his general rule is to endeavour to impose on their understandings, for which he has but a receipt, a composition of lies and oaths... He bears the gallantries of his lady with the indifference of a stoick, and thinks them well recompensed by a return of children to support his family, without the fatigues of being a father... He was never known to refuse or to keep a promise, as I remember he told a lady, but with an exeption to the promise he then made, wich was to get her a pension. Yet he broke even that, and, I confess, deceived us both. But here I desire to distinguish betwen a promise and a bargain ; for he will be sure to keep the latter, when he has the fairest offer... But here I must desire the reader's pardon, if I cannot digest the following facts in so good a manner as I intended ; because it is thought expedient for some reasons, the world should be informed of his Excellency's merits as soon as possible... As they are, they may serve for hints to any person who may hereafter have a mind to write memoirs of his Excellency's life.

să-și păstreze autocontrolul absolut. Astfel concentrat, el înțelege mai bine și suferă mai mult; pasiunea violentă nu-i ușurează mînia și nu-i dispersează atenția; simte toate ascuțișurile și pătrunde pînă în miezul părerii pe care o detestă; își amplifică durerea și cunoașterea și nu se cruță nici de răni, nici de gînduri. În această atitudine trebuie să-l vedem pe Swift, nepăsător în aparență, dar cu musculatura contractată, cu sufletul arzînd de ură, scriind cu un zîmbet îngrozitor niște pamflete ca acesta [1]:

„Nu este poate nici prea sigur, nici prea prudent, să vii cu argumente împotriva abolirii creștinismului într-un moment în care toate partidele sînt hotărîte și unanime în această privință. Totuși, nu știu cum se face că, fie din dorința de originalitate, fie dintr-o perversitate a naturii umane, sînt foarte nefericit că nu pot fi în întregime de această părere. Ba dimpotrivă, chiar dacă aș fi sigur că procurorul general va da ordin să fiu imediat pus sub acuzare, mărturisesc totuși că, în stadiul actual al problemelor noastre, interne și externe, nu văd încă nevoia absolută de a extirpa la noi religia creștină. Aceasta ar putea să pară un paradox prea mare, chiar pentru epoca noastră înțeleaptă și plină de paradoxuri; de aceea îl voi mînui cu cea mai mare atenție și cu cel mai mare respect pentru această mare și savantă majoritate care este de altă părere.

---

[1] *Argument against abolishing Christianity. (Argument împotriva abolirii creștinismului.)* Este o descriere a liberalilor, partizani ai gînditorilor liberi (n. t.).

Sper că nici un cititor nu-și închipuie că sînt atît de naiv încît să mă ridic în apărarea creștinismului real care, așa cum se practica în epoca primitivă, avea, se zice, o influență asupra credinței și acțiunilor oamenilor. Ar fi într-adevăr un proiect lipsit de sens ; ar însemna să distrugem dintr-o lovitură jumătate din știință și spiritul regatului, în întregime. Cititorul de bună credință va înțelege ușor că discursul meu nu are ca scop decît apărarea creștinismului ca nume, celălalt fiind pus, de cîtva timp, de o parte, printr-un consens general, ca fiind total incompatibil cu planurile noastre actuale de bunăstare și de putere." [1]

---

[1] *It may perhaps be neither safe nor prudent, to argue against the abolishment of christianity, at a juncture, when all parties appear so unanimously determined upon the point... However I know not how, whether from the affectation of singularity, or the perverseness of human nature, but so it unhappily falls out, that I cannot be entirely of this opinion. Nay, though I were sure an order were issued for my immediate prosecution by the attorney-general, I should still confess, that in the present posture of our affairs, at home or abroad, I do not yet see the absolute necessity of extirpating the christian religion from among us. This perhaps may appear too great a paradox even for our wise and paradoxical age to endure ; therefore I shall handle it with all tenderness, and with the utmost deference to that great and profound majority which is of another sentiment... I hope no reader imagines me so weak as to stand up in the defence or real christianity, such as used in primitive times (if we may believe the authors of those ages), to have an influence upon men's belief and actions. To offer at the restoring of that would indeed be a wild project ; it would be to dig up foundations ; to destroy at one blow all the wit, and half the learning of the kingdom... Every candid reader will easily understand my discourse to be intended only in defence of nominal christianity ; the other having been for some time wholly laid aside by general consent, as utterly inconsistent with our present schemes of wealth and power.*

Să examinăm deci avantajele pe care le-ar putea avea această abolire a titlului și numelui de creștin.

„Se susține că potrivit recensământului, în acest regat sînt peste zece mii de preoți, ale căror venituri, adăugate la ale domnilor episcopi, ar fi deajuns pentru întreținerea a cel puțin două sute de tineri gentilomi, oameni de spirit și amatori de plăceri, liber cugetători, dușmani ai popimii, ai principiilor înguste, ai pedanteriei și ai prejudecăților, și care ar putea fi mîndria orașului și a curții.“ [1] „Se prezintă de asemeni drept un mare avantaj pentru public faptul că, dacă înlăturăm brusc instituția Evangheliei, orice religie va dispare de la sine și pentru totdeauna, și ca urmare, odată cu ea, toate prejudecățile jenante ale educației care, sub numele de virtute, conștiință, onoare, dreptate și altele asemănătoare, nu servesc decît să tulbure pacea spiritului omenesc.“ [2]

Apoi încheie cu o insultă și mai mare :

„După ce am analizat cele mai puternice obiecții împotriva creștinismului și principalele avantaje ce se

---

[1] *It is likewise urged, that there are by computation in this kingdom above ten thousand parsons, whose revenues, added to those of my lords the bishops, would suffice to maintain at least two hundred young gentlemen of wit and pleasure, and freethinking, enemies to priestcraft, narrow principles, pedantry, and prejudices, who might be an ornament to the court and town.*

[2] *It is likewise proposed as a great advantage to the publick that if we once discard the system of the Gospel, all religion will of course be banished for ever, and consequently along with it, those grievous prejudices of education, which under the names of virtue, conscience, honour, justice, and the like, are so apt to disturb the peace of human minds, and the notions thereof are so hard to be eradicated by right reason, or free-thinking.*

speră a fi obținute prin abolirea lui, voi menționa, cu nu mai puțină deferență și supunere față de judecăți mai înțelepte, cîteva inconveniente care s-ar putea naște de pe urma distrugerii Evangheliei și pe care inițiatorii nu le-au analizat poate suficient. Îmi dau bine seama cît de șocate trebuie să fie persoanele de spirit și amatoare de plăceri, și cum trebuie să murmure la vederea atîtor preoți plini de noroi, pe care îi întîlnesc din întîmplare în drumul lor și care le jignesc privirea ; dar, în același timp, acești înțelepți reformatori nu au în vedere ce avantaj și ce fericire prezintă pentru spiritele mari faptul de a avea totdeauna la îndemînă obiecte de dispreț, de dezgust, pentru a-și putea exercita și a-și dovedi talentele, și pentru a evita ca proasta dispoziție să-i cuprindă pe ei înșiși sau pe semenii lor ; mai ales cînd acest lucru poate fi făcut fără cel mai mic pericol pentru persoana lor. Și un alt argument de natură asemănătoare : dacă creștinismul ar fi abolit, cum ar putea liber cugetătorii, gînditorii puternici, oamenii de știință profundă, să găsească un alt subiect atît de prielnic în toate privințele pentru a-și desfășura talentul ? De ce minunate producții spirituale am fi lipsiți, dacă le-am pierde pe cele ale oamenilor al căror geniu, printr-o practică continuă, s-a transformat în batjocură și invective împotriva religiei și care ar fi incapabili să strălucească sau să se distingă în vreun alt domeniu ! Ne văităm zilnic de marele declin al spiritului în zilele noastre, și pe de altă parte sîntem gata să suprimăm cel mai mare, poate unicul izvor care îi mai rămî-

ne“ [1]. Dar iată și cel mai puternic dintre motive ; acesta este într-adevăr invincibil. „Ne putem aștepta ca, la șase luni după ce Parlamentul a votat legea pentru eliminarea Evangheliei, fondurile Băncii și ale Indiilor Orientale să scadă cu cel puțin unu la sută. Și întrucît asta înseamnă de cincizeci de ori mai mult decît a considerat necesar înțelepciunea epocii noastre să investească pentru salvarea creștinismului, nu există nici un motiv să ne expunem la o atît de mare pierdere pentru mica plăcere de a-l distruge.“ [2]

---

[1] *I am very sensible how much the gentlemen of wit and pleasure are apt to murmur and be shocked at the sight of so many daggle-tail parsons, who happen to fall in their way, and offend their eyes; but at the same time, those wise reformers do not consider what an advantage and felicity it is for great wits to be always provided with objects of scorn and contempt, in order to exercise and improve their talents, and divert their spleen from falling on each other, or on themselves ; especially when all this may be done without the least imaginable danger to their persons. And to urge another argument of a parallel nature ; if christianity were once abolished, how could the freethinkers, the strong reasoners, and the men of profound learning, be able to find another subject so calculated in all points whereon to display their abilities ? What wonderful productions of wit should we be deprived of from those whose genius, by continual practice, hath been wholly turned upon raillery and invectives against religion, and would, therefore, be never able to shine or distinguish themselves on any other subject ? We are daily complaining of the great decline of wit among us, and would we take away the greatest, perhaps the only topic we have left ?*

[2] *I do very much apprehend that in six months time after the act is passed for the extirpation of the Gospel, the Bank and East India stock may fall at last one per cent. And since that is fifty more then ever the wisdom of our age thought fit to venture for the preservation of christianity, there is no reason why we should bear so great a loss, merely for the sake of distroying it.*

Swift este doar un combatant, recunosc ; dar dacă cercetăm cu o privire, acest bun simț și orgoliu, această autoritate asupra pasiunilor altora și acest autocontrol, această forță a urei și acest mod de a o folosi ne dăm seama că asemenea combatanți n-au mai existat. El este pamfletar, așa cum Hanibal a fost *condotier*.

IV

Seara, la sfîrșitul lucrului, omul se destinde ; glumește, ironizează, discută, în proză, în versuri ; dar seara este continuarea zilei, iar spiritul care și-a pus amprenta asupra activităților din timpul zilei, își pune amprenta și asupra distracțiilor.

Ce poate fi mai vesel decît serile lui Voltaire ? Face ironii ; dar simțiți oare în ironia lui vreo intenție criminală ? Se ambalează, dar vedeți oare în furiile lui ceva dușmănos și rău ? Totul este amabil la el. Într-o clipă, din nevoia de acțiune, lovește, mîngîie, își schimbă de o sută de ori tonul, înfățișarea, cu mișcări bruște, cu ieșiri impetuoase, uneori copil, întotdeauna om de lume, om de gust și de conversație. Vrea să mă facă să petrec ; mă poartă într-o clipă printr-o mie de idei, fără efort, pentru a se înveseli el, pentru a mă înveseli pe mine. O încîntătoare gazdă, care vrea să placă și care știe să placă, nu-i este groază decît de plictiseală, are încredere în mine, nu se constrînge, este întotdeauna el însuși, abundă în idei, naturalețe și veselie ! Dacă aș fi cu el și dacă și-ar rîde de mine, nu m-aș supăra ; aș aprecia tonul, aș rîde de mine însumi, aș simți că nu are altă

dorință decît să petreacă o oră plăcută, că nu-mi poartă pică, mă tratează ca pe un egal și un conviv, izbucnește în glume așa cum scînteiază un foc de iarnă și-i tot atît de frumos, de salutar, de vesel.

Dar să mă ferească Dumnezeu ca Swift să glumească vreodată pe socoteala mea! Spiritul pozitiv e prea solid și prea arid pentru a fi amabil și vesel. Cînd întîlnește ridicolul, nu se mulțumește să se amuze în treacăt, ci îl studiază; pătrunde cu gravitate în el și îl analizează în profunzime, îi cunoaște toate amănuntele și toate argumentele. Această cunoaștere aprofundată nu poate produce decît o glumă copleșitoare. Cea a lui Swift nu este în fond decît o respingere prin absurd, științifică. De exemplu, *Arta de a minți în politică* este un tratat didactic al cărui plan ar putea servi drept model. „În primul capitol al acestui excelent tratat, autorul examinează în plan filozofic natura sufletului omenesc și însușirile lui, care îl fac capabil de minciună. El presupune că sufletul se aseamănă cu o oglindă planocilindrică, partea plană reprezentînd lucrurile așa cum sînt, iar partea cilindrică, după regulile catoptrice, trebuind să reprezinte lucrurile reale ca false și lucrurile false ca reale. În al doilea capitol, tratează despre natura minciunii politice; în al treilea, despre legitimitatea minciunii politice. Capitolul al patrulea este consacrat aproape în întregime rezolvării următoarei probleme: dacă dreptul de a fabrica minciuni politice aparține numai guvernului." În alte locuri, nimic mai puternic, mai demn de o academie a inscripțiilor, decît raționamentul prin care convinge că

o glumă a lui Pope [1] este un pamflet insidios împotriva religiei și a Statului. *Arta de a te scufunda în poezie* [2] are aerul unei retorici bune ; sînt prezentate principiile, sînt justificate capitolele, exemplele sînt raportate cu exactitate și metodă extraordinară : este raţiunea perfectă pusă în serviciul iraţionalului.

Pasiunile sale, ca și spiritul, sînt prea puternice. Ca să zgîrie, el sfîșie ; gluma lui este funebră ; din glumă, el tîrăște cititorul prin tot deplorabilul bolii și al morţii. Cînd un bătrîn pielar, pe nume Partridge, s-a făcut astrolog, Swift, cu un sînge rece imperturbabil, și-a luat un nume de astrolog, a alcătuit niște consideraţii asupra îndatoririlor meseriei și, pentru a inspira încredere cititorului, începu el însuși să facă preziceri. „Prima mea prezicere nu-i decît un fleac ; totuși o menţionez, pentru a dovedi cît de ignoranţi sînt acești înfumuraţi pretinși astrologi, în propriile lor probleme. Asta se referă la Partridge, făcătorul de almanahuri. Am consultat, după metoda mea, steaua sub care s-a născut, și am constatat că va muri, fără îndoială, la 29 martie următor, în jurul orei unsprezece seara, de fierbinţeală ; de aceea îl avertizez, să se gîndească la asta și să-și pună ordine în treburi“ [3]. După ce 29 martie trecu, el relatează că

---

[1] *Bucla de păr furată.*

[2] Pope, Arbuthnot și Swift au lucrat împreună la ea.

[3] *My first prediction is but a trifle ; yet I will mention it to show how ignorant those sottish pretenders to astrology are in their own concerns. It relates to Partridge the almanach-maker. I have consulted the star of his nativity by my own rules and find he will infallibly die upon the 29th March next, about eleven at night of a raging fever ; therefore I advise him to consider of it, and settle his affairs in time.*

antreprenorul de pompe funebre a venit să îmbrace în negru apartamentul lui Partridge ; că groparul Ned a întrebat dacă groapa va fi căptușită cu cărămidă sau va fi una obișnuită ; că domnul White, tîmplarul, voia să știe dacă pune șuruburi la coșciug ; că cioplitorul în marmură i-a prezentat calculele. Apoi că un urmaș a venit să se stabilească în împrejurimi, „menționînd în prospectele sale că locuiește în casa decedatului domn John Partridge, eminent practician în pielărie, medicină și astrologie". Vă imaginați din capul locului reclamațiile sărmanului Partridge. Swift, în răspunsul său, îi demonstrează că e mort și este uimit de injurii. „A face pe cineva nebun și nerușinat pentru că are o părere diferită într-o chestiune *pur speculativă* este, după părerea mea umilă, un stil foarte nepotrivit pentru o persoană cu educația domnului Partridge. Fac apel la domnul Partridge însuși ; se prea poate să fi fost destul de extravagant ca să-mi încep prezicerile cu singurul lucru fals, despre care s-a pretins vreodată că ar fi fost descoperit, asupra unui eveniment familiar atît de apropiat, în care descoperirea impusturei trebuia să fie atît de ușoară ? Domnul Partridge se înșeală, sau înșeală el publicul, sau vrea să-și înșele moștenitorii".[1] În alte locuri, gluma devine și mai lugubră. Swift presupune

[1] *To call a man a fool and villain, and an impudent fellow, only for differing from him in a point merely speculative, is, in my humble opinion, a very improper style for a person of his education. I will apeal to M. Partridge himself, whether it be probable I could have been so indiscreet to begin my prediction with the only falsehood that ever was pretended to be in them, and this in an affair at home ?*

că dușmanul său, librarul Curl, a fost otrăvit, iar el povestește agonia. Un intern al spitalului Hotel-Dieu nu ar fi scris cu mai multă răceală un jurnal mai respingător. Amănuntele (stabilite cu soliditatea lui Hogarth)[1] sînt de o exactitate admirabilă, dar îngrozitoare. Se rîde sau mai bine zis se rînjește, cu inima strînsă, ca în fața extravaganțelor unui dement bun de ospiciu. Swift este întotdeauna tragic în veselia lui; nimic nu-l destinde; te rănește chiar cînd îți face un serviciu. Pînă și în jurnalul său către Stela se remarcă un fel de austeritate imperioasă; amabilitățile lui sînt cele ale unui profesor față de un copil. Nici grația, nici fericirea unei tinere fete de șaisprezece ani nu-i înmoaie inima.[2] Ea tocmai se măritase, iar el îi spune că dragostea este o prostie ridicolă[3]; apoi adaugă cu o brutalitate desăvîrșită: „Semenele tale își folosesc gîndirea, memoria și își dau osteneala mai mult pentru a fi extravagante decît pentru a deveni înțelepte și folositoare. Cînd mă gîndesc la asta, nu pot să concep că sînteți niște creaturi umane: sînteți un fel de specie ceva deasupra maimuței. Ba mai mult, maimuța face niște giumbușlucuri mai distractive, este un animal mai puțin răufăcător, mai puțin costisitor; ar putea să devină cu timpul un critic acceptabil

---

[1] *William Hogarth* (1697—1764) pictor și gravor englez (n. t.).

[2] *Letter to a very young lady (Scrisoare către o foarte tînără doamnă)* (n. t.).

[3] *That ridiculous passion which has no being but in playbook and romances.*

în materie de catifele și mătase, iar aceste podoabe, pe cîte știu eu, i-ar sta tot atît de bine ca și vouă". [1]

Oare un asemenea spirit se poate destinde prin poezie ? Aici, ca și în alte privințe, este mai nefericit ca oricine. Este privat de marile desfătări ale imaginației, ca și de viile sclipiri ale conversației. Nu poate atinge nici sublimul, nici agreabilul ; nu cunoaște nici avîntul artistului, nici plăcerile omului de lume. Două rime asemănătoare la capătul a două rînduri egale au alinat întotdeauna durerile cele mai arzătoare ; bătrîna Muză este, după trei mii de ani, o tînără și divină doică, iar cîntecul ei leagănă națiunile vechi pe care le mai vizitează, ca și tinerele popoare înfloritoare, unde a apărut. Muzica involuntară cu care se învăluie gîndirea ascunde urîțenia și dezvăluie frumusețea. Omul, înflăcărat de munca de zi și de grijile nopții, zărește dimineața seninul strălucitor al cerului care se deschide ; se detașează de el însuși, iar bucuria naturii îi pătrunde în inimă odată cu uitarea. Dacă îl urmăresc nefericirile, suflul poetic nu le poate șterge, dar le transformă : ele se înnobilează, îi devin dragi și de acum înainte va fi în stare să le suporte ; căci singurul lucru cu care omul nu se poate resemna este micimea. Nici Faust, nici Manfred nu au

---

[1] *I never yet knew a tolerable woman to be fond of her sex... your sex employ more thought, memory, and application to be fools than would serve to make then wise and useful... When I reflect on this, I cannot conceive you to be human creatures, but a sort of species hardly a degree above a monkey ; who has more diverting tricks then any of you, is an animal less mischievous and expensive, might in time be a tolerable critic in velvet and brocade, and or aught I know, would equally become them.*

epuizat durerea omenească ; din cupa crudă ei n-au băut decît vinul generos, n-au ajuns la drojdie. S-au bucurat de ei înșiși și de natură ; au savurat măreția din ei și frumusețea lucrurilor : au strivit cu mîinile lor îndurerate toți spinii pe care nevoia ni i-a presărat în cale, dar au văzut trandafirii înflorind, înviorați de sîngele lor nobil și pur. Nimic asemănător la Swift : ceea ce lipsește din versurile lui este tocmai poezia. Spiritul pozitiv nu poate nici să o iubească, nici să o asculte ; el nu vede în ea decît o unealtă sau o modă și nu o folosește decît din vanitate sau din convenționalism. Cînd, în tinerețe, a încercat cu ode pindarice, a eșuat în mod deplorabil. Nu-mi amintesc nici un singur rînd de-al lui care să indice un sentiment adevărat al naturii ; nu vedea în pădure decît bușteni, iar pe cîmp doar saci de grîu. A folosit mitologia așa cum te împopoțonezi cu o perucă, fără rost, din plictiseală sau din dispreț. Cea mai bună lucrare a lui, *Cadenus și Vanessa,* este o sărmană alegorie jerpelită. Pentru a o lăuda pe Vanessa, el presupune că nimfele pledează în fața lui Venus împotriva bărbaților, iar ciobanii împotriva femeilor, și că Venus, vrînd să pună capăt acestor dezbateri, face din Vanessa un model de perfecțiune. Ce poate oferi o asemenea concepție, dacă nu niște platitudini și niște metafore școlărești ? Swift, care a dat undeva rețeta unui poem epic, este primul care o folosește aici. În plus, butadele sale aspre și prozaice destramă cu fiecare clipă

antichitatea greacă. El transpune procedura în cer : pune în gura lui Venus termeni tehnici. Aduce „martori, probleme de fond și sentințe cu cheltuieli de judecată". Se țipă atît de tare, încît zeița se teme să nu fie discreditată, să nu fie alungată din Olimp și retrimisă în mare, patria ei, „pentru a trăi acolo în rînd cu sirenele noroioase, mulțumindu-se cu pește, într-un continuu post al paștelui". Cînd, în alt loc, povestește emoționanta legendă a lui Philémon și Baucis, o sluțește printr-o travestire. Nu-i place noblețea și frumusețea antică ; cei doi zei devin în mîinile lui niște călugări cerșetori, Philémon și Baucis, țărani din Kent. Drept recompensă, casa lor devine biserică, iar Philémon preot, „priceput în a vorbi de zeciuială și redevență, să fumeze pipă, să citească gazeta, sever împotriva dizidenților, ferm în apărarea dreptului divin".[1] Spiritul abundă, incisiv, în versuri concentrate, viguros șlefuite, de o claritate, o ușurință și o precizie extreme ; dar, comparat cu La Fontaine al nostru, este ca vinul devenit oțet. Și cînd este vorba despre încîntătoarea Vanessa, inspirația lui decurge aidoma ; ca s-o laude de pe cînd era copil, o înfățișează în chip de fetiță — model într-un tablou de onoare, cum ar face un profesor de școală. „S-a hotărît ca purtarea celorlalte să fie apreciată în comparație cu

---

[1] *His talk was now of tithes and dues ;*
He smok'd his pipe and read the news...
Against dissenters would repine,
And stood up firm for right divine.

purtarea ei, model infailibil. Fetele care săvîrșeau vreo greșeală, auzeau adesea sunîndu-le în urechi laudele adresate Vanessei. Cînd domnișoara Betty făcea o prostie, cînd lăsa să-i cadă cuțitul sau răsturna sarea, mama ei îi spunea, ocărînd-o : Vanessa n-a făcut niciodată așa ceva !“ [1] Curios mod de a o admira pe Vanessa și de a-i dovedi că este admirată ! ⊙ numește nimfă și o tratează ca pe o școlăriță ! „Cadenus putea lăuda, stima, aproba, dar nu înțelegea ce înseamnă dragostea.“ [2] Nimic mai adevărat, și Stela a simțit asta la fel ca și ceilalți. Versurile pe care le compune în fiecare an de ziua ei de naștere sînt sentințe și elogii de pedagog ; dacă îi dă note bune, o face cu reținere. Într-o zi, îi ține o mică predică despre lipsa de răbdare ; altădată îi trimite, în chip de compliment, acest avertisment delicat : „Stela, această aniversare este a treizeci și patra. Nu ne vom certa pentru un an în plus sau în minus. Totuși, Stela, nu te necăji, cu toate că talia și anii tăi sînt de două ori pe cît erau cînd, la șaisprezece ani, te-am văzut pentru prima dată, cea mai strălucitoare fecioară de pe peluză. Puținul pe care l-ai pierdut în frumusețe se regăsește

---

[1] *And all their conduct would be try'd*
By her, as un unerring guide.
Offending daughters oft would hear
Vanessa's praise rung in their ear.
Miss Betty, when she does a fault,
Lets fall her knife or spills the salt,
Will then by her mother be chid :
„Tis what Vanessa never did !“

[2] *He now could praise, esteem, approve,*
But understood not what was love.

din plin în inteligență [1]. Și insistă cu un gust desăvîrșit : „Oh ! dacă zeii ar voi să-ți împartă în două frumusețea, talia, anii și spiritul, nici o epocă n-ar putea să ofere un cuplu de nimfe atît de grațioase, atît de înțelepte și de frumoase !“ [2] Hotărît, omul este un timplar, cu brațe puternice, om de nădejde la muncă și la greu, dar mărginit și purtîndu-se cu o femeie de parcă ar avea de a face cu o grindă. Rimele și ritmul nu sînt decît niște unelte oficiale, care i-au servit pentru a-și formula și a-și emite gîndurile ; nu a pus în versuri decît proză : poezia era prea fină pentru ca aceste mîini aspre să poată pune stăpînire pe ea.

În schimb, cît adevăr și cîtă forță în subiectele prozaice ! Cît de mult înjosește această simplitate bărbătească eleganța căutată și poezia artificială a lui Addison și Pope ! Nu folosește niciodată epitete ; își lasă gîndirea așa cum este, apreciind-o pentru ce reprezintă ea însăși și numai pentru atît, neavînd nevoie nici de podoabe, nici de pregătiri, nici de adausuri ; înălțat deasupra procedeelor de meseriaș, a convențiilor de școală, a vanității de versificator prost, a dificultăților artei, stăpîn

---

[1] *Stella, this day is thirty-four*
(Whe sha'n't dispute a year or more),
However, Stella, be not troubled,
Although thy size and years are doubled,
Since first I saw thee at sixteen,
The brightest virgin on the green ;
So little is thy form declin'd
Made up so largely in thy mind.

[2] *O, would it please the Gods to split*
Thy beauty, size, years and wit !
No age could furnish out a pair
Of nymphes so graceful, wise, and fair.

pe subiect și pe el însuși. Simplitate și naturalețe care în versuri șochează. Aici, ca și aiurea, originalitatea lui e deplină, iar geniul creator ; își depășește secolul clasic și timid ; el supune forma, o sfarmă, îndrăznește să spună totul, n-o scutește de nici o cruzime. Recunoașteți măreția în această inventivitate și îndrăzneală ; om superior este doar acela care singur găsește totul și nu copiază nimic. Ce comic sfîșietor în *Marea Problemă dezbătută* [1]. Descrie intrarea unui căpitan într-un castel, aerele lui, insolența, prostia, precum și admirația pe care atîta insolență și prostie o strînesc ! Doamna îl servește primul, iar servitoarele își lipesc nasul de crăpătura ușii ca să-i vadă haina brodată.

Preoții sînt gata să crape de ciudă. „Dragă doamnă (bineînțeles este un om care vorbește frumos ; ascultați cum îi înțeapă pe preoți), zău, doamnă, spune el, dacă dați asemenea dineuri, nu veți duce lipsă niciodată, cît veți trăi, de preoți. N-am văzut niciodată un preot care să nu aibă fler. Dar diavolul ar fi pretutindeni mai binevenit decît ei. Să mă bată Dumnezeu ! Ei ne cer să ne îndepărtăm și să ne căim ; dar la naiba ! chipul îi trădează că nu țin post. Domnule vicar, în pofida aerelor dumitale grave, mi-e teamă să nu arunci totuși o privire de ștrengar cameristei doamnei. Ai vrea ca ea să-ți acorde frumoasa-i mînă albă, să-ți cîrpească sutana și să-ți calce pieptarul. Oriunde veți vedea o sutană și o robă, puteți să pariați o sută contra unu că sub ele e un bădăran. Toți Ovezii, Amarii, Platurcii voștri [2] nu

[1] *The grand Question debated* (n. t.).
[2] Ovidiu, Homer, Plutarh.

valorează, zău, nici cît o priză de tabac. Pentru a da unui gentleman o bună educație, singura școală a națiunii este armata“ [1].

Totul a fost *văzut*, și asta este frumusețea versurilor lui Swift ; sînt persoanele ; nu teme dezvoltate, ci impresii simțite și observații adunate. Să citim *Jurnalul unei doamne moderne, Mobilarea spiritului unei doamne*, și atîtea alte lucrări : sînt niște dialoguri transcrise sau gînduri notate la ieșirea dintr-un salon. *Istoria unei căsătorii* prezintă un vicar de cincizeci și doi de ani care

---

[1] *The parsons for envy are ready to burst ;*
The servants amazed are scarce ever able
To keep off their eyes, as they wait at the table ;
And Molly and I have thrust in our nose
To peep at the captain in all his fine clothes ;
Dear madam, be sure he's a fine spoken man,
Do but hear on the clergy how glib his tongue ran ;
„And madam“, says he, „if such dinners you give,
You'll never want parsons as long as you live ;
I ne'er knew a parson without a good nose.
But the devil's as welcome wherever he goes ;
G-d-me, they bid us reform and repent,
But, z-s, by their looks they never keep lent ;
Mister curate, for all your grave looks, I'm afraid
You cast a sheep's eye on her ladyship's maid ;
I wish she would lend you her pretty white hand
In mending your cassock, and smoothing your band ;
(For the dean was so shabby, and looked like a ninny
That the captain supposed he was curate to Jenny)
Whenever you see a cassock and gown ;
A hundred to one but it covers a clown ;
Observe how a parson comes into a room,
G-d-me, he hobbles as bad as my groom ;
A scholar, when just from his college broke loose,
Can hardly tell how to cry bo to a goose ;
Your Noveds, *and* Bluturks, *and* Omurs, *and stuff,*
By G —, they don't signify this pinch of snuff ;
To give a young gentleman right education,
The army's the only good school of the nation.

se căsătorește cu o tînără cochetă la modă ; nu întrezăriți, chiar din titlu, toate temerile celibatarului de la Saint-Patrick ? Ce jurnal mai intim și mai înăcrit decît aceste versuri asupra propriei sale morți ?

„Ce mai face vicarul ? Trăiește încă. Iată, se citesc rugăciunile muribundului. Abia mai respiră. Vicarul a murit. Înainte chiar de a începe să bată clopotele, vestea a străbătut întreg orașul. Ah ! Cu toții trebuie să fim pregătiți pentru moarte. Ce-a lăsat ? Cine-i moștenitorul ? Nu știu mai mult decît ce se spune. A lăsat totul în beneficiul public. În beneficiul public ? Ce capriciu ! Ce-a făcut publicul pentru el ? Simplă invidie, avariție, orgoliu. A donat totul ; dar mai întîi a murit. Și în toată țara vicarul nu avea nici un prieten meritoriu, nici o rudă săracă ? Era atît de înclinat să facă un bine străinilor, încît i-a uitat pe cei de un sînge cu el !

Sămanul Pope, va fi trist o lună, iar Gay o săptămînă și Arbuthnot o zi. Prietenele mele — al căror suflet tandru a învățat bine să-și joace rolul — primesc vestea cu mină tristă : Vicarul a murit (iertați-mă, ce atu se joacă ?). Dumnezeu să-l odihnească (doamnelor, încerc un șlem). Se spune că șase vicari trebuie să poarte coșciugul (De-aș ști pentru ce rigă să mă decid). Doamnă, soțul dumitale va asista la funerariile unui prieten atît de bun ? Nu, doamnă, este o priveliște prea tristă și apoi e ocupat mîine seară. Lady Club nu va vedea cu ochi buni dacă va lipsi de la cadrilul ei. Îl iubea pe vicar (deschid cu cupa), dar și cei mai buni prieteni, cum se spune, trebuie să se despartă. I-a venit ceasul, și-a

sfîrșit veleatul ; să sperăm că a trecut într-o lume mai bună..." [1]

Acesta este bilanțul prieteniilor omenești. Poezia exaltă, aceasta deprimă ; în loc să ascundă realitatea, ea

---

[1] *How is the dean ? he's just alive,*
Now the departing prayer is read ;
He hardly breathes. The dean is dead.
Before the passing-bell begun,
The news through half the town has run
Oh ! may we all for death prepare !
What has he left ? and who's his heir ?
I know no more than what the news is ;
'Tis all bequeated to public uses.
To public uses ! there's a whim !
What had the public done for him ?
Mere envy, avarice, and pride ;
He gave it all — but first he died.
And had the dean in all the nation
No worthy friend, no poor relation ?
So ready to do strangers good,
Forgetting his own flesh and blood !
Poor Pope will grieve a month, and Gay
A week, and Arbuthnot a day...
My female friends, whose tender hearts
Have better learned to act their parts
Recive the news in doleful dumps :
„The dean is dead (pray, what is trumps ?)
Then, Lord, have mercy on his soul !
(Ladies, I'll venture for the vole)
Six deans, they say, must bear the pall.
(I wish I knew what king to call)
Madam, your husband will attend
The funeral of so good a friend ?
No, madam, 'tis a shockind sight ;
And he's engaged to-morrow night ;
My Lady Club will take it ill,
If he should fail her at quadrille.
He loved the dean — (I lead a heart)
But dearest friends, they say, must part.
His time was come, he ran his race ;
We hope he's in a better place.

o dezvăluie ; în loc să creeze iluzii, spulberă. Cînd vrea să descrie aurora, ne prezintă „măturătorii de stradă, ajutorii de portărei" și strigătele din piață. Cînd vrea să descrie ploaia, ne înfățișează „toate culorile și toate puturoșeniile" rîurilor umflate, „pisicile moarte, frunzele de napi, peștii putreziți" care se rostogolesc de-a valma în mocirlă. Versurile lui tîrăsc în faldurile lor toate aceste murdării. Surîdem văzînd poezia coborîtă pînă la asemenea utilizare ; ni se pare că asistăm la o mascaradă ; parc-ar fi o regină travestită în păzitoare de curci. Ne oprim și privim cu plăcerea pe care o simți cînd bei o băutură amară. E bine întotdeauna să cunoști adevărul, și chiar cînd e vorba de o piesă magnifică pe care ne-o prezintă artiștii, este bine să știi numărul celor angajați de regizor să bată din palme și să facă figurație.

Ar fi fost o fericire dacă s-ar fi mulțumit să contabilizeze lucrurile ! Cifrele sînt urîte, dar nu rănesc spiritul ; el descrie însă și alte lucruri, jegul lămpilor, duhurile culiselor și altele ce nu pot fi numite. Nu știu cum aș face să arăt pînă unde se lasă antrenat Swift ; totuși trebuie s-o fac, pentru că extremele reprezintă supremul efort al disperării și geniului său ; trebuie să le cunoști pentru a-l putea măsura și cunoaște. El nu numai că tîrăște poezia în noroi, o și înfundă în murdărie ; se bălăcește acolo ca un nebun furios, se simte în largul lui și stropește toți trecătorii. În comparație cu cruzimile sale, toate celelalte sînt decente și plăcute. La Aretino și Brantôme,[1] în La Fontaire și Voltaire există

[1] *Aretino Pietro* (1492-1556), scriitor satric italian ; *Pierre Brantôme* (1535-1614), scriitor francez (n.t.).

ideea plăcerii. Ea este motivată, la unii de senzualitate nestăpînită, la alții de veselia malițioasă ; acceptăm scandalul, dar nu dezgustul ; nu ne place să vedem la un om o furie de taur sau un giumbușluc de maimuță ; taurul este însă atît de înfocat și de puternic, maimuța atît de spirituală și zglobie, încît în cele din urmă privim sau ne distrăm. Apoi, oricît de grosolane ar fi purtările lor, la ei este vorba de un acompaniament al dragostei ; Swift nu se atinge însă decît de excremente, și nu se atinge decît cu dezgust și din răzbunare ; le varsă cu oroare și batjocură pe mizeribilii pe care îi descrie. Să nu fie comparat în privința asta cu Rabelais ; bunul nostru uriaș, medic și bețiv, se lăfăiește vesel în murdăria lui, fără să se gîndească la rău ; gunoiul e cald, plăcut ; te simți bine acolo să filozofezi și să dormi după beție. Ridicate la asemenea dimensiune și savurate cu asemenea nepăsare, funcțiile trupului devin poetice. Cînd răstoarnă pe gît butoaiele și își umple stomacul cu cărnuri, iei parte cu simpatie la un asemenea chiolhan ; în legănările burții colosale și în rîsul gurii homerice, vedem ca prin ceață amintirile religiilor bahice, fecunditatea, veselia monstruoasă a naturii ; sînt minunățiile și dezmățul primelor creații. Dimpotrivă, spiritul pozitiv, crud, nu se leagă decît de josnicii ; nu vrea să vadă decît fața ascunsă a lucrurilor ; înarmat cu cruzime și îndrăzneală, el nu iartă nici un amănunt mîrșav, nici un cuvînt dur.

Pătrunde în cabinetul de toaletă [1], povestește nefericirile în dragoste [2], o dezonorează cu un amestec de

[1] *The Lady's Dressing-Room (Budoarul doamnei).*
[2] *Strephon and Chloe.*

farmacie și medicină [1], descrie fardurile [2] și toate celelalte. Se duce să se plimbe seara de-a lungul zidurilor singuratice [3] și în aceste lamentabile căutări are întotdeauna microscopul în mînă. Judecați ce vede și pentru ce suferă ; aici găsim idealul lui de frumusețe și conversația lui glumeață și veți putea constata că filozofia, poezia și crezul lui politic erau oroarea și dezgustul.

V

La sir William Temple [4], printre tot felul de lecturi, a scris *Povestea Butoiului,* ca un fel de breviar al adevărului și al științei. De aceea, povestirea este o satiră la adresa oricărei științe și oricărui adevăr.

Mai întîi la adresa religiei. Se pare că aici apără Biserica Anglicană ; dar care Biserică și care simbol scapă oare atacului său ? Pentru a-și face subiectul mai vesel, îl profanează și reduce problemele de dogmă la o chestiune de îmbrăcăminte. Un tată avea trei fii, Pierre, Martin și Jean ; a lăsat fiecăruia cîte o haină [5], avertizîndu-i să o țină curată și să o perie des. Cei trei frați l-au ascultat un timp și au călătorit cinstit, omorînd „un număr destul de mare de uriași și de dragoni" [6]. Din nefericire, ajungînd în oraș, au căpătat obiceiurile de pe acolo, s-au îndrăgostit de mai multe doamne la modă,

[1] *A Love-poem from a Physician. (Poem de dragoste de la un medic).*
[2] *The Progress of Beauty. (Progresul frumuseții).*
[3] *The Problem. Examination of certain abusess. (Problema. Examinarea unor abuzuri).*
[4] Sir William Temple, om de stat și scriitor englez (1628-1699) (n.t.).
[5] Adevărul creștin.
[6] Persecuțiile și luptele bisericii primitive.

ducesa de *Avere*, milady *Noblețe* și conteasa *Mîndrie* și, pentru a le cîștiga favorurile, au început să trăiască pe picior mare, fumînd, înjurînd, făcînd versuri și datorii, avînd cai, dueluri, fete și portărei. Se formase o sectă, al cărei principiu era că lumea nu-i decît o garderobă; căci ce este pămîntul dacă nu o vestă cu dungi verzi și ce este marea dacă nu o jiletcă de culoarea apei? Fagul poartă o perucă foarte galantă și nu există haină strîmtă albă mai frumoasă decît a mesteacănului. La fel și cu calitățile sufletului: „religia nu-i oare o haină, iar conștiința un pantalon care, deși este folosit ca să acopere murdăria și impudicitatea, se dă jos foarte ușor pentru a le servi și pe una și pe cealaltă?... Haina îl face pe om și îi dă frumusețe, spirit, ținută, educație, importanță. Dacă anumite bucăți de hermină și de blană sînt așezate într-un anumit loc, avem un judecător; la fel, o anumită îmbinare de pînză și mătase neagră dă naștere unui episcop"[1]. Ei dovedeau de asemeni, chiar cu citate din Scriptură, că „îmbrăcămintea reprezintă sufletul, pentru că în ea găsim mișcarea, viața și ființa". De

[1] *They held the universe to be a large suit of clothes, which invests every thing; that the earth is invested by the air; the air is invested by the stars and the stars are invested by the primum mobile... What is that which some call land, but a fine coat laced with green? Or the sea but a waistcoat of watertabby?... You will find how curious journeyman nature has been to trim up vegetable beans. Observe how sparkish a periwig adorns the head of the beech, and what a fine doublet of white satin is worn by the birch... Is not religion a cloak, honesty a pair of shoes worn out in the dirt, self-love a surtout, vanity a shirt, and conscience a pair of breeches, which, though a cover for lewdness as well as nastiness, is easily slipt down for the service of both?... If certain hermines and furs be placed in a certain position, we style them a judge; and so an apt conjunction of lawn and black satin, we intitle a bishop.*

aceeà cei trei frați ai noștri, neavînd decît haine foarte simple, se simțeau foarte stînjeniți. De exemplu, moda în acel timp erau fundele de umăr *(Shoulder-Knots)*, dar testamentul tatălui lor le interzicea în mod expres să adauge, să schimbe sau să scoată ceva din îmbrăcămintea lor. „După multă gîndire, unul dintre frați, care era mai învățat decît ceilalți doi, a găsit o soluție. Este adevărat, spuse el, că în testament nu se menționează nici un cuvînt, *totidem verbis,* despre funde pe umăr ; dar îndrăznesc să presupun că vom găsi măcar o silabă, *totidem syllabis.* Această interpretare a fost imediat aprobată de toți." Din nefericire, silaba inițială nu se găsea nicăieri în testament. „Dezamăgit, fratele care găsise prima portiță își recăpătă curajul și zise : Fraților, mai există încă o speranță, și cu toate că nu găsim nici un cuvînt, *totidem verbis,* nici o silabă, *totidem syllabis,* îndrăznesc să promit că vom găsi *tertio modo, totidem litteris.* Ideea a fost aprobată. Atunci se puseră să analizeze manuscrisul și găsiră primul cuvînt : *shoulder ;* dar aceeași soartă potrivnică odihnei lor a făcut minunea să nu se găsească nici un K. Era o problemă greu de rezolvat. Totuși, odată ce se apucase de lucru, fratele cu interpretarea dovedi, cu un argument foarte bun, că litera K este o literă modernă, ilegitimă, necunoscută savanților în vîrstă și care nu este întîlnită în nici un manuscris vechi. Cu aceasta, orice obstacol dispăru ; s-a dovedit în mod clar că fundele pe umăr erau de drept patern, *jure paterno,* și cei trei gentilomi ai noștri apărură cu funde

pe umăr, la fel de mari și de elegante ca ale altora". [1] Alte interpretări au admis galoanele de aur, iar un codicil adăugat autoriza căptușeala de mătase de culoare roșie. Din nenorocire, „în iarna următoare, un actor plătit de corporația ceaprăzarilor și-a jucat rolul într-o comedie nouă, împodobit în întregime cu ciucuri de argint și, după un obicei lăudabil, aceștia au ajuns la modă. Frații, consultînd testamentul tatălui lor în această privință, au găsit, spre marea lor uimire, următoarele cuvinte : De asemenea, prescriu și ordon celor trei fii ai mei să nu poarte nici un fel de *ciucuri de argint* în jurul hainelor mai sus pomenite. Totuși, după o pauză, fratele atît de des menționat pentru erudiția lui și foarte

[1] *In this unhappy case they went immediately to consult their father's will, read it ower and over, but not a word of a Shoulder-Knot... After much thought, one of the brothers who happened to be more book-learned than the other two, said he had found an expedient. „It is true, said he, there is nothing in this vill,* totidem verbis, *making mention of Shoulder-Knot ; but I dare conjecture we may find them inclusive, or* totidem syllabis". *This distinction was immediately approved by all ; and so they fell again to examine ; but their evil star had so directed the matter that the first syllable vas not to be found in the whole writings. Upon which disappointment, he, who found the former evasion, took heart and Said : „Brothers, there is yet hopes, for though we cannot find them* totidem verbis, *nor* totidem syllabis". I dare *engage we shall make then out* tertio modo, *or* totidem litterris. *This discovery was also highly commended ; upon wich they fell once more to the scrutiny, and picked out* Shoulder ; *when the same planet, enemy to their repose, had wonderfully contrived that a K was not to be found. Here was a weighty difficulty ; but the distinguishing brother, now his hand was in, proved by a very good argument that K was a modern illegitimate letter ; unknown to the learned ages, nor any where to be found in ancient manuscripts... Upon which all difficulty vanished ; shoulder-knots were made clearly out to be* jure paterno, *and our three gentlemen swaggered with as large and flaunting ones as the best.*

versat în interpretări, declară că a găsit într-un autor oarecare, al cărui nume nu-l poate dezvălui, că vorba *ciucure* scrisă în acest testament înseamnă totodată și coadă de mătură și, fără îndoială, tocmai acest sens trebuie să-l aibă în paragraf. Unul dintre frați nu înghiți asta, din cauza acelui epitet, *de argint*, care după umila lui părere nu putea, cel puțin în limbajul obișnuit, să fie aplicat în mod rațional unei cozi de mătură ; dar i s-a răspuns că acel epitet a fost luat în sens mitologic și alegoric. Totuși, el a mai făcut încă o obiecție : de ce să le fi interzis tatăl lor să poarte pe haine o coadă de mătură ? Avertismentul nu părea firesc și nici potrivit. Dar fu imediat redus la tăcere, pentru că a vorbit ireverențios despre un mister, cu siguranță, foarte util și plin de sens, dar care nu trebuie să fie analizat cu prea multă curiozitate și nici supus unui raționament prea minuțios [1]". În cele din urmă, fratele scolastic se plictisește să mai caute interpretări, pune testamentul vechi

---

[1] *Next winter a player hired for the purpose by the corporation of fringe-makers, acted his part in a new comedy all covered with silver fringe, and according to the laudable custom gave rise to that fashion. Upon which the brothers consulting their father's will, to their great astonishment found these words: „Item, I charge and command my said there sons to wear no sort of silver fringe upon or about their said coat". However, after some pause the brother so often mentioned for his erudition, who was well skilled in criticism, had found in a certain author, which he said would be nameless, that the same word wich in the will is called* fringe *does also signify a broomstick, and doubtless ough to have the same interpretation in this paragraph. This another of the brothers disliked, because of that epithet silver wich could not, be humbly conceived, in propriety of speech, be reasonably applied to a broomstick; but it was replied upon him that this epithet was understood in a mytholo-*

într-o cutie bine închisă, îngăduie pe temeiul tradiției modele care îi convin, apoi, obținînd o moștenire, se intitulează monsenior Pierre. Frații săi, tratați ca valeți, fug în cele din urmă ; redeschid testamentul și prind a înțelege voința tatălui lor ; Martin, anglicanul, pentru a-și reduce haina la simplitatea primitivă, descoase fir cu fir galoanele adăugate în perioada greșelilor, păstrînd totuși cîteva broderii, mai curînd din bun simț, ca să nu rupă stofa. Jean, puritanul, rupe totul din entuziasm și se trezește în zdrențe și, în plus, invidios pe Martin și pe jumătate nebun. El intră atunci în secta eoliștilor sau a inspiraților, admiratori ai vîntului, care pretind că spiritul, duh sau vînt, este ceresc și însumează toate științele.

„Căci mai întîi este unanim recunoscut că știința îi umflă pe oameni, iar în plus ei își argumentau părerea prin următorul silogism : cuvintele nu sînt decît o vibrație a aerului, un vînt, iar știința nu e formată decît din cuvinte : *ergo*, știința nu este decît vînt. Ori, vîntul nu trebuie ținut sub obroc, ci comunicat oamenilor în mod liber. Prin aceste raționamente, și altele de aceeași valoare, eoliștii afirmau că a *rîgîi* este actul cel mai nobil al creaturii raționale. De aceea puteai vedea adesea mai multe sute de preoți de-ai lor, legați unul de altul și formînd un lanț circular, fiecare ținînd niște foale pe

---

gical and allegorical sense. However he objected again, why their father should forbid them to wear a broomstick on their coats, a caution that seemed unnatural and impertinent ; upon wich he was taken up short, as one that spoke irreverently of a mytery, which doubtless was very useful and significant, bun ought no to be over-curiously pried into, or nicely reasoned upon.

care le băgau în pantalonii vecinului și cu ajutorul cărora se umflau unii pe ceilalți pînă căpătau forma și mărimea unui butoi, drept care își ziceau „butiile domnului", nume ce se potrivea destul de bine cu trupurile lor. Iar pentru a întregi lucrurile, cum omul răsuflă prin nări, făceau ca rîgîielile cele mai alese, mai edificatoare și mai înviorătoare, să treacă prin acest orificiu, pentru a le da culoare în timpul emanării." [1]

După această explicare a teologiei, a luptelor religioase și a inspirației mistice, ce mai rămîne chiar și din biserica anglicană ? Ea este o haină rațională, utilă, politică, dar nimic altceva. Ca o perie prea aspră, odată cu curățirea petei, bufoneria a ciupit și din stofă. Swift a stins un incendiu, sînt de acord, dar așa cum o face Gulliver în țara piticilor : oamenii salvați de el se su-

---

[1] Aluzie la adunările puritanilor, la pronunțarea lor nazală, etc. *First, it is generaly affirmed or confessed that learning puffedt men up ; and secondly they proved it by the following syllogism : words are but wind : and learning is nothing but words ; ergo learning is nothing but wind... This, when blown up to its perfection, ought not to be covetously hoarded up, stifled, or hid under a bushel, but freely communicated to mankind. Upon these reasons and others of equal weight, the wise aeolists affirm the gift of* belching *to be the noblest act of a rational... creature... At certain seasons of the year you might behold the priests among them in vast number... linked together in a circular chain, with every man a pair of bellows applied to his neighbour's breech, by which they blew each other to the shape and size of a tun ; and for that reason with great propriety of speech did usually call their bodies their vessels... and to render these yet more compleat, because the breath of man's life is in his nostris, therefore the choicest, most edifying, and most enlivening belches were very wisely conveyed through that vehicle, to give them a tincture as they passed.*

focă, iar criticul trebuie să-şi astupe nasul pentru a putea admira justa folosire a jetului şi forţa organului emiţător.

După ce a terminat cu religia, se întoarce împotriva ştiinţei ; căci digresiunile cu care îşi împănase povestirea, pentru a-i imita şi a-şi bate joc de savanţii moderni, sînt organic legate de povestire. Cartea se deschide cu introduceri, prefeţe, dedicaţii şi alte apendice folosite de obicei pentru a umfla cărţile, satire violente îndreptate împotriva vanităţii şi vorbăriei autorilor. Spune că face parte din grupul lor şi le anunţă descoperirile. Straşnice descoperiri ! Primul dintre comentarii se va referi la *Tom Degeţelul* [1], al cărui autor ar fi fost un filozof pitagorian. Acest tratat profund conţine tot secretul metempsihozei, şi dezvăluie istoria sufletului în toate ipostazele. *Whittington şi pisica lui* este o operă a acelui misterios Rabbi Jehuda Hannasi, care ia apărarea Ghemarei [2] din Mişna ierusalimitană prezentînd şi motivele care îl fac să o prefere celei din Babilon, contrar părerii existente. El însuşi anunţă că va publica „o istorie generală a urechilor, un panegiric al numărului trei, o umilă apărare a tertipurilor secăturilor tuturor secolelor, un eseu critic asupra artei de a zbiera cu ipocrizie, privită din punct de vedere filozofic, fizic şi muzical", şi îi îndeamnă pe cititori să-i smulgă din mînă aceste tratate inestimabile, care vor schimba faţa lumii ; apoi, întorcîndu-se împotriva savanţilor şi criticilor care purifică textele, le do-

[1] Carte pentru copii, la fel ca şi *Whittinghton şi pisica lui*, menţionată mai departe.

[2] *Ghemara* şi *Mişna*, părţi care alcătuiesc *Talmudul* — normele religioase şi social-juridice ale mozaismului (n. t.).

vedește, în stilul lor, că anticii s-au referit la ei. Se poate întîlni oare o parodie mai crudă a interpretărilor forțate ? Anticii, spune el, s-au referit la critici, într-adevăr în termeni figurați și cu tot felul de precauții timide ; „dar aceste simboluri sînt atît de transparente, încît este greu să înțelegi cum un cititor cu bun gust, înzestrat cu perspicacitate modernă nu le-a recunoscut. Astfel, Pausanias [1] spune că a existat un soi de oameni cărora le plăcea să roadă tot ce era de prisos și inutil în cărți ; faptul fiind observat de savanți, au avut grijă să-și scoată din lucrări crengile moarte și cele de prisos. Numai că Pausanias își ascunde cu îndemînare ideea sub alegoria următoare : se spune că nauplienii din Argos au învățat arta de a-și apăra vița de vie, observînd că ori de cîte ori un măgar se înfrupta din ea, aceasta se dezvolta și dădea roade mai frumoase [2]. Herodot, exact cu aceleași hieroglife, vorbește mult mai clar și aproape *in terminis :* el a avut îndrăzneala de a-i acuza pe adevărații critici de ingnoranță și de răutate și de a spune

[1] *Pausanias*, geograf și istoric grec din secolul al II-lea (n.t.).

[2] *The types are so opposite and the application so necessary, and natural that it is not easy to conceive how any reader of a modern age or taste, could overlook them... For first : Pausanias is of an opinion that the perfection of writing correct was entirely owing to the institution of criticks ; and that he can possibly mean no other than the true criticks is, I think, manifest from the following description. He says they were a race of men, who delighted to nibble at the superfluities and excressencies of books, which the learned at length observing took warning, of their own accord, to lop the luxuriant, the rotten, the dead, the sapless, and the overgrown branches from their works. But over all this he cunningly shades under the following allegory : that the Nauplians in Argos learned the art of pruning their vines, by observing that when an ashad browsed upon one of them, it thrived the better and bore fairer fruits.*

deschis (căci nu putem găsi alt sens frazei sale), că în partea apuseană a Libiei există *măgari* cu coarne [1]". Sarcasmele sîngeroase se rostogolesc unul după altul. Swift are geniul *insultei;* are spirit inventiv în ironie, ca Shakespeare în poezie, şi ceea ce este caracteristic forţei extreme, merge pînă la limita gîndirii şi artei sale. După ştiinţă, biciuieşte raţiunea şi din tot spiritul omenesc, nu lasă să mai supravieţuiască nimic. Cu seriozitatea unui medic, el stabileşte că toate corpurile emană vapori care, ajungînd la creier, îl lasă teafăr dacă sînt puţini, dar îl ameţesc dacă sînt din abundenţă ; că, în primul caz, aceştia generează cetăţeni liniştiţi, iar în al doilea, dau naştere unor mari politicieni, întemeietori de religii şi filozofi profunzi, adică nebuni, astfel încît nebunia este izvorul oricărui geniu uman şi al tuturor instituţiilor din univers. De aceea facem o mare greşeală că îi ţinem închişi pe *domnii* de la ospiciu, şi o comisie însărcinată să-i trieze ar găsi în această academie numeroase talente ascunse, capabile să îndeplinească cele mai înalte funcţii în armată, în stat şi în biserică. „Dacă găsesc vreun student care îşi rupe salteaua în bucăţele, care înjură, blestemă, face spume la gură, îşi muşcă gratiile şi îşi goleşte oala de noapte în capul spectatorilor, înţelepţii şi domnii comisari să-i de-a un regiment de dragoni şi să-l trimită în Flandra cu ceilalţi. Sau pot găsi un altul care măsoară cu gravitate dimensiunile celulei lui, om

[1] *Herodotus holding the same hieroglyph speaks much plainer and almost* in terminis ; *he has been so bold as to tax the true criticks of ignorance and malice, telling us openly (for I think nothing can be plainer), that in the western part of Libya there were* asses *with horns.*

cu viziuni profetice și introspect, care umblă mereu cu același pas solemn, vorbește mult despre asprimea vremurilor, a taxelor și prostituției Babilonului, închide obloanul celulei sale la ora opt fix și visează foc. Ce valoare ar căpăta toate aceste însușiri, dacă proprietarul lor ar fi trimis într-o congregație din Cité [1]... Nu vreau să insist în amănunt asupra marelui număr de bărbați bine, de muzicieni, de poeți, de politicieni, pe care această reformă i-ar reda omenirii. Eu însumi, autorul acestor adevăruri admirabile, sînt o dovadă în acest sens, fiind o persoană a cărei imaginație o ia ușor razna și e dispusă să plece cu rațiunea mea, care, după cum am observat printr-o lungă experiență, este un călăreț care nu se prea ține bine în șea și pe care-l dezechilibrezi ușor, motiv pentru care prietenii mei nu vor să mă lase niciodată singur, fără să le fi promis solemn că-mi voi folosi ideile în felul în care tocmai ați văzut, sau într-un alt fel asemănător, spre binele universal al omenirii" [2]. Ne-

---

[1] Descrierile care urmează sînt de așa natură încît nu îndrăznesc să le traduc.

[2] *Is any student tearing his straw in piece-meal, swearing and blaspheming, biting his grate, foaming at the mouth, and emptying his pisspot in the spectator's faces? Let the right worshipfull commissioners of inspection give him a regiment of dragoons, and send him into Flanders among the rest... You will find a third taking gravely the dimensions of his kennel; a person of foresight and insight, though kept quite in the dark... He walks duly in one pace... talks much of hard times and taxes and the whore of Babylon, bars up the wooden window of his cell constantly at eight o'clock, dreams of fire... Now what a figure would all those acquirements make if the owner were sent into the city among his brethren! ...Accost the hole of another kennel (first stopping your nose), you will behold a surly, gloomy, nasty, slovenly mortal, raking in his own dung, and dabbling in his urine; the best parts of his diet is the re-*

fericitul se cunoaşte şi îşi bate joc de el însuşi ! Ce rîs de nebun şi ce hohot de plîns în această veselie amară ! Ce-i mai rămîne decît să stranguleze restul inventivităţii omeneşti ? Cine nu vede aici disperarea care a generat Academia din Laputa ? Nu se mite oare o presimţire a demenţei în această uriaşă meditaţie a absurdului ? Ici, matematicianul lui, care pentru a preda geometria îi pune pe elevi să înghită pesmeţi pe care şi-a scris teoremele ; colo, moralistul care, pentru a pune de acord partidele politice, propune să despice creierele rivale şi să le lipească la loc, jumătate de la unul, jumătate de la celălalt ; mai departe, economistul care distilează excrementele pentru a le transforma din nou în substanţe nutritive ! Îşi are şi Swift loja lui, alături de ei, dar este cel mai nenorocit dintre toţi, pentru că nu numai că îşi hrăneşte spiritul cu murdării şi cu nebunii, ca şi ei, dar în plus, e conştient de acest lucru şi e dezgustat.

---

version of his own ordure, which, expiring into steams, whirls perpetually about, and at last reinfunds. His complexion is of a dirty yellow, with a thin scattered beard, exactly agreable to that of his diet upon its first declination ; like other insects who having their birth and education in an excrement, from thence borrow their colour and their smell... Now is it not amazing the society of Warwick-lane should have no more concern for the recovery of so useful a member ?... I shall not descend so minutely, as to insist upon the vast number of beaux, fiddlers, poets, and politicians, *that the world might recover by such a reformation... Even I myself, the author of these momentous truths, am a person whose imaginations are hard-mouthed, and excedingly disposed to run away with his reason, which I have observed from long experience to be a very light rider, and easily shaken off ; upon which account my friends will never trust me alone, without a solemn promise to vent my speculations in this or the like manner for the universal benefit of mankind.*

Dacă este trist să arăți nebunia, și mai trist este să arăți perversitatea umană ; inima ne este mai apropiată decît rațiunea ; văzînd extravaganța sau prostia, suferim mai puțin decît văzînd răutatea sau josnicia, și îl găsesc pe Swift mai blînd în *Povestea butoiului* decît în *Gulliver*.

Tot talentul și toate pasiunile lui sînt adunate în această carte : spiritul pozitiv și-a imprimat forma și forța în ea. Nimic plăcut, nici în ficțiune, nici în stil ; este jurnalul unui om obișnuit, chirurg, apoi căpitan, care descrie cu sînge rece și bun simț evenimentele și obiectele pe care le vede ; nici un sentiment al frumosului, nici o aparență de admirație și de pasiune, nici un accent. Banks și Cook [1] povesteau la fel. Swift nu caută decît verosimilul și îl atinge. Arta sa constă în a pleca de la o presupunere absurdă și a deduce cu seriozitate efectele cărora le-ar da naștere. Este spiritul logic și tehnic al unui constructor care, imaginîndu-și mișcarea sau mărimea dimensiunilor unei mașinării, observă urmările acestei schimbări și le descrie. Toată plăcerea lui este de a vedea aceste urmări în mod clar și printr-un raționament solid. El precizează dimensiunile și celelalte elemente, ca un bun inginer și statistician, fără să omită nici un amănunt trivial și pozitiv, dînd explicații în ce privește bucătăria, grajdul, politica : în această privință, în afara lui Defoe, nu are egal. Mașina cu magnet care susține insula zburătoare, călătoria și activitatea lui Gulliver

[1] *Sir Joseph Banks* (1743—1820), naturalist britanic, a călătorit în jurul lumii cu căpitanul și exploratorul englez James Cook (1728- 1779) (n.t.).

în Liliput, primirea lui, ospățul la cai ne amăgesc ; nici un spirit nu a cunoscut mai bine legile ordinare ale naturii și ale vieții umane ; nici un spirit nu s-a mărginit atît de strict la această cunoaștere ; nu există altul mai precis și mai limitat.

Dar cîtă vehemență sub această uscăciune ! Cît de ridicole par interesele și pasiunile noastre, coborîte la micimea Lilliput-ului sau comparate cu enormitatea Broodingnag-ului ? Ce mai rămîne din frumusețe, dacă cel mai frumos trup, privit la aceste dimensiuni, pare oribil ? Ce mai înseamnă puterea noastră, dacă o insectă, regină a unui furnicar, poate să ceară să i se spună, ca și prinților noștri, „maiestate sublimă, binefăcătoare și stăpîna universului" ? Cît valorează omagiile noastre, dacă un pigmeu, „mai înalt decît ceilalți cu o grosime de unghie de-a noastră", le impune celorlalți doar prin asta o teamă respectuoasă ? Trei sferturi din sentimentele noastre nu sînt decît fleacuri și imbecilitatea organelor noastre este singura cauză a venerației sau dragostei noastre.

Societatea e mai respingătoare decît omul. În Laputa, în Lilliput, la cai, la uriași, Swift se îndîrjește împotrivă-i și niciodată nu obosește să o batjocorească și să o înjosească. În ochii lui, „ignoranța, lenevia și viciul sînt meritele și semnele distinctive ale legiuitorului". Pentru a explica, a interpreta și a aplica legile, se aleg cei al căror talent și interes constă în a le perverti, a le încurca și a le ocoli... Un nobil este un mizerabil cu trupul și sufletul putred, care a adunat în el toate bolile și viciile pe care le-au transmis zece generații de desfrînați și netrebnici. Omul legii este un mincinos plătit,

obișnuit, după douăzeci de ani de șicane, să răstălmăcească adevărul — dacă e avocat, să-l tîrguiască — dacă e judecător. Un ministru este un codoș care, după ce și-a prostituat soția sau s-a bătut cu pumnii în piept pentru binele public, a devenit stăpîn pe toate domeniile și care, pentru a fura mai bine banii națiunii, cumpără deputății cu banii națiunii. Un prinț este un ins care are toate viciile, incapabil să folosească sau să iubească un om cinstit, „convins că tronul lui nu poate supraviețui fără corupție, pentru că această atitudine curajoasă, nesupusă și mîndră, pe care virtutea o inspiră omului, este o piedică permanentă în calea treburilor publice". În Lilliput, el îi alege ca miniștri pe cei care dansează mai bine pe sîrmă. În Laputa, îi obligă pe toți cei care se prezintă în fața lui să se tîrască pe burtă, lingînd praful de pe parchet. Iar Swift adaugă printre alte laude: „Atunci cînd are chef să omoare pe unul dintre nobilii săi într-un mod blînd și indulgent, pune să se împrăștie pe parchet un anumit praf cafeniu otrăvitor, care lins, îl ucide pe om în mod neîndoielnic în douăzeci și patru de ore. În același timp, pentru a fi drepți față de marea bunătate a acestui prinț și de grija pe care o poartă vieții supușilor săi (treabă în care monarhii Europei ar putea să-l imite), trebuie să remarcăm, lucru ce-l onorează, că după asemenea execuții se dau întotdeauna ordine foarte severe de a se spăla bine partea otrăvită a parchetului. L-am auzit eu însumi dînd ordine să fie biciuit unul dintre paji, acela care fusese însărcinat cu spălarea parchetului și nu îndeplinise treaba cu sîrguință. Din cauza neglijenței lui, un tînăr senior cu mari perspective, care

venea în audiență, a fost din nenorocire otrăvit, deși regele nu avea pentru moment nimic împotriva vieții lui ; *dar excelentul prinț a avut bunătatea impresionantă de a-l ierta pe sărmanul paj, cu condiția să promită că nu va mai face niciodată așa ceva, fără un ordin special*".[1]

Aceste ficțiuni cu uriași, pigmei, insule zburătoare sînt toate mijloace de a despuia natura umană de vălurile cu care o acopăr obișnuința și imaginația, pentru a o arăta în adevărul și urîțenia ei. Swift vrea să ridice și ultimul văl, cel mai înșelător, cel mai intim. Vrea să dea deoparte acea aparență de rațiune cu care ne impopoțonăm. Să desființeze știința, arta, aceste creații ale societății, aceste invenții industriale a căror strălucire orbește. Vrea să descopere un *yahou* în loc de om. Ce spectacol !

„Am văzut mai multe animale într-un cîmp, iar unul sau două din aceeași specie erau cocoțate în copaci.

---

1 *When the king has a mind to put any of his nobles to death in a gentle, indulgent manner, he commands the floor to be strewed with a certain brown powder of a deadly composition, which being licked up, infaillibly kills him in twenty-four hours. But in justice to this prince's great clemency and the care he has of his subjects' lives (wherein it where much to be wished that the monarchs of Europe would imitate him) it must be mentioned for his honour that strict orders are given to have the infected parts of the floor well washed after every such execution... I myself heard him give directions that one of his pages should be whipped, whose turn it yas to give notice about washing the floor after an execution, but who maliciously had omitted it ; by which neglect, a young lord of great hopes coming to an audience, was unfortunately poisoned, although the prince at that time had no design against his live. But this good prince was so gracious as to forgive the poor page his whipping, npon promise that he would do so no more, without special ordtrs.*

Trupul lor era ciudat și diform, capul și pieptul le erau acoperite cu un păr des, uneori creț, alteori lins ; aveau bărbă ca niște capre și o dungă lungă de păr pe spate ca și în partea din față a pulpelor și picioarelor ; dar restul trupului era gol [1]..., astfel încît le puteam vedea pielea, care era de culoare brună bronzată ; se urcau pe copaci la fel de îndemînatec ca veveriţele, căci aveau la picioarele din față și din spate niște ghiare puternice, ascuțite și încovoiate. Femelele aveau păr lung și lins pe cap, dar nu și pe față, iar pe restul trupului nimic altceva decît un puf. Mamelele le atîrnau între picioarele din față și adesea, cînd mergeau, aproape atingeau pămîntul. Pe scurt, în toate călătoriile mele nu văzusem niciodată un animal atît de respingător, sau față de care să am o antipatie firească atît de puternică." [2]

---

[1] Sînt obligat să renunț la cîteva caracterizări.

[2] *At last I beheld several animals in a field, and one or two of the same kind sitting in trees. Their shape was very singular and deformed... Their heads and breasts were covered with a thinck hair, some frizzled, and others lank. They had beards like goats, and a long ridge of hair behind their back, and the forepart of their legs and feet. But the rest of the body was bare so that I night see their skins, which were of a brown buff colour. They had no talis, nor any hair at all on their buttocks, except about the anus... They climbed high trees as nimbly as a squirrel, for they had strong extended claws before and behind, terminated in sharp points and hoocked... The females had long lank hair on their head but none on their faces, nor any thing more than a sort of down on the rest of their bodies, except about the anus and pudenda. The dugs hung beetwen their forefeet, and often reached almost to the ground as they walked... Upon the whole I never beheld in all my travels so disagreeable an animal, or one against which I naturally conceived so great an antipathy.*

Așa arată, după Swift, frații noștri. El găsește la ei toate instinctele noastre. Se urăsc unii pe alții, se sfîșie cu ghiarele, în zvîrcoliri și urlete hidoase : iată izvorul certurilor noastre. Dacă găsesc o vacă moartă, chiar de nu sînt decît cinci, iar vaca ar ajunge pentru cincizeci, ei se strîng de gît, se luptă și se rănesc unii pe alții ; iată imaginea aviditătii și războaielor noastre. Ei dezgroapă pietre strălucitoare, le ascund în cocinele lor, nu le scapă din ochi, se văicăresc și urlă dacă li se iau ; iată originea dragostei noastre pentru aur. Ei devorează totul fără deosebire, ierburi, mărăcini, rădăcini, carne putrezită și de preferință furată, îndopîndu-se pînă sînt gata să vomite sau să plesnească ; iată imaginea lăcomiei și necinstei noastre. Există un fel de rădăcină zemoasă și nesănătoasă cu care ei se adapă pînă încep să urle și să scrîșnească din dinți, îmbrățișîndu-se sau zgîriindu-se, rostogolindu-se unul peste altul cu sughițuri, tăvălindu-se în noroi ; iată tabloul beției noastre. Au cîte un șef de turmă, cel mai rău și mai diform dintre toți, servit de un favorit, a cărui funcție este să-i lingă picioarele și fundul, sau să mîne femelele yahou la cotețul lui, avînd din cînd în cînd drept recompensă o bucată de carne de măgar, sau fiind gonit în cele din urmă, cînd stăpînul găsește o brută mai rea, și privit cu atîta dispreț și ură încît, în acel moment, succesorul și întreaga lui bandă vin în grup să-și lepede excrementele pe el din cap pînă în picioare : iată, pe scurt, guver-

nul nostru."[1] În plus, Swift preferă oamenilor pe acei yahou, spunînd că mizerabila noastră rațiune a înrăutățit și a amplificat aceste vicii ; el ajunge, ca și regele din Broodingnag, la concluzia că specia noastră „este cea mai vătămătoare rasă de viermi odioși pe care natura a lăsat-o vreodată să se tîrască pe fața pămîntului".[2]

La cinci ani după acest tratat despre om, el a scris un pamflet la adresa nefericitei Irlande, un pamflet care este un suprem efort al disperării și al geniului său.[3] Îl reproduc aproape în întregime ; merită. În nici o literatură nu cunosc ceva asemănător.

„Este un spectacol trist pentru cei care se plimbă prin acest oraș mare, sau călătoresc prin țară, să vadă străzile, drumurile și porțile cocioabelor pline de cerșetoare, urmate de trei, patru sau șase copii zdrențăroși, care se țin de fiecare călător ca să capete ceva de pomană... Cred că toate partidele sînt de acord că un

---

[1] *In most herds there was a sort of ruling yahoo, who was always more deformed in body and mischievous in disposition than any of the rest ; this leader had usually a favourite as like himseld as he could get, whose employment was to lick his master's feet and posteriors, and drive the female yahoo to his kennel ; for which he was now and then rewarded with a piece of ass flesh... He usually continues in office till a worse can be found ; but the very moment he is discarded, his successor, at the head of all the yahoos in that district, male and female, come in a body and discharge their excrements upon him from head to foot.*

[2] *I cannot but conclude the bulk of your natives to be the most pernicious race of little odious vermin,that nature ever suffered to crawl upon the surface of the earth.*

[3] „Modestă propunere pentru a împiedica pe fii celor săraci din Irlanda să constituie o povară pentru părinții sau țara lor și pentru a-i face utili publicului", 1729. Swift a înnebunit cîțiva ani mai tîrziu.

asemenea număr mare de copii este, în actuala stare de plîns în care se află acest regat, o povară în plus ; de aceea, cel care ar putea descoperi un mijloc onorabil, ușor și puțin costisitor, pentru a transforma acești copii în membri utili ai comunității, ar face un atît de mare serviciu publicului, încît ar merita statuia de salvator al națiunii. Voi propune deci cu umilință ideea mea, care, sper, nu va întîmpina nici cea mai mică obiecție." [1]

Cînd îl cunoști pe Swift, un asemenea început îți provoacă frică.

„Am fost asigurat de un american din Londra pe care îl cunosc, om foarte capabil, că un copil sănătos, bine hrănit, poate fi, la vîrsta de un an, o hrană deosebit de delicioasă, substanțială și sănătoasă, fript sau fiert, înăbușit sau la cuptor, și nu mă îndoiesc că ar putea fi servit și sub formă de tocană sau iahnie.

Rog deci publicul cu umilință, să ia în considerare că din cei o sută douăzeci de mii de copii, s-ar putea rezerva douăzeci de mii pentru reproducerea speciei, din care un sfert să fie bărbați, iar ceilalți o sută de mii ar

[1] *It is a melancholy object to those who walk throught this great town, or travel in the country, when they see the streets, the roads, and cabin-doors, crowded with beggars of the female sex, followed by three, four, or six children, all in rags, and importuning every passenger for an alms... I think it is agreed by all parties that this prodigious number of children... is in the present deplorable state of the Kingdom, a very great additional grievance ; and therefore, whosoever could find out a fair, cheap and easy method of making these children sound, easy membres of the Commonwealth, would deserve so well of the public, as to have his statue set up for a preserver of the nation... I shall now, therefore, humbly propose my own thoughts ; which I hope will not be liable to the least objection.*

putea fi oferiți, la vîrsta de un an, spre vînzare persoanelor nobile și bogate din regat, mama fiind întotdeauna prevenită, ca să le dea să sugă din abundență în ultima lună, spre a-i face cărnoși și grași, pentru ospețele cele alese. Un copil ar putea asigura două feluri de mîncare pentru o masă amicală ; cînd familia ia masa singură, partea din față sau cea din spate ar putea constitui un dejun foarte potrivit : restul, dres cu puțin piper sau sare, ar fi foarte bun fiert a patra zi, mai cu seamă iarna.

Am socotit că, în medie, un copil care cîntărește la naștere douăsprezece livre, poate într-un an, dacă e hrănit cum se cuvine, să ajungă la douăzeci și opt de livre.

Am calculat că cheltuiala pentru hrana unui copil de cerșetor (și în această categorie pun pe toți cei ce stau în colibe, zilerii și patru cincimi dintre țărani) este de aproximativ doi șilingi pe an, inclusiv zdrențele, și cred că nici un gentleman nu s-ar plînge dacă ar da 10 șilingi pentru trupul unui copil bun și gras care i-ar furniza cel puțin patru feluri de mîncare dintr-o excelentă carne nutritivă.

Cei mai economi (și mărturisesc că timpurile o cer) ar putea jupui copilul, iar pielea, bine preparată, ar putea servi pentru a face din ea minunate mănuși pentru doamne și ghete de vară, pentru nobilii eleganți.

În ce privește orașul Dublin, s-ar putea aranja abatoare în locurile cele mai potrivite ; cît despre măcelari, putem fi siguri că nu vom duce lipsă ; totuși aș recomanda mai degrabă să se cumpere copiii vii, iar carnea să fie preparată proaspătă imediat după tăiere, cum facem cu purceii de friptură.

Socot că avantajele acestui proiect sînt numeroase și vizibile și prezintă cea mai mare importanță. În primul rînd, ar micșora mult numărul papistașilor, de care sîntem suprasaturați în fiecare an, întrucît ei sînt principalii producători ai națiunii și cei mai periculoși dușmani. În al doilea rînd, dat fiind că întreținerea a o sută de mii de copii în vîrstă de doi ani și mai mari nu poate fi evaluată la mai puțin de zece shilingi pe cap în fiecare an, bogăția națiunii ar spori astfel cu 50.000 de guinee pe an, în afara faptului că am introduce astfel un nou fel de mîncare pe mesele tuturor nobililor bogați care au gusturi fine. Iar banii ne-ar reveni nouă, produsul fiind obținut din producție și manufactură proprie. În al treilea rînd, ar fi un important imbold pentru căsătorie, pe care toate națiunile înțelepte au încurajat-o cu recompense sau au apărat-o cu legi și pedepse. Asta ar mări grija și dragostea mamelor pentru copii, de vreme ce vor avea asigurată o situație pe viață pentru micuții lor, instituită astfel oarecum de publicul însuși. S-ar putea enumera multe alte avantaje, de exemplu înmulțirea cu cîteva mii de bucăți a exportului nostru de carne de vită în butoaie, expedierea mai din abundență a cărnii de porc și perfecționarea în arta de a face șuncă bună ; dar trec peste toate acestea și multe altele din dorința de a fi concis.

Unele persoane derutate mai sînt îngrijorate de marele număr de săraci bătrîni, bolnavi sau estropiați, și mi s-a cerut să-mi folosesc gîndirea pentru a găsi un mijloc de a scăpa națiunea de o povară atît de jenantă ; în această privință, nu-mi fac însă nici cea mai mică

grijă, deoarece se știe foarte bine că aceștia mor și putrezesc zilnic de frig, de foame, de murdărie și viermi, într-un ritm cît se poate de rațional. Cît privește pe tinerii zileri, starea lor dă speranțe asemănătoare ; nu găsesc de lucru și, în consecință, neavînd ce mînca, slăbesc în așa măsură, încît cînd sînt angajați, din întîmplare, ca mînă de lucru, nu sînt în stare să-și facă munca. În acest fel, atît țara cît și ei înșiși sînt eliberați, în mod fericit, de toate relele pe viitor." [1]

---

[1] *I have been assured by a very knoving American of my acquaintance in London, that a young healthy child, well nursed, is, at a year old, a most delicious, nourishing, and wholesome food, whether stewed, roasted, baked, or boiled : and I make no doubt that it will equally serve in a fricasse or a ragout.*

I do therefore humbly offer it to public consideration that of the hundred and tyenty thousand children already computed, twenty thousand may be reserved for breed, whereof one-fourth part to be males... that the remaining hundred thousand may, at a year old, be offered in sale to the persons of quality and fortune through the kingdom ; always advising the mother to let them suck plentifully in the last month, so as to render them plump and fat for good tables. A child will make two dishes at an entertainment for friends, and when the family dines alone, the fore or hind quarter will make a reasonable dish, and seasoned with a little pepper or salt, will be very good boiled on the fourth day, especially in winter.

I have reckoned, upon a medium, that a child just born will weigh twelve pounds, and in a solar year, if tolerably nursed, will increase to twenty-eight pounds.

I have already computed the charge of nursing a beggar's child (in which list I reckon all cottagers, labourers, and four-fifths of the farmers), to be about two shillings per annum, rags included ; and I believe no gentleman would repine to give ten shillings for the carcass of a good fat child, which, as I have said, will make four disthes of excellent nutritive meat.

Those who are more thrifty (as I must confess the times require), may flay the carcass : the skin of which, artificially

dressed, will make admirable gloves for ladies, and summer boots for fine gentlemen.

As to our City of Dublin, shambles may be appointed for his purpose, in the most convenient parts of it ; and butchers we may be assured will not be wanting ; although I rather recommend buying the children alive, then dressing them hot from the knife, as we do roasted pigs...

I think the advantages by the proposals wich I have made are obvious and many, as well as of the highest importance. For first, as I have already observed, it would greatly lessen the number of papists, with whom we are yearly overrun, being the principal breeders of the nation, as well as our most dangerous ennemies... Thirdly, whereas the maintenance of a hundred thousand children, from two years old and upwards, cannot be computed at less that ten shillings a piece per annum, the nation's stock wold be thereby increased fifty thousand pounds per annum, beside the profit of a new dish introduced to the tables of all gentlemen of fortune in the kingdom, who have any rafinement in taste. And all the money will circulate among ourselves, the goods being entirely of our own growth and manufacture... Sixthly, this would be a great inducement to marriage, which all wise nations have either encouraged by rewards or enforced by laws and penalties. It would increase the care and tenderness of mothers toward their children, when they were sure of a settlement for life to the poor babes, provided in some sort by the public, to their annual profit or expense... Many other advantages might be enumerated, for instance, the addition of some thousand carcasses in our exportation of barrelled beef ; the propagation of swine's flesh, and improvement in the art of making good bacon... But this, and many others, I omit, being studious of brevity.

Some persons of desponding spirit are in great concern about that vast number of poor people who are aged, diseased, or maimed ; and I have been desired to employ my thoughts, what course may be taken to ease the nation of so grievous an encumbrance. But I am not in the least pain upon that matter, because it is very well known, that they are every day dying and rotting by cold and famine and filth and vermin, as fast as can be reasonable expected. And as to the young labourers, they are now in almost as hopeful a condition ;they cannot get work, and consequently pine away for want of nourishment to a degree, that, if at any time they are accidentally hired to common labour, they have not strength to perform it. And thus the country and themselves are happily delivered from the evils to come.

Și sfîrșește cu această ironie de canibal :

„Declar cu mîna pe inimă că nu am nici cel mai mic interes personal în îndeplinirea acestei acțiuni salutare, neavînd alt motiv decît binele public. Eu nu am nici un copil cu care, prin această soluție, să pot cîștiga vreun ban, cel mai mic avînd nouă ani, iar soția mea, depășind vîrsta cînd mai poate rămîne însărcinată.“ [1]

S-a vorbit mult despre oameni de seamă nefericiți, despre Pascal, de exemplu. Consider însă că strigătele și neliniștile lui sînt neînsemnate pe lîngă această dizertație făcută cu sînge rece.

Așa arată acest mare și nefericit geniu, cel mai mare al epocii clasice, cel mai nefericit din istorie, englez în toate privințele, și pe care excesul calităților sale englezești l-au inspirat și l-au copleșit ; avea acea profunzime a dorințelor care constituie caracteristica poporului său, acel orgoliu enorm pe care obișnuința libertății, a dispozițiilor și a succesului le-au imprimat națiunii, acea soliditate a spiritului pozitiv, pe care practica afacerilor l-a stabilit în țară ; îndepărtat de la putere și de la acțiune de pasiunile sale dezlănțuite și de mîndria lui neînduplecată ; exclus de la poezie și filozofie de clarviziunea și îngustimea bunului simț ; lipsit de consolare, pe care o oferă viața contemplativă, și de ocupație, pe care

[1] *I profess in the sincerity of my heart that I have not the least personal interest in endeavouring to promote this necessary work, having no other motive then the public good of my country, by advancing our trade, providing for infants, relieving the poor, and giving some pleasure to the rich. I have no children by which I can propose to get a single penny the youngest being nine years old, and my wife past child-bearing.*

o furnizează viața practică ; prea superior pentru a îmbrățișa din convingere o sectă religioasă sau un partid politic ; prea limitat pentru a-și găsi liniștea în înaltele doctrine care împacă toate credințele sau în largile simpatii care cuprind toate partidele ; condamnat de natura sa și de împrejurări să combată fără să îndrăgească o cauză, să scrie fără să-i placă arta, să gîndească fără să ajungă la o doctrină, *condottier* față de partide, mizantrop față de om, sceptic față de frumusețe și adevăr. Dar aceleași împrejurări și aceeași natură care îl îndepărtau de fericire, de dragoste, de putere și știință, l-au ridicat, în acea epocă de mimetism francez și de moderație clasică, la o înălțime extraordinară unde, prin originalitatea și puterea inventivității sale, se situează pe același plan cu Byron, Milton și Shakespeare, și exprimă puternic caracterul și spiritul națiunii sale. Sensibilitatea, spiritul pozitiv și orgoliul i-au făurit un stil unic, de o vehemență extraordinară, de un sînge rece coplesitor, de o eficacitate practică plină de dispreț, de adevăr și de ură, pumnal de răzbunare și de luptă care i-a făcut pe dușmanii săi să plîngă și să moară sub ascuțișul și otrava lui. Pamfletar atît împotriva opoziției cît și a guvernului, el și-a sfîșiat sau zdrobit adversarii cu ironia sau sentințele sale, cu tonul de judecător, de suveran și de călău. Om de lume și poet, a inventat gluma atroce, rîsul funebru, veselia convulsivă a contrastelor amare și, tîrînd harnașamentul mitologic ca pe o zdreanță inertă, și-a făcut o poezie personală din descrierea amănuntelor crude ale vieții triviale, din forța grotescului dureros, din dezvăluirea implacabilă a murdăriilor pe care

noi le ascundem. Filozof împotriva oricărei filozofii, el a creat epopeea realistă, parodie gravă, dedusă ca o geometrie, absurdă ca un vis, demnă de crezare ca un proces verbal, atrăgătoare ca o poveste, înjositoare ca o cîrpă murdară pusă în loc de coroană pe fruntea unui zeu. Acestea sînt micimile și forța sa; de la un asemenea spectacol ieși cu inima strînsă, dar plin de admirație și îți spui că un palat este frumos chiar atunci cînd arde; artiștii vor adăuga: „Mai ales cînd arde".

EPOCA MODERNĂ

CAPITOLUL I

IDEILE ŞI OPERELE

I. Schimbările în societate. Instaurarea democrației. Revoluția franceză. Dorința de a parveni. Schimbările în spiritul omenesc. Idee nouă asupra cauzelor. Filozofia germană. Dorința unei *lumi de dincolo*.

II. Robert Burns. Țara sa. Familia. Tinerețea. Nefericirile. Aspirațiile și eforturile sale. Invectivele contra societății și a Bisericii. *The Joly Beggars*. Atacurile împotriva convenienţelor oficiale. Opinia despre viața naturală. Părerea despre viața morală. Talentul. Cum este spontan. Stilul. Cum este înnoitor. Succesul. Afectările. Scrisorile studiate și versurile academice. Viața de fermier. Funcția de vameș. Dezgusturile. Excesele. Moartea.

III. Dominația conservatorilor în Anglia. Revoluția se face mai întîi în stil. Cowper. Delicatețea bolnăvicioasă. Disperările. Nebunia. Retragerea. *The Task*. Ideea modernă despre poezie. Ideea modernă despre stil.

IV. Şcoala romantică. Pretenţiile ei. Tatonările. Cele două idei ale literaturii moderne. Istoria intră în literatură. Lamb, Coleridge, Southey, Moore. Defectele acestui gen. De ce a reuşit mai puţin în Anglia decît în alte părţi. *Sir* Walter Scott. Educaţia. Studiile de anticar. Gusturile nobiliare. Viaţa sa. Poemele. Romanele. Insuficienţa în imitaţiile lui istorice. Excelenţa în descrierile naţionale. Tablourile de interior. Zeflemeaua amabilă. Intenţiile morale. Locul în civilizaţia modernă. Dezvoltarea romanului în Anglia. Realism şi onestitate. În ce măsură acest gen este burghez şi englezesc.

V. Filozofia intră în literatură. Inconvenientele genului. Wordsworth. Caracterul. Mediul. Viaţa. Descrierea vieţii morale şi viaţa vulgară. Introducerea stilului şters şi a compartimentelor psihologice. Defectele genului. Noblеţea sonetelor. Excursia. Frumuseţea austeră a acestei poezii protestante. Shelley. Imprudenţele sale. Teoriile. Fantezia. Panteismul. Personajele ideale. Peisajele vii. Tendinţa generală a literaturii noi. Introducerea treptată a ideilor continentale.

I

În preajma secolului al XIX-lea începe în Europa marea revoluţie modernă. Modul de gîndire şi concepţiile oamenilor se schimbă, iar sub influenţa acestor două forţe, ia naştere o literatură nouă.

Epoca precedentă îşi îndeplinise menirea. Proza perfectă şi stilul clasic au pus la îndemîna spiritelor celor mai înapoiate şi greoaie opiniile literaturii şi descoperi-

rile științei. Monarhiile temperate și regimurile obișnuite au permis clasei mijlocii să se dezvolte sub pompoasa noblețe a curții, așa cum plantele folositoare cresc pe sub arborii de ornament. Proliferează, se ridică la nivelul rivalilor lor, îi învăluie cu vegetația înfloritoare și îi copleșesc cu masivitatea lor. O lume nouă, burgheză, plebee devine de-acum precumpănitoare, atrage privirile, își lasă amprenta pe obiceiuri, se imprimă în spirite. Spre sfîrșitul secolului, un concurs brusc de împrejurări extraordinare o aduce deodată la lumină și o ridică la o înălțime pe care nici o epocă nu o cunoscuse. Odată cu marile aplicații ale științei, apare democrația. Mașina cu aburi și războiul de țesut mecanic ridică în Anglia orașe de trei sute, de cinci sute de mii de suflete. În cincizeci de ani, populația se dublează, iar agricultura se dezvoltă într-atît, încît, în ciuda înmulțirii enorme a gurilor ce trebuiau hrănite, o șesime din populație furnizează, folosind același sol, alimente pentru restul populației; importul se triplează, și chiar mai mult decît atît, tonajul vapoarelor crește de șase ori, exportul crește de șase ori și mai bine [1]. Bunăstarea, divertismentele, învățămîntul, lectura, călătoriile, toate cîte constituiau privilegiul cîtorva devin bun comun al majorității. Valul crescînd al bogăției ridică vîrfurile sărăcimii la bunăstare și vîrfurile celor înstăriți la bogăție. Valul crescînd al civilizației ridică masa populației la un nivel de cultură elementar, iar masa burgheziei pînă la o pregătire completă. În 1709 apare primul cotidian, mare

[1] *Alison, History of Europe (Istoria Europei; Porter, Progress of the Nation (Progresul Națiunii).*

cît palma, pe care editorul nu știa cum să-l umple și care, adăugat la toate celelalte, nu totaliza în fiecare an nici trei mii de exemplare. În 1844, timbrul ajunsese la șaptezeci și unu milioane de numere, multe mari și groase ca niște volume. Muncitori și burghezi, eliberați, îmbogățiți, parveniți, ies din straturile de jos ale societății unde zăceau scufundați în severă economie, în ignoranță și rutină ; apar pe scenă, părăsesc îmbrăcămintea de lucru și de figuranți, pun mîna pe rolurile principale printr-o irupție subită sau printr-un progres continuu, prin forța revoluțiilor, făcînd mare risipă de muncă și geniu, trecînd prin războaie colosale, succesive, simultane, în America, în Franța, în întreaga Europă ; întemeietori sau distrugători de state, inventatori sau înnoitori ai științelor, cuceritori sau achizitori de drepturi politice. Ei se înnobilează prin marile lor opere, devin rivalii, egalii, învingătorii stăpînilor lor ; nu mai au nevoie să-i imite, au și ei eroii lor, pot să-și aranjeze ca și ei cruciadele lor, și-au cucerit și ei dreptul de a avea o poezie și vor avea o poezie, ca și ei.

Chiar în Franța, țară a egalității precoce și a revoluțiilor totale, trebuie să observăm acest nou personaj, plebeul preocupat să parvină : Augereau, fiul unei fructărese ; Marceau, fiul unui procuror ; Murat, fiul unui hangiu ; Ney, fiul unui dogar ; Hoche, fost sergent care seara, în cortul lui, citește *Tratatul senzațiilor* de Condillac, și mai ales acel tînăr slab, cu părul lins, cu obrajii supți, ros de ambiții, cu sufletul plin de iluzii romantice și de mari idei abia schițate care, fiind locotenent timp de șapte ani, a citit de două ori, la Valence, toate cărțile din

prăvălia unui librar și care, aflat în acel moment în Italia, bolnav de rîie, tocmai distrusese cinci armate cu o trupă de desculți eroici și al cărui raport despre victoriile obținute adresat guvernului e plin de greșeli de ortografie și de franceză. Devine atotputernic, se proclamă reprezentant al revoluției, declară că „oricine are talent, poate face carieră", și odată cu el, îi lansează în acțiune și pe ceilalți. Ei îl urmează, pentru că au de cîștigat glorie, și mai ales avansări. Stendhal spunea: „Doi ofițeri comandau o baterie la Talavera; o ghiulea vine și-l doboară pe căpitan. Bravo! spune locotenentul, François a fost ucis, de-acum voi fi eu căpitanul. Încă nu, zise François, care fusese doar amețit și care se ridică". Acești doi oameni nu erau dușmani, nici răi, dimpotrivă, erau amici și camarazi; dar locotenentul voia să înainteze în grad. Iată sentimentul care a oferit oameni pentru faptele eroice și măcelurile Imperiului, care a făcut revoluția din 1830 și care astăzi, în această uriașă democrație sufocantă, îi constrînge pe oameni ca, prin intrigi sau prin muncă, prin geniu sau josnicii, să facă totul pentru a ieși din starea lor primitivă, pentru a se ridica pînă la culmile pe care le cucerește fie concurența, fie strădania lor. Personajul care domină azi nu mai este omul de salon, cu poziție bine stabilită și a cărui avere este deja făcută, omul elegant și nepăsător, care nu are altă treabă decît să se distreze și să se facă plăcut, căruia îi place să discute, este galant, își petrece viața în conversație cu femeile elegante, împărțindu-se între obligațiile sociale și plăcerile lumești, ci este omul în haine negre, care trudește de unul singur în camera lui sau aleargă în tră-

sură ca să-și facă prieteni și protectori ; adesea invidios, declasat prin natură, uneori resemnat, niciodată satisfăcut, dar fecund în idei noi, face risipă de efort și găsește reprezentarea defectelor și a forței sale în teatrul lui Victor Hugo și în romanul lui Balzac. [1]

Are alte griji, mai importante. Odată cu schimbarea societății omenești, s-a schimbat și înfățișarea spiritului omenesc. S-a schimbat printr-o dezvoltare firească și irezistibilă, ca o floare care devine fruct, un fruct care devine sămînță. Spiritul își reîncepe ascensiunea odată parcursă pînă la Alexandria, dar nu ca atunci, în atmosfera coruptă, în condițiile decăderii universale a oamenilor supuși, în decadența crescîndă a unei societăți care se dizolvă, între neliniștea disperării și amăgirile visului ; ci în mijlocul unei atmosfere care se purifică, în condițiile progreselor vizibile ale unei societăți care se îmbunătățește, ale înnobilării generale a oamenilor ridicați și eliberați, în mijlocul celor mai mîndre speranțe, în limpezimea sănătoasă a științelor experimentale.

Epoca oratoriei, care ia sfîrșit, cum s-a sfîrșit și la Atena sau la Roma, a grupat toate ideile într-un raft frumos și comod, ale cărui compartimente conduc pe moment ochiul spre obiectul pe care vor să-l definească, în așa fel, încît de aci încolo inteligența poate ajunge la concepții mai înalte și să înțeleagă ansamblul pe care nu-l îmbrățișase încă pînă atunci. Popoarele izolate, francezi, englezi, italieni, germani, încep să ia contact

[1] Comparați pentru a simți acest contrast, pe Gil Blas și Ruy Blas. Țăranul parvenit al lui Marivaux și Julien Sorel al lui Stendhal.

și să se cunoască, urmare a zguduirilor revoluției și a războaielor Imperiului, așa cum s-a petrecut odinioară cu popoarele grec, sirian, egiptean, gal, prin cuceririle civilizației ; amplificată prin contactul cu civilizațiile vecine, poate ieși din limitele naționale și să-și multiplice ideile prin amestecul cu ideile altora. Istoria și critica se nasc la fel ca sub Ptolomeu, și pretutindeni, în întregul univers, în toate momentele cruciale, ele tind să reînvie și să explice literaturile, religiile, moravurile, societățile, filozofiile ; în așa fel încît, eliberată de spectacolul civilizațiilor trecute, inteligența să se poată scutura de prejudecățile secolului ei, așa cum s-a scuturat de prejudecățile țării ei. O națiune nouă, pînă atunci amorțită, dă semnalul : Germania imprimă întregii Europe șocul revoluției ideilor, așa cum Franța o face în ce privește revoluția moravurilor. Acești oameni cumsecade, care se încălzeau fumînd la gura sobei și nu păreau potriviți decît să întocmească ediții savante, se trezesc brusc promotorii și conducătorii gîndirii omenești. Nici o națiune nu are un spirit atît de cuprinzător, nici una nu este atît de înzestrată pentru speculația înaltă. Se vede după limba ei, atît de abstractă, încît dincolo de Rin ea pare un jargon de neînțeles. Și totuși, tocmai datorită limbii, a atins ea ideile superioare. Căci caracteristica acestei revoluții, ca și a celei alexandriene, este că spiritul omenesc devine *mai capabil de abstractizare*. Ei fac, în mare, același pas pe care l-au făcut matematicienii atunci cînd au trecut de la aritmetică la algebră și de la calculul obișnuit la calculul infinitesimal. Ei simt că, dincolo de adevărurile limitate ale epocii anterioare, există

explicații mai profunde ; ei merg mai departe decît Descartes și Locke, așa cum alexandrinii au mers dincolo de Platon și Aristotel ; ei înțeleg să caute cauza fenomenelor nu la vreun creator sau în atomii rotunzi ori pătrați, înțeleg că fluidele, moleculele și monadele nu sînt niște forțe, că nici duhul sfînt și nici vreo secreție fiziologică nu determină gîndirea. Ei cercetează sentimentul religios dincolo de dogme, frumusețea poetică dincolo de reguli, adevărul critic dincolo de mituri. Ei vor să surprindă puterile naturale și morale în ele însele, independent de suporturile fictive de care le legau înaintașii lor. Toate aceste suporturi, duhuri sau atomi, toate aceste ficțiuni, fluide sau monade, toate aceste convenții, reguli ale frumosului și simboluri religioase, toate clasificările rigide ale lucrurilor naturale, omenești și divine, se șterg și dispar. De aici încolo, nu mai reprezintă decît niște scheme ; nu mai sînt menținute decît cu titlul de ajutoare ale memoriei și auxiliare ale spiritului ; nu sînt bune decît în mod provizoriu și pentru a merge mai departe. Printr-o mișcare comună pe toată linia gîndirii omenești, cauzele se retrag pînă într-o regiune abstractă, în care filozofia nu se dusese să le caute vreme de o mie opt sute de ani. Atunci apare boala secolului, neliniștea lui Werther și a lui Faust, foarte apropiată de cea care, într-un moment asemănător, i-a tulburat pe oameni acum optsprezece secole. Vreau să spun că e vorba de nemulțumirea față de prezent, de năzuința vagă spre o frumusețe superioară și o fericire ideală, de dureroasa aspirație spre infinit. Omul suferă din cauza îndoielii, și totuși se îndoiește ; încearcă să-și recapete

din nou credințele, dar ele i se topesc în palmă ; ar vrea să se așeze, să se mulțumească cu doctrinele și satisfacțiile care le erau suficiente înaintașilor săi, dar lui nu-i mai sînt suficiente. Se risipește, ca Faust, în căutări neliniștite, în știință și istorie, și le consideră zadarnice, îndoielnice, bune pentru cei ca Wagner, pentru pedanții de la academie sau din biblioteci. El dorește o *lume de dincolo ;* o caută printre formulele științelor, printre textele și confesiunile Bisericilor, printre plăcerile lumii și încîntările dragostei. Există un adevăr sublim în spatele experienței grosolane și a catehismelor transmise ; există o fericire uriașă, dincolo de plăcerile societății și mulțumirile de familie. Sceptici, resemnați sau mistici, au întrezărit-o cu toții sau au imaginat-o, de la Goethe la Beethoven, de la Schiller la Heine ; ei au urcat pînă acolo pentru a mișca, cu mîinile lor, roiul marilor lor vise ; ei nu s-au lăsat copleșiți dacă au căzut, și au continuat să se gîndească la asta din adîncurile în care au căzut ; ca și înaintașii lor, alexandrinii și creștinii, au locuit din instinct această minunată lume invizibilă unde dorm într-o pace ideală esențele și forțele creatoare și „vehemența aspirației sufletelor lor a atras în afara sferei lor aceste spirite elementare, creaturi de foc, care amestecate cu lucrurile în valurile vieții, în furtuna acțiunii, lucrează pe războiul foșnitor al timpului și țes haina vie a Divinității". [1]

Așa se înalță omul modern, frămîntat de două sentimente, unul democratic, celălalt filozofic. Din străfun-

[1] *Faust*, scena întîia.

durile sărăciei și ignoranței, el se înalță cu efort, ridicînd povara societății statornicite și a dogmelor admise, înclinat să le reformeze sau dispus să le distrugă, generos și în același timp revoltat. Aceste două curente din Franța și din Germania pătrund în clipa de față în Anglia. Acolo obstacolele sînt puternice, curentele își croiesc cu greu drumul, pătrund mai tîrziu decît în alte locuri, dar pătrund totuși. Își croiesc un făgaș nou printre barierele vechi și le lărgesc, fără să le rupă, printr-o transformare pașnică și lentă care continuă încă și azi.

II

Spiritul nou strălucește, pentru prima dată, la un țăran din Scoția, Robert Burns ; într-adevăr, omul ca și împrejurările sînt prielnice ; nu s-a văzut niciodată la un singur om, mai multă mizerie și mai mult talent. S-a născut în ianuarie 1759, în bruma unei ierni scoțiene, într-o colibă de lut construită de mîinile tatălui său, țăran sărac din comitatul Ayr : tristă situație, tristă țară, tristă colibă. Partea de sus s-a prăbușit la cîteva zile după nașterea lui, iar mama a fost obligată să-și caute, în toiul furtunii, adăpost cu pruncul la un vecin. Este greu dacă te naști în această regiune ; cerul e atît de rece, încît în luna iulie, la Glasgow, pe soare, simțeam nevoia să pun pardesiul. Pămîntul este arid ; sînt coline golașe unde adesea nu se obține nici o recoltă. Tatăl lui Burns, deja în vîrstă, neavînd altă sursă de

venit decît brațele, cu o fermă închiriată prea scump, cu șapte copii pe cap, trăia din economii, sau mai curînd în lipsuri mari, singuratic, pentru a evita tentațiile de a cheltui. „Timp de mai mulți ani, carnea de la măcelărie a fost un lucru necunoscut în casă.“ Robert umbla desculț și în capul gol : la treisprezece ani, treiera în șură ; la cinsprezece ani, „era principalul lucrător al fermei“. Familia făcea toate muncile ; nu aveau servitori sau fată în casă. Nu mîncau mai nimic și munceau prea mult. „Viața mea pînă la șaisprezece ani, spune Burns, a fost tristețea cenușie a unui ermit, îmbinată cu munca neîncetată a unui sclav la galere.“ [1] Umerii i s-au încovoiat, l-a copleșit melancolia ; aproape în fiecare seară, avea capul greu și îl durea ; mai tîrziu, a căpătat palpitații, iar noaptea, în pat, se sufoca, gata să leșine. „Neliniștea spirituală pe care o simțea, spune fratele lui, era foarte mare“. Tatăl îmbătrînea ; capul lui argintiu, fruntea îngrijorată, tîmplele slăbite, trupul înalt încovoiat, erau mărturia necazurilor și a muncii care îl șubreziseră. Proprietarul le trimitea scrisori insolente și amenințătoare „care făceau ca întreaga familie să izbucnească în plîns“. A existat o perioadă mai liniștită, cînd tatăl a schimbat ferma ; dar s-a iscat un proces între el și proprietar. În sfîrșit, „după trei ani de hărțuieli și alergătură prin judecătorii, spune Burns cu verva sa amară, a fost salvat, la timp, de grozăviile închisorii de o boală de plămîni care, după ce a dat anumite semne

[1] *This kind of life — the cheerless gloom of a hermit, with the unceasing toil of a galley — slave, brought me to my sixteenth year.*

timp de doi ani, a avut bunăvoința să-și facă apariția“ [1]. Pentru a smulge cîte ceva din ghiarele oamenilor legii, cei doi băieți și cele două fete mai mari au fost obligați să se pună în situația de creditori ai succesiunii, ca să li se achite astfel drepturile. Cu acești puțini bani, au închiriat altă fermă. Robert a primit șapte lire sterline pentru un an de muncă ; timp de cîțiva ani, toate cheltuielile lui n-au depășit această sumă infimă ; era hotărît să reușească prin renunțări și trudă. „Am citit cărți despre agricultură ; am făcut calcule cu privire la recolte, am fost corect în negoț ; dar în primul an, din cauza proastei calități a semințelor, și în al doilea an, din cauza culesului tîrziu, am pierdut jumătate din recoltă.“ [2] Nenorocirile curgeau gîrlă ; sărăcia le dă naștere întotdeauna. Fierarul Armour, a cărui fiică era iubita lui Burns, îl dădu în judecată pentru a-i stoarce bani și refuză să-l accepte ca ginere. Jeanne Armour l-a părăsit ; nu putea să dea numele lui copilului pe care urma să-l aibă. Era obligat să se ascundă, a fost supus unei penitențe publice. Scrie că „veselia lui în societate nu era decît nebunia criminalului beat în mîinile călăului“. [3] A hotărît să-și părăsească patria : pentru treizeci de lire pe an, s-a învoit cu dl. Charles Douglas să-i fie contabil sau

---

[1] *After three years tossing and whirling in the vortex of litigation, my father was just saved from the horrors of a goal by a consumption, which after two years promises kindly stepped in.*

[2] *I read farming books, I calculated crops ; I attended markets, but the first year, from unfortunately buying bad seed, the second, from a late harvest, we lost our crops.*

[3] *Even in the hour of social mirth, my gaiety is the madness of an intoxicated criminal under the hands of the executioner.*

ajutor de supraveghetor în Jamaica ; din lipsă de bani, pentru a-şi plăti călătoria, fu cît pe ce să se angajeze printr-un contract de tipul celor care îi lega pe ucenici de patron,[1] cînd succesul cărţii lui i-a adus vreo douăzeci de guinee, ceea ce a însemnat o rază de lumină. Asta a fost viaţa lui pînă la douăzeci şi şapte de ani, şi nici în continuare n-a fost mai bună.

Închipuiţi-vă cum se simte în această situaţie un om de geniu, un adevărat poet, capabil de emoţiile cele mai delicate şi de aspiraţiile cele mai înalte, care vrea să urce, să urce pe culmi, care se crede capabil şi demn de asta.[1] Ambiţia s-a născut de timpuriu în el ; a orbecăit „ca un ciclop în peştera lui", de-a lungul pereţilor hrubei în care era închis ; dar „singurele două ieşiri le constituiau economiile precare sau calea micului comerţ la tocmeală. Prima, o deschizătură atît de îngustă, încît nu m-aş fi putut niciodată subţia îndeajuns pentru a trece prin ea ; pe cea de a doua am urît-o întotdeauna ; era plină de noroi chiar de la intrare"[2] Meseriile injositoare oprimă sufletul mai mult chiar decît trupul ; omul piere, este obligat să piară ; din el nu trebuie să rămînă decît o maşină ; căci în această acţiune, în care totul este monoton, în care, de-a lungul unei zile lungi, braţele

---

[1] Majoritatea acestor amănunte sînt luate din *Biografia lui Burns* de Chambers, în patru volume.

[2] *I had felt early some stirrings of ambition, but they were the blind groping of Homer's Cyclop round the walls of his cave... The only two openings by which I could enter the temple of Fortune, were the gate of niggardly economy, or the path of little chicaning bargain-making. The first is so contracted an aperture, I could never squeeze myself into it. The last I always hated. There was contamination in the very entrance.*

ridică același îmblăciu și împing același plug, dacă gîndirea nu preia mișcarea uniformă, lucrul este prost făcut. Poetul trebuie să aibă grijă să nu se lase furat de poezie ; să nu procedeze ca Burns, „să nu se gîndească la lucrul lui decît atunci cînd îl face". Dar Burns trebuia să se gîndească mereu, și seara, cînd dejuga animalele, și în zilele de sărbătoare, cînd își punea haină nouă, să-și numere pe degete ouăle și păsările, să se gîndească la soiurile de gunoi, să găsească mijlocul de a nu uza decît o singură pereche de ghete și să-și vîndă căpița de fîn cu un ban mai mult. Nu poate reuși dacă nu are răbdarea greoaie a unui salahor și vigilența vicleană a unui mic negustor. Cum să fi reușit sărmanul Burns ? Era declasat din naștere și făcea toate eforturile să iasă din situația sa.[1] La ferma din Lochlea, în timpul orelor de masă, singurele momente de relaxare, părinți, frați, surori mîncau cu o lingură într-o mînă și o carte în cealaltă. La școala inginerului hotarnic și mai tîrziu la un club al tinerilor din Torbolton, Burns se străduia să-și însușească noțiuni generale și pleda atît pentru, cît și împotriva unei idei, pentru a vedea ambele ei laturi. Purta o carte în buzunar ca să studieze pe cîmp în clipele libere ; a stricat astfel două exemplare din Mackenzie. „Culegerea de cîntece era un *vade mecum* al meu. Țineam ochii pe ea cînd îmi mînam plugul, cîntec după cîntec, vers după vers, observînd pe cel adevărat, tandru, sublim, ca să-l deosebesc de cel afectat sau

[1] *My great constituent elements are pride and passion.*

bombastic..."[1] Întreținea într-adins corespondență cu mai mulți colegi de clasă, pentru a-și forma stilul, ținea un jurnal, nota în el reflecții despre om, despre religie, despre subiectele cele mai importante, își analiza operele. „Nici o inimă n-a jinduit mai arzător decît a mea, să se distingă".[2] Intuia astfel ceea ce nu știa, se ridica prin el însuși pînă la nivelul celor mai cultivați; mai tîrziu, la Edimburgh, va demasca personalitățile cele mai respectate, pe Blair însuși; va constata că Blair are ceva însușiri, dar îi lipsește fondul. În timpul acela, studia minuțios și cu dragoste vechile balade scoțiene, și seara, în mica sa cameră friguroasă, sau ziua în timp ce-și mîna atelajul, descoperea forme și idei. Trebuie să avem în vedere toate acestea pentru a putea măsura efortul său, pentru a înțelege nefericirile și revolta sa. Trebuie să avem în vedere că omul în care clocotesc aceste idei, treieră în hambar, grijește vacile, sapă turbă, umblă prin noroiul amestecat cu zăpadă și, întorcîndu-se acasă, se teme să nu găsească portăreii, care să-l ducă la închisoare. Trebuie să avem în vedere că, dimpreună cu ideile unui gînditor, el are delicatețea și reveriile unui poet. Aruncîndu-și privirea pe o stampă care reprezenta un soldat mort și alături de el, în zăpadă, soția, copilul și cîinele său, a izbucnit fără să vrea în lacrimi. Viscolul iernii printre copaci, sub un cer înnourat, „îl exaltau, îl sco-

---

[1] *The collection of songs was my vade-mecum. I pored over them driving my cart, or walking to labour, song by song, verse by verse, carefully noting the true, tender, sublime or fustian.*

[2] *Never did a heart pant more ardently than mine to be distinguished.*

teau din fire". Altădată, primăvara la o plimbare, „ascultam, spune el, păsărelele şi adesea mă întorceam din drum ca nu cumva să tulbur firavul lor cîntec sau să le fac să-şi ia zborul. Chiar şi unei tufe de mărăcine alb, care se întindea pe drum, ce inimă ar fi putut să-i facă rău într-un asemenea moment?" [1] Acest roi de gînduri, măreţe sau gingaşe, erau strivite, de îndată ce-şi luau zborul, de robia muncii mecanice şi de nevoia de economie continuă. Adăugaţi un caracter mîndru, atît de mîndru, încît mai tîrziu, în lume, printre cei mari, „teama de tot ce putea să semene a înjosire şi servilism îl făcea să se poarte aproape tăios şi dur". Adăugaţi, în sfîrşit, conştiinţa valorii sale. „Sărman necunoscut cum eram atunci, aveam despre mine şi despre operele mele o părere aproape la fel de bună cum o am în acest moment, cînd publicul a decis în favoarea lor." [2] Nimic uimitor să găsim, la fiecare pas, în poezia lui, nemulţumirile unui plebeu asuprit şi revoltat.

---

[1] *There is scarcely any earthly object gives me more — I do not know if I should call it pleasure — but something which exalts me, which enraptures me more than to walk in the sheltered side of a wood or high plantation, in a cloudy winter day, and hear the stormy wind howling among the trees and raving over the plain... I listened to the birds and frequently turned out of my path, lest I should disturb their little songs or frighten them to another station. Even the hoary hawthorn twig that shot across the way, what heart, at such a time, but must have been interested for his welfare ?*

[2] *Poor* inconnu *as I then was, I had pretty nearly as high an idea of myself and of my works as I have at this moment, when the public has decided in their favour.*

Avea dreptul să gîndească astfel, deoarece cînd începea să vorbească seara într-un han, vorbea în aşa fel încît servitorii se duceau să-şi trezească prietenii.

Nutreşte asemenea nemulţumiri faţă de întreaga societate şi de Biserică. Are accente aspre, adesea chiar faţă de frazele lui Rousseau, şi ar vrea să fie „un sălbatic puternic", să fugă de viaţa civilizată, de dependenţa şi umilinţele pe care le impune ea celor nenorociţi. „Îţi vine greu să vezi pe cineva a cărui capacitate nu l-ar fi ridicat decît la rangul de croitor cu opt peny pe zi şi al cărui suflet nu face nici trei parale, bucurîndu-se de atenţiile şi consideraţia refuzate unui om de geniu sărac." [1] Este penibil să vezi „un om sărac, sfîrşit de oboseală, batjocorit, umilit şi înjosit, cerînd unuia dintre fraţii săi de pe pămînt permisiunea de a munci". Este greu „să vezi acel senior-vierme respingînd sărmana rugăminte, fără să se gîndească la o femeie care plînge şi la copiii fără pîine care se văicăresc acolo, alături" [2]. Cînd vîntul de iarnă suflă şi acoperă porţile cu rafalele lui de zăpadă, ţăranul lipsit de micul lui foc de turbă se gîndeşte la căminele mari bine încălzite ale nobililor şi bogătaşilor „şi uneori îi este greu să nu se înăcrească, văzînd cum sînt împărţite lucrurile, cum oamenii cei mai cumsecade sînt nevoiaşi, în timp ce imbecilii fac

---

[1] *How it will mortify him to see a fellow, whose abilities would scarcely have made an eight-penny taylor and whose heart is not worth three farthings, meet with attention and notice that are whithheld from the son of genius and poverty ?*

[2] *See yonder poor, o'erlabour'd wight*
So abject, mean, and vile,
Who begs a brother of the earth
To give him leave to toil ;
And his lordly fellow-worm
The poor petition spurn
Unmindful, tho' a weeping wife
And helpless offspring mourn.

tumbe pe grămada de bani, fără să-i poată da de fund."[1] Dar cel mai mult suferă „inima care freamătă și se umple de venin, văzînd trufia lor blestemată". „Un om este în cele din urmă un om"[2], și țăranul valorează tot atît cît seniorul. Există oameni nobili de la natură și numai aceștia sînt nobili cu adevărat; haina e o treabă de croitor, titlurile-s chestiune de cancelarie, iar „singura dovadă adevărată a onoarei este cea pe care o primești direct din mîinile Domnului atotputernic". Împotriva celor care răstoarnă această egalitate naturală, Burns este necruțător. Cea mai neînsemnată întîmplare îl scoate din sărite. Citiți epistola lui Belzebut „către foarte onorabilul conte de Breadalbane[3], președinte al onorabilei societăți din *highlands,* reunită la 23 mai trecut, la Covent-Garden, pentru a pune la cale mijloacele și măsurile menite să împiedice proiectul celor cinci sute de highlanderi, care au încercat în mod scandalos să scape de seniorii și stăpînii lor, a căror proprietate legitimă

[1] *While winds frae aff Ben-Lomond blaw*
And bar the doors wi'driving snaw,
I grudge a wee the great folks' gift,
That live sae bien an' snug;
I tent less, and want less
Their roomy fire-side,
But hanker and canker
To see their cursed pride.
It's hardly in a body's pow'r
To keep, at times, frae being sour
To see how things are shar'd;
How best o'chiels are whiles in want,
While coofs on countless thousands rant,
And ken na haw to wair't.

[2] *A man's a man, for a' that.*

[3] *Campbell John,* conte de Breadalbane (1635-1717), a ajutat Restaurația în Scoția în 1692 (n. t.).

erau, emigrînd în pustiul Canadei pentru a căuta acolo acel lucru imaginar — libertatea!" Rareori s-a văzut insultă mai mare, mai ascuțită și mai amenințătoare. El i-a avertizat pe deputații scoțieni ca revoluționar. Retrageți-vă impozitele pe whisky sau luați aminte! Sărmana bătrînă, mama Scoție, vrea să-și aibă din nou cana și ceainicul. „Și, pe Dumnezeul meu, dacă mergeți prea departe, își va sufleca fustele; va coborî în stradă cu pumnalul și pistolul la cingătoare, și îl va înfige pînă la prăsele în primul care-l va întîlni."[1] Cu asemenea sentimente, nu mai e nevoie să spun că Burns este favorabil Revoluției Franceze. Degeaba a scris că în politică „un om sărac trebuie să fie surd și orb, să lase celor mari privilegiul de a vedea și de a auzi".[2] El vede și aude; ba mai mult, vorbește, și încă în gura mare. Îi felicită pe francezi că au respins Europa conservatoare care se coalizase împotriva lor. Salută copacul libertății sădit în locul Bastiliei. „Pe acest copac crește un fruct deosebit, toată lumea va putea să-i laude calitățile. El ridică omul deasupra brutei și îl face să se cunoască pe sine însuși. E deajuns ca țăranul să guste puțin și iată-l că devine mai mare decît un boier. Regele Ludovic voia

---

[1] *An', Lord if ance they pit her till't*
Her tartan petticoat she'll kilt,
An' durk an' pistol at her belt,
She'll tak the streets,
An' rin her whittle to the hilt
I' th' first she meets!

[2] *In politics if thou wouldst mix*
And mean thy fortune be,
Bear this in mind, be deaf and blind,
Let great folks hear and see.

să-l taie, cînd era încă mlădiță. Din cauza asta, sentinela i-a sfărîmat coroana, i-a tăiat capul, i-a luat totul"[1]. Veselie stranie, sălbatecă și nervoasă, turnată într-un stil mai ales, care se aseamănă cu cea din *Ça ira*[2].

Nici cu Biserica nu-i mai blînd. În vremea aceea, strîmta haină puritană începea să plesnească; societatea cultivată din Edinburg o francizase deja, o lărgise, o adaptase la plăcerile lumești, o împodobise cu ornamente nu prea strălucitoare, dar bine alese. În păturile de jos, dogma slăbea, se apropia treptat de libertățile lui Arminius și Socinus[3]. John Goldie, un negustor, pusese de curînd în discuție[4] autoritatea Scripturilor; John Taylor negase păcatul originar. Tatăl lui Burns, atît de pios, înclina spre doctrinele liberale și umane și micșora partea credinței pentru a o mări pe cea a rațiunii. Burns, conform obiceiului său, a împins lucrurile pînă la capăt și s-a trezit deist; nu vedea în Isus Cristos decît un om inspirat. A redus religia la sentimentul intim

---

[1] *Upon this tree there grows sic fruit*
Its virtues a' can tell, man.
It raises man above the brute,
It makes him ken himself, man.
Give once the peasant taste a bit,
He's greater than a Lord, man...
King Louis thought to cut it down,
When it was unco small, man.
For this the watchman crack'd his crown,
Cut off his head and all, man.

[2] Cîntec revoluționar francez (n. t.).

[3] *Arminius Jacobus* (1560-1609), teolog protestant olandez, autor al unei versiuni a calvinismului. *Socinus Laelius*, născut Lelio Sozzini (1525-1562), reformator religios italian (n. t.).

[4] În 1780.

și poetic și a urmărit cu bajocura lui pe dreptcredincioșii plătiți și patentați. Afară de Voltaire, nimeni n-a fost mai ironic și mai mușcător decît el la adresa religiei. Pe scurt, pastorii sînt, după el, niște negustori care încearcă să-și înșele clienții, vociferează din răsputeri împotriva prăvăliei concurentului, își laudă mărfurile cu multe afișe și deschid ici și colo bîlciuri ca să stimuleze consumul. „Aceste bîlciuri sacre sînt adunări de pietate, unde se conferă sacramentele. Rînd pe rînd, ei predică și tună, mai ales reverendul Moodie, care se zbate și spumegă, pentru a clarifica problemele credinței; ce figură teribilă! Dacă Satana ar apărea aici ca în vremurile de demult, printre copiii Domnului, ar fi deajuns privelișteа chipului lui Moodie ca să-l alunge îndărăt plin de spaimă.“ [1] „Cum îi mai sforăie vocea, și cum mai lovește! Cum mai bate din picior și cum mai sare! Bărbia alungită, nasul în vînt, chelălăiturile, gesturile sălbatice încălzesc sufletele credincioase ca niște cataplasme de cantaridă.“ [2] El răguușește în timp ce ceilalți se odihnesc; mulțimea mănîncă, fiecare scoate din traistă

---

[1] *Should Hornie, as in ancient days,*
Mang sons o' God present him
The vera sight o' Moodies, face
To's ain het hame had sent him
Wi' fright that day.

[2] *Hear how he clears the points o' faith*
Wi' rattlin an' wi' thumpin !...
He's stampin an' he's jumpin !
His lengthen'd chin, his turn'd up snout,
His eldritch squeel an' gestures,
O ! how they fire the heart devout,
Like cantharidian plasters,
On sic a day !

prăjiturile, brînza ; tinerii își țin drăguțele de mijloc ; se simt prea bine așa ca să și asculte. Mare gălăgie la han ; cănile răsună pe masă ; whiskyul curge și oferă argumente băutorilor care comentează predica : se distruge rațiunea carnală, se ridică în slăvi credința dezinteresată : argumente și pași bătuți pe loc, voci de vînzători și de cheflii, totul se amestecă ; este o chermesă teologică. „Dar iată că sună trompeta Domnului, încît pînă și colinele răsună. Este Russell cel Negru, care nu se cruță. Cuvintele lui tăioase, ca o spadă a celor din *highlands,* pătrund în cei de față pînă în măduva oaselor. El vorbește despre infern, unde locuiesc diavolii, un puț uriaș fără fund, fără margini, plin de sulf arzător, unde flacăra nebună, căldura mistuitoare topesc și cremenea ; enoriașii, pe jumătate adormiți, tresar de spaimă, crezînd că aud vuietele abisului, dar descoperă că nu-i decît un vecin care sforăie.“ [1] În sfîrșit, se despart. „Cîți pă-

---

[1] *But now the Lord's ain trumpet touts,*
Till a' the hills are rairin,
An' echoes back return the shouts ;
Black Russel is na spairin ;
His piercing words, like Highland swords,
Divide the joints an' marrow ;
His talk o' Hell, whare devils dwell,
Our vera „sauls does harrow“
Wi' fright that day.
A vast, unbottom'd boundless pit,
Fill'd fou o' lowin brunstane,
Wha's raging flame an'scorching heat,
Wad melt the hardest whun-stane !
The half asleep start up wi'fear,
An'think they hear it roarin,
When presently it does appear
'Twas but some neibor snorin
Asleep that day.

cătoși și cîte fetițe convertite în această zi ! Sufletele de piatră s-au topit, iată-le la fel de moi ca și carnea. Unii sînt plini de dragoste divină, alții sînt plini de rachiu." [1] Tinerii și-au dat întîlnire cu fetele și diavolul și-a făcut treburile mai bine decît bunul Dumnezeu. Frumoasă ceremonie și morală ! S-o păstrăm cu grijă, și să apărăm teologia noastră înțeleaptă care aruncă blestemul asupra oamenilor „cu cinci mii de ani înainte de a se naște". Cît privește cîinele rău numit bun simț, care mușcă atît de tare, să-l exilăm dincolo de mări : „să se ducă să latre în Franța !" Căci unde vom găsi ceva mai bun decît reverenzii noștri, precum Wilis cel sfînt, de exemplu ? El se simte predestinat, plin de harul care nu-i va lipsi niciodată ; așadar cel care i se opune lui, i se opune lui Dumnezeu și nu e bun decît de spînzurat ; el îl poate calomnia pe caraghiosul acela și îl poate persecuta. „În ceea ce mă privește, spune Burns, aș prefera să fiu un ateu cinstit și deschis, decît să fac din Evanghelie un paravan." „Unui om cinstit poate să-i placă un pahar, un om cinstit poate iubi o fată ; dar el va disprețui întotdeauna răzbunarea josnică și răutatea necinstită. Și acum, arătați-vă zelul față de Evanghelie ! Strigați în

---

[1] *How monie hearts this day converts*
O' sinners and o' lasses !
Their hearts o' stane, gin night, are gane
As saft as ony flesh is,
There's some are fou o' love divine
There's some are fou o' brandy...

gura mare, ca unii pe care îi cunoaștem !“ [1] Există o frumusețe, o cinste, o fericire în afara convențiilor și a ipocriziei, dincolo de predicile corecte și de saloanele decente, alături de domnii cu cravate albe și reverenzii cu pieptărașe noi de dantelă.

Burns scrie capodopera sa, *Cerșetorii veseli* [2], asemănătoare celei a lui Beranger, dar cu mult mai pitorească, mai variată și mai puternică ! Sîntem la sfîrșit de toamnă, frunzele cenușii se leagănă în rafalele vîntului ; un grup vesel de vagabonzi, niște împielițați, vine să tragă un chef la cîrciuma lui Poosie Nansie. „Ciocnesc și rîd, cîntă și fac tumbe, lovesc și sar, de răsună tăvile.“ [3] Primul lîngă foc, în zdrențe vechi roșii, e un soldat cu ibovnica lui : femeia a băut mult ; el o îmbrățișează și-i întinde gura pofticioasă ; sărutările groase plescăie ca biciul căruțașului și, clătinîndu-se în cîrji, cu un aer sfidător, el își intonează cîntecul din fundul bojocilor : „Eram cu Curtis la bateriile plutitoare, — și mi-am lăsat acolo drept mărturie un braț și un picior. Totuși dacă țara

---

[1] *An honest man may like a glass,*
An honest man may like a lass,
But mean revenge an' malice fause
He'll still disdain ;
An' then cry zeal for Gospel laws
Like some we ken...
... I rather would be
An atheist clean,
Than under Gospel colours hid be
Just for a screen.

[2] *The Jolly Beggars.*

[3] *Wi' quaffing and laughing,*
They ranted and they sang,
Wi'jumping and thumping
The vera girdle rang.

are nevoie de mine, şi mi-l dă comandant pe Elliot, — se va auzi piciorul meu de lemn bocănind în sunetul tobei." [1] Corul reia şi vocile mîrîie ; şobolanii speriaţi se ascund în fundul găurilor lor. Vine acum rîndul femeii : „Am fost cîndva fată, deşi nu pot să spun cînd. Şi acum încă îmi mai plac bărbaţii tineri" [2]. Tatăl ei a fost dragon, nu prea ştie ce fel de dragon ; de aceea toţi iubiţii ei au purtat uniformă, mai întîi tamburul, apoi capelanul. „M-am scîrbit repede de reverendul meu imbecil. Ca soţ mi-am luat tot regimentul. De la spada aurită pînă la fluier, eram totdeauna gata. N-aveam nevoie decît de un soldat bun şi vesel." După aceea, pacea a adus-o la cerşetorie ; dar, la bîlciul din Cunningham, şi-a regăsit iubitul cel curajos şi arătos, uniforma în zdrenţe îi atîrna atît de frumos în jurul trupului ! A pus din nou mîna pe el, şi „cît timp va putea ţine bine paharul cu amîndouă mîinile, va bea în sănătatea bătrînului ei erou". Sper că acesta este un stil deschis şi că poetul n-are gura legată. Celelalte personaje ale sale sînt pe acelaşi calapod, un măscărici, o cheflie care fură din pungi, un sărman pitic curăţitor de maţe, un căldărar ambulant, toţi zdrenţăroşi, gălăgioşi şi boemi, care se încaieră, se bat, se îmbrăţişează şi fac să tremure gea-

---

[1] *I lastly was with Curtis, among the Floating batt'ries*
And there I left for witnesses an arm and a limb ;
Yet let my country need me, with Elliot to head me
I'd clatter on my stumps at the sound of the drum.

[2] *I once was a maid, tho' I cannot tell when,*
And still my delight is in proper young men...
Full soon I grew sick of my sanctified sot,
The regiment at large for a husband I got,
From the gilded spontoon to the fife I was ready,
I asked no more but a sodger laddie.

murile de zgomotul veseliei lor. „Își golesc ranițele, își amanetează boarfele. Își păstrează doar atît cît să-și acopere noada", iar corul lor se înalță ca un tunet zguduind grinzile și pereții.

„La naiba cu cei pe care îi apără legea! Libertatea este un festin glorios. Curțile au fost construite pentru lași, iar bisericile, pentru a face pe plac preoților.

Ce înseamnă un titlu? Ce înseamnă o comoară? Ce înseamnă grija pentru reputație? Dacă ducem o viață de plăceri, n-are importanță unde și cum!

Cu șmecheriile și cu minciunile pregătite, umblăm de colo-colo toată ziua, iar noaptea în hambar sau în staul, ne îmbrățișăm muierile în fîn.

Viața nu-i decît o haină de arlechin, nu ne uităm cum ne vine. N-aveți decît să pălăvrăgiți despre bună-cuviință, voi care aveți de pierdut reputații.

În sănătatea desagilor, traistelor și sacoșelor! În sănătatea trupei vagabonde. În sănătatea copiilor și a muierilor! Fiecare și cu toții strigați *amin!*" [1]

---

[1] *A fig for those by law protected!*
Liberty's a glorious feast!
Courts for cowards were erected,
Churches built to please the priest.

What is title? What is treasure?
What is reputation's care?
If we lead a life of pleasure
'T is no matter how or where

Whith the ready trick and fable,
Round we wander all the day,
And at night, in barn or stable,
Hug our doxies on the hay...

Life is all a variorum,
We regard not how it goes;

A redat oare cineva mai bine limbajul revoltaților și pe al egalitariștilor ? Aici este totuși altceva decît instinctul distrugerii și apelul la simțuri ; este ura față de convenienție și reîntoarcerea la natură. „Moralitate, otravă ucigătoare, spune el undeva, și tu ai ucis oamenii cu zecile de mii ! Mulțumită ție, speră zadarnic acela ce a luat drept sprijin și călăuză adevărul, dreptatea și mila !“ [1] Mila ! Cuvînt mare care reînnoiește totul. Ca odinioară, acum o mie opt sute de ani, oamenii depășesc formulele și prescripțiile legale. Ca odinioară, sub Virgiliu și Marc-Aureliu, sensibilitatea rafinată și simpatiile întinse îmbrățișează ființe care păreau scoase pentru totdeauna în afara societății și a legii. Burns se înduioșează sincer de o oaie care s-a rănit, de un șoarece de cîmp a cărui vizuină a fost distrusă de căruța lui, de o margaretă de munte. Între om, animal sau plantă este oare o atît de mare deosebire ? Un șoarece adună, își face socotelile, suferă ca un om. „Știu bine că pe ici, pe colo, fură ; ei și ? Sărmanul animal, trebuie și el să trăiască !“ [2] Chiar și pe foștii condamnați, pe marii răufăcători, pe Satana și banda lui, nu mai avem dorin-

---

Let them cant about decorum,
Who have characters to lose.

Here's to budgets, bags and wallets ;
Here's to all the wandering train !
Here's our ragged brats and callets !
One and all cry out — Amen.

[1] *Morality, thou deadly bane.*
Thy tens o' thousands thou hast slain !
Wains is his hope, whose stay and trust is
In moral mercy, truth and justice.

[2] *I doubt na, whyles, but thou may thieve ;*
What then ? poor beastie, thou maun live.

ța să-i blestemăm ; la fel ca și pușlamalele de tavernă sau cerșetorii de mai înainte, își au și ei meritele lor și poate, în fond, nici nu sînt chiar atît de răi pe cît se spune. Iată, de pildă „bătrînul încornorat, bătrînul cu picioare de țap, care ne-a jucat atîtea feste, cîinele viclean, mai ales în ziua în care s-a strecurat incognito în paradis" și i-a împins la rău pe bunicii noștri. Acum, „în peștera sa afumată, își varsă lingura plină cu sulf peste sărmana lume. Totuși, spune Burns, sînt sigur că este o plăcere prea mică, fie și pentru un diavol, să cotonogească și să opărească niște sărmani cîini ca mine și să-i audă schelălăind. Noapte bună, bătrîne Nick ; bine ar fi să-ți vină vreo idee bună și să te schimbi ! Poate atunci, cine știe... ai avea vreo șansă... Mă doare cînd mă gîndesc la gaura aia neagră de acolo, de jos, cel puțin de dragul tău-!" [1] Se vede că îi vorbește diavolului ca unui semen nefericit, om ciufut, dar la mare ananghie. Mai faceți încă un pas

---

[1] *Hear me, auld Hangie, for a wee,*
An' let poor damme bodies be
I'm sure sma' pleasure it can gie,
Ev'n to a deil,
To skelp an' scaud poor dogs like me,
An'hear us squell !...
Then you, ye auld, shec-drawing dog !
Ye came to Paradise incog,
An' play'd on man a cursed brogue,
(Black be your fa' !)
An'gied the infant warld a shog,
Maist ruin'd a'...
But fare you well, auld Nickie-ben !
O wad ye tak a thought an' men' !
Ye aiblins might — I dinna ken —
Still hae a stake, —
I'm wae to think upo' you den,
Ev'n for your sake !

și veți vedea, într-un poem contemporan, la Goethe, că Mefisto însuși nu este prea blestemat; dumnezeul lui, dumnezeul modern îl tolerează și îi declară că nu i-a urît niciodată pe cei asemeni lui. Asta pentru că natura vastă și împăciuitoare adună în corurile ei deopotrivă și pe apostolii distrugerii ca și pe cei ai vieții. În această profundă transformare chiar și idealul se schimbă; viața burgheză e așezată, o strictă datorie puritană, și nu epuizează toate resursele omului. Burns vorbește favorabil despre instinct și plăcere, pînă la a părea epicurian. Are o veselie adevărată, o vervă comică; rîsul i se pare un lucru bun; îl laudă, cum laudă și mesele bune, cînd vinul curge, gluma abundă, ideile vin una după alta, poezia este spumoasă și face să danseze în creierul omului un carnaval de figuri de stil frumoase și de personaje bine dispuse.

Îndrăgostit a fost întotdeauna [1]. Făcea din dragoste marele scop al vieții sale, atît de bine, încît la clubul pe care l-a creat cu tinerii din Torbolton, i s-a impus fiecărui membru obligația „de a fi iubitul declarat al uneia sau al mai multor femei frumoase". De la vîrsta de cincisprezece ani, asta a fost problema lui principală. Avea ca tovarășă la seceriș o dulce și blîndă copilă cu un an mai tînără decît el. „Fără să-mi dau seama, spunea el, ea m-a inițiat în această dulce pasiune care, în ciuda amarelor dezamăgiri și a tot ce ar putea spune o prudență de cal de moară și o filozofie de scriitor, este

[1] *I have been all along a miserable dupe to Love. — He was constantly the victim of some fair enslaver.* (Relatarea fratelui lui).

totuși cea dintîi dintre bucuriile omenești, cea mai scumpă binefacere a noastră, aici pe pămînt."[1] După ce strîngeau snopii, se așeza lîngă ea cu o plăcere pe care nu o înțelegea, pentru a-i scoate țepii spicelor înfipți în bietele sale degete. A avut și alte fantezii mai puțin inocente ; mi se pare că, prin firea sa, era îndrăgostit de toate femeile ; de îndată ce vedea una drăguță, se înveselea ; jurnalul și cîntecele sale arată că la vederea oricărui fluture, aurit sau nu, care părea că vrea să se așeze, pornea la vînătoare. Rețineți că nu se limita la visări platonice ; a fost ușuratic, în acțiuni și în vorbe ; glumele fără perdea pătrund bucuros în poeziile sale. Se denumește singur „un păgîn neregenerat", și are dreptate. Face chiar versuri grosolane, iar lordul Byron citează niște scrisori ale sale, inedite bineînțeles, scrise de așa manieră încît nu se poate închipui nimic mai rău ; este preaplinul unei seve care se prelinge și murdărește scoarța. Fără îndoială, nu se lauda cu aceste excese, ci mai curînd îi părea rău ; cît privește însă avîntul și dezvoltarea liberă a vieții poetice, la lumina soarelui, nu găsea nimic de obiectat. Considera că dragostea, cu visele ei plăcute, pe care le aduce, cu poezia, plăcerea și toate celelalte, sînt lucruri frumoase, conform cu instinctele omului, cu felul cum l-a conceput Dumnezeu. Pe scurt, în opoziție cu puritanismul trist, lui îi plăcea veselia și vorbea de bine despre fericire.[2]

---

[1] *In short she, altogether unwittingly to herself, initiated me in that delicious passion, with in spite of acid disappointment, gin-horse prudence, and book-worm philosophy, I hold to be the first of human joys, our dearest blessing here below.*

[2] Ediția Chambers, vol. 1, p. 93.

Nu este un simplu epicurian ; dimpotrivă, uneori este religios. După moartea tatălui său, cînd își făcea cu glas tare rugăciunea de seară, storcea lacrimi asistenței, iar poezia sa *Sîmbătă seară la cabană* este cea mai sentimentală idilă virtuoasă. Cred chiar că era profund religios. El îi sfătuia pe tineri „dacă țin la pacea sufletului lor, să întrețină o legătură afectuoasă și regulată cu divinitatea". Dacă și-a bătut joc de ceva, și-a bătut joc de cultul oficial ; dar de religie ca „limbaj al sufletului", s-a simțit strîns legat. De mai multe ori a dezaprobat, în fața lui Dugald Stewart [1], la Edimburg, glumele sceptice pe care le auzea la petreceri. Credea că are „toate argumentele posibile" [2], cu privire la existența unei vieți viitoare, și adesea, alături de o satiră bufă, găsim la el versuri pline de umilă căință, de zel încrezător sau de resemnare creștină. Sînt, dacă vreți, contradicțiile unui poet, dar și viziunile unui poet ; sub această diversitate aparentă se înalță un ideal nou ; vechile coduri morale înguste vor face loc simpatiei largi a omului modern, îndrăgostit de frumos oriunde îl întîlnește și care, refuzînd să mutileze natura omenească, se descoperă păgîn și în același timp creștin.

---

[1] *Stewart Dugald* (1753-1828), profesor de filozofie la Edimburg (n. t.).

[2] *In the first place, let my pupil, as he tenders his own peace, keep up a regular warm intercourse with the Deity... You may perhaps think it an extravagant fancy ; but it is a sentiment that strikes home to my very soul : though sceptical in some points of our current belief, yet I think I have every evidence for the reality of a life beyond the stinted bourne of our present existence... O thou great unknown Power, thou almighty God !*

Burns are originalitate și instinct vizionar atît în stil, cît și în idei. Trăsătura caracteristică a epocii în care trăim și pe care el o inaugurează este de a șterge deosebirile rigide de clasă, de catehism și de stil ; convențiile, fie ele academice, morale sau sociale, cad și cerem ca în societate să domine meritul personal, în morală — generozitatea nativă, în literatură — sentimentul adevărat. Burns păşeşte primul pe acest drum şi, de multe ori, merge pînă la capăt. Dacă scrie versuri, nu o face din calcul sau pentru a se supune modei. „Nu am avut niciodată nici cea mai vagă idee, sau înclinație, de a deveni poet, spune el, pînă în momentul în care m-am îndrăgostit de tot ce e bun, și atunci rima și cîntecul au devenit oarecum limbajul spontan al sufletului meu." „Pasiunile mele se zbăteau ca niște demoni atîta timp cît nu-și găsiseră încă o ieșire în versuri." [1] Versurile odată create, se simțea ușurat, consolat de nefericirile sale ; le fredona, împingînd la plug, pe vechi melodii scoțiene pe care le iubea cu pasiune și care, cum spunea el, „de îndată ce le cînți, îți aduc pe buze idei și rime". Iată poezia naturală, care nu s-a dezvoltat într-o seră caldă, ci a răsărit din pămînt, între două brazde, alături de melodie, în mijlocul tristeților și frumuseților climei, ca mărăcinii violeți de pe colinele și cîmpiile sale. Se înțelege că asta i-a reînnoit limbajul ; pentru prima oară, acest om vorbește așa cum se vorbește, sau mai curînd cum se gîndește, fără păreri preconcepute, cu un amestec de sti-

[1] *My passions, when once lighted up, raged like so many devils, till they got vent in rhyme.*

luri, familiar și teribil, ascunzînd o emoție îndărătul unei glume, tandru și batjocoritor în același timp, gata să pună laolaltă trivialitățile de han cu cele mai alese cuvinte ale poeziei [1], într-atît este de indiferent față de reguli și de mulțumit să-și exprime sentimentul așa cum apare el, așa cum există. În sfîrșit, după atîția ani, scăpăm de declamația incantată și auzim o voce de bărbat; ba mai mult, uităm vocea în favoarea emoției pe care o exprimă, resimțim emoția reflectîndu-se în noi înșine, intrăm în contact cu un suflet. Este momentul cînd forma pare să se sfarme și să dispară; îndrăznesc să spun că este marea caracteristică a poeziei moderne; Burns a reușit de șapte sau opt ori în această privință.

Mai mult chiar, a răzbit, cum spunem astăzi. După publicarea primului său volum, a devenit dintr-o dată celebru. Sosit la Edimburg, a fost sărbătorit, lăudat, admis pe picior de egalitate în saloane, printre cei mari și printre oamenii de litere, iubit de o femeie care era aproape o doamnă. Un sezon întreg și l-au disputat, dar el s-a ținut tare, demn, printre acești oameni atît de bogați și atît de nobili. A fost respectat și chiar iubit. O subscripție i-a adus o a doua ediție și cinci sute de lire sterline. În sfîrșit, reușise și el, ca marii plebei ai Franței, ca Rousseau, cel dintîi dintre ei, să-și cucerească locul. Din nefericire, aducea cu el, la fel ca și ei, viciile stării sale sociale și ale geniului său. Nu poți parveni fără a fi pedepsit, mai ales cînd vrei să parvii; avem și noi

[1] Vezi *Tam O'Shanter, Address to the Deil, The Jolly Beggars, A man is a man, Green grow the rushes, etc. (Mesaj către Diavol, Cerșetorii veseli, Omul e om, Verzi cresc boschetele etc).*

viciile noastre și în primul rînd vanitatea în suferință. Burns spune : „Niciodată vreo inimă n-a suspinat mai arzător ca a mea după fericirea de a se fi distins". Acest dureros amor propriu îi falsifica talentul și îl împingea la prostii. Se căznea să aibă un frumos stil epistolar și devenea ridicol, imitîndu-i în scrisori pe cei de la academie și de la curte. Le scria iubitelor sale cu fraze lungi și căutate, la fel de pedante ca ale lui Johnson [1]. Nici nu îndrăznești să le citezi, într-atît este de grotescă emfaza lor. Alteori, însemna într-un jurnal tiradele literare care îi veneau în gînd, iar șase luni mai tîrziu le trimitea corespondenților săi ca pe niște efuziuni de moment și improvizații firești. Chiar și în versuri, adesea chiar prea des, alunecă în frumosul stil oficial [2], folosește din plin suspinele, înflăcărările, văpăile, chiar și intrigile clasice și mitologice. Beranger, care se credea sau se autointitula poetul poporului, a făcut la fel. Un plebeu trebuie să aibă mult curaj ca să se hotărască să rămînă mereu același și să nu-și îmbrace niciodată haina de curtean. De pildă Burns, care era scoțian și țăran, evita în vorbire toate locuțiunile scoțiene sau țărănești ; era mulțumit să se arate la fel de bine crescut ca și oamenii la modă. Doar prin forță și luat prin surprindere se

[1] *O Clarinda, shall we not meet in a state, some yet unknown state of being, where the lavish hand of plenty shall minister to the highest wish of benevolence, and where the chill north-wind of prudence shall never blow over the flowery fields of enjoyment ?*

[2] *O Life, how pleasant in thy morning,*
Young Fancy's rays the hills adorning !
Cold-pausing Caution's lesson spurning... etc.,
(Scrisoare către James Smith)

elibera de convenienţe, datorită geniului său : de cele mai multe ori irosea sentimentul din cauza pretenţiilor sale.

Succesul său a durat o iarnă, după care s-a făcut simţită marea rană incurabilă a plebeului, vreau să spun că a trebuit să-şi cîştige existenţa. Cu banii de pe carte a închiriat o mică fermă. A fost o afacere proastă şi de-altfel se vede bine că nu avea caracter de avar, necesar în asemenea treburi. „Aş putea să vă scriu, spune el într-o scrisoare, despre cultură, construcţii şi piaţă ; dar sărmanul meu cap e atît de frămîntat şi de dezorganizat, atît de istovit, torturat, îndrăcit de obligaţia execrabilă şi blestemată de a ajunge ca o guinee să valoreze cît trei, încît urăsc, detest pînă şi cuvîntul afaceri şi mi se face rău numai gîndindu-mă la asta.“ [1] Curînd a plecat, cu buzunarele goale, să ocupe la Dumfries un mic post de vameş, unde cîştiga în total nouăzeci de lire pe an. În această frumoasă funcţie, ştampila pieile, măsura vasele, supraveghea fabricarea lumînărilor, dădea aprobări pentru transportul băuturilor alcoolice. De la gunoaie a trecut la administraţie şi la băcănie ; ce viaţă pentru un asemenea om ! Chiar independent şi bogat, tot ar fi fost nefericit. Aceşti mari înnoitori, aceşti poeţi, sînt cu toţii la fel. Ceea ce dă naştere poeţilor este afluxul violent de senzaţii ; au un sistem nervos mai sensibil decît al nostru ; obiectele care pe noi ne lasă reci, pe

[1] *I might write you on farming on building, on marketing. But my poor distracted mind is so torn, so jaded, so racked and bedeviled with the task of the superlatively damned obligation to make one guinea do the business of three, that I detest, abhor, and swoon at the very word business.*

ei îi scot brusc din fire. Cel mai mic șoc, și creierul lor intră în agitație, după care se liniștesc, se dezgustă de viață și se așează, triști, printre amintirile greșelilor pe care le-au făcut și ale plăcerilor pe care le-au pierdut. „Cel mai rău dușman al meu, spunea Burns, sînt eu însumi. Există două ființe pe care le invidiez : un cal sălbatec care aleargă printr-o pădure din Asia sau o stridie pe o coastă pustie a Europei ; primul nu are nici o dorință care să nu poată fi satisfăcută, cealaltă nu are nici o dorință și nici o teamă." [1] Întotdeauna extremele, cînd prea sus, cînd prea jos, dimineața gata să plîngă, seara la masă sau sub masă, îndrăgostit de Jeanne Armour, apoi, după refuzul ei, legîndu-se de alta, apoi revenind la Jeanne, părăsînd-o, revenind iar, printre numeroase scandaluri, murdării și dezgust. În acest soi de capete, ideile se transformă în proiectil ; omul proiectat înainte rupe totul, se sfărîmă pe el însuși, reîncepe a doua zi în sens contrar și termină prin a nu găsi în el și în afara lui decît sfărîmături. Burns n-a fost niciodată înțelept și mai puțin ca oricînd după succesul de la Edimburg. Se bucurase prea mult și de aceea resimțea prea viu durerosul imbold al omului modern, adică disproporția dintre dorință și putere. Destrăbălarea aproape că stricase frumoasa imaginație care „fusese înainte izvorul principal al fericirii lui", și mărturisea că, în locul visurilor de dragoste, nu mai avea decît dorințe sen-

[1] *My worst enemy is moi même... There are just tow creatures I would envy : a horse in his wild state traversing the forests of Asia, or an oyster on some of the desert shores of Europe. The one has not a wish without enjoyment, the other has neither wish nor fear.*

zuale. I-au dat să bea pînă la șase dimineata ; se îmbăta deseori la Dumfries ; nu pentru că vinul ar fi fost prea bun ; dar după ce bei, parcă ai un întreg carnaval în cap, iar poeții, ca și săracii, sînt și predispuși. Odată, la domnul Riddel, Burns s-a îmbătat atît de tare, încît a insultat-o pe soția amfitrionului ; a doua zi, a trimis scuze care nu i-au fost acceptate ; ca să-i facă în ciudă, a scris versuri împotriva ei : lamentabile excese, care vădesc un spirit nu prea stăpîn pe sine. La treizeci și șapte de ani, decăzuse. Într-o noapte, cînd băuse prea mult, s-a întins și a adormit în stradă. Era în ianuarie și a făcut o febră reumatismală. Au vrut să cheme un medic. „De ce și-ar pierde un doctor vremea cu mine ! Sînt un porumbel atît de sărac, încît nu merită nici măcar să fiu jumulit." Era îngrozitor de slab, nu mai dormea și nu se mai putea ține pe picioare. „Cît privește persoana mea, sînt liniștit ; sărmana văduvă a lui Burns însă și cei o jumătate de duzină de copilași ! În această privință sînt tot atît de slab ca lacrima unei femei." [1] S-a temut chiar că nu va sfîrși în liniște și îi era groază de perspectiva de a cere de pomană. Îi scria vărului său : „Un pungaș de negustor de mărunțișuri, vîrîndu-și în cap că am să mor, a început un proces împotriva mea și fără îndoială că va trimite slabul meu trup la închisoare... Ah ! James, dacă ai ști cît de mîndru mi-e sufletul

[1] *What business has a physician to waste his time on me ? I am a poor pigeon not worth plucking... As to my individual self I am tranquil. But Burns' poor widow and half a dozen of his dear little ones, there I am weak as a woman's tear.*

m-ai plînge de două ori pe-atît ! Vai ! Nu sînt învățat să cerșesc !“ [1] A murit cîteva zile mai tîrziu, la treizeci și opt de ani. Soția lui era însărcinată cu al cincilea copil.

III

Tristă viață, cum este adesea viața precursorilor ; nu e sănătos să mergi prea repede ; Burns avea un avans atît de mare încît a trebuit să treacă patruzeci de ani pentru a fi ajuns din urmă. În acel moment, în Anglia, conservatorii și credincioșii aveau întîietate asupra scepticilor și a revoluționarilor. Constituția era liberală și părea a fi garanția drepturilor ; Biserica era populară și părea să fie sprijinul moralei. Capacitatea practică și incapacitatea speculativă abăteau spiritele de la înnoirile propuse și le legau de ordinea stabilită. Se simțeau bine în marea lor casă feudală, lărgită și adaptată nevoilor moderne ; o găseau frumoasă și erau mîndri de ea, iar instinctul național, ca și opinia publică, se declarau împotriva înnoitorilor care voiau să o dărîme ca apoi s-o reconstruiască. Deodată, o zguduire violentă a schimbat acest instinct în pasiune și această părere în fanatism. Revoluția Franceză, admirată la început ca o soră, apăru

[1] *A rascal of haberdasher taking into his head that I am dying has commenced a process against me, and will infallibly put my emaciated body into jail. Will you be so good as to accomodate me and by return of post with ten pounds ? Oh James ! did you know the pride of my heart, you would feel doubly for me ! Alas, I am not used to beg !*

ca o furie, ca un monstru. Pitt declara în plin Parlament, în aplauzele unanime[1], ca „trăsăturile dominante ale noului guvern republican erau abolirea religiei și abolirea proprietății". Toată intelectualitatea influentă s-a ridicat pentru a sfărîma această sectă de țărani, hoți din naștere și atei din principiu, iar iacobinismul, născut din sînge pentru a se așeza pe purpură, a fost urmărit pînă la progenitura și la campionul său, Bonaparte, cel care l-a centralizat și întronat.[2] La adăpostul incitării naționale, ideile liberale păleau, cei mai iluștri prieteni ai săi, Fox, Burke, Windham, Spencer, l-au părăsit ; din o sută șaizeci de partizani în camera comunelor, nu i-au mai rămas decît cincizeci. Marele partid Whig părea că dispare, iar în anul 1799, cea mai puternică minoritate ce-a putut fi întrunită împotriva guvernului a fost de douăzeci și cinci de voturi. În acest timp, iacobinismul englez era strangulat și imobilizat[3] ; *habeas corpus* a fost suspendat de cîteva ori ; scriitorii care exprimau doctrine contrare monarhiei și aristocrației erau proscriși și pedepsiți fără milă. Era periculos pentru un republican să-și exprime profesiunea de credință la restaurant, în fața unei fripturi și a unei sticle, iar în Scoția, pentru fapte care la Westminster ar fi fost considerate simple delicte[4], oameni cultivați și politicoși erau trimiși la Bo-

---

[1] *Pitt's Speeches, (Discursurile lui Pitt)*, vol. II, p. 17.

William Pitt, om de stat englez. Adversar al Revoluției, a sprijinit trei coaliții împotriva Franței (1759—1806) (n. t.).

[2] Discursul lui Pitt, 17.II.1800.

[3] *Life of William Pitt (Viața lui William Pitt)*, de Macaulay.

[4] *Misdemeanours.*

tany-Bay [1] împreună cu ceata de criminali [2]. În acest timp, națiunea era mai intolerantă decît guvernul. Oricine ar fi mărturisit sentimente democratice, ar fi fost insultat. Ziarele îi prezentau pe înnoitori ca pe niște sceleraţi şi duşmani publici. Populația din Birmingham ardea casele lui Priestley şi ale unitarienilor. În cele din urmă, Priestley a fost nevoit să părăsească Anglia. Lordul Byron s-a exilat din cauza aceleiaşi constrîngeri, iar la plecare, prietenilor săi le era teamă ca nu cumva mulțimea adunată în jurul trăsurii să pună mîna pe el.

Într-o lume înarmată şi care declarase război împotriva noilor teorii, nu se puteau naşte teorii noi. Totuşi, revoluția pătrunde şi aici ; intră deghizată şi pe o cale ocolită, ca să nu fie recunoscută. Aici nu se transformă ideile sociale, ca în Franța, nici ideile filozofice, ca în Germania, ci ideile literare ; uriaşul flux al spiritului modern, care în alte părți răstoarnă orice edificiu al condițiilor şi speculațiilor umane, nu reuşeşte aici, la început, decît să schimbe stilul şi gustul. Schimbare mediocră, cel puțin în aparență, dar care în totalitate valorează cît şi celelalte ; căci înnoirea în maniera scrisului este o înnoire în felul de a gîndi ; iar ea le va antrena pe toate celelalte, aşa cum mişcarea pivotului central antrenează mişcarea tuturor rotițelor angrenajului.

În ce constă reforma stilului ? Înainte de a o defini, aş prefera să o arăt, iar pentru aceasta trebuie să vedem caracterul şi viața aceluia care l-a practicat primul,

[1] Închisoare în Țara Galilor în 1787-1788 (n.t.).

[2] *Felons*. Aceşti termeni juridici nu au echivalent în limba franceză.

dar nesistematic, William Cowper [1]; căci talentul său nu este decît imaginea caracterului său, iar poemele sale nu sînt decît reverberația vieții sale. Era un copil delicat, timid, de o sensibilitate extremă, pătimaș în tandrețe și care, pierzîndu-și mama la vîrsta de șase ani, a fost supus aproape imediat bătăilor și brutalităților unei școli publice. Asemenea lucruri stranii se petrec în Anglia; un băiat de vreo cincisprezece ani și-a făcut din el o victimă și sărmanul micuț, permanent maltratat avea „o asemenea teamă de călăul său, încît nu îndrăznea să-și ridice ochii mai sus de genunchii acestuia, și îl cunoștea mai bine după catarama de la pantofi decît după orice altă parte a îmbrăcămintii". De la vîrsta de nouă ani, fu cuprins de melancolie, dar nu era vorba de visarea dulce pe care o numim astfel, ci de profunda descurajare, de desperarea tristă și continuă, de îngrozitoarea boală a nervilor și a sufletului care duce la sinucidere, puritanism și nebunie. „Zi și noapte eram torturat, mă culcam înspăimîntat și mă trezeam plin de disperare." Necazurile s-au schimbat ca aspect, s-au micșorat, dar nu l-au părăsit niciodată. Născut într-o familie mare dar cu avere puțină, a acceptat fără să stea prea mult pe gînduri oferta unchiului său, care voia să-i dea un post de mic funcționar în Camera Comunelor, dar trebuia să susțină un examen, iar nervii săi cedau numai la gîndul că urma să apară și să vorbească în public. Timp de șase luni, a încercat să se pregătească; dar citea fără să înțeleagă nimic; o febră nervoasă îl distrugea. Senzațiile sale erau „ale unui om care de fie-

[1] William Cowper, 1731—1800, scriitor englez (n. t.).

care dată cînd punea piciorul în birou, urca pe eşafod ; timp de şase luni, a venit zilnic pe acolo [1]. „În această stare, spune el, mă cuprindea uneori un asemenea acces de disperare încît, singur în camera mea, scoteam strigăte şi blestemam ceasul în care mă născusem, ridicînd ochii la cer, nu rugîndu-mă, ci pătruns de un sentiment infernal de ură înveninată şi de reproş faţă de creatorul meu" [2]. Ziua examenului se apropia ; spera să-şi iasă din minţi pentru a se sustrage, dar, cum raţiunea nu se dădea bătută, se gîndi chiar să se omoare. În sfîrşit, într-un moment de delir, şi-a pierdut minţile şi a fost trimis într-o casă de nebuni, „pătruns de un sentiment exaltat de dezgust şi groază şi de teama unei pedepse imediate", într-atît încît se credea blestemat, ca Bunyan şi primii puritani. După cîteva luni, raţiunea i-a revenit ; dar se resimţea după călătoria pe care o făcuse singură pe acele stranii tărîmuri. A rămas trist, ca un om care se crede căzut în dizgraţia lui Dumnezeu, şi nu era capabil de o viaţă activă. Un pastor, domnul Unwin şi soţia sa, buni credincioşi şi conformişti, l-au luat la ei. Încerca să aibă o ocupaţie de zi cu zi, făcînd de pildă cuşti pentru iepuri, lucrînd la grădină, domesticind iepuri de cîmp. Îşi folosea restul zilei citind Scriptura sau predici, cîntînd im-

---

[1] *The feelings of a man when he arrives at the place of execution are, probably, much as mine were every time I set my foot in the office, which was every day for more than a half year together.*

[2] *In this situation such a fit of passion has sometimes seized me, when alone in my chambers, that I have cried out aloud, and cursed the hour of my birth ; lifting up my eyes to heaven not as a suppliant, but in the hellish spirit of rancorous reproach and blasphemy against my Maker.*

nuri cu prietenii și discutînd probleme spirituale. Acest regim, aerul curat de la țară, căldura maternă a doamnei Unwin și a Ladyei Austen au făcut să apară oarecari licăriri. Ele îl iubeau atît de generos, iar el era atît de drăguț! Afectuos, plin de uitare de sine, zeflemitor fără să vrea, cu o imaginație naturală încîntătoare, o fantezie grațioasă, o finețe desăvîrșită și totuși atît de nefericit! Făcea parte dintre acei bărbați cărora femeile li se devotează, pe care îi iubesc cu sentimente materne, mai întîi din compătimire, apoi din atracție, pentru că doar la ei găsesc acele menajamente, acele atenții mărunte și drăgăstoase, respectul delicat, pe care brutalitatea noastră nu știe să le dea și de care ființa lor, mai sensibilă, are totuși nevoie. Clipe dulci care nu dăinuiră. „Chiar în cele mai bune momente, spune el, spiritul meu are un fond melancolic; seamănă cu unele lacuri pe care le-am văzut, pline de apă neagră și putredă și care totuși, în zilele senine, reflectă pe suprafața lor o rază de soare.“ [1] Surîdea cum putea, dar făcînd eforturi; zîmbetul unui bolnav care se știe incurabil și încearcă o clipă să uite. „Într-adevăr, mă mir cînd un gînd vesel vine să bată la poarta minții mele, și cu atît mai mult cînd e îngăduit să intre. E ca și cum un arlechin ar forța ușa unei camere lugubre, în care se află expus un mort pe catafalc. Gesturile lui grotești ar fi oricum deplasate, dar mai ales dacă ar smulge un hohot de rîs chipurilor triste ale celor de față. Totuși spiritul obosit îndelung de

[1] *My mind has always a melancholy cast, and is like some pools y have seen, wich, though filled with a black and putrid water, will nevertheless in a bright day reflect the sunbeams from their surface.*

uniformitatea unei perspective monotone și deșarte își va fixa ochii cu bucurie asupra oricărui obiect care va aduce un strop de varietate în contemplările sale, chiar dacă n-ar fi decît o pisică ce se joacă cu propria coadă."[1] Pe scurt, avea un suflet prea delicat și prea curat ; credincios, ireproșabil, auster, se considera nedemn de a merge la biserică, sau chiar de a se ruga lui Dumnezeu. „Cei care au găsit un Dumnezeu și care au dreptul să-l adore, au găsit o comoară despre care nu au decît o idee slabă și nemărginită, oricît de mult ar aprecia-o. Credeți-mă, credeți un om care, după ce s-a bucurat de acest privilegiu timp de cîțiva ani, a fost lipsit de el un timp mai îndelungat și *care nu are speranțe să-l recapete vreodată.*" Și în altă parte : „Sufletul unui creștin poate fi reprezentat ca fiind nefericit și totuși plin de bucurie, străpuns de spini și totuși încununat cu trandafiri. Eu am doar spinul, fără trandafir. Trandafirul meu este un trandafir de iarnă ; florile sînt uscate dar spinul a rămas."[1] Pe patul de moarte, cînd preotul îi spunea să

---

[1] *Indeed I wonder that a sportive thought should ever knock at the door of my intellect, and still more that it should gain admittance. It is as if harlequin should intrude himself into the gloomy chamber, where a corpse is deposited in state. His antic gesticulations would be unseasonable at any rate, but more specially so if they should distort the features of the mournful attendants into laughter. But the mind long wearied with the sameness of a dull, dreary prospect, will gladly fix his eyes on any thing that may make a little variety in its contemplations though it were but a kitten playing with her tail.*

[2] *My device was intended to represent... the heart of a Christian, mourning and yet rejoicing, pierced with thorns, yet wreathed about with roses. I have the thorn without the rose. My brier is a wintry one, the flowers are withered, but the thorn remains.*

aibă încredere în bunătatea Mîntuitorului care vrea să-i salveze pe toți oamenii, el scoase un strigăt sfîșietor, rugîndu-l să nu-i mai propună consolări asemănătoare. Se credea blestemat, s-a crezut toată viața. Datorită acestei temeri, toate facultățile sale au pierit una cîte una. Suflet sărman și încîntător, care s-a pierdut ca o floare plăpîndă transplantată dintr-o țară caldă în mijlocul gheților: temperatura lumii a fost prea aspră pentru ea, iar norma morală, care ar fi trebuit să o adăpostească, a sfîșiat-o cu ascuțimile ei.

Un asemenea om nu scrie pentru plăcerea de a face zarvă. Făcea versuri așa cum se pieptăna sau dădea la rîndea, pentru a-și găsi o ocupație, pentru a se desprinde de sine însuși. Sufletul său era prea plin, nu avea nevoie să meargă prea departe să-și caute subiectele. Închipuiți-vă o figură meditativă, care rătăcește, privind tăcută, pe malul Ousei. Privește și visează; o țărancă fragedă cu un coș pe braț, o căruță îndepărtată care înaintează încet în urma atelajului asudat, un izvor strălucitor care lustruiește pietricele albăstrui, sînt suficiente pentru a-l copleși de senzații și gînduri. Se întoarce să se așeze în micul său pavilion, mare cît o lectică, a cărui fereastră dă spre livada vecinului, iar ușa spre grădina plină de garoafe, trandafiri și caprifoliu. Este cuibul unde lucrează. Seara, alături de prietena sa ale cărei andrele înșiră lîna pentru el, citește sau ascultă zgomotele pe jumătate înăbușite de afară. Dintr-o asemenea viață se nasc versurile sale. Se mulțumește cu atît, iar asta este suficient pentru a le face să se nască. Nu are nevoie de o viață turbulentă; mai puțin monotonă, mai puțin

ștearsă ; l-ar tulbura ; impresiile care pentru noi sînt mărunte, pentru el sînt importante, iar în camera sa, într-o grădină, el găsește o lume întreagă. În ochii lui, cele mai neînsemnate obiecte devin poetice. Este seara, iarna ; sosește mesagerul poștei, „herald al unei lumi preocupate, cu știrile de peste tot atîrnîndu-i în spinare“ [1]. Nu-și face griji ; fluieră, sărman om vesel, toată treaba lui este să le lase la han. Iată, în sfîrșit, prețiosul pachet ; vrei să-l deschizi, să auzi mulțimea vocilor zgomotoase pe care le aduce de la Londra și din univers. „Acum, ațițați focul, închideți obloanele, trageți perdelele, dați canapeaua mai aproape și, în timp ce ceainicul clocotitor și șuierător își zvîrle coloana de aburi, să urăm bun venit serii liniștite care pătrunde în casă“ [2]. Și iată-l povestindu-și jurnalul, politica, știrile, totul pînă la mica publicitate, nu ca simplu om realist, ca atîția scriitori de azi, ci ca poet, adică un om care descoperă frumusețea și armonia în cărbunii unui foc care arde sau în freamătul degetelor care alunecă pe o tapiserie ; asta

---

[1] *He comes, the herald of a noisy world,*
With spattered boots, strapped waist, and frozen locks,
News from all nations lumbering at his back.
True to his charge, the close-packed load behind,
Yet careless what he brings, his one concern
Is to conduct it to the destined inn,
And, having dropped the expected bag, pass on
He whistles as he goes, light-hearted wretch !
Cold and yet cheerful : messenger of grief
Perhaps to thousands, and of joy to some.

[2] *Now stir the fire, and close the shutters fast,*
Let fall the curtains, whell the sofa round,
And while the bubbling and loud-hissing urr
Throws up a steamy column, and the cups,
That cheer but not inebriate, wait on each,
So let us welcome peaceful evening in.

este strania distincție a unui poet ; obiectele nu numai că țîșnesc din spiritul lui mai puternic și mai precise decît erau în sine și înainte de a pătrunde acolo, dar mai mult, odată concepute de el, se purifică, se înnobilează, se colorează, ca acei aburi groși care, transfigurați de distanță și lumină, se transformă în nori mătăsoși cu margini de purpură și aur. Pentru el, rotunjimea tremurătoare a vaporilor pe care îi scoate ceainicul are grație ; armonia familiei așezate în jurul mesei este plină de blîndețe. Singure cuvintele *Știri din India* îl vor face să vadă India, bătrînă regină, împodobită, „cu turbanul ei cu pene, brodat cu perle“ [1]. Simpla idee *imopzitul pe băuturi* va aduce înaintea ochilor săi „cele zece mii de tone care se preling continuu și care, atinse de degetul Statului ca de degetul lui Midas, sîngerează aur pentru risipa miniștrilor“. La drept vorbind, natura este ca un muzeu cu tablouri minunate și variate, care pentru noi, oameni obișnuiți, sînt mereu acoperite cu un văl de mătase. Cel mult cîte o ruptură ici, colo, ne lasă să bănuim frumusețile ascunse în spatele monotonelor învelișuri ; dar poetul dă la o parte toate învelișurile și vede un adevărat tablou acolo unde noi nu vedem decît o husă. Iată adevărul nou pe care poemele lui Cowper l-au pus în lumină. De la el aflăm că nu mai sîntem obligați să mergem să căutăm obiectele poetice în Grecia, la Roma, în palate, la eroi și la academicieni. Ele sînt lîngă noi ; dacă nu le vedem, este pentru că nu știm să le vedem ;

---

[1] *Is India free ? And does she wear her plumed.*
And jewelled turban with a smile of peace ?
Or do we grind her still ?

vina este a ochilor noştri, nu a lucrurilor. Am găsi poezia, dacă am vrea, chiar lîngă focul nostru şi printre brazdele grădinii de zarzavat [1].

Oare grădina de zarzavat este poetică ? Astăzi poate, dar mîine, dacă mi-a secat imaginaţia, nu voi mai vedea nimic decît morcovi şi alte verdeţuri pentru bucătărie. Doar senzaţia mea este poetică, pe ea trebuie s-o respect, ca pe floarea cea mai preţioasă a frumuseţii. De aici, un stil nou. Nu mai este vorba, după vechea modă oratorică, să închizi un subiect într-un plan regulat, să-l împarţi în diviziuni simetrice, să aşezi ideile în şir, ca pionii pe o tablă de şah. Cowper ia primul subiect la îndemînă, cel pe care lady Austen i l-a dat la întîmplare, o canapea de pildă, şi vorbeşte despre ea pe două pagini ; apoi o porneşte într-acolo unde îl antrenează spiritul, descriind o seară de iarnă, o mulţime de interioare şi de peisaje, presărînd ici-colo tot felul de gînduri morale, povestiri, dizertaţii, judecăţi, confidenţe, aşa cum face un om care gîndeşte cu glas tare în faţa celui mai bun şi mai apropiat prieten. Iată marele său poem *The Task* [2]. Comparate cu ea, spune Southey, „cele mai bune poeme didactice sînt ca nişte grădini trase cu compasul faţă de un adevărat peisaj împădurit". Dacă intrăm în amănunt, contrastul este şi mai mare. Nu are aerul să-şi închipuie că este ascultat, nu-şi vorbeşte decît sieşi. Nu

[1] In această privinţă, Crabbe este şi el unul dintre maeştri şi inovatori ; dar stilul lui este clasic şi el a fost bine poreclit „un papă cu ciorapi cîrpiţi".

[2] *Misiunea* (n.t.).

insistă asupra ideilor, cum fac clasicii, pentru a le pune în relief şi a le scoate în evidenţă prin repetiţii şi antiteze ; îşi notează senzaţiile, asta-i tot. Le urmărim în el, pe măsură ce se nasc, le vedem decurgînd din altele, crescînd, micşorîndu-se, apoi ridicîndu-se din nou, cum vedem vaporii ieşiţi dintr-o sursă oarecare, care se ridică imperceptibil, îngrămădindu-se şi luînd forme schimbătoare. Gîndirea, care la alţii era împietrită şi îngheţată, devine aici mobilă şi fluidă ; versul rigid devine suplu ; vocabularul nobil îşi lărgeşte urzeala, pentru a lăsa să pătrundă cuvintele vulgare ale conversaţiei şi ale vieţii. În sfîrşit, poezia redevine vie ; nu mai ascultăm cuvinte, ci simţim emoţii ; nu mai vorbeşte un autor, ci un om. Aici, în aceste rînduri negre este toată viaţa lui, în întregime, fără minciună şi fără staif ; a depus toate străduaniile ca să-i înlăture staiful şi minciuna. Cînd descrie micul rîu, draga sa Ouse, „care şerpuieşte lent în cîmpia întinsă, printre pajişti largi, cu pete de turme ici-colo“ [1], el o vede aievea, iar fiecare cuvînt, fiecare cezură, fiecare sunet, corespund unei schimbări în imaginea interioară. La fel se întîmplă cu toate versurile sale ; sînt pline de emoţii personale, simţite cu adevărat, niciodată trucate sau deghizate, dimpotrivă, exprimate cu nuanţele şi variaţiile lor trecătoare, într-un cuvînt, aşa cum sînt, adică în procesul de formare şi dispariţie, nu gata făcute, imobile şi fixe, cum le reprezenta stilul vechi.

[1] *Here Ouse slow winding through a level plain*
Of spacious meads, with cattle sprinkled o'er
Conducts the eye along his sinuous course
Delighted.

În asta constă marea revoluție a stilului modern. Spiritul, depășind regulile cunoscute ale retoricii și ale elocinței, pătrunde în psihologia înaltă și nu mai folosește cuvintele decît pentru a marca emoțiile.

IV

Atunci a apărut [1] școala romantică engleză, asemănătoare cu a noastră în privința doctrinelor, originilor și alianțelor prin adevărurile pe care le-a descoperit, prin exagerările pe care le-a comis și scandalul pe care l-a provocat. Ei formau o grupare, „gruparea dezidenților în poezie" [2], vorbeau tare, erau legați unii de alții și scandalizau creierele mucegăite cu îndrăzneala și noutatea teoriilor lor. În privința fondului lucrurilor, se aprecia că au „principii antisociale și sensibilitatea bolnăvicioasă a lui Rousseau, pe scurt, o nemulțumire sterilă și mizantropică împotriva instituțiilor actuale ale societății." Într-adevăr, Southey, unul dintre fruntașii lor, începuse prin a fi socinian și iacobin, iar unul dintre primele lui poeme, *Wat Tyler,* glorifica Jacqueria [3] trecută în sprijinul revoluției prezente. Un altul, Coleridge, un biet fost dragon, cu capul împuiat de lecturi fără noimă și de idei umanitare, se gîndise să întemeieze în America o republică comunistă, fără regi

---

[1] În 1793—1794.
[2] *Revista din Edimburg,* octombrie, 1802.
[3] Denumire dată revoltelor țărănești din Franța (n. t.).

și preoți, apoi, devenit unitarian, s-a îmbibat la Goettingen de teorii eretice și mistice despre dumnezeu și absolut. Însuși Wordsworth, al treilea și cel mai temperat, a debutat cu versuri entuziaste împotriva regilor, „acești fii ai noroiului care, cu sceptrul lor, voiau să oprească fluxul revoluționar și pe care valul libertății avea să-i mănânce și să-i înghită". Furii și aspirații care însă n-au ținut mult; după cîțiva ani, toți trei, readuși în comuniunea Statului și a Bisericii, au devenit unul ziarist al domnului Pitt, altul pensionar al guvernului, al treilea poet laureat, convertiți zeloși, anglicani hotărîți și conservatori neînduplecați. În materie de gusturi, dimpotrivă, au mers înainte fără să dea un pas înapoi. Au rupt violent cu tradițiile și săreau peste întreaga cultură clasică pentru a-și lua modelele din Renaștere și din Evul Mediu. Unul dintre ei, Charles Lamb, ca și Sainte Beuve, descoperi și restaură secolul al XVI-lea. Dramaturgii cei mai inculți, Marlowe de exemplu, li se păreau admirabili și se duceau să caute în culegerile lui Percy și Warton, în vechile balade naționale și în vechile poezii străine, accentul naiv și primitiv care lipsise din literatura clasică și a cărui prezență li se părea indiciul adevărului și frumosului. Mai presus de orice reformă, ei se străduiau să sfarme stilul aristocratic și oratoric, așa cum se născuse el din analiza metodică și din convenientele de la curte. Își propuneau „să adapteze nevoilor poeziei limbajul obișnuit al conversației, așa cum este folosit de clasa de mijloc și de cea de jos", și să înlocuiască frazele studiate și vocabularul distins, cu

un limbaj firesc și cu cuvinte populare. În locul tiparului vechi, ei încercau stanța, sonetul, balada, versul alb, cu asprimile și cezurile poeților primitivi. Reluau sau perfecționau metrul și dicțiunea secolelor al XIII-lea și al XVI-lea. Charles Lamb scria o tragedie de arheolog despre care se putea crede că este contemporană cu domnia reginei Elisabeta. Alții, ca Southey și mai ales Coleridge, fabricau rime cu totul noi, uneori tot atît de reușite, iar alteori la fel de proaste ca ale lui Victor Hugo ; curios amestec de încercări confuze, de nereușite vizibile și de înnoiri originale. Plebeul, eliberat din costumul aristocratic, caută o altă haină împrumutînd cîte ceva de la cavaleri sau de la barbari, de la țărani sau de la ziariști, fără să bage de seamă nepotrivirile, pretențios și mulțumit în haina lui bălțată și prost cusută, pînă cînd, în sfîrșit, după multe încercări și sfîșieri, sfîrșește prin a se cunoaște pe sine însuși și își alege haina care i se potrivește.

În această harababură laborioasă, se degajă două idei mari ; din prima rezultă poezia istorică, dintr-a doua poezia filozofică, una vizibilă mai ales la Southey și Walter Scott, cealaltă la Wordsworth și Shelley, ambele europene și manifestate cu egală strălucire în Franța la Hugo, Lamartine și Musset, cu o strălucire și mai mare în Germania la Goethe, Schiller, Ruckert și Heine, și una și cealaltă atît de profunde, încît nici unul dintre reprezentanții lor, în afară de Goethe, nu i-au bănuit urmările, și abia astăzi, după mai bine de jumătate de secol, putem în sfîrșit să le definim natura pentru a le prevedea efectele.

Prima constă în a spune, sau mai curînd a intui, că idealul nostru nu este idealul; este unul dintre idealuri, dar mai există şi altele. Barbarul, feudalul, cavalerul Renaşterii, musulmanul, indianul, fiecare epocă şi fiecare popor a avut propria concepţie despre frumos. Să ne bucurăm de el, să ne punem în locul celor care l-au inventat; în întregime în locul lor; nu va fi suficient să reprezentăm, ca romancierii şi dramaturgii precedenţi, nişte obiceiuri moderne şi naţionale sub nume străine şi antice; să întruchipăm sentimentele altor secole şi ale altor popoare, cu trăsăturile proprii, oricît de diferite ar fi aceste trăsături faţă de ale noastre şi oricît ar fi de neplăcute gustului nostru. Să arătăm personajul aşa cum a fost, grotesc sau nu, cu costumul şi limbajul său; să fie crud şi superstiţios, dacă trebuie, să-l împroşcăm pe barbar cu sînge, iar celui cuviincios să-i punem în spinare tolba de texte biblice. Vedem atunci reapărînd pe scena literaturii civilizaţiile dispărute sau îndepărtate, mai întîi Evul Mediu şi Renaşterea, apoi Arabia, India şi Persia, apoi epoca clasică şi chiar secolul al XVIII-lea; iar gustul istoric devine atît de viu încît, după literatură, boala a cuprins şi celelalte arte. Teatrul şi-a schimbat costumele şi decorurile convenţionale cu costume şi decoruri adevărate. Arhitectura a construit vile romane în climatul nostru nordic şi turnuri feudale în mijlocul securităţii moderne. Pictorii au călătorit pentru a imita culoarea locală şi au studiat pentru a reproduce culoarea morală. Fiecare a devenit turist şi arheolog, iar spiritul uman, eliberîndu-se

de sentimentele sale particulare pentru a-şi însuşi sentimentele resimţite şi în cele din urmă toate sentimentele posibile, şi-a găsit modelul în marele Goethe, care prin *Tasso, Iphigenia, Divanul,* devenise un al doilea *Faust,* concetăţean al tuturor naţiunilor şi contemporan cu toate epocile, dînd impresia că trăieşte după pofta lui, oricînd şi oriunde, şi dîndu-ne o idee despre spiritul universal. Totuşi, această literatură, apropiindu-se de perfecţiune, se apropie de sfîrşitul ei şi nu se dezvoltă decît pentru a sfîrşi. S-a ajuns a se înţelege că încercările de reînviere sînt întotdeauna imperfecte, că orice imitaţie este o pastişă, că accentul modern se observă fără îndoială în cuvintele pe care le punem în gura personajelor antice, că orice descriere a unor obiceiuri trebuie să fie autohtonă şi contemporană şi că literatura arheologică este un gen fals. S-a înţeles în sfîrşit că imaginea trecutului trebuie căutată la scriitori din trecut, că nu există alte tragedii greceşti, decît tragediile greceşti, că romanul contrafăcut trebuie să facă loc amintirilor autentice, iar balada fabricată, baladelor spontane ; pe scurt, că literatura istorică trebuie să dispară şi să se transforme în critică şi în istorie, adică în expunere şi comentare de documente.

În mulţitudinea de călători şi de istorici deghizaţi în poeţi, pe cine să alegi ? Ei mişună ca stolurile de insecte născute într-o zi de vară în vegetaţia supraabundentă ; bîzîie şi strălucesc, iar spiritul se simte pierdut în zumzetul şi sclipirile lor. Pe care să-i citez ? Thomas

Moore, cel mai vesel și mai francez dintre toți, zeflemitor spiritual [1], prea grațios și căutat și care a făcut ode descriptive despre Bermude, melodii sentimentale despre Irlanda, un roman poetic despre Egipt [2] un poem romantios despre Persia și India [3]; Lamb, restauratorul dramei vechi; Coleridge, gînditor și visător, poet și critic, care în *Christabel* și în *Bătrînul marinar* a regăsit supranaturalul și fantasticul; Campbell, care, începînd cu un poem didactic despre *plăcerile Speranței, s-a* încadrat în noua școală păstrîndu-și stilul nobil și pe jumătate clasic și a compus poeme americane și celtice, mediocru celtice și americane; în primul rînd Southey, om amabil, care, după cîteva greșeli de tinerețe, a devenit apărătorul titular al aristocrației și al convenienței, cititor neobosit, scriitor inepuizabil, foarte erudit, înzestrat cu imaginație, celebru ca Victor Hugo prin noutatea inovațiilor sale, prin tonul războinic al prefețelor sale, prin măreția curiozității sale pitorești, și-a plimbat prin univers istoria cavalcadelor sale poetice și a învăluit în rețeaua sa infinită de versuri pe Ioana d'Arc, Wat Tyler, Roderick gotul, Madoc, Thalaba, Kehama, tradițiile celtice și cele mexicane, legendele arabilor și indienilor, rînd pe rînd catolic, musulman, brahman, dar numai în poezie, de fapt protestant prudent și patentat. Nu-i luați pe aceștia decît ca exemple, mai sînt încă vreo treizeci în spatele lor și cred că nu le-a scăpat nimic, nici măcar

---

[1] *The Fudge Family (Familia Fudge)* etc.
[2] *The Epicurean.*
[3] *Lalla Rookh.*

unul din toate peisajele frumoase vizibile sau imaginabile, din toate marile evenimente reale sau legendare, din toate momentele timpului, din cele patru colțuri ale lumii. Este o fantasmagorie foarte strălucitoare ; din nefericire, se simte făcătoria. Dacă vreți să vă formați o imagine, închipuiți-vă că sînteți la operă. Decorurile sînt minunate, le vezi coborînd din cer, adică din plafon, de trei ori în fiecare act : catedrale gotice înalte, ale căror rozete strălucesc în apusul soarelui, în timp ce procesiunile se desfășoară în jurul coloanelor și luminile unduiesc pe mantiile brodate, pe aurăria odăjdiilor ; moschei și minarete, caravane mișcătoare șerpuind în depărtare pe nisipul gălbui și ale căror lănci și umbrele aliniate își profilează conturul pe albeața imaculată a orizontului ; paradisuri indiene, în care trandafirii se află îngrămădiți cu miile, în care fîntînile arteziene își încrucișează stropii de perle, în care lotușii își întind frunzele mari, în care cactușii își ridică cele o sută de mii de flori de purpură în jurul maimuțelor și al crocodililor sfinți, care mișună în toată masivitatea lor. Și între timp, dansatoarele își pun mîna pe inimă cu o emoție profundă și delicată, primii amorezi cîntă că sînt gata să moară, tiranii tună cu vocea lor de bași, orchestra se frămîntă acompaniind schimbarea sentimentelor cu suspinele dulcege ale flautelor, cu urletele lugubre ale tromboanelor, cu melodiile îngerești ale harpelor ; pînă ce, în cele din urmă, în momentul în care eroina pune piciorul pe beregata trădătorului, ea izbucnește triumfal prin miile de voci vibrante reunite într-un singur acord. Frumos spectacol ! Pleci uluit, asurzit ; simțurile su-

combă sub revărsarea de măreție ; dar întors acasă, te întrebi ce-ai învățat, ce-ai simțit, dacă ai simțit într-adevăr ceva. În fond, aici nu sînt decît decoruri și regie ; sentimentele sînt artificiale ; sentimente de operă ; autorii nu-s decît niște oameni abili, producători de librete și de pînze pictate ; au talent, dar nu geniu ; își scot ideile nu din suflet, ci din cap. Este impresia pe care o lasă *Lalla Rookh, Talaba, Roderick, Kehama,* și toate celelalte poeme. Sînt mari tablouri decorative potrivite cu moda. Indiciul propriu geniului este descoperirea unei mari zone neexplorate din natura umană, iar acest indiciu le lipsește ; ei dau dovadă doar de multă îndemînare și cunoștințe. Pe scurt, prefer să văd Orientul la orientalii din Orient decît la orientalii din Anglia ; la Vyasa [1] sau Firdousi decît la Southey [2] sau Moore ; degeaba sînt poemele lor descriptive sau istorice, ele înseamnă mai puțin chiar decît textele și piesele explicative pe care au grijă să le pună în notele de la subsol.

În afara cauzelor generale care au pus piedici acestei literaturi, există și una națională : spiritul lor e destul de flexibil și este prea moral. Imitația lor nu este decît literală. Ei nu cunosc epocile trecute și țările îndepărtate decît ca anticari și ca turiști. Cînd menționează un obicei, citează sursele în subsol ; nu se prezintă în fața publicului decît înarmați cu dovezi ; stabilesc cu certificate valabile că nu au comis o greșeală de topogra-

[1] *Vyasa,* anahoret hindus, compilator legendar al cărților Veda ; *Firdousi,* poet persan (933-1021), autor al *Cărții Regilor* (n. t.).

[2] Vezi *The History of the Caliph Vathek (Istoria califului Vathek),* roman fantastic de W. Beckford, publicat mai întîi în limba francezg, 1784.

fie sau de obiceiuri. Moore, ca și Southey, îi citează pe chezașii săi : Sir John Malcolm, Sir William Ouseley, domnul Carue și alte personaje care revin din Orient, toți martori oculari. „Descrierea Balbecului, a cîmpiei și a ruinelor sale, spune unul dintre acești domni, este minunat de fidelă. Minaretul este atît de aproape, încît nu lipsește decît strigătul muezinului care să rupă liniștea". „Aș fi jurat, spune un altul, că Moore a călătorit în Orient !" Minuțiozitatea lor e amuzantă [1], iar notele, oferite fără măsură, arată că publicul lor, foarte pozitiv, impune mărfurilor poetice obligația de a-și dovedi proveniența și calitatea. Dar marele adevăr, care constă în a intra în sentimentele personajelor, le scapă : aceste sentimente sînt prea stranii și imorale. Cînd Moore a încercat să traducă și să rescrie Anacreon, i s-a spus că poezia sa era bună pentru o casă rău famată [2]. Pentru a scrie un poem indian, trebuie să ai un suflet panteist, să fii nițeluș nebun și în general vizionar ; pentru a scrie un poem grec, trebuie să ai un suflet politeist, să ai un fond păgîn și să fii de meserie naturalist. De aceea Heine a vorbit atît de bine despre Grecia. Un istoric adevărat nu este sigur că civilizația lui este perfectă și trăiește cu aceeași bunăvoință în afara țării sale ca și în țara sa. Judecați și singuri cum ar putea izbuti englezii. În ochii lor nu există decît o singură civilizație rațională, și aceea e a lor ; orice altă morală e inferioară, orice altă religie este extravagantă. Cu asemenea exi-

[1] Observați notele lui Southey, mai rele ca ale lui Chateaubriand în *Martirii*.
[2] *Revista din Edimburg*.

gențe, cum să recreezi morale și religii diferite ? Doar simpatia mai poate regăsi obiceiurile dispărute sau străine, iar simpatia este interzisă aici. În cadrul acestei reguli înguste, poezia istorică, neviabilă prin natura ei, va lîncezi ca înăbușită sub un clopot de plumb.

Unul dintre ei [1], romancier, critic, istoric și poet, favorit al secolului său, citit în toată Europa, a fost comparat și socotit aproape egal cu Shakespeare, s-a bucurat de o popularitate mai mare decît Voltaire, a făcut să plîngă modistele și ducesele și a cîștigat șase milioane. „Aș putea jura pe orice, îi scria editorul după ce terminase una dintre cărțile sale [2], toate jurămintele posibile, că nu am simțit niciodată o plăcere atît de mare. Cînd i-am cerut părerea, lordului Roland mi-a spus : Părerea mea ! nimeni dintre noi nu s-a culcat în noaptea aceea : nimic nu a dormit, în afara gutei mele." În Franța s-au vîndut un milion patru sute de mii volume din romanele sale, și se mai vînd încă. Autorul, născut la Edimburg, era fiul unui avocat, specialist în dreptul feudal și în istoria bisericii, el însuși avocat, apoi șerif, totdeauna mare amator de antichități, mai ales de antichități naționale, așa încît găsea subiectele pentru operele sale și imboldurile talentului chiar în propria familie, în educația și persoana sa. Primele amintiri i-au rămas întipărite de la vîrsta de trei ani, de la o fermă unde a fost dus pentru a se încerca efectul aerului curat asupra piciorului său paralizat. Era înfășurat, gol, în pielea caldă a unei oi ucise chiar în clipa aceea, iar el se tîra, cu acest di-

[1] *Sir* Walter Scott.

[2] Lockhart, p. 220. *Life of Sir Walter Scott (Viața lui Sir Walter Scott).*

chis care trecea drept un leac. A rămas șchiop și a devenit un pasionat cititor. Din fragedă copilărie, a fost crescut cu povestirile pe care le-a pus mai tîrziu în scenă, cea a bătăliei de la Culloden, cea despre cruzimile împotriva highlanderilor, cea a războaielor și suferințelor celor credincioși. La trei ani, răcnea atît de tare balada lui Hardyknute, încît îl împedica pe pastorul satului, om înzestrat cu o voce foarte frumoasă, să fie auzit și chiar el însuși să se audă. De îndată ce i se recita o baladă din Border el o și știa pe dinafară. În rest, era indolent, studia alandala, învăța prost lucrurile seci și pozitive ; dar fluxul instinctului său era precoce, precipitat și invincibil. În ziua cînd a deschis, pentru prima oară, „sub un platan", volumele în care Percy adunase fragmentele poeziei vechi, el a uitat să mănînce, „în ciuda poftei sale de mîncare asemănătoare celei a unui copil de treisprezece ani", și de atunci „a inundat" cu versuri vechi nu numai pe camarazii săi de școală, ci pe toți cei dispuși să-l asculte. Ca funcționar al tatălui său, își aduna în birou toate operele de ficțiune pe care le putea găsi, nu romane intimiste, deoarece pentru a-i trezi interesul față de o poveste de familie, ar fi fost nevoie de arta domnișoarei Burney sau de sensibilitatea lui Mackenzie, ci „povestiri aventuroase și feudale" [1] și tot ce avea legătură cu acei „cavaleri rătăcitori". Îmbolnăvindu-se, a fost ținut mult timp la pat, sub interdicția de a vorbi, fără alt divertisment decît lectura — poeți, romancieri, istorici și geografi —, preocupat să lămurească des-

[1] *Romantic.*

crierile de bătălii, aliniind și aranjînd pietricele, care reprezentau soldații. Vindecat și plăcîndu-i să umble, și-a folosit plimbările în același scop și se descoperi pasionat de peisaj, mai ales de peisajul istoric. „Nu trebuia, spune el[1], decît să mi se arate un vechi castel, un cîmp de luptă; eram imediat în elementul meu, îl umpleam de luptători, în costumația lor, îi captivam pe ascultători cu entuziasmul descrierilor mele. Odată, traversînd Magus-Moor, aproape de Saint-Andrews, gîndul m-a împins să descriu asasinarea arhiepiscopului de Saint-Andrews cîtorva călători cu care eram din întîmplare împreună, iar unul dintre ei, deși cunoștea bine istoria, mi-a reproșat că povestea mea nu l-a lăsat să doarmă". Printre ale excursii de documentare, timp de șapte ani, a făcut, anual, o călătorie în districtul sălbatec și pierdut Liddesdale, explorînd fiecare rîuleț și fiecare ruină, dormind în colibele ciobanilor, adunînd legende și balade. Judecați în această lumină gusturile sale și asiduitatea sa de anticar. Citea hrisoavele provinciale, cele mai proaste versuri latinești din Evul Mediu, registrele parohiilor, chiar și contractele și testamentele. Cînd pune prima dată mîna pe un mare corn de război al unor grăniceri, sună din el tot drumul. Fierul ruginit și papirusul murdar îl atrăgeau, îi umpleau mintea de amintiri și de poezie. De fapt, avea un suflet de feudal. „Toată viața, spune ginerele său, cea mai mare mîndrie a lui a fost să fie recunoscut ca membru al unei familii istorice."[2] „Prima și ultima lui ambiție mondenă a fost

[1] Lockhart, v. I, p. 29.
[2] Lockhart, V. IV, p. 320.

să întemeieze el însuși o ramură distinctă." Gloria literară nu venea decît pe locul al doilea; talentul nu era pentru el decît un instrument. A folosit sumele enorme cîștigate din versuri și proză pentru a-și construi un castel, asemenea vechilor eroi legendari, cu „turnuri și turnulețe copiate toate după vreun vechi castel scoțian, cu acoperișuri și ferestre blazonate cu însemnele clanurilor, cu lei tîrîndu-se pe fundal roșu", cu apartamente „pline de polițe înalte și de sipete sculptate, ornamentate cu scuturile, mantalele și săbiile mari ale highlanderilor, halebarde, armuri și coarne dispuse ca trofee".[1] Timp de mai mulți ani, a ținut, ca să spunem așa, casă deschisă, și a făcut tuturor străinilor „onorurile Scoției", încercînd să reînvie vechea viață feudală, cu obiceiurile și pompa ei: „ospitalitatea largă și deschisă tuturor celor veniți, dar mai ales rudelor, aliaților și vecinilor — balade și cîntece din cimpoi răsunau pentru a înveseli ciocnitul paharelor — vînători vesele, în care *țăranul* și *boierul* puteau călări alături — dansuri voinicești și vesele în care lordului nu-i era rușine să dea mîna cu fiica morarului".[2] Întreținea discuția el însuși, deschis, fericit, înconjurat de patruzeci de oaspeți, cu o mulțime de povestiri scoase din memoria și imaginația sa prodigioasă[3] și conducea oaspeții să-i viziteze domeniul lărgit cu mari cheltuieli, plantațiile noi a căror umbră viitoare urma să-i adăpostească neamul și gîndea cu surîsul unui

---

[1] Biblioteca și colecția sa au fost apreciate la 10 000 lire sterline.

[2] Sînt obligat să traduc prin echivalente.

[3] „Azi a spus în jur de o sută cincizeci de anecdote!" scrie căpitanul Basil Hall, amfitrionul său.

poet la generațiile îndepărtate, care îl vor recunoaște pe *Sir Walter Scott, primul baronet de Abbotsford drept strămoș.*

Doamna lacului, Marmion, Lordul insulelor, Frumoasa fată din Perth, Puritanii din Scoția, Ivanhoe, Quentin Durward, cine nu știe pe dinafară aceste titluri ? De la Sir Walter Scott am învățat istoria. Și totuși să fie oare istorie ? Toate tablourile despre trecutul îndepărtat sînt false. Doar costumele, peisajele, exterioarele sînt exacte ; acțiuni, discursuri, sentimente, tot restul este civilizat, înfrumusețat, aranjat în stil modern. Am putea avea îndoieli în privința caracterului și a vieții autorului ; căci ce vrea el și ce cer oaspeții lui dornici să-l asculte ? Este el oare dornic de curatul adevăr, așa cum este el, crud și murdar, un naturalist curios, indiferent de aplauzele contemporanilor săi, preocupat doar să constate transformările naturii vii ? Nicidecum. El este, în istorie ca și în castelul său din Abbotsford, preocupat să prezinte puncte de vedere și săli gotice. Luna ar arăta bine acolo, între turnuri ; iată o cuirasă fericit așezată, lumina pe care o reflectă pe tapiseriile vechi este plăcută la vedere ; ce-ar fi dacă s-ar scoate din garderob hainele feudale pentru a-i invita pe comeseni la o mascaradă ? Serbarea ar fi frumoasă, plăcută pentru amintirile și pentru principiile lor nobiliare. Lorzii englezi ieșiți victorioși dintr-un război aprig împotriva democrației franceze, trebuie să fie plini de zel în comemorarea strămoșilor lor. Să mai adăugăm că se află acolo doamne și chiar tinere domnișoare, că reprezentația trebuie aranjată în așa fel, încît să nu fie șocată morala lor severă

și sentimentele lor delicate, să se plîngă decent, să nu fie aduse pe scenă pasiuni prea puternice pe care nu le-ar înțelege ; dimpotrivă, să fie alese eroine care le seamănă, mereu înduioșătoare, dar mai ales perfecte ; tineri nobili, ca Evandale, Morton, Ivanhoe, perfect bine crescuți, tandri și gravi, niteluș melancolici (asta e ultima modă) și demni să le conducă la altar. Există oare un om mai potrivit decît autorul nostru pentru a înfăptui un asemenea spectacol ? El este un bun protestant, un soț bun, un tată bun, foarte moral, conservator atît de decis, încît consideră relicvă un pahar din care a băut regele. Dealtfel, nu are nici talentul, nici răgazul de a pătrunde pînă în străfundul personajelor. El rămîne la exterior ; vede și descrie mai pe larg exteriorul și formele, decît interiorul și sentimentele. Pe de altă parte, își tratează spiritul ca pe o mină de cărbuni, bun să fie exploatat rapid și cît mai lucrativ posibil, un volum într-o lună, uneori chiar în două săptămîni, și acest volum îi aduce douăzeci și cinci de mii de franci. Cum ar putea el să descopere sau cum ar îndrăzni să înfățișeze structura sufletelor barbare ? Structură prea greu de descoperit și prea puțin plăcută pentru ca să fie înfățișată. La fiecare două sute de ani, oamenii își transformă proporția imaginilor și a ideilor, resortul pasiunilor, modul de gîndire, natura înclinațiilor. Cine-i înțelege sau îi mai gustă oare astăzi, cu excepția celor ce au o îndelungată educație prealabilă, pe Dante, Rabelais și Rubens ? Și cum ar intra, de exemplu, în capul acestui domn burghez, asemenea mari visuri catolice și mistice, asemenea îndrăzneli gigantice sau impurități ale artei carnale ? Wal-

ter Scott se oprește la poarta inimii și în antecamera istoriei, nu alege din Renaștere și Evul Mediu decît ce este cuviincios și plăcut, trece cu buretele peste limbajul naiv, peste senzualitatea nestăvilită, peste ferocitatea bestială. În fond, personagiile, indiferent de secolul în care le transportă, sînt vecinii săi, fermieri șireți, moșieri vanitoși, nobili înmănușați, domnișoare de măritat, toți mai mult sau mai puțin burghezi, adică oameni așezați, situați prin educație și caracter la o sută de leghe distanță de nebunii voluptoși ai Renașterii sau de brutele eroice și de animalele fioroase din Evul Mediu. Cum are cea mai bogată colecție de costume și cel mai inepuizabil talent la regie, manevrează foarte agreabil această lume și compune piese care nu au de fapt decît meritul de a fi la modă, și cu toate astea, ar putea rezista o sută de ani.

Piesa care i s-a jucat a durat mai puțin. Pentru a-și păstra ospitalitatea princiară și măreția feudală devine asociatul editorilor săi ; castelan în public și negustor în secret, și-a angajat semnătura fără a supraveghea cum o folosesc aceștia. A venit falimentul ; la cincizeci și cinci de ani, se vede ruinat și cu o datorie de o sută șaptesprezece mii de lire sterline. Cu un curaj și o cinste admirabile, a refuzat orce milă, nu a cerut decît timp, s-a pus pe lucru în aceeași zi, a scris neobosit, a plătit în patru ani șaptezeci de mii de lire, și-a stors creierul pînă a ajuns paralitic și muncind a și murit. Nici în conduită, nici în literatură, gusturile sale feudale nu s-au impus, iar fastul senioral s-a dovedit la fel de fragil ca și închipuirile sale gotice. El s-a sprijinit pe imitație,

dar nu se trăiește decît prin adevăr. Gloria sa constă însă în altceva, și există o latură aparte în spiritul, ca și în scrierile lui. Dincolo de iubitorul Evului Mediu, descoperim mai întîi scoțianul avizat, observatorul atent, a cărui perspicacitate s-a ascuțit prin practica îndelungată, om simpatic dealtfel, binevoitor și vesel, așa cum se potrivește caracterului său național, atît de diferit de caracterul englez. Unul dintre camarazii săi de drumeție spunea : „Doamne, cîtă bună dispoziție avea și ce spiritual era ! Inepuizabil. Nu făceam nici zece pași și eram pușI pe rîs, pe chiote, pe cîntat. Cît de bine se împăca cu toți pretutindeni unde ne opream. Întotdeauna proceda cum procedau și ceilalți : niciodată nu juca rolul de om important și nu-și dădea aere cînd era în grup". Înaintat în vîrstă și mai grav, nu a rămas mai puțin amabil, cea mai amabilă dintre gazde, într-atît încît unul dintre vecinii săi, un fermier, cred, ieșind de la el, i-a spus soției sale : „Ailie, fată, mă duc să mă culc, și aș vrea să dorm douăsprezece luni încheiate, căci nu există decît un lucru în lumea asta care să merite osteneala de a trăi și acela e vînătoarea de la Abbotsford". Adăugați acestui gen de spirit niște ochi care văd totul, o memorie care reține totul; un studiu continuu prin toată Scoția, prin toate condițiile sociale, și veți vedea cum se naște adevăratul său talent, talent atît de plăcut, atît de bogat, de acomodant, alcătuit din observație amănunțită și ironie blîndă și care amintește în același timp de Teniers [1] și de Addison. Fără îndoială că scrie prost, uneori cît

[1] *Teniers David* cel tînăr (1610- 1690), pictor al Școlii flamande (n. t.).

se poate de prost [1]; se observă că dictează, că nu recitește niciodată și cade de bună voie în stilul greoi și emfatic, pe care-l întîlnim în aerul pe care îl respirăm în fiecare zi, în prospecte și în ziare. Mai rău chiar, stilul său are lungimi îngrozitoare și este difuz; conversații, descrieri interminabile; vrea cu orice preț să umple trei volume. Dar a dat Scoției un loc în literatură; mă refer la Scoția în întregime, peisaje, monumente, case, cocioabe, personaje de toate vîrstele și din toate straturile sociale, de la baron la pescar, de la avocat la cerșetor, de la doamnă la precupeață. Se rostește numele și iată-i apărînd în grup; cine nu-i vede ieșind din toate colțurile memoriei? Baronul de Bradwardine, Dominie Sampson, Meg Merrilies, Anticarul, Ochiltree, Janne Deans și tatăl ei, hangii, negustori, țațe, un întreg norod. Există oare trăsătură caracteristică scoțiană lipsă? Economi, răbdători, precauți, șireți, așa cum trebuie să fie; sărăcia solului și greutățile vieții i-au constrîns să fie așa; acesta este fondul scoțianului. Aceeași tenacitate în problemele vieții și în cele ale spiritului; sînt cititori studioși și amatori de antichități și de controverse; în plus sînt poeți; legendele se nasc ușor într-un peisaj romantic, printre războaie și tîlhării inveterate. Pe terenul astfel pregătit și într-o climă tristă, presbiterianismul își înfige rădăcinile aspre. Iată lumea modernă și reală, iluminată de apusul de soa-

[1] *Ivanhoe, p. 1: Such being our chief scene, the date of our story refers to a period towards the end of the reign of Richard I, when his return from his long captivity had become an event rather wished than hoped for by his despairing subjects, who were in the mean time subjected to every species of subordinate appression.*
Cu neputință de scris mai greoi.

re îndepărtat al cavalerismului, pe care Walter Scott l-a descoperit ca un pictor care, după ce a creat mari tablouri de epocă, găsește interes și frumusețe în casele burgheze de provincie sau într-o fermă încadrată de straturi de sfeclă și napi. O maliționzitate continuă înveselește aceste tablouri de interior și de gen, atît de locale și amănunțite și care, la fel ca ale flamanzilor, indică ascensiunea unei burghezii. Majoritatea acestor oameni cumsecade sînt niște măscărici. El se distrează pe seama lor, aduce la lumină micile lor minciuni, zgîrcenia, neghiobia, pretențiile lor și sutele de mii de nimicuri cu care condiția lor strîmtorată nu încetează să-i împopoțoneze. Un peruchier se crede buricul pămîntului, la el acasă, printre peruci ; dacă revoluția franceză cîștigă teren peste tot, e pentru că magistrații au renunțat la această podoabă. „Fii atent, Monkbarns, spune el apucînd de pulpana hainei pe unul dintre cei trei clienți care îi mai rămăseseră, pentru Dumnezeu, fii atent, *Sir* Arthur s-a înecat deja, iar dacă dumneata cazi peste faleză, nu va mai exista decît o singură perucă în parohie, cea a pastorului“ [1]. Se vede bine că autorul zîmbește, fără răutate, că egoismul acesta naiv este efectul meseriei și nu e revoltător. Walter Scott nu e niciodată acru : în fond el iubește oamenii, îi scuză sau îi tolerează ; nu biciuiește viciile, le demască, și o face fără asprime. Cea mai mare plăcere a lui este să urmărească nu atît un viciu, cît un defect, mania mărunțișurilor — la anticar ; vanitatea arheologică —

[1] *Haud a care, haud a care, Monkbarns ; God's sake, haud a care ; sir Arthur's drowned already, and an ye fa' over the cleugh too, there will be but a wig left in the parish, and that's the minister's.*

la baronul de Bradwardine ; flecăreala nobilă — la văduva din Tillietudlem, adică exagerarea nostimă a unui gust îngăduit şi fără mînie, pentru că în general aceşti oameni ridicoli sînt demni de stimat şi uneori generoşi. Chiar la nişte pungaşi ca Dick Hatteraick, sau la nişte bătăuşi ca Bothwell găseşte cîte ceva bun. Nu există nici un personaj, inclusiv maiorul Dalgetty, ucigaş de profesie, ieşit din sîngerosul război de treizeci de ani, căruia să nu-i disimuleze partea odioasă prin ridicol. Această fineţe critică şi această filozofie binevoitoare îl asemuiesc cu Addison.

Îi seamănă şi prin puritatea şi consecvenţa intenţiilor sale morale. „Sir Walter, îi spunea domnul Laidlaw, căruia îi dicta *Ivanhoe,* nu pot să nu vă spun că faceţi un bine uriaş cu aceste povestiri atît de atrăgătoare şi de nobile, căci tinerii şi tinerele n-or să mai vrea să-şi arunce ochii pe cărţile proaste furnizate prin bibliotecile volante“ [1]. Lui Walter Scott i s-au umplut ochii de lacrimi. Pe patul de moarte, i-a spus ginerelui său : „Lockhart, poate nu mai am decît un minut ca să-ţi vorbesc. Prietene, să fii un om cumsecade ; fii virtuos, credincios, un om de omenie. Nici un alt lucru nu te va consola cînd te vei afla unde sînt eu acum“. A fost aproape ultimul său cuvînt. Prin cinstea deosebită şi prin marea omenie, a fost un Homer al burgheziei moderne. Alături de el şi după el, romanul de moravuri, desprins din romanul istoric a oferit o întreagă literatură şi a păstrat trăsăturile pe care

[1] Circulating libraries — Vom traduce printr-un echivalent.

i le-a imprimat el. Domnișoara Austen, domnișoara Brontë, doamna Gaskell, George Eliot, Bulwer, Thackeray, Dickens și atîția alții, descriu ca și el, în special sau în exclusivitate, viața contemporană, așa cum este, fără înfrumusețări, la toate nivelele, adesea în rîndurile poporului și mai ales în clasa mijlocie. Iar cauzele care au provocat insuccesul romanului istoric, la el și la alții, au asigurat reușita romanului de moravuri. Ei au fost niște copiști prea minuțioși și niște moraliști prea hotărîți, incapabili de mari preziceri și de simpatii largi, care dau perspectivă istoriei ; imaginația lor era prea literală și judecata lor prea categorică. Tocmai datorită acestor calități, au creat un gen nou, care, cu mii de mlădițe, se mai întîlnește și azi, cu o asemenea abundență încît talentele se numără cu sutele și nu poate fi comparat în privința sevei originale și naționale, decît cu pictura marelui secol al olandezilor. Realist și moral, sînt cele două caracteristici ale lui. Ei se află la o sută de leghe de marea imaginație care creează sau transformă, așa cum a apărut în Renaștere și în secolul al XVII-lea, în epocile eroice sau nobile. Ei renunță la ficțiunea liberă ; se limitează la o exactitate scrupuloasă. Descriu cu detalii amănunțite costumele și locurile, fără să schimbe nimic. Notează micile nuanțe de limbaj ; nu-i dezgustă vulgaritățile și platitudinile. Informațiile lor sînt autentice și precise. Pe scurt, scriu ca niște burghezi și pentru burghezi, adică pentru oameni așezați, închiși într-o profesiune, a căror imaginație trăiește pe pămînt și privește lucrurile cu lupa, incapabili să guste sincer ceva în materie de pictură în

afară de interioare și acele *trompe-l'oeil* [1]; întrebați o bucătăreasă ce tablou i-a plăcut la muzeu, vă va arăta o bucătărie în care vasele sînt atît de bine redate, încît ești tentat să bagi lingura în supă. Totuși, în afara acestei înclinații, care a devenit europeană, ei mai simt o nevoie specială, care are un caracter național și își are originea încă în secolul precedent; vor ca romanul să contribuie, ca și celelalte, la marea lor operă, perfecționarea omului și a societății. Ei îi cer să glorifice virtutea și să biciuiască viciul. Îl trimit în toate colțurile vieții civile și în toate evenimentele istoriei particulare, în căutare de documente și de expediente, pentru a învăța de la el mijlocul de a înlătura abuzurile, de a ajuta pe cei săraci, de a preveni tentațiile. Fac din el un instrument de anchetă, de educație, de morală. Operă originală fără egal, în toată istoria, pentru că în toată istoria nu a existat o societate asemănătoare și care, mediocră pentru amatorii de frumos, admirabilă pentru amatorii de util, oferă, în varietatea nenumărată a descrierilor sale și în fixitatea invariabilă a spiritului său, tabloul unicei democrații care știe să se stăpînească, să se guverneze și să se reformeze.

V

Alături de această evoluție, mai există și alta, și odată cu istoria, pătrundea și filozofia în literatură, pentru a o amplifica și transforma. O găsești pretutindeni, atît la începutul, cît și în mijlocul operei. La început se implan-

[1] Tablouri care dau aparența reliefului natural (n. t.).

tase estetica ; fiecare poet, devenit teoretician, definea frumosul înainte de a-l produce, stabilea niște principii în prefață și nu crea decît după un sistem preconceput. Dar ascendentul metafizicii era și mai vizibil în miezul operei decît la începutul ei : ea nu determina doar forma poeziei, ci îi furniza și conținutul. Ce este omul și care e menirea lui pe lumea asta ? Care sînt idealurile îndepărtate la care aspiră ? Există oare un liman la care poate ajunge și o mînă ascunsă, care îi conduce spre acest liman ? Sînt întrebări pe care poeții, transformați în gînditori, le fluturau cu toții, iar Goethe, aici ca și în alte părți părintele sau promotorul tuturor marilor idei moderne, în același timp sceptic, panteist și mistic, scria în *Faust* epopeea secolului și istoria spiritului omenesc. Mai e nevoie să spun că la Schiller, Heine, Beethoven, Hugo, Lamartine și Musset poetul, prin persoana sa particulară, dă glas întotdeauna omului universal ? Personajele pe care le-au creat, de la Faust la Ruy Blas, nu le-au servit decît ca să înfățișeze o mare idee metafizică și socială, idee care, amplificată de douăzeci de ori, a făcut să crape învelișul prea strîmt și s-a revărsat în afara oricăror asemănări umane și a oricăror forme poetice, pentru a se înfățișa ea însăși în fața ochilor spectatorilor. Dominația spiritului filozofic a fost atît de puternică, încît după ce a imprimat un șoc literaturii sau a stabilit-o într-un anumit fel, a impus muzicii idei umanitare, intenții simbolice, a pătruns în limba curentă și a stricat stilul cu o revărsare de abstracțiuni și de formule de care toate eforturile noastre nu mai reușesc astăzi să ne scape. Ca un copil prea puternic care se desprinde de mama sa ră-

nind-o, spiritul filozofic a schimonosit formele nobile care au încercat să-l cuprindă şi a tîrît literatura într-o agonie de nelinişti şi de eforturi.

Spiritul filozofic nu îşi avea însă originea aici, iar trecerea din Germania în Anglia a fost foarte îndelungată. Mult timp a apărut periculos şi ridicol. „Tot ce se ştia despre Germania [1], este că era o ţară întinsă, plină cu husari şi editori clasici ; că, dacă te-ai duce acolo, ai vedea la Heidelberg un butoi foarte mare şi te-ai putea ospăta cu un excelent vin de Rin şi cu şuncă de Westfalia". Cît despre scriitori, ei păreau greoi şi neîndemînatici. „Un neamţ sentimental seamănă totdeauna cu un măcelar gras şi mare care geme deasupra unui viţel înjunghiat." Dacă, în cele din urmă, literatura lor a reuşit să se afirme, mai întîi prin atracţia dramelor extravagante şi a baladelor fantastice, apoi prin simpatia celor două naţiuni care, aliate împotriva politicii şi civilizaţiei franceze, îşi recunosc frăţia de limbă, de religie şi de suflet, metafizica germană rămîne la uşă, incapabilă să răstoarne bariera pe care i-o opun spiritul pozitiv şi religia naţională engleză. O vedem încercînd să pătrundă la Coleridge, de exemplu, teolog, filozof şi poet visător, care se străduieşte să lărgească dogma oficială şi care, devenit un fel de oracol la sfîrşitul vieţii, încearcă în sînul bisericii să explice şi să dezvăluie, în faţa cîtorva discipoli fideli, creştinismul viitorului. Nu reuşeşte ; spiritele sînt prea pozitive, teologii prea sclavi. Este constrînsă să se transforme, să devină anglicană, sau să se metamorfozeze şi să devină

[1] *Revista din Edimburg*, iunie 1810.

revoluționară, și astfel, în locul unui Schiller sau al unui Goethe, să dea niște Wordsworth, Byron și Shelley.

Primul, un nou Cowper, cu mai puțin talent și mai multe idei decît acesta, a fost prin excelență un om interiorizat, adică preocupat de problemele sufletului. „Ce menire am eu pe lumea asta și în ce scop mi-a fost dată viața așa cum este ? Sînt oare drept sau nu și, dincolo de acțiunile vizibile ale comportării mele, frămîntările secrete ale sufletului meu sînt oare conforme legii supreme ?" Iată care este pentru acest gen de oameni ideea stăpînitoare care îi face serioși, meditativi și, de obicei, triști [1]. Ei trăiesc cu *ochii îndreptați spre interior,* nu pentru a-și nota și clasa ideile, ca niște fiziologi, ci ca niște moraliști, pentru a-și aproba sau blama sentimentele. Astfel înțeleasă, viața devine o chestiune gravă, cu un sfîrșit nesigur, asupra căruia trebuie să reflecteze necontenit și cu scrupule. Înțeleasă astfel, lumea își schimbă înfățișarea ; nu mai este o mașinărie cu roți angrenate, cum spune savantul, nici o minunată plantă înfloritoare, cum simte artistul : este opera unei ființe morale, desfășurată ca un spectacol în fața unor ființe morale.

Închipuiți-vă un asemenea om în fața vieții și a lumii ; le privește și ia parte la ele, în aparență la fel ca și un altul ; dar în fond, cît este de deosebit ! Este urmărit de marea sa idee și, cînd contemplă un copac, o face pentru a medita asupra destinului omenesc. El găsește sau dă un sens celor mai mici obiecte : un soldat care mărșăluiește în sunetul tobei îl face să se gîndească la abne-

[1] Janseniștii noștri, puritanii și metodiștii sînt extremele acestui grup.

gația eroică, sprijin al societăților ; un nor, care dormitează greoi la marginea unui cer cenușiu, îi transmite această melancolie calmă, atît de potrivită pentru a întreține viața morală. Nu există nimic care să nu-i amintească de datoria lui și să nu-i atragă atenția asupra originii sale. Mai apropiată sau mai îndepărtată, filozofia lui va apare în spatele oricărei idei și oricărei imagini, ca un munte într-un peisaj. Va apare printre furtuni și trăznete, dacă este neliniștit, pasionat și bolnav de atîtea scrupule, ca la adevărații puritani, Pascal, Cowper, Carlyle. Într-o semiceață cenușie, impunătoare și calmă, dacă se bucură de un suflet odihnit și de o viață dulce. Wordsworth este un om înțelept și fericit, gînditor și visător, care citește și se plimbă. Îl găsim din capul locului cu o situație independentă și cu o avere bunicică, cu un menaj liniștit, înconjurat de favorurile guvernului și de respectul publicului. Locuiește tihnit pe țărmul unui lac frumos, în fața unor munți măreți, retras în mod agreabil într-o casă elegantă, printre prieteni distinși și aleși, care-l admiră și îl înconjoară cu atenție, ocupat cu contemplări care nu sînt tulburate de nici o furtună și cu poezia pe care nici un obstacol nu o împiedică să înflorească. În liniștea profundă, el se ascultă gîndind ; pacea este atît de mare în el și în jurul lui, încît poate zări imperceptibilul. „Cea mai umilă floare care se deschide, spune el, poate trezi în mine sentimente atît de profunde, încît să-mi dea lacrimile“ [1]. Vede ceva măreț, ceva frumos, vede lecții în

[1] *To me the meanest flower that blows can give*
Thoughts that do often lie too deep for tears.

micile evenimente care formează țesătura zilelor noastre cele mai banale. Nu are nevoie, pentru a se emoționa, nici de spectacole splendide, nici de acțiuni extraordinare. Marea strălucire a lustrelor, pompa teatrală l-ar șoca ; ochii lui sînt prea delicați, obișnuiți cu tonurile blînde și uniforme. Este un poet crepuscular. Viața morală instaurată în viața vulgară, iată obiectul său, obiectul preferințelor sale. Tablourile sale sînt *grisalii semnificative* [1] ; cu bună știință, suprimă tot ceea ce place simțurilor, pentru a nu se adresa decît sufletului.

Din acest caracter s-a născut o teorie, teoria lui despre artă, spiritualistă în întregime, care, după ce a scandalizat obiceiurile clasice, a sfîrșit prin a-și ralia simpatiile protestante și i-a adus tot atîția partizani, cît și dușmani [2]. Deoarece singura importantă este viața morală, să ne dăruim ei în întregime, s-o întreținem. Cititorul trebuie să fie emoționat cu adevărat, și cu folos pentru sufletul lui ; restul nu contează : să-i arătăm deci obiectele emoționante prin ele însele, fără să ne gîndim să le îmbrăcăm într-un stil frumos. Să ne despuiem de limbajul convențional și de dicțiunea poetică. Să lăsăm deoparte cuvintele nobile, epitetele școlărești și de curte și tot acel dichis de splendori ușoare, pe care scriitorii clasici se simt obligați să-l îmbrace și în drept să-l impună. În poezie, ca și în alte domenii, nu este vorba despre podoabe, ci despre adevăr. Să părăsim parada și să căutăm efectul. Să vorbim simplu, pe cît se poate ca în proză, ca în conversația obișnuită, ca în conversația rustică chiar,

[1] *Grisaille* — pictură în gri care imită sculptura (n. t.).
[2] Prefață la a doua ediție din *Lyrical Ballads*.

și să ne alegem subiectele cît mai aproape de noi, din viața umilă. Să luăm ca personaj un copil idiot, o țărancă bătrînă care tremură, un vînzător ambulant, o servitoare zăbovind pe stradă. Nu demnitatea oamenilor, ci sentimentul adevărat este cel care dă frumusețe subiectului ; sentimentul adevărat, nu demnitatea cuvintelor este cel care face frumusețea poeziei. Ce importanță are dacă plînge o țărancă, din moment ce plînsul ei mă face să am sentimentul matern ? Ce importanță are dacă versul meu este un rînd de proză rimată, dacă acest rînd dă naștere unei emoții nobile ? Citiți, pentru a lua cu voi emoții, nu fraze ; veniți să căutați la noi o cultură morală și nu un mod frumos de a vorbi. Wordsworth, clasîndu-și pomele după diferitele calități ale omului și după diferitele epoci ale vieții, încearcă să ne conducă prin toate compartimentele și prin toate treptele educației interioare, pînă la convingerile și sentimentele la care a ajuns el însuși.

Toate bune, cu condiția ca cititorul să fie asemenea lui, adică filozof moralist prin excelență, nu un om cu sensibilitate excesivă. După ce îmi voi fi golit mintea de toate gîndurile moderne și voi fi privit norii timp de zece ani pentru a-mi împrospăta sufletul, îmi va place această poezie. Pînă atunci, rețeaua de fire imperceptibile cu care Wordsworth încearcă să lege sentimentele și să îmbrățișeze natura se sfarmă între degetele mele : este prea subțire ; o pînză țesută de păianjen, întinsă de o imaginație metafizică și care se rupe de îndată ce o mînă fermă încearcă să o atingă. Jumătate din piesele sale sînt pue-

rile, aproape că nu fac doi bani [1] : evenimente plate într-un stil plat, nimicuri peste nimicuri și asta din principiu. Nu ne putem împăca nicicum cu atîta plictiseală. Desigur, o pisică jucîndu-se cu trei frunze uscate poate oferi o reflecție filozofică, și te poate duce cu gîndul la omul înțelept „care se joacă cu frunzele căzute ale vieții" ; dar optzeci de versuri despre același lucru te fac să cași, ba mai rău, să zîmbești. În felul acesta puteți afla o morală pînă și într-o periuță de dinți uzată, care continuă totuși să fie de folos. Fără îndoială, căile Providenței sînt necunoscute și un muncitor egoist și brutal ca Peter Bell poate fi convertit de purtarea frumoasă a unui măgar plin de fidelitate și abnegație ; dar aceste drăgălășenii sentimentale pălesc repede, iar stilul, prin naivitatea lui voită, le face și mai terne. Nu ești prea încîntat să vezi un om în toată firea imitînd cu seriozitate felul de a vorbi al doicilor și îți spui în șoaptă că, după atîtea scene duioase, udă probabil multe batiste. Recunoaștem, dacă vreți, că sentimentele voastre sînt interesante ; totuși v-ați putea dispensa de a ni le trece pe toate în revistă. „Ieri, am citit *Pescarul perfect* de Walton ; sonet. În duminica Paștelui, mă aflam într-o vale la Westmoreland ; alt sonet. Alaltăieri, prin întrebările mele stăruitoare, l-am făcut pe băiețelul meu să mintă ; poem. Mă duc să mă plimb pe continent și în Scoția ; poezii despre toate incidentele, monumentele, documentele călătoriei". Vă considerați deci emoțiile atît de prețioase, încît să le puneți pe toate în vitrină ? Nu

[1] *Peter Bell ; The white doe ; the Kitten and the Falling caves etc. (Ciuta albă ; Pisicuța și peșterile care se prăbușesc).*

există, la fiecare dintre noi, decît trei sau patru evenimente care să merite osteneala de a fi povestite ; senzațiile noastre puternice merită să fie arătate, pentru că ele rezumă întreaga noastră ființă, dar nu micile efecte ale unor zguduiri mărunte prin care trecem și oscilațiile imperceptibile ale stării noastre zilnice. Altfel, voi ajunge să explic în cele din urmă în versuri că ieri, cîinele meu și-a rupt laba și că azi dimineață, soția mea și-a pus ciorapii pe dos. Caracteristica artistului este de a turna ideile mari în tipare tot atît de mari ca și ele ; cele ale lui Wordsworth sînt din lut prost, vulgar, știrbite, incapabile să păstreze metalul nobil pe care trebuie să-l conțină.

Dar metalul este într-adevăr nobil și, în afara cîtorva sonete foarte frumoase, există unele opere, printre care și cea mai întinsă, *O excursie*, în care uiți sărăcia scenariului pentru a admira puritatea și înălțimea gîndirii. De fapt, autorul nu și-a bătut deloc capul : el se plimbă și discută ca un pios vînzător ambulant scoțian, asta este toată povestea. Poeții din această școală se plimbă întotdeauna, privesc natura și se gîndesc la destinul omului ; este atitudinea lor permanentă. El discută deci cu negustorul ambulant, personaj meditativ, care s-a instruit printr-o lungă cunoaștere a oamenilor și a lucrurilor, care vorbește foarte bine (prea bine !) despre suflet și despre Dumnezeu și îi povestește istoria unei femei cumsecade, care a murit, copleșită de necazuri în coliba ei ; apoi se plimbă cu un singuratic, un fel de Hamlet sceptic, îmbufnat, întristat de moartea familiei sale și de decepțiile lungilor sale călătorii ; apoi cu pas-

torul, care îl duce la cimitirul satului și îi descrie viața mai multor decedați care prezintă interes. Notați că, pe măsura desfășurării povestirii, reflecțiile și discuțiile morale, peisajele și descrierile morale apar cu sutele, că dizertațiile își împletesc lungile lor garduri de spini și că ciulinii metafizicii răsar în toate colțurile. Pe scurt, poemul este grav și cenușiu ca o predică. Ei bine ! În ciuda acestui aer eclesiastic și a tiradelor împotriva lui Voltaire și a secolului său [1], te simți prins ca de un discurs al lui Theodore Jouffroy [2]. În fond, omul este convins, și-a petrecut viața meditînd asemenea idei, ele sînt poezia religiei lui, sînt ale neamului și climei lui ; este pătruns de ele : descrierile, povestirile, interpretările naturii vizibile și ale vieții umane nu tind decît să dea naștere unei dispoziții grave, care este cea a omului interiorizat. Intru aici ca în valea Port-Royal ; un colț solitar, ape stătătoare, păduri triste, ruine, lespezi și mai presus de toate, ideea omului responsabil și a întunecatei lumi *de dincolo,* spre care ne îndreptăm cu toții fără voia noastră. Las deoparte atitudinea noastră franțuzească de nepăsare, obiceiul nostru de a lăsa viața să se scurgă. Există o seriozitate impunătoare, o frumusețe austeră în această gîndire atît de sinceră ; îți impune respect, te oprești și ești mișcat. Cartea este ca un templu protestant, majestuos, deși monoton și gol. Ceea ce expune el, sînt acele nobile sentimente ale sufletului, „adevărul, măreția, frumusețea, speranța, dra-

[1] *This dull product of a scoffer's pen,*
Impure conceits discharging from a heart
Harden'd by impious pride !

[2] *Jouffroy Theodore* (1796-1842), filozof francez (n.t.),

gostea, teama melancolică supusă de credință, consolările binecuvîntate din zilele de neliniște, forța voinței și puterea inteligenței, bucuriile răspîndite asupra marii comunități a ființelor, spiritul individual care-și păstrează neviolată retragerea, fără a accepta alți stăpîni decît conștiința, și legea supremă a inteligenței ce guvernează totul“ [1].

Această ființă pură, singura latură curată a omului, este curată în întregime ; de aceea Wordsworth a ales ca personaje un negustor ambulant, un preot, țărani ; din punctul lui de vedere, condiția socială, educația, hainele, tot învelișul monden al omului nu prezintă interes ; valoarea noastră e dată de integritatea conștiinței ; știința însăși nu este profundă decît atunci cînd pătrunde în

---

[1] *On man, on nature and on human life*
Musing in solitude, I oft perceive
Fair trains of imagery before me rise,
Accompanied by feelings of delight
Pure, or with no unpleasing sadness mixed ;
And I am conscious of affecting thoughts
And dear remembrances, whose presence soothes
Or elevates the mind, intent to weight
The good or evil of our mortal stake.
— To these emotions, whencesoe'er they come,
Whether from breath of outward circumstance,
Or from the soul — an impulse to herself, —
I would give utterance in numerous verse.
Of Truth, of Grandeur, Beauty, Love and Hope,
And melancholy Fear subdued by Faith ;
Of blessed consolations in distress,
Of moral strength and intellectual Power,
Of joy in widest commonalty spread,
Of the individual mind that keeps her own
Inviolate retirement, subject there
To conscience only, and the Law supreme
Of that Intelligence that govern all
I sing.
(Wordsworth, *The Excursion)*

viața morală ; pentru că ea nu lipsește nicăieri : „Tuturor formelor de existență le este propriu un principiu activ ; deși îndepărtat, în afara simțurilor și a observației, el există în toate lucrurile, în stelele cerului albastru, în pietricelele din albia rîurilor, în apele curgătoare, în aerul invizibil. Fiecare lucru are proprietăți care se întind în afara lui însuși și comunică binele, curat sau amestecat cu răul. Spiritul nu cunoaște loc izolat, nici prăpastie, nici singurătate. El circulă, din verigă în verigă, și este sufletul tuturor lumilor“ [1]. Aruncați deci cu dispreț această știință seacă, „ce împarte și tot împarte mereu obiectele prin separări fără sfîrșit, nu le vede decît moarte, fără suflet și distruge orice măreție“ [1]. „Mai mult valorează un țăran superstițios decît un savant nepăsător“. Dincolo de vanitățile științei și de orgoliul lumii, există sufletul, prin care toți sînt egali, iar ampla viață creștină și intimă își deschide mai întîi porțile tuturor acelora care vor să o împărtășească. „Soarele este fix, iar măreția nesfîrșită a cerului este pusă la îndemîna oricărui ochi omenesc.

---

[1] *Whate'er exists hath properties that spread*
Beyond itself, communicating good,
A simple blessing or with evil mixed. —
Spirit that knows no insulated spot,
No chasm, no solitude : from link to link
It circulates, the soul of all the worlds.

[2] *Were Knowledge, ill begun in cold remarks*
On outward things, with formal inference ends,
Or if the mind turn inward, 't is perplexed,
Lost in gloom of uninspired research...
...Viewing all objects unremittingly
In disconnexion, dead and spiritless,
And still dividing and dividing still,
Breaks down all grandeur.

Oceanul fără odihnă murmură pentru orice ureche. Cîmpul, primăvara, revarsă o voluptate proaspătă în toate inimile. Îndatoririle de seamă strălucesc sus ca niște aștri. Iubirile care liniștesc, mîngîie și binecuvîntează sînt împrăștiate sub picioarele oamenilor, ca florile"[1]. În mod asemănător, la sfîrșitul oricărei agitații și căutări, apare marele adevăr care reprezintă esența tuturor celorlalte. „Viața, viața adevărată este energia dragostei divine sau omenești desfășurată în chinuri, în frămîntare și destinată, dacă a rezistat încercărilor și și-a primit consacrarea, să treacă prin umbrele și tăcerile odihnei, spre bucuria veșnică"[2]. Versurile susțin aceste gînduri grave cu armonia lor gravă ; s-ar zice că sînt un motet care acompaniază o meditație sau o rugăciune. Se aseamănă cu muzica măreață și monotonă a orgii care seara, la sfîrșitul slujbei, răsună încet în semiobscuritatea arcadelor și a coloanelor.

Cînd o formă a spiritului iese la lumină, năvălește din toate părțile ; nu există loc unde să nu apară, instinct pe care să nu-l reînnoiască. Intră simultan în cele două ta-

---

1 *The sun is fixed*
And the infinite magnificence of heaven
Fixed within reach of every human eye.
The sleepless Ocean murmurs for all ears,
The vernal field infuses fresh delight
Into all hearts...
The primal duties shine aloft like stars,
The charities that soothe and heal and bless
Are scattered at the feet of man — like flowers.

2 *Life, I repeat, is energy of Love*
Divine or human, exercised in pain
In strife, in tribulation, and ordained,
If so approved and sanctified, to pass,
Through shades and silent rest, to endless joy.

bere contrare și pare că desface cu o mînă ceea ce a făcut cu cealaltă. Dacă este vorba, ca altădată, de stilul oratoric, îl găsim în același timp în slujba mizantropiei cinice ca și în slujba omenirii decente, ca la Swift și la Addison. Dacă este vorba, ca astăzi, de spiritul filozofic, acesta produce în același timp predici conservatoare și utopii socialiste, produce pe Wordsworth și pe Shelley [1]. Acesta din urmă, unul dintre cei mai mari poeți ai secolului, fiul unui baronet bogat, frumos ca un înger, de o precocitate extraordinară, blînd, generos [2], tandru, înzestrat cu toate calitățile sufletești ale spiritului, originii și averii, și-a ratat viața cu bună știință, aducînd în comportarea sa imaginația entuziastă pe care ar fi trebuit s-o păstreze pentru versuri. De cînd s-a născut, a avut „viziunea" frumuseții și fericirii sublime, iar contemplarea lumii ideale l-a înarmat în lupta împotriva lumii reale. Refuzînd la Eton să se supună elevilor mai mari, „a fost tratat cu o cruzime revoltătoare de elevi și profesori", s-a lăsat martirizat, a refuzat să-i asculte și, refulat în el însuși, citind cărți interzise, a început să-și facă visuri dintre cele mai nemăsurate și mai poetice. El judeca societatea prin prisma asupririi la care era supus, iar pe om îl judeca prin generozitatea ce o simțea în el însuși, credea că omul este bun și societatea e rea și că nu trebuie decît să desființezi instituțiile existente pentru a face din pămînt un „paradis". Deveni republican, comunist, predică fraternitatea, dragostea, chiar abstinența de la carne, abolirea re-

[1] Vezi și romanele agresive și socialiste ale lui Goldwin, și mai ales *Caleb Williams*.

[2] A făcut odată o oftalmie, vizitînd cocioabe insalubre.

gilor, a preoților și a lui Dumnezeu [1]. Gîndiți-vă ce indignare au stîrnit asemenea idei de intoleranță, în care, pe deasupra instinctelor conservatoare și religioase, *cant*-ul [2] era stăpîn. A fost alungat din universitate ; tatăl său a refuzat să-l mai vadă ; printr-un decret, cancelarul i-a luat tutela celor doi copii ai săi pe motiv că ar fi nedemn ; în cele din urmă, a fost obligat să părăsească Anglia. Uitasem să vă spun că la optsprezece ani s-a căsătorit cu o tînără fată din popor, că s-au despărțit, că ea s-a sinucis, că el și-a distrus sănătatea datorită exaltărilor și neliniștilor [3] și că, pînă la sfîrșitul vieții sale, a fost neurastetic sau bolnav. Nu este oare aceasta o adevărată viață de poet ? Cu ochii ațintiți la aparițiile minunate cu care popula spațiul, el mergea prin lume fără să vadă drumul, împiedicîndu-se de pietrele din cale. Îi lipsea acea cunoaștere a oamenilor, pe care o posedă majoritatea poeților la fel ca și romancierii. Nu s-a văzut niciodată spirit ale cărui gînduri să plutească mai sus și mai departe de cele reale. Cînd a încercat să creeze personaje și evenimente, în *Regina Mab,* în *Alastor,* în *Revolta Islamului,* în *Prometeu,* el nu a creat decît fantome fără substanță. O singură dată, în *Beatrix Cenci* a dat viață unei figuri vii, demnă de Webster și de bătrînul Ford, dar oarecum fără voie. Și pentru că sentimentele erau atît de neobișnuite și tensionate încît se potriveau cu concepțiile lui

[1] *Queen Mab (Regina Mab)* și însemnări. La Oxford publicase o broșură „asupra necesității ateismului".

[2] *cant* = interdicție, afectare ipocrită de pudoare și respect al convenienței (n. t.).

[3] Puțin timp înainte de moarte, la douăzeci și nouă de ani, spunea : „Dacă aș muri acum, aș trăi tot atît cît și tatăl meu".

supraomenești. În toate celelalte opere, lumea lui este dincolo de a noastră. Acolo, legile vieții nu mai sînt aceleași sau sînt transformate. Plutești între cer și pămînt, în abstracțiune, vis și simbol ; ființele plutesc aidoma acelor figuri fantastice pe care le zărim în nori și care, rînd pe rînd, se mișcă și se deformează, capricioase, în veșmîntul lor de zăpadă și de aur.

Pentru asemenea suflete cea mai mare consolare este natura. Suflete prea sensibile pentru a găsi o distracție în spectacolul și tabloul pasiunilor omenești [1]. „Shelley se îndepărta de ele în mod instinctiv" ; asemenea priveliște „îi deschidea propriile sale răni". Se simțea mai bine în pădure, la malul mării, în fața unor peisaje mărețe. Stîncile, norii și cîmpiile, care par inerte și insensibile ochilor nepăsători, sînt pentru marii iubitori ai naturii făpturi vii și dumnezeești care odihnesc omul. Nu există surîs virginal atît de încîntător ca acela al zorilor, bucurie mai triumfătoare ca a mării cînd valurile ei se rostogolesc și freamătă cît vezi cu ochii sub splendoarea extraordinară a cerului. La o asemenea imagine inima se înalță, fără să vrea, spre sentimentele legendei antice, iar poetul deslușește, în înflorirea inepuizabilă a lucrurilor, sufletul pașnic al naturii datorită căreia totul se dezvoltă și se păstrează. Shelley își petrece cea mai mare parte a vieții în aer liber, mai ales în barcă, mai întîi pe Tamisa, apoi pe lacul Geneva, apoi pe Arno și pe mările Italiei. „Îmi plac toate locurile pustii și singuratice, spunea el, acelea unde gustăm plăcerea de a crede că ceea ce vedem este infinit,

[1] Vol. IV, p. 53, însemnările d-nei Shelley. Consultați un excelent articol despre Shelley în *National Review (Revista națională)*, oct. 1856.

așa cum dorim să fie sufletul nostru. Așa era și oceanul cel larg și acea coastă mai săracă decît valurile lui." Profund sentiment germanic care, unit cu emoții păgîne, a produs poezia lui, poezie panteistă și totuși gînditoare, aproape greacă și totuși englezească, în care fantezia zburdă, ca o copilă nebunatecă și visătoare care se joacă cu un minunat ghem de forme și culori. Un nor, o plantă, un răsărit de soare, iată personajele ; aceleași ca ale poeților primitivi, care luau fulgerul drept o pasăre de foc și norii drept turmele cerului. Dar ce pasiune secretă dincolo de splendidele imagini, și cum se simte căldura văpăii dincolo de fantomele colorate pe care le face să plutească la orizont ! [1] A mai găsit oare cineva, de la Shakespeare și Spencer, încoace extazuri atît de tandre și mărețe ? A mai descris cineva atît de minunat norul care veghează noaptea pe cer, învăluind în rețeaua lui roiul de albine aurite, care sînt stelele, și „dimineața roșie, cu ochii ei de meteori și aripile ei înflăcărate întinse, care sare, ca un vultur, pe crupa nopții plutitoare ?" [2] Citiți și versurile despre grădină, în care visează mimoza. Vai ! sînt visele poetului și viziunile fericite care au plutit asupra sufletului său curat pînă în momentul în care s-a deschis și s-a ofilit.

---

[1] Vedeți mai ales *The Witch of Atlas, The Cloud, The Skylark*, finalul *Islamului, Alastor* și *Prometeu (Vrăjitoarea din Atlas, Norul, Privighetoarea...).*

[2] *The sanguine sunrise with his meteor eyes*
And his burning plumes outspread
Leaps on the back of my sailing rack,
When the morning star shines dead...
The orbed maiden with white fire laden,
Whom mortal call the moon,
Glides glimmering o'er my fleece-like floor,
By the midnight breezes strewn.

Mă voi opri la timp, nu voi merge, ca el, dincolo de amintirile lui despre primăvară :

„Ghiocelul, apoi violeta ieșeau din pămînt umezite de ploaia călduță, iar respirația lor se contopea cu mirosurile proaspete ale ierbii, cum se contopește vocea cu instrumentul.

Apoi dințura multicoloră și lalelele înalte și narcisele, cele mai frumoase dintre flori, care își privesc chipul în oglinda rîului, pînă ce mor de atîta dragoste față de propria lor frumusețe.

Apoi lăcrămioara, ca o naiadă a văii : tinerețea o face atît de frumoasă și pasiunea atît de palidă, încît strălucirea clopoțeilor ei tremurători se întrezărește prin pavilioanele lor de verdeață crudă.

Apoi, zambila, purpurie, albă sau albastră, care cu clopoțeii săi gingași scotea o melodie din note atît de delicate, de blînde și intense, încît o simțeai înlăuntrul simțurilor ca pe un parfum.

Iar roza, ca o nimfă care se pregătește de baie descoperindu-și profunzimea sînului ei uluitor, pînă ce văl după văl, în fața aerului fremătător, a apărut frumusețea goală a sufletului și dragostei sale.

Apoi mărețul crin care își înalță în aer, ca o Menadă, cupa sa luminată de lună, pînă ce steaua arzătoare, care este ochiul lui, a putut privi azurul blînd al cerului prin roua transparentă.

Iar pe pîrîul al cărui piept mișcător strălucea între leagăne de ramuri înflorite, licăriri de smarald și de aur alunecau traversînd cerul cu fel de fel de culori.

Mari nuferi albi pluteau tremurători, iar alături de ei nuferi galbeni stelari străluceau, iar în jur, rîul moale sclipea și dansa, cu sunete dulci și o dulce strălucire.

Iar cărările întortochiate de gazon și de iarbă care duceau în lungul și latul grădinilor, unele deschise soarelui și brizei, altele pierdute printre leagăne de copaci înfloriți,

Împodobite toate cu părăluțe și zambile delicate la fel de frumoase ca fabuloasele nalbe, și cu floricele care, plecîndu-se spre ziua care scăpăta, căzeau ca niște pavilioane albe, purpurii și albastre, pentru a adăposti licuricii de roua de seară." [1]

Aici totul trăiește, totul respiră și dorește. Acest poem, care este povestea unei plante, este totodată povestea unui suflet, sufletul lui Shelley, ca o mimoză. Nu este oare fi-

---

[1] *The snow drop, and then the violet,*
Arose from the ground with warm rain wet,
And their breath was mixed with fresh odour, sent
From the turf, like the voice and the instrument.

Then the pied wind-flowers and the tulip tall,
And narcissi, the fairest among them all,
Who gaze on their eyes in the stream's recess,
Till they die of their own dear loveliness ;

And the Naiad-like lily of the vale,
Whom youth makes so fair, and passion so pale,
That the light of its tremulous bells is seen
Through their pavilions of tender green ;

And the hyacinth purple, and white, and blue,
Which flung from its bells a sweet peal anew
Of music so delicate, soft and intense,
It was felt like an odour within the sense ;

And the rose like a nymph to the bath addrest,
Which unveiled the depth of her glowing breast,
Till, fold after fold, to the fainting air
The soul of her beauty and love lay bare ;

resc să le confundăm ? Nu există oare o comunitate naturală între toate vietățile din această lume ? Desigur, există un suflet în fiecare lucru ; chiar și în univers ; la orice ființă, primitivă sau gînditoare, definită sau vagă, dincolo de forma ei sensibilă, străluceşte o esență secretă și un nu știu ce divin, pe care îl intuim prin străfulgerări sublime, fără a-l atinge sau a pătrunde vreodată în el. Iată presentimentul și aspirația pe care le stîrnește întreaga poezie modernă cînd sub forma meditațiilor creştine, ca la Campbell și Wordsworth, cînd sub cea a viziunilor păgîne, ca la Keats și Shelley. Ei aud cum palpită marea inimă a naturii, vor să ajungă pînă la ea, încearcă toate căile, pe cele ale spiritului sau ale sensibilității creştine sau

---

And the wand-like lily, which lifted up,
As A Maenad, its moonlight-coloured cup,
Till the fiery star, which is its eye,
Gazed through clear dew on the tender sky ;

And on the stream whose inconstant bosom,
Was prankt under boughs of embowering blossom,
With golden and green light slanting through
Their heaven of many a tangled hue

Broad water-lilies lay tremulously,
And starry river-buds glimmered by,
And around them the soft stream did glide and dance
With a motion of sweet sound and radiance.

And the sinuous paths of lawn and of moss,
Which led through the garden along and across,
Some open at once to the sun and the breeze,
Some lost among bowers of blossoming trees,

Were all paved with daisies and delicate bells
As fair as the fabulous asphodels :
And flowrets which, drooping as day drooped too,
Fell into pavilions, white, purple and blue,
To roof the glow-worm from the evening dew.

păgîne, pe ale dogmelor consacrate și pe ale doctrinelor proscrise. În acest efort măreț și demențial, cei mai mari se cheltuiesc și pier. Poezia lor, pe care o poartă cu ei pe aceste drumuri sublime, se destramă. Unul singur, Byron, a ajuns pe culme, iar din toate acele draperii poetice care fluturau ca niște stindarde și păreau să ridice oamenii la cucerirea adevărului suprem, azi nu se mai văd decît niște petice, împrăștiate pe drum.

Și-au îndeplinit totuși misiunea. În eforturile lor multiplicate și prin unanimitatea lor involuntară, ideea de frumos se schimbă ; prin contaminare se vor schimba și celelalte idei. Contribuie la asta conservatorii, ca și revoluționarii, iar spiritul nou inspiră poeme care binecuvîntează Statul și Biserica, precum și poeme care blestemă Biserica și Statul. Aflăm de la Wordsworth și de la Byron, prin protestantismul profund [1] și prin scepticismul instituit, că în instituția sacră pe care o apără conformismul, există atît motive pentru reformă, cît și pentru revoltă ; că se pot găsi valori morale, altele decît cele pe care le consfințește legea și pe care le acceptă opinia ; că există adevăruri, în afara confesiunilor oficiale, măreții în afara condițiilor respectate ; în afara situațiilor obișnuite, există virtuți ; măreția sălășluiește în inimă și în geniu, și tot restul, acțiuni și credințe, este subordonat. S-a dovedit că dincolo de convențiile literare există o poezie

[1] Wordsworth, *The Excursion* ;
Our life is turned
Out of her course, whenever man is made
An offering, a sacrifice, a tool,
Or implement, a passive thing employed
As a brute mean.

și, prin contrast, ești dispus să simți că, dincolo de dogmele religioase, poate exista o credință, iar dincolo de instituțiunile sociale, o justiție. Edificiul antic se prăbușește, și Revoluția pătrunde nu printr-o bruscă irupere, așa ca în Franța, ci prin infiltrări lente. Zidul ridicat împotriva ei de intoleranța publică crapă și se deschide ; războiul pornit împotriva iacobinismului republican și imperial s-a încheiat cu o victorie, deci ideile dușmane pot fi contemplate nu ca dușmani, ci ca idei. Contemplate și adaptate țării, ele vor fi importate. Catolicii s-au emancipat, orășelele putrede au fost desființate. censul electoral a scăzut, taxele nedrepte care scumpeau grînele sînt revocate, dijma ecleziastică este convertită în redevență, legile aspre care apărau proprietatea sînt îndulcite, povara impozitului este transferată tot mai mult claselor bogate ; vechile instituții, orientate altădată spre binele unei minorități, al unei clase, nu se mai mențin decît cu condiția de a servi binelui tuturor ; privilegiile devin funcții și, în acest triumf al clasei mijlocii, care determină opinia publică și capătă ascendent, aristocrația, trecînd de la sinecure la servicii, nu mai pare legitimă decît cu titlul de pepinieră națională păstrată pentru a furniza oameni de stat. În același timp, ortodoxia îngustă se lărgește. Zoologia, astronomia, geologia, botanica, antropologia, toate științele de observație atît de cultivate și de populare fac ca descoperirile lor dizolvante să se impună cu forța. Critica vine din Germania, modifică *Biblia*, reface istoria dogmei, atinge dogma însăși. În acest timp, sărmana filozofie scoțiană a secat ; prin zarva sectelor care încearcă să se transforme

și a unitarismului care se ridică, se aude, la porțile corăbiei sfinte, vuietul mareei filozofiei continentale. Astăzi ea a cuprins și literatura ; de cincizeci de ani, toți marii scriitori îi împărtășesc ideile : Sidney Smith, prin sarcasmele împotriva originalității clerului și a oprimării catolicilor ; Arnold, prin reclamațiile împotriva monopolului religios al clerului și împotriva monopolului ecleziastic al anglicanilor ; Macaulay, prin istoria și panegiricul revoluției liberale ; Thackeray, atacînd clasa nobiliară în favoarea celei mijlocii ; Dickens, atacîndu-i pe demnitari și bogătași în favoarea celor umili și săraci ; Currer Bell și doamna Browning, apărînd inițiativa și independența femeilor ; Stanley și Jowett, introducînd exegeza de dincolo de Rin și determinînd critica biblică ; Carlyle, importînd sub formă englezească metafizica germană ; Stuart Mill, importînd sub formă engleză pozitivismul francez ; Tennyson însuși, întinzînd peste frumusețea tuturor țărilor și a tuturor secolelor, protecția diletantismului său amabil și a simpatiilor sale poetice ; fiecare după mărimea și locul lui, înfipt la adîncimi diferite, toți reținuți aproape de liman de preocupările lor morale, unii cu mai multă ardoare, alții cu mai multă sfidare, pentru a primi sau a face să pătrundă valul democrației și al filozofiei moderne în constituția și în Biserica lor, fără să provoace daune și cu măsură, în așa fel încît să nu distrugă nimic și să fecundeze în schimb totul.

CUPRINSUL

ISTORIA LITERATURII ENGLEZE

Shakespeare 9
Swift 31

EPOCA MODERNA

Cap. I. Ideile şi operele 215

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar : 13.12.1982. Coli editoriale : 12,98.
Coli tipar : 9,75.

Tiparul executat sub comanda
nr. 5080/982 la ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICA BACAU,
str. Eliberării nr. 63.

Lucrarea a fost executată pe hîrtie fabricată
la C.C.H. „Letea"-Bacău

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026